

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут педагогіки
Кафедра лінгвометодики та культури фахової мови

Іноземна література для дітей

Житомир
Видавництво ЖДУ ім. І. Франка
2015

ББК 83.3
УДК 82(091)
I 67

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 28 листопада 2014 року)

Рецензенти:

Білоус Б. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних і соціальних наук Житомирського державного технологічного університету;

Маліновський Е. Ф. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Житомирського національного агроекологічного університету.

I 67 Іноземна література для дітей : хрестоматія для студентів заочної форми навчання, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «Спеціаліст» : 7.010102 Початкова освіта / укладачі : **І. В. Голубовська, К. В. Гаращук.** – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – 168 с.

Хрестоматія з курсу «Іноземна література для дітей» спрямована на ознайомлення студентів, що опановують спеціальність 7.010102 Початкова освіта (заочної форми навчання), з кращими творами зарубіжних письменників для дітей. Запропонований для вивчення матеріал допоможе майбутнім педагогам компетентно розглядати художні тексти, вільно оперувати літературною інформацією, творчо підходити до тлумачення мистецьких образів.

Книжка розрахована на студентів, учителів, вихователів, а також на всіх читачів, небайдужих до мистецтва слова.

УДК 82(091)
ББК 83.3

Зміст

Вступ.....	4
Лев Толстой.....	5
Олександр Пушкін.....	6
Костянтин Ушинський.....	8
Петро Єршов.....	10
Іван Крилов.....	11
Самуїл Маршак.....	13
Михайло Лермонтов.....	14
Антон Чехов.....	15
Корній Чуковський.....	18
Віталій Біанкі.....	19
Микола Носов.....	21
Болгарська народна казка.....	24
Французька народна казка.....	26
Давньогрецькі міфи та легенди.....	30
Шарль Перро.....	35
Вільгельм Гауф.....	39
Ернст-Теодор-Амадей Гофман.....	51
Роберт Бернс.....	54
Даніель Дефо.....	55
Джонатан Свіфт.....	58
Чарльз Діккенс.....	62
Льюїс Керрол.....	65
Роберт-Льюїс Стівенсон.....	69
Ганс-Хрiстiан Андерсен.....	71
О. Генрі.....	74
Артур Конан Дойл.....	82
Герберт Уеллс.....	95
Якоб та Вільгельм Грiмм.....	104
Астрiд Лiндгрен.....	108
Джек Лондон.....	113
Джеймс-Метью Баррі.....	116
Дональд Біссет.....	120
Джозеф-Редьярд Кіплінг.....	123
Алан-Александр Мілн.....	128
Ептон-Білл Сінклер.....	132
Карло Коллоді.....	137
Марк Твен.....	140
Джон-Роналд-Руел Толкін.....	143
Едгар Аллан По.....	145
Оскар Уайльд.....	150
Сельма Лагерлеф.....	157
Джанні Родарі.....	163
Питання з курсу «Іноземна література для дітей», що виносяться на самостійне вивчення.....	166
Список рекомендованих джерел із курсу.....	167

ВСТУП

Навчальний курс «Іноземна література для дітей» базується на усвідомленні ролі й місця світової дитячої літератури в загальнокультурному процесі, адже цей різновид мистецтва слова є органічною та невід'ємною складовою всієї художньої літератури: незалежно від психологічно-вікових особливостей читацької аудиторії, красне письменство (як і мистецтво загалом) естетично відображає навколишній світ. Прикметною ж рисою літератури для дітей є орієнтація на маленького читача, і це позначається на жанрово-тематичному, ідейно-естетичному, сюжетно-композиційному та мовностилістичному рівнях.

Курс має на меті зорієнтувати майбутніх спеціалістів на вивчення кращих творів світового письменства для найменших читачів. Ознайомлення з текстами зарубіжних майстрів слова долучає студентів-нефілологів до світового літературного процесу, озброює їх знаннями історичного розвитку дитячої літератури, формує навички критичної оцінки художніх творів, ідейно-естетичного їх аналізу. Сподіваємося, що представлена хрестоматія з іноземної літератури для дітей допоможе студентам набутти ґрунтовні й систематичні знання з усіх розділів курсу; засвоїти провідні літературознавчі поняття; виховувати повагу до світової літератури; сформувати вміння й навички літературознавчого аналізу художніх текстів.

Зміст хрестоматії відповідає чинній навчальній програмі, за якою працюють студенти п'ятого курсу (спеціальність 7.010102 «Початкова освіта») навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. Програмні тексти зарубіжних письменників у хрестоматії представлені в українському перекладі. На нашу думку, це дасть змогу оцінити виражальні можливості українського художнього слова.

Сподіваємося, що наша книжка стане у пригоді не тільки школярам, студентам, учителям початкової ланки освіти, а й усім читачам, небайдужим до мистецтва слова.

Із повагою, Ірина Голубовська та Кирило Гаращук.

Художні тексти для самостійного опрацювання

Лев Толстой

Кошеня¹

Були собі брат і сестра – Вася й Катя; і в них була кішка. Навесні кішка зникла. Діти шукали її всюди, та не могли знайти. Якось вони грали побіля комори й почули: над головою: щось нявкає тонкими голосами. Вася вліз по драбині під дах комори. А Катя стояла внизу і все питала: «Знайшов? Знайшов?» Але Вася не відповідав їй. Нарешті Вася закричав їй: «Знайшов! наша кішка... і в неї кошенята; такі чудові; йди сюди скоріше». Катя побігла додому, дістала молока і принесла кішці.

Кошенят було п'ять. Коли вони трошки вирости і стали вилазити з-під кутка, де вивелись, діти вибрали собі одне кошеня, сіре з білими лапками, й принесли в дім. Мати роздала всіх інших кошенят, а це залишила дітям. Діти годували його, грали з ним і клали з собою спати.

Одного разу діти пішли грати на дорогу і взяли з собою кошеня.

Вітер ворухив соломку по дорозі, а кошеня грало з соломкою, і діти раділи з нього. Потім вони знайшли поблизу дороги щавель, пішли збирати його й забули про кошеня. Раптом вони почули, що хтось голосно кричить: «Назад, назад!» – і побачили, що скаче мисливець, а попереду нього два собаки побачили кошеня й хочуть схопити його. А кошеня дурненьке замість того, щоб бігти, присіло до землі, згорбило спину й дивиться на собак. Катя злякалась собак, закричала й побігла геть від них. А Вася що духу кинувся до кошеняти й одночасно з собаками підбіг до нього. Собаки хотіли схопити кошеня, та Вася впав черевом на кошеня й закрив його від собак.

Мисливець підскочив і відігнав собак; а Вася приніс додому кошеня й більше вже не брав його з собою в поле.

Кісточка

Купила мати сливи й хотіла їх дати дітям після обіду. Вони лежали на тарілці. Ваня ніколи не їв слив і все нюхав їх. І дуже вони йому подобались. Дуже хотілося з'їсти. Він усе ходив мимо слив. Коли нікого не було в світлиці, він не втримався, схватив одну сливу і з'їв. Перед обідом мати порахувала сливи й бачить: одної нема. Вона сказала батькові.

За обідом батько й говорить: «А що, діти, чи не з'їв хтось одну сливу?» Усі сказали: «Ні». Ваня почервонів, як рак, і теж сказав: «Ні, я не їв».

Тоді батько сказав: «Що з'їв хтось із вас, це недобре; та не в тім біда. Біда в тому, що в сливах є кісточка, і якщо хто не вміє їх їсти і проковтне кісточку, то через день помре. Я цього боюсь».

Ваня зблід і сказав: «Ні, я кісточку кинув за віконце».

І всі засміялись, а Ваня заплакав.

¹ Переклад І. Голубовської.

Олександр Пушкін

Про попа і наймита його Балду²

Жив собі піп,
Околоту сніп.
Пішов піп по ринку,
Чи не купить яку дешевинку.
Назустріч йому Балда
Іде, навкруги погляда.
«Здоров, попе-борода,
Чого так рано схопився,
По що спорядився?»
Піп йому: «Шукаю служника
такого,
Не вельми ціною дорогого,
Щоб знав і коні доглядати,
І шить, і варить, і майструвати».
Балда відказав:
«Служитиму рік тобі славно,
Щиро ще й дуже справно
За три щиглі тобі в лоб од мене,
А їсти буду ячмінь варений».
У попа від тих слів
Зразу лоб засвербів,
Затряслася з ляку борода,
А проте подумав: не біда!
Каже піп Балді: «Добре, згода!
Не вийде з того обом нам шкода,
Іди ж до двору мого ти,
Покажи, який ти до роботи».
Живе Балда в поповім домі,
Спить собі на соломі,
їсть за чотирьох,
Працює за сімох.
Ще з ночі в нього все ходором
ходить,
Виоре нивку, заскородить,
Піч затопить, усе заготує, закупить,
Яечко спече та сам і облупить.
Попадя Балдою не нахвалиться,
Попівна без Балди сохне і
печалиться,
Попеня зове його татком;

Кашу зварить, бавиться з дитятком.
Тільки піп Балду не любить,
Ніколи його не приголубить,
За розплату думає частенько.
Дні минають, уже й строк
близенько.
Піп не їсть, не п'є, ночі не спить,
Лоб йому заздальгидь тріщить.
От він попаді признається:
«Так і так, що робить застається?»
Бистрий розум жіночий
До усяких хитрощів охочий, –
Каже попадя йому стиха:
«Ось ми як того позбудемось лиха:
Загадай ти роботу Балді таку,
Що ніхто б не зробив на людським
віку.
Тим ти і лоб захистиш від побою,
І рахунки свої закінчиш з Балдою».
Тут зробилося попові веселіше,
Поглядає він на Балду сміливіше,
Став він, гукає до Балди:
«Вірний мій слуго, а йди-но сюди!
Слухай: чорти мені подать велику
Підписалися платити довіку.
Луччого прибутку не бажати,
Та недоплатників за три роки
багато.
Як наїсися ячменю свого ти,
Іди, виправ подать із бісоти».
Балда, не чувши ніякого горя,
Пішов та й сів край берега моря;
Там узявся він мотузку крутити
Та кінець її в морі мочити.
От вилазить з моря старий Біс,
Каже: «Який тебе вітер заніс?»
«Та от мотузкою хочу море
морщить,
Та вас, прокляте плем'я, корчить».
Впала Бісові на серце туга:
«Скажи, за що така нам наруга?»
«Як за що? Почали ви нас гнівити,
Податі не хочете платити.
Добра ж тут буде нам утіха,
Вам, собакам, не утекти від лиха».

² Переклад М. Рильського.

«Балдонько, зажди ще час-годину,
 Матимеш подать за всю нашу
 родину.
 Постривай, вишлю свого внука».
 Балда мислить: «Чортика обдурить
 не штука!»
 Виринуло те бісенятко,
 Занявчало, як голодне кошенятко:
 «Здоров, Балдо-селючок, здоров!
 А по яку то ти подать прийшов?
 Жодних податів чортячому народу
 Не доводилося платити зроду.
 Ну, та дарма, – бери; лишень умова
 З нашого обопільного слова,
 Щоб надалі уникнути нам горя:
 Хто скоріше з нас оббіжить круг
 моря,
 Той і подать візьме сповна;
 У мішку там готова буде вона».
 Засміявся Балда лукаво:
 «Ех, ти ж, нерозумна прояво!
 Де тобі змагатись зо мною,
 Зо мною, з самим Балдою?
 От уже послали супостата!
 Пожди лишень мого меншого
 брата».
 Пішов Балда в близький лісок,
 Спіймав двох зайчиків, та в мішок.
 Знов до моря він приходить,
 Чортеня край моря знаходить.
 Держить Балда одного зайка за вуха.
 «От тепер ти наглої музики
 послухай!
 Ти, чортенятко, іще хлопченятко,
 Супроти мене і зовсім малятко.
 Змагатись зо мною – часу даремна
 трата.
 Ану, дожени спочатку мого брата.
 Раз, два, три! Ну-бо, швидко!»
 Побігли вони, ледве видко, –
 Чортеня по березі морському,
 А заїнько в ліс додому.
 От, море все обкруженявши,
 Висунувши язик, мордочку
 піднявши,

Прибігло бісеня, задихаючись,
 Мокре геть, лапкою втираючись,
 Мислить: «Нічим Балда собі не
 зарадить!»
 Зирк – а Балда свого братика
 гладить.
 «Братику, – каже, – любий та
 милий,
 Утомивсь, бідолашний! Відпочинь,
 наберись сили!» Чортик отетерів,
 Хвостика підібгав, геть присмирнів,
 До братика боком заходить.
 «Почекай, – шепоче, – принесу
 зараз подать».
 Пішов чортик до діда, каже: «Біда!
 Перегнав мене менший Балда!»
 Старий чорт узяв тут думати думу,
 А Балда наробив такого шуму,
 Що все море замутилось,
 Хвилями так і розходилося.
 Вилізло чортеня. «Годі, – кричить, –
 Подать тобі принесемо вмить.
 Тільки слухай: бачиш цього дрюка?
 Кинути його – нехитра штука,
 А хто далі цей дрюк закине,
 Подать візьме тієї ж хвилини.
 Що ж? Боїшся ти ручки пошкодить?
 Чого ж ти ждеш?» – «Та он хмарка
 надходить.
 Закину на неї твого дрюка,
 А тоді почнеться вам, чортам,
 наука».
 Побігло бісеня до діда старого
 Розказати про Балдину перемогу.
 А Балда знов море розтривожує
 Та чортам мотузкою загрожує.
 Вилізло чортеня. «Стривай, –
 пищить, –
 Буде тобі подать умить!..»
 «Ні, – каже Балда: –
 Тепер мені черга принада,
 Умову я сам призначу,
 Завдам тобі, враження, задачу –
 Побачимо, яка в тебе сила.

Дивись, он там сива кобила,
Кобилу підійми-но ти,
Спробуй хоч трохи з нею на спині
пройти
Піднесеш кобилу –подать твоя,
Не піднесеш кобили – то буде вже
моя».
Бідолашний біс
Під кобилу підліз,
Та натужився,
Та напружився,
Підняв кобилу, два кроки ступнув,
На третім упав, ніжки простягнув.
А Балда йому: «Дурненьке, дурне
ти,
Нічим ви, чорти, мене не поб'єте!
Ти й руками не підняв кобилу,
А я ось ногами покажу свою силу».
Верхи Балда на кобилу сів,
Проскакав верству, аж куряву збив.
Бісеня тут до діда біжить,
«Переміг нас Балда!» – криком
кричить.

Чорти подумали, погадали,
Повний мішок податі зібрали,
Балді принесли – забирай, – сказали.
Іде Балда, несе, аж зігнувся,
А піп, як побачив, – ужахнувся,
За попадею ховається,
Од ляку корчиться-здрігається.
Балда його відшукав,
Віддав подать, про плату йому
нагадав.
Що ж піп робити має?
Лоба він підставляє.
Раз йому Балда щигля дав –
Підскочив піп, стелі дістав;
Удруге Балда щигля дав –
Мову людську піп утеряв;
Утретє Балда щигля дав –
Старий геть з розуму спав.
А Балда похитав з докором головою:
«Не вганяв би ти, попе, за
дешевиною!»

Костянтин Ушинський

Зима³

Узимку сонечко хоч і світить, та мало гріє. Воно недовго залишається на небі. Зимові дні набагато коротші від літніх, а ночі довші. У Росії зими тривають довго й бувають інколи дуже холодними. Річки та озера замерзають так, що по кризі можна ходити та їздити. Земля покривається товстим шаром снігу. Сніг дуже корисний, тому що під ним і в сильні морози зберігається неушкоджено насіння трав, квітів і хлібів. Без снігу насіння могло б вимерзнути.

Ще наприкінці осені листя опадає з дерев, і березовий чи дубовий гай, тінистий улітку, до зими стає прозорим. На голому вітті замість листя розвішуються клаптики м'якого, білого снігу. Одні тільки ялинки та сосни зелені й узимку. На них всю зиму залишаються зелені голки, або хвоїни. Деревя з хвоїнками замість листя називаються хвойними. Деревя, одягнені в листя, – листяними.

Узимку набагато менше птахів у лісах і звірів на полях, а комахи зовсім зникають. Дехто з них гине, залишаючи яечка, дехто забирається глибоко в землю, як, наприклад, мурахи. Деякі комахи засинають на всю зиму й

³ Переклад І. Голубовської.

прокидаються тільки навесні, коли земля розмерзнеться. Чимало птахів відлітає на зиму у вирій, іноді за тисячі верст. Ластівки, граки, дрозди, жайворонки, солов'ї залишають нас ще з осені. Дикі гуси, качки, лебеді ще з осені тягнуться по небу з півночі на південь довгими вервечками. Вони дуже добре відчують, що чим південніше, тим тепліше, і шукають такі країни, де не буває зими. Таких птахів називають перелітними. Галки, ворони, сороки, тетеруки, рябчики зимують із нами й тому називаються зимуючими. Залишаються також і горобці в своїх теплих гніздах; але й ті взимку стрибають не так весело, як улітку.

Звірі здебільшого також ховаються на зиму до барлогу, нори й дупла дерев. Дехто засинає на найхолоднішу пору, як, наприклад: їжак, ведмідь, бабак. Проте білка не засинає, вона з осені відклала собі гарний запас горіхів у дуплі дерева і гризе їх цілу зиму. Тварини, що засинають на зиму, називаються зимосплячими. Свійські тварини – коні, корови й вівці – загинули б узимку від голоду й холоду, якби людина не вибудувала для них теплих хлівів і стаєнь і не запасла б сіна та вівса.

З настанням зими людина намагається влаштуватися по-зимовому. Вона вставляє подвійні рами у вікна, сильно топить печі, надягає теплий одяг, ховає колісні екіпажі до весни й висуває з сараю сани. Зимова дорога набагато легша за літню, і тому взимку по всіх дорогах тягнуться великі хури з різними важкими товарами. Поштова трійка весело біжить, побрязкуючи дзвіночком; навіть сільська шкапа – і та взимку пришвидшує ходу. Сани легко, зі скрипом, ковзають по снігу. Польові роботи припиняються ще восени. А втім, селяни без роботи не залишаються і взимку. Коли вони перемололи хліб, то йдуть на заробітки: наймаються на фабрики або влаштовуються візниками. Жінки взимку прядуть і тчуть. Ось чому селяни так весело поплескують рукавицями, коли перший сніг закриє купини й калюжі і ляже гладким первопутком. Хлопчики теж раді першому снігу. Прийшла для них пора грати в сніжки, ліпити бабу, кататися на санчатах і ковзанах. Свічок у будинках і лучини в хатах горять узимку значно більше, ніж улітку.

Весело взимку, особливо коли сонечко світить яскраво, на сніжних полях блищать мільйони іскор, а дерева ніби прибрані дорогим кришталем. Одначе весело взимку тільки тому, в кого є теплий будинок і теплий одяг, хто в сильну холоднечу може сидіти вдома перед яскраво палаючим вогником печі і спокійно чекати поживної вечері й теплого ліжка. Та як бідному, сивому дідусю-жебраківі? Попри холоднечу повинен він тягатися під вікнами й заради Христа випрошувати собі шматок хліба. На старому немає теплого кожуха, постолі його негожі, сіряк весь у дірках; голос його тремтить від старості й холоду, очі сльозяться, руки й ноги тремтять. Не добре і хлопчикові, який веде сліпого дідуся; бідолаха перескакує з ноги на ногу, дмухає собі в закладі пальці, а сильний холод видушує в нього сльози з очей. Пустіть їх обігрітися, нагодуйте й подайте їм що можете. Краще відмовитися від нової іграшки або яких-небудь солодоців і подати милостиню біднякові.

Та не завжди ж узимку світлі дні: трапляються й заметілі. Коли здійметься хуртовина, то сильний вітер несе клаптики снігу і, свистячи й завиваючи, крутить його в повітрі. Такої заметілі, як мовиться, темно, хоч в око стрель, за

десять кроків не можна розгледіти людину, і зовсім не складно збитися з дороги в таку негоду. Не біда ще, коли немає сильного морозу й мандрівник устигне забитися в замет снігу, – під снігом тепло. Але якщо завірюха й мороз, тоді не важко й замерзнути. Як радісно за такої погоди дібратися до села. Хоча його й занесло снігом, хоча хати в ньому чорні, але зате в них тепло. Добрий селянин радо зустрічає змерзлого, нежданого гостя і пригощає його чим Бог послав. У нас нерідко взимку замерзають бідні люди або відморожуються собі носи, вуха, руки й ноги. Найсильніші скрипучі морози бувають зазвичай посеред зими, близько Водохреща, через що їх і називають водохресними. Великі морози скрипучими називають тому, що від них іноді розколюються і скриплять колоди в стінах будинків. Кажуть, у такий холод навіть птахи замерзають у повітрі й падають на землю. Зиму, в яку буває багато сильних морозів, селяни звуть лютою, тобто дуже злою.

Петро Єришов

Горбокони́к⁴ (уривок)

Ніч настала; місяць сходить;
 Поле все Іван обходить,
 На всі боки погляда
 І під кущиком сіда:
 Зорі лічить, мов читає,
 Та окраєць уминає.
 Враз опівніч кінь заржав...
 Вартовий швиденько встав,
 Подививсь під рукавицю –
 І побачив кобилицю.
 Наче сніг була вона –
 Чистобіла та ясна,
 Грива хвилями спадала,
 Щирим золотом сіяла...
 «Еге-ге! так он який
 Наш злодюжка!.. Ну, постій!
 Жартувати я не вмію,
 Сяду враз тобі на шию!
 Подиви, яка прудка!»
 Скинув він кобеняка,
 До кобили підбігає,
 За хвоста її хапає
 Та й сідає на хребет –
 Тільки задом наперед.
 Стрепенулася кобила

Ще й очима засвітила,
 Шию лебедем звила
 І зірвалася як стріла.
 В'ється змієм над полями,
 Висне птахом над ровами,
 Мчить ся скоком вище гір,
 Лине чвалом через бір.
 Хоче скинути Івана,
 Щоб не став він їй за пана.
 Та в Івана славний хист –
 Цупко держить він за хвіст.
 Натомилася кобила
 І отак заговорила:
 «На мені ти вмів сидіть,
 Будеш мною володіть.
 Дай лиш місце для спокою.
 Та ходи як слід за мною,
 Та щодня мене гляди,
 В поле чистеє води,
 Випускай гуляти в полі
 На роздоллі ще й на волі.
 Через три дні я заржу,
 Коней двійко породжу –
 Гриванів, яких донині
 Не стрічалося людині;
 Ще й конячко-малюка,
 Чверть аршина без вершка
 На хребті з двома горбами
 Ще й з предовгими ушами.
 Більших двох, як хоч, продай,
 Горбанька ж не віддавай

⁴ Переклад М. Рильського.

Ні за яхонт, ні за гроші,
 Ні за царські розкоші.
 В ясен день, у тьмі нічній
 Він товариш буде твій:
 У мороз тебе зогріє,
 Влітку холодом обвіє;
 В голод хлібом покріпить,
 В спеку медом освіжить.
 А мене, як час настане,
 Знов гулять пусти, Іване!»

«Добре!» – думає Іван
 І в пастуший балаган
 Кобилицю заганяє,
 Двері щільно затуляє, –
 Скоро ж сонечко зійшло,
 Повертається в село
 Ще й співає як уміє:
 «Ой, у полі вітер віє!..»

Іван Крилов

Вовк і ягня⁵

У сильного безсилий винен завсідги:
 Цих прикладів в Історії ми досить знаєм.
 Та ми історій не складаєм,
 А в байці можемо це розповісти.

У спеку до струмка зайшло Ягня напитись;
 І треба ж тут біді случитись,
 Що поблизу тих місць голодний Вовк бродив.
 Ягнятко бачить він і хоче поживитись,
 Та він цьому надать законних прав хотів,
 І каже: «Як, нахабо, смієш ти мутити
 Потік цей прохолодний мій,
 Напій
 Піском бруднити?
 За це бо, далебі,
 Зірву я голову тобі!» –
 «Якщо пресвітлий Вовк дозволить,
 Насмілюсь вам сказати, що воду в ручаю
 Від Світлості я нижче кроків на сто п'ю;
 І гніватися він даремно зволить:
 Адже мутить пиття ніяк не можу я» –
 «Так це брехня моя?
 Негіднику! звідкіль таке нахабство в світі?
 Пригадую, як ти в позаторішнім літі
 Зі мною надто грубий був:
 Цього я, друже мій, ще не забув!» –
 «Та згляньсь, нема мені ще й року зроду», –
 Відмовило Ягня. – «То, певно, був твій брат». –
 «Не маю я братів». – «То, може, кум, чи сват,

⁵ Переклад М. Терещенка.

Чи інший хтось такий із вашого ж бо роду.
 Самі ви, ваші пси і ваші пастухи
 Мене б хотіли збути,
 І шкодите мені ви всі по змозі всюди:
 Та розквітаюсь я за ваші всі гріхи!» –
 «Ах, чим же винен я?» – «Мовчи, гоноровисте!
 Чи час тут розбирати провини всі, щеня?
 Ти винне тим уже, що хочу я, бач, їсти».
 Сказав – і в темний ліс Вовк поволік Ягня.

Квартет⁶

Вигадниця Мартишка,
 Осел,
 Козел
 Та клишоногий Мишка
 Затіяли Квартет заграють.
 Дві скрипки, ноти, бас і альт дістали
 Й під липу в лузі посідали,
 Щоб світ мистецтвом чарувать.
 Ударили в смички, – ладу ж дарма шукать!
 «Стій, братця, стій! – кричить їм Мавпа, – постривайте!
 Хіба заграєм так? Інакше посідайте.
 Ти з басом, Мишечко, сідай проти альта,
 Я, прима, сяду проти втори;
 Тоді вже піде музика не та:
 У танець підуть ліс і гори!»
 Знов сіли, почали Квартет;
 А діло все не йде вперед.
 «Стривайте ж, я знайшов секрет, –
 Кричить Осел, – усе в нас піде ладом,
 Як поряд сядем».
 Послухали Осла, поважно сіли в ряд;
 А все-таки Квартет не йде на лад.
 Ще гірше, ніж раніш, пішли між ними чвари
 І свари,
 Кому і як сідять.
 Припало Солов'ю якраз там пролітять,
 До нього всі вдалились, як до свого спасіння:
 «Будь ласка, – мовили, – таж наберись терпіння,
 Допоможи Квартет улаштувать,
 І ноти й інструмент зуміли ми дістать,
 Скажи лиш, як сідять!»

⁶ Перекладач – Ф. Скляр.

«Щоб бути музикою, потрібне тут уміння
 Та трохи тонших би ушей, –
 Їм одмовляє Соловей, –
 Тож, як сідати – сварки марні,
 Бо з вас музики незугарні».

Самуїл Маршак

Казка про дурне мишенятко⁷

Мишка ввечері співала:
 – Спи, маленький! Замовчи!
 Дам тобі шматочок сала,
 Недогарочок свічі.
 Мишеня пищить спросонку:
 – Ти співаєш дуже тонко,
 Ти, матусю, не співай,
 Краще няньку пошукай.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала качку в гості звати:
 – Ви приходьте, тьотю качко,
 Мишенятко колихати.
 Заспівала качка дзвінко:
 – Кря-кря-кря! Засни, дитинко!
 Після дощику в саду
 Черв'ячка тобі знайду.
 Їй пищить маленька мишка:
 – Одійди мерщій од ліжка.
 Голосні твої пісні
 Не сподобались мені.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала жабу в гості звати:
 Ви приходьте, тьотю жабо,
 Мишенятко колихати.
 Ква-ква-ква! – співає жабка. –
 Спи, мишатко – сіра лапка.
 Дам тобі я комара.
 Чуєш? Спатоньки пора.

Їй пищить маленька мишка:
 – Одійди мерщій од ліжка.
 Бо нудні твої пісні
 Не сподобались мені.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала свинку в гості звати:
 – Ви приходьте, тьотю свинко,
 Мишенятко колихати.
 Заспівала хрипло свинка:
 – Хро-хро-хро! Засни, дитинко!
 Спи, дурненьке! Лю-лю-лю!
 Я морквиночку куплю.
 Їй пищить маленька мишка:
 – Одійди мерщій од ліжка!
 Дуже хриплі ці пісні!
 Не сподобались мені.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала коника гукати:
 Ви приходьте, дядю коник,
 Мишенятко колихати.
 І-гі-гі, – співає кінь, –
 Зараз плакати покинь,
 Я для тебе, молодця,
 Дам свіженького сінця!
 Та пищить маленька мишка:
 – Одійди мерщій од ліжка!
 Бо страшні твої пісні
 Не сподобались мені.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала щуку в гості звати:
 – Ви приходьте, тьотю щуко,
 Мишенятко колихати.
 Заспівала тьотя щука,
 Та не чути ані звука.
 Б'ється, б'ється так і сяк –
 Не співається ніяк.

⁷ За матеріалами сайту: Логопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.logopediya.com.ua/literaturna-kolektsiya/186--3>

Їй пищить маленька мишка:
 – Одійди мерщій од ліжка!
 Дуже тихі ці пісні
 Не сподобались мені.
 Вибігала мишка-мати,
 Стала кицю в гості звати:
 – Ви приходьте, тьотю кицю,
 Мишенятко колахати.
 Заспівала киця нишком:
 – М'яу, м'яу. Ляжеш в ліжко.
 Треба спати! Лю-лю-лю!

Я дитиноньку присплю.
 А мишатко відповіло:
 – Ти співаєш дуже мило,
 От хороші ці пісні!
 Заспівай-но ще мені!
 Прибігає мати-мишка,
 Подивилася на ліжко:
 Мишеня своє шукає,
 А мишатка вже немає.

Михайло Лермонтов

Парус

В блакитному тумані моря
 Біліє парус самотній.
 Чого шука він в тім просторі?
 Чом в ріднім краї він чужий?

Лютує хвиля, вітер грає
 І щогла гнеться і тріщить;
 Та й там він щастя не шукає,
 а й не од щастя він біжить.

Вода під ним – блакить прозора,
 Над ним – проміння виграє,
 А він благає бур у моря,
 Немов спокій у бурях є

З дубової гілки зірвався листочок незнаний
 І в степ покотився, суворими бурями гнаний,
 Засох і зів'яв він од холоду, спеки і горя
 І от докотивсь наостанку до Чорного моря.

Край Чорного моря чинара розкидала віти,
 І вітер літає до неї в гіллі гомоніти;
 На вітці зеленому райські гойдаються птиці,
 Співають пісень їй про славу морської цариці.

І кволий мандрівець до кореня їй припадає,
 З глибокою тугою захисту молить-благає,
 І каже їй так: «Я дубовий листочок нещасний,

⁸ Переклад М. Зерова.

В суворому краї розцвів та й опав я дочасно.

Давно я світами без цілі блуджу самотою,
Засох я від спеки, зів'яв я без сну й супокою;
Укрий подорожнього в шату своєю смарагдову,
За те не одну я повім тобі повість чудову».

«Нащо ти мені? – молода йому мовить чинара. –
Ти жовтий, зів'ялий і листю моєму не пара.
Ти світу набачивсь? Та що ті казки і билиці?
Мені надокучили співи і райської птиці.

Іди собі далі, мандрівче, тебе я не знаю,
Я в пестошах сонця, для нього живу й процвітаю;
І віття своє підіймаю у небо просторе,
А корінь мій миє студеною хвилею море».

Антон Чехов

Ванька⁹

Ванька Жуков, дев'ятирічний хлопчик, відданий три місяці тому в науку до шевця Аляхіна, в ніч під Різдво не лягав спати. Дочекавшись, коли господарі й підмайстри пішли до заутрені, він дістав із хазяйської шафи пляшечку з чорнилом, ручку із заржавілим пером і, розклавши перед собою зім'ятий аркуш паперу, став писати. Ще до того, як вивести першу літеру, він кілька разів лякливо озирнувся на двері й вікна, покосився на темний образ, по обидві сторони якого тягнулися полиці з колодками, і переривчасто зітхнув. Папір лежав на лаві, а сам він стояв перед лавою на колінах.

«Любий дідусю, Костянтину Макаричу! – писав він. – І пишу тобі листа. Вітаю вас із Різдвом і бажаю тобі всього від Господа Бога. Нема в мене ні батька, ні матінки, тільки ти в мене один залишився».

Ванька перевів очі на темне вікно, в якому миготіло відображення його свічки, і живо уявив собі свого діда Костянтина Макарича, що служив нічним сторожем у панів Живаревих. Це маленький, худенький, але надзвичайно спритний і рухливий дідок років 65-ти, з вічно усміхненим обличчям та п'яними очима. Удень він спить у людській кухні або теревенить із куховарками, вночі ж, закутаний у просторий кожух, ходить навколо садиби і стукає у своє калатало. За ним, опустивши голови, чимчикують стара Каштанка й песик В'юн, прозваний так за свій чорний колір і тіло, довге, як у ласки. Цей В'юн надзвичайно шанобливий і ласкавий, однаково розчулено дивиться як на своїх, так і на чужих, але кредитом не користується. Під його шанобливістю і смиренністю ховається саме езуїтське єхидство. Ніхто краще його не вмівчасно підступитися й хапнути за ногу, забратися в льодовник або вкрасти в

⁹ Переклад І. Голубовської.

хлопа курку. Йому вже не раз відбивали задні ноги, разів зо два його вішали, щотижня шмагали до напівсмерті, та він завжди оживав.

Тепер, напевно, дід стоїть біля воріт, мружить очі на яскраво-червоні вікна сільської церкви і, притупуючи повстяниками, теревенить із челяддю. Калатало його підв'язане до пояса. Він сплескує руками, щулиться від холоду і, по-старечому хихочучи, щипає то покоївку, то куховарку.

– Чи тютюнцю нам понюхати? – каже він, підставляючи бабам свою тютюнницю.

Баби нюхають і чхають. Дід невимовно тішиться, заливається веселим сміхом і кричить:

– Віддирай, примерзло!

Дають понюхати тютюну й собакам. Каштанка чхає, крутить мордою і, ображена, відходить убік. В'юн же з чемності не чхає і крутить хвостом. А погода чудова. Повітря тихе, прозоре й свіже. Ніч темна, але видно все село з його білими дахами й цівками диму, що йдуть із коминів, дерева, посріблені інеем, кучугури. Усе небо всипане веселими мерехтливими зірками, і Чумацький Шлях вимальовується так ясно, неначе його перед святом помили й потерли снігом...

Ванька зітхнув, умокнув перо й продовжував писати:

«А вчора мені була прочуханка. Хазяїн виволік мене за волосся на двір і відлупцював ременем за те, що я качав їхнє дитиня в колисці й ненароком заснув. А на тижні господиня звеліла мені почистити оселедець, а я почав із хвоста, а вона взяла оселедець і йогойним писком почала мене в пику тикати. Підмайстри з мене насміхаються, посилають до шинку за горілкою і велять красти в господарів огірки, а господар б'є чим попало. А їжі катма ніякої. Уранці дають хліба, в обід кулешу й до вечора теж хліба, а щоб чаю або капусняку, то господарі самі рубають. А спати мені велять у сінях, а коли дитиня їхнє плаче, я зовсім не сплю, а гойдаю колиску. Любий дідусю, зроби божу милість, візьми мене звідси додому, на село, катма ніякої моєї можливості... Уклоняюся тобі в ніжки й буду вічно Бога молити, відвези мене звідси, а то помру...»

Ванька покривив рота, потер своїм чорним кулаком очі і схлипнув.

«Я буду тобі тютюн терти, – продовжував він, – Богу молитися, а коли що, то всип мені по перше число. А якщо думаєш, роботи мені катма, то я Христа ради попрошуся до прикажчика чоботи чистити, або замість Федька в підпаски піду. Дідусю милий, чортма ніякої можливості, просто смерть одна. Хотів було пішки на село бігти, так чоботів катма, морозу боюся. А коли виросту великий, то за це саме тебе годуватиму й образити нікому не дам, а помреш, стану за упокій душі молити, все одно, як за мамку Пелагею.

А Москва місто велике. Будинки все панські й коней багато, а овець нема й собаки не злі. Із зіркою тут хлопці не ходять і на клірос співати нікого не пускають, а раз я видів в одній крамниці на вікні гачки продаються прямо з ліскою і на всяку рибу, дуже добірнії, навіть такий є один гачок, що пудового сома втримає. І видів такі лавки, де рушниці всякі на манер панських, так що

либонь карбованців сто кожна... А в м'ясних крамницях і тетеруки, і рябчики, і зайці, а в якому місці їх стріляють, про те сидільці не оповідають.

Любий дідусю, а коли в панів буде ялинка з гостинцями, візьми мені золочений горіх і в зелену скриньку заховай. Попроси в панянки Ольги Гнатівни, скажи, для Ваньки».

Ванько гарячково зітхнув і знову втупився у вікно. Він згадав, що за ялинкою для панів завжди ходив до лісу дід і брав із собою онука. Веселий був час! І дід крєктав, і мороз крєктав, а дивлячись на них, і Ванька крєктав. Бувало, перш ніж вирубати ялинку, дід викурює трубку, довго нюхає тютюн, посміюється із змерзлого Ванюшки... Молоді ялинки, оповиті інеєм, стоять непорушно й чекають: якій із них померати? Коли це по заметах летить стрілою заєць... Дід не може, щоб не крикнути:

– Тримай, тримай... тримай! Ах, куций диявол!

Зрубав ялинку дід тягнув до панського будинку, а там бралися прибирати її... Більше всіх клопотала панянка Ольга Гнатівна, улюблениця Ваньки. Коли ще була жива Ваньчина мати Пелагея і служила в панів покоївкою, Ольга Гнатівна годувала Ваньку льодяниками і знічев'я вивчила його читати, писати, рахувати до ста й навіть танцювати кадрили. Коли ж Пелагея померла, сироту Ваньку випровадили в людську кухню до діда, а з кухні в Москву до шевця Аляхіна.

«Приїжджай, любий дідусю, – продовжував Ванька, – Христом богом тебе молю, візьми мене звідсіля. Зглянься ти наді мною, сиротою нещасним, а то мене всі б'ють і їсти страшенно хочеться, а нудьга така, що й сказати не можна, все плачу. А допіру господар колодкою по голові вдарив, так що впав і насилу оговтався. Пропаще моє життя, гірше собаки всякого... А ще вклоняюся Альоні, кривому Єгорці й кучеру, а гармонію мою нікому не віддавай. Залишаюся твоїм онуком Іваном Жуковим, любий дідусю, приїжджай».

Ванька згорнув учетверо списаний аркуш і вклав його до конверта, купленого напередодні за копійку... Подумавши трохи, він умокнув перо й написав адресу:

На село дідусеві.

Потім почухався, подумав і додав: «Костянтину Макаричу». Задоволений тим, що йому не завадили писати, він надів шапку і, не накидаючи на себе шубейку, прямо в сорочці вибіг на вулицю...

Сидільці з м'ясної крамниці, яких він розпитував напередодні, сказали йому, що листи опускаються в поштові скриньки, а із скриньок розвозяться по всій землі на поштових трійках із п'яними ямщиками і дзвінками дзвониками. Ванька добіг до першої поштової скриньки і сунув дорогоцінного листа в щілину...

Заколисаний солодкими надіями, він через годину міцно спав... Йому снилася пічка. На печі сидить дід, звівши босі ноги, і читає лист куховаркам... Поблизу печі ходить В'юн і крутить хвостом...

Корній Чуковський

Муха-цокотуха¹⁰

Муха, Муха-Цокотуха,
 Золотава чепуруха!
 Муха стежкою пішла,
 Муха грошкики знайшла.
 Пішла Муха на базар
 І купила самовар:
 – Гей, тарганчики, приходьте,
 Я вас чаєм пригощу!
 Таргани поприбігали,
 Всі склянки повипивали,
 А комашки –
 По три чашки
 З молоком
 І піріжком:
 Нині Муха-Цокотуха
 Іменинниця!
 Прибігали і блощички,
 Дарували черевички,
 Не звичайні – з передками
 З золотими підківками.
 Прилетіла з поля
 Тітонька бджола,
 Мусі-Цокотусі
 Меду принесла...
 – Чом ви, бабки гарні,
 Не їсте малини?
 Може, незугарні
 В мене іменини?
 Раптом тут якийсь дідок
 Павучок
 Тягне Муху у куток
 На гачок, –
 Бідолашну хоче вбить,
 Цокотуху погубить!
 – Ой, кохані гості, визволяйте!
 Павука лихого зарубайте!
 Частувала я вас,

Напувала я вас,
 Тож не киньте мене
 В мій останній час!
 Та жуки-хробаки
 Налякалися,
 По шпарках, по кутках
 Поховалися:
 Тарганці
 Під стільці,
 Жовте сонечко –
 Під віконечко,
 А мурашки – з хати геть,
 Не схотіли йти на смерть!
 І ніхто на злодюгу
 Не кинеться:
 Помирай-пропадай,
 Імениннице!
 Ну, а коник-стрибунець,
 Наче справжній молодець,
 Скік, скік, скік, скік!
 І утік
 Аж на тік –
 Нічичирк!
 А павук підступає,
 Гострі зуби у зв'язану Муху
 встромляє,
 Крутить їй павутиною німічні
 крила,
 І висмоктує кров із тіла.
 Муха криком кричить,
 Надривається,
 А злодюга мовчить,
 Посміхається.
 Раптом лине ізгори
 Крихітний Комарик,
 І в руці його горить
 Крихітний ліхтарик.
 – Де катюга? Де павук?
 Не боюсь павучих рук!
 Шаблю вихопив легку,
 Швидко підлітає
 І злодюзі-павуку
 Голову стинає!

¹⁰ Переклад М. Пригари.

Потім Муху обійняв,
 Край віконця з нею став:
 – Я злодюгу зарубав,
 Я тобі свободу дав,
 Тож дозволь мені, герою,
 Одружитися з тобою!
 Тут мурашки із хрущами
 Закричали під кущами:
 – Слава, слава Комарові –
 Переможцеві!
 Прилетіли світлячки,
 Засвітили їм свічки –
 От зробилось весело,
 Стало гарно як!
 Гей, жуки рогаті,
 Цвіркуни вусаті!
 Кличте музикантів,
 Підемо в танець!
 Музиканти прилетіли,
 В барабани заgrimіли –
 Бом! бом! бом! бом!
 Скаче Муха з Комаром.
 А за ними Клоп, Клоп
 Навприсядки – гоп, гоп!
 Таргани із хробачками,

Попелиці із вовчками.
 А жуки цибаті,
 Вояки вусаті,
 Шапки підкидають,
 З кузьками стрибають.
 От знялася метушня,
 Застрибала комашня.
 Вся галява гуде,
 Муха заміж іде.
 За хороброго, меткого
 Молодого Комара!
 А Мурашка швидка
 Витина гопака, –
 Закаблуками постукує,
 На комашечок погукує:
 – Цвіркунці мої,
 Молодці мої,
 Тара-тара-тара-тара-тарганці
 мої!
 Закаблуки стукотять,
 Підшовочки риплять, –
 Веселися, комашня,
 До самісінького дня!
 Нині Муха-Цокотуха
 Іменинниця!

Віталій Біанкі

Мишенятко Пік (уривок)¹¹ Як мишеня стало мореплавцем

Хлопці пускали по річці кораблики. Брат вирізав їх ножиком із товстих цурпалків соснової кори. Сестричка приладжує вітрила з ганчірок. На найбільший кораблик знадобилася довга щогла.

– Треба з прямого сучка, – сказав брат, узяв ножик і пішов у куці. Зненацька він закричав звідти:

– Миші, миші!

Сестричка кинулася до нього.

– Рубнув сучок, – розповідав брат, – а вони як шугнуться! Ціла купа! Одна он сюди під корінь. Стривай, я її зараз...

Він перерубав ножиком корінь і витягнув крихітне мишеня.

– Та яке ж воно малесеньке! – здивувалася сестричка. – І жовте! Хіба такі бувають?

¹¹ Переклад І. Голубовської.

– Це дике мишеня, – пояснив брат, – польове. У кожної породи своє ім'я, тільки я не знаю, як це звать.

Тут мишеня розтулило рожевий ротик і пискнуло.

– Пік! Воно каже, його звать Пік! – засміялася сестричка. – Дивись, як воно тремтить! Ай! Та в нього вушко в крові. Це ти його ножиком поранив, коли діставав. Йому боляче.

– Усе одно вб'ю його, – сердито сказав брат. – Я їх усіх вбиваю: навіщо вони в нас хліб крадуть?

– Пусти його, – благала сестричка, – воно ж маленьке!

Та хлопчик не хотів слухати.

– У річку закину, – сказав він і пішов до берега. Дівчинка враз здогадалася, як врятувати мишеня.

– Стій! – закричала вона братові. – Знаєш що? Посадимо його в наш найбільший кораблик, і нехай воно буде за пасажира!

На це брат погодився: все одно мишеня потоне в річці. А з живим пасажиром кораблик пустити цікаво.

Налагодили вітрило, посадили мишеня у видовбане суденце й пустили за течією. Вітер підхопив кораблик і погнав його від берега. Мишеня міцно вчепилося в суху кору й не ворушилося. Діти махали йому руками з берега.

У цей час їх покликали додому. Вони ще бачили, як легкий кораблик на всіх вітрилах зник за поворотом річки.

– Бідний маленький Пік! – говорила дівчинка, коли вони поверталися додому. – Кораблик, напевно, перекине вітром, і Пік потоне. Хлопчик мовчав. Він думав, як би йому вивести всіх мишей у їхній комірчині.

Корабельна аварія

А мишеня несло та несло на легкому сосновому кораблику. Вітер гнав суденце все далі від берега. Кругом плюскалися високі хвилі. Річка була широка – ціле море для крихітного Піка.

Пікові було всього два тижні від народження. Він не вмів ні їжі собі розшукати, ні сховатися від ворогів. Того дня мишка-мати вперше вивела своїх мишенят із гнізда – погуляти. Вона саме годувала їх своїм молоком, коли хлопчик переполошив усе мишаче сімейство.

Пік був ще сисунцем. Діти з ним зле пожартували. Краще б вони водночас убили його, ніж пускати одного, маленького й беззахисного, в таку небезпечну подорож.

Весь світ був проти нього. Вітер дув, буцім хотів перекинути суденце, хвилі кидали кораблик, начебто хотіли втопити його в темній своїй глибині. Звірі, птахи, гади, риби – все було проти нього. Будь-хто не проти був поживитися нерозумним, беззахисним мишеням.

Першими помітили Піка великі білі чайки. Вони підлетіли й закружляли над корабликом.

Вони кричали від досади, що не могли разом прикінчити мишеня: боялися з льоту розбити собі дзьоб об тверду кору. Дехто опустився на воду і вплав наздоганяв кораблик.

А з дна річки піднялася щука й теж попливла за корабликом. Вона чекала, коли чайки скинуть мишеня у воду. Тоді йому не оминати її страшних зубів. Пік чув хижі крики чайок. Він заплющив очі й чекав смерті. У цей час ззаду підлетів крупний хижий птах – риболов скопа. Чайки кинулися врозтіч.

Риболов побачив мишеня на кораблику й під ним шуку у воді. Він склав крила й кинувся вниз.

Він упав в річку зовсім поряд із корабликом. Кінцем крила він зачепив вітрило, і суденце перевернулося.

Коли рибалка важко підвівся з води із щукою в пазурах, на перевернутому кораблику нікого не було. Чайки побачили це здалеку й полетіли геть: вони думали, що мишеня потонуло.

Пік не вчився плавати. Але коли він потрапив у воду, виявилось, що треба було тільки працювати лапками, щоб не потонути. Він виринув і схопився зубами за кораблик.

Його понесло разом із перевернутим суденцем. Скоро суденце прибило хвилями до незнайомого берега.

Пік вискочив на пісок і кинувся в кущі.

Це була справжня корабельна аварія, і маленький пасажир міг вважати себе щасливцем, що врятувався.

Микола Носов

Пригоди Незнайка та його друзів¹² (уривок)

В одному казковому місті жили коротунчики. Коротунами їх називали тому, що вони були дуже маленькі. Кожен коротун був зростом із невеликий огірок. У місті в них було дуже красиво. Навколо кожного будинку росли квіти: маргаритки, ромашки, кульбаби. Там навіть вулиці називалися іменами квітів: вулиця Дзвіночків, алея Ромашок, бульвар Волошок. А саме місто називалося Квітковим містом. Воно стояло на березі струмка. Цей струмок коротуни називали Огірковою рікою, бо на берегах струмка росло багато огірків.

За річкою був ліс. Коротуни робили з березової кори човники, перепливали через річку й ходили в ліс по ягоди, гриби, горіхи. Збирати ягоди було важко, адже коротуни були крихітні, а по горіхи й зовсім доводилося лазити на високий кущ та ще тягнути з собою пилку. Жоден коротун не зміг би зірвати горіх руками – їх треба було пиляти пилкою. Гриби теж пиляли пилкою. Спиляють гриб під самий корінь, потім розпиляють його на частини й тягнуть по шматочках додому.

Коротуни були неоднакові: одні з них прозивалися малюками, а інші – малючками. Малюки завжди ходили або в довгих штанах навипуск, або в

¹² Переклад І. Голубовської.

коротеньких штанцях на підтяжках, а малючки полюбляли носити платтячка з пістрявої, яскравої матерії. Малюки не любили вовтузитися зі своїми зачісками, і тому волосся в них було коротке, а в малючок волосся було довге, мало не до пояса. Малючки дуже любили робити різні красиві зачіски, волосся заплітали в довгі коси й у коси вплітали стрічки, а на голові носили бантики. Багато малюків дуже пишалися тим, що вони малюки, і майже зовсім не дружили з малючками. А малючки пишалися тим, що вони малючки, і теж не хотіли дружити з малюками. Якщо яка-небудь малючка зустрічала на вулиці малюка, то, вгледівши його здалека, зараз же переходила на інший бік вулиці. І добре робила, бо серед малюків часто траплялися такі, які не могли спокійно пройти повз малючку, а неодмінно скажуть їй що-небудь образливе, навіть штовхнуть або, ще того гірше, за косу смикнуть. Звичайно, не всі малюки були такі, але ж цього на лобі в них не написано, тому малючки вважали, що краще заздалегідь перейти на інший бік вулиці й не потрапляти їм на очі. За це багато малюків називали малючок задаваками – вигадують же таке слово! – а багато малючок називали малюків розбишаками й іншими прикрими прізвиськами.

Деякі читачі відразу скажуть, що все це, напевно, вигадки, що в житті таких малюків не буває. Але ніхто ж і не каже, що вони в житті бувають. У житті – це одне, а в казковому місті – зовсім інше. У казковому місті все буває.

В одному будиночку на вулиці Дзвіночків жило шістнадцять малюків-коротунів. Найголовнішим із них був малюк-коротун на ім'я Знайко. Його прозвали Знайком за те, що він знав дуже багато. А знав він багато тому, що читав різні книжки. Ці книжки лежали в нього й на столі, і під столом, і на ліжку, і під ліжком. В його кімнаті не було такого місця, де б не лежали книги. Від читання книжок Знайко став дуже розумним. Тому всі його слухалися й дуже любили. Одягався він завжди в чорний костюм, а коли сідав за стіл, одягав на ніс окуляри й починав читати яку-небудь книжку, то зовсім ставав схожий на професора.

У цьому ж будиночку жив відомий доктор Пігульчин, який лікував коротунчиків від усіх хвороб. Він завжди ходив у білому халаті, а на голові носив білий ковпак із пензликом. Жив тут також славнозвісний механік Гвинтик зі своїм помічником Шпунтиком; жив Сахарин Сахаринич Сиропчик, який прославився тим, що дуже любив газовану воду з сиропом. Він був дуже статечний. Йому подобалося, коли його називали на ім'я та батькові, і не подобалося, коли хто-небудь називав його просто Сиропчиком. Жив ще в цьому будинку мисливець Кулька. У нього був маленький собачка Булька і ще була рушниця, яка стріляла корками. Жив художник Тюбик, музикант Гуся та інші малюки: Поспішайко, Буркун, Мовчун, Пончик, Розгубко, два брати – Либонько та Мабутько. Але найвідомішим серед них був малюк на ім'я Незнайко. Його прозвали Незнайком за те, що він нічого не знав.

Цей Незнайко носив яскравий блакитний капелюх, жовті, канаркові, брюки й помаранчеву сорочку із зеленим галстуком. Він узагалі любив яскраві фарби. Убравшись таким папугою, Незнайко цілими днями тинявся містом, складав різні небилиці і всім розповідав. Окрім того, він постійно ображав малючок.

Тому малючки, побачивши здалеку його помаранчеву сорочку, зараз же повертали назад і ховалися по домівках. У Незнайка був друг на ім'я Гунько, який жив на вулиці Маргариток. З Гуньком Незнайко міг базікати годинами. Вони двадцять разів на день сварилися між собою і двадцять разів на день мирилися.

Особливо прославився Незнайко після однієї історії. Якось він гуляв містом і забрів у поле. Довкола не було ні душі. У цей час летів хрущ. Він зосліпу налетів на Незнайка й ударив його по потилиці. Незнайко стрімголов покотився на землю. Тієї ж миті жук відлетів і зник у далині. Незнайко схопився, став озиратися врізнобіч і дивитися, хто це його вдарив. Але навкруги нікого не було.

«Хто ж це мене вдарив? – думав Незнайко. – Може, зверху впало щонебудь?»

Він задер голову й подивився вгору, але вгорі теж нічого не було. Тільки сонце яскраво сяяло над головою в Незнайка.

«Отже, це на мене з сонця щось звалилося, – розсудив Незнайко. – Напевно, від сонця відірвався шматок і вдарив мене по голові».

Він пішов додому й зустрів знайомого, якого звали Скельцин.

Цей Скельцин був знаменитим астрономом. Він умів робити зі скалок битих пляшок збільшувальне скло. Коли він дивився в збільшувальне скло на різні предмети, то предмети здавалися більшими. З декількох таких збільшувальних стекол Скельцин зробив велику підзорну трубу, в яку можна було дивитися на Місяць і на зірки. Таким чином він зробився астрономом.

– Слухай, Скельцин, – сказав йому Незнайко. – Ти розумієш, яка історія вийшла: від сонця відірвався шматок і вдарив мене по голові.

– Що ти, Незнайку! – засміявся Скельцин. – Якби від сонця відірвався шматок, він розчавив би тебе вщент. Сонце ж бо дуже велике. Воно більше всієї нашої Землі.

– Не може бути, – відповів Незнайко. – По-моєму, сонце не більше від тарілки.

– Нам тільки так здається, тому що сонце дуже далеко від нас. Сонце – величезна розпечена куля. Це я в свою трубу бачив. Якби від сонця відірвався хоч маленький шматочок, то він зруйнував би все наше місто.

– Овва! – відповів Незнайко. – А я й не знав, що сонце таке здоровенне. Піду-но розповім нашим – може, вони ще не чули про це. А ти все-таки подивись на сонце в свою трубу: раптом воно насправді щербате!

Незнайко пішов додому і всім, хто дорогою зустрічався, розповідав:

– Браття, ви знаєте, яке сонце? Воно більше за всю нашу землю. Ось воно яке! І ось, браття, від сонця відірвався шматок і летить прямо до нас. Скоро він впаде і всіх нас задавить. Жах що буде! Ось підіть запитайте Скельцина.

Усі сміялися, бо знали, що Незнайко базіка. А Незнайко побіг щодуху додому й закричав чимдуж:

– Браття, рятуйся! Шматок летить!

– Який шматок? – питають його.

– Шматок, братці! Від сонця відірвався шматок. Скоро бабахнеться – і всім буде кінець. Знаєте, яке сонце? Воно більше всієї нашої землі!

– Що ти вигадуєш!

– Нічого я не вигадую. Це Скельцин сказав. Він у свою трубу бачив.

Усі вибігли на двір і стали дивитися на сонце. Дивились, дивились, доки з очей не потекли сльози. Усім зосліпу стало здаватися, ніби сонце насправді щерблене. А Незнайко кричав:

– Рятуйся хто може! Біда!

Усі стали хапати свої речі. Тюбик схопив свої фарби й пензлик, Гуся – свої музичні інструменти. Лікар Пігульчин кидався по всьому будинку й розшукував похідну аптечку, яка десь загубилася. Пончик схопив калоші й парасольку і вже вибіг за ворота, але тут пролунав голос Знайка:

– Заспокойтеся, браття! Нічого страшного немає. Хіба ви не знаєте, що Незнайко базіка? Усе це він вигдавав.

– Вигдавав? – закричав Незнайко. – Ось підіть запитайте Скельцина.

Усі побігли до Скельцина, і тоді з'ясувалося, що Незнайко насправді все вигдавав. Ну і сміху тут було! Усі сміялися з Незайка й говорили:

– Дивно, як це ми тобі повірили! – Буцім я не дивуюся! – відповів Незнайко. – Я ж і сам повірив.

Ось яким чудакуватим був цей Незнайко.

Болгарська народна казка

Сильний горобець¹³

Якось один горобець сидів на старому терновому плоті й низав собі намисто. Раптом одна намистинка впала й загубилася між терня. Горобець її шукав, шукав, не знайшов та й каже:

– Гей, плоте! Знайди мені намистинку, а то я звелю вогню, щоб він тебе спалив!

– Підди та звели! – засміявся пліт.

– Гей, вогонь, спали-но цей пліт! – сказав горобець вогню.

– Овва! Я палю буки – великі дерева, нащо мені палити цей спорохнілий терновий пліт, ще поколюся, – відповів вогонь.

– А я піду до річки й скажу їй, нехай вона тебе загасить! – розсердився горобець.

– Іди кажи, – засміявся вогонь.

Полетів горобець до річки та й гукає:

– Гей, річечко, підди погаси вогонь!

– От чого захотів! – сказала річка. – Я течу по таких гладеньких білих камінцях, так їх гарно мию і голублю, так радію, що вони білі та чисті. Навіщо

¹³ Болгарські народні казки / упорядкування О. Кеткова ; вступне слово Є. Огнянкової ; малюнки М. Стороженка. – К. : Веселка, 1988. – 184 с.

ж мені кидати мої камінці і йти гасити вогонь? Ще попече, забруднить мене! Вогонь не зробив мені нічого поганого, і я не хочу його чіпати.

– Я скажу буйволу, щоб тебе випив! – вигукнув горобець.

– Ну то й кажи! – засміялася річка й поспішила далі своєю дорогою.

Побачив горобець буйвола, що пасся на луці, підлетів, сів йому на роги й процвірінькав:

– Буйволе, випий цю річку, будь ласка!

Махнув буйвіл хвостом, прогнав муху зі своєї спини, а тоді й каже горобцю:

– Я не можу її випити! Я сьогодні напасся на такій хорошій зеленій траві, і мені не можна пити воду, бо живіт заболить.

Розсердився горобець і погрожує:

– От я піду до вовка, покличу його, нехай він тебе з'їсть!

– Хочеш – гукай! – сказав буйвіл і знову почав пастися.

Знайшов горобець вовка та й каже:

– Гей, вовчику! Піди з'їж того буйвола!

– А навіщо він мені? – засміявся вовк. – Я їм молоденьких, м'якеньких ягнят, їхнє м'ясо солодке й смачне, не те, що кисле буйволяче.

– А я піду до пастуха, нехай він на тебе нацькує собак! – зацвірінчав сердито горобець.

Страшно зареготався вовк і так глипнув на горобця налитими кров'ю очима, що той з ляку полетів до пастуха.

– Пастуше, прошу тебе дуже, нацькуй своїх собак на вовка. Нехай вони його роздеруть!

– Мої собаки їдять жирну юшку, я варю її щоранку, а щовечора даю їм по великому шматку хліба. Навіщо їм псувати зуби об погане, жилаве вовче м'ясо?

– От я скажу мишам, нехай вони погризуть твою торбу з їжею! – розсердився знову горобець і загукав:

– Гей, мишки, ідіть погризть торбу в цього пастуха!

– Ми зараз їмо білу пшеницю, – обізвалися миші, – не хочемо гризти торбу, щоб не псувати собі зуби.

– Ось я скажу котові, нехай він вас поїсть.

– Хочеш, то й кажи йому! Як кіт нас знайде, нехай тоді й поїсть! – засміялися миші.

– Ще й як знайде! – огризнувся горобець і полетів до кота. Сів на вікно й цвірінькає:

– Котику-воркотику, іди поїж мишей, вони зараз пшеницю їдять.

– Зараз не можу, – обізвався кіт. – Господиня смажить на обід такі смачні котлети, і мені зовсім не до мишей.

– А я скажу господині, хай вона тебе вперіщить кочергою по голові, – цвірінькнув горобець, підлетів і сів жінці на плече. – Господинечко, он глянь, кіт хоче поїсти котлети, які ти смажиш на обід своїм дітям.

Схопила господиня кочергу і спересердя вдарила kota по спині. Кіт кинувся на мишей, миші почали гризти пастухову торбу, той нацькував собак на вовка, а вовк перелякався й кинувся на буйвола. Буйвіл мерщій до річки, побачив чисту, бистру воду й захотів пити і випив би всю річку, якби та не подалася гасити вогонь. А вогонь, щоб зовсім не згаснути від води, поспішив спалити пліт. Тернові гілки були сухі, швидко запалали й погоріли. Тоді горобець знайшов свою намистинку, гордо сів і спокійно донизав собі намисто.

Французька народна казка

Шестеро братів¹⁴

– Діти мої, – мовив старий батько до шістьох синів, які зібралися навколо нього після вечері, – ви знаєте, що я небагатий. Війни – це людське лихо – зовсім розорили мене. Від колишніх достатків лишився тільки старий замок та дрібні угіддя, які нас ще так-сяк годують. Та бачу я, що незабаром ми не зможемо прожити на ті гроші.

– Авжеж, тату, знаємо, – відповів старший син, – а до чого ти все це ведеш?

– До того, що треба нам на якийсь час розлучитися. Звичайно, я дуже хотів би, щоб ви завжди були коло мене. Ви добрі діти і, гадаю, любите свого батька.

– Дуже любимо, тату, – дружно відповіли сини.

– От тільки ні я, ні ваша покійна мати ніколи не ледарювали, не вилежувались, весь вік працювали не покладаючи рук, – а вам і в будень свято. Не слухаєте ви ні моїх умовлянь, ні докорів. Ви будете ходити голодні, але їсти собі не зварите. Час покласти цьому край. Кожному з вас я дам по двісті екю на подорож і на навчання якомусь чесному ремеслу. Через рік і день ви повернетесь додому, і, коли я доживу, – а я сподіваюся дожити до того дня, щоб вас усіх побачити, – ви, добрі діти, розкажете, як минув рік, і чого ви навчилися.

Взяли брати по двісті екю і весело попрощалися з батьком. Вони раділи з того, що хоч ненадовго втечуть од нудного життя в збіднілому замку і побачать широкий світ.

Побажали вони один одному щастя і розійшлися різними шляхами, але домовились зустрітися через одинадцять місяців там, звідки пішов своєю дорогою старший брат. Хотіли вони порадитися перед тим, як вернутись у батьківський дім.

Прийшовши на великий майдан якогось міста, старший брат побачив юрбу людей, що позадирали голови й дивилися кудись угору.

– Що там таке? – чемно спитав він якогось чоловіка.

– Хіба ви не бачите? Он той чоловік, мов білка, дереться на високу струнку тополню. Дивіться, він зараз буде на вершечку!

¹⁴ Французькі народні казки / упорядкування О. Хатунцевої ; вступне слово М. Гайдая. – К. : Веселка, 1982. – 155 с.

– Справді... Як спритно він лазить!

– Ну, це ще для нього дрібниці! Він лазить по стінах будинків, вибирається на найвищі вежі. Він такий гнучкий, меткий і спритний, аж дивом дивуєшся.

– Чудово! – вигукнув старший брат. – Я теж хочу навчитися так лазити!

Коли акробат спустився, старший брат підійшов до нього і сказав:

– Навчи мене лазити так, як ти.

– А що мені за це буде?

– Всі гроші, які я маю з собою.

– Скільки ж ти маєш?

– Двісті екю.

– Небагато. Але ти мені до душі. Згода. Я навчу тебе свого ремесла. – Мандруючи всюди з акробатом, старанно навчаючись його ремесла, старший брат незабаром став лазити, як білка, по деревах та стінах.

Тим часом п'ятеро інших братів і собі навчилися різного незвичайного ремесла.

Один став удатним паяльщиком: навчився паяти будь-які розламані й розбиті речі не тільки з заліза, а й зі скла, глини, дерева...

Другий вивчився на лучника, та такого вправного, що і в хруща на льоту поцілить.

Третій став скрипалем і грав так гарно, що ніхто не міг устояти перед чарами його скрипки: старі, недужі, прикуті до ліжка – всі йшли в танок. Навіть мертві оживали від його гри.

Ще один став корабельником і такі будував кораблі, що вони і по воді, і по суші ходили.

А меншому братові зустрівся дід-ясновидець. Нап'явши на голову мішок, щоб краще зосередитися, він провіщав майбутнє, вказував, де лежать загублені речі, розгадував будь-які таємниці, – одне слово, не було запитань, на які він не відповів би. От і пішов старший брат до цього діда вчитися.

Збігло одинадцять місяців, і шестеро братів, живі та здорові, зустрілися на роздоріжжі. Кожен розповів про свою науку.

Останнім обіззався старший брат.

– Бачу я, ніхто не марнував часу. Ото здивується батько, дізнавшись, чого ми навчилися за одинадцять місяців! Тепер, мабуть, немає роботи, яка нам була б не під силу, немає труднощів, яких би ми гуртом не подолали. Я пропоную вам зробити одне діло – важке, але гідне нас. Якщо щастя нам усміхнеться, ми повернемося до батька з гордо піднесеною головою та ще й з повними пригорщами золота. Маємо ще місяць і один день. То як, згодні?

– Згодні! – в один голос відгукнулися брати.

– Тепер, – вів далі старший брат, – поясню вам, що ми робитимем. Так-от: коли ви згодні, ми врятуємо принцесу з діамантовими очима. Живе вона у великому золотому палаці, підвішеному на чотирьох золотих ланцюгах над диким островом посеред моря. Її полонив страшний дракон. Звичайно, діло це неймовірно важке, але тим більша для вас буде честь, якщо ми доведемо його

до ладу. До того ж у палаці хтозна-скільки багатства, якого нам вистачить до кінця наших днів. Не кажучи вже про...

– Про що? – зацікавлено спитали брати.

– Ні про що. Потім дізнаєтеся. То як, згодні? – Згодні! Врятуємо принцесу з діамантовими очима!

Незабаром брати зійшли на збудований корабельником вітрильник і попливли до дикого острова, де на чотирьох золотих ланцюгах висів величезний дзвін, що лунко дзвонив, тільки-но хто-небудь торкався ланцюгів. Почувши дзвін, дракон блискавкою нападав на зухвальця і в одну мить спопеляв його.

Коли корабель пристав до берега, брати кинулися до дзвона і з усіх боків напхали його клоччям, щоб дзвін їх не видав.

Старший брат, якого всі одноставно обрали за командира, послав акробата викрасти принцесу. Акробат ухопився за ланцюг і спритно, наче мавпа, виліз нагору; хоч як хилитався дзвін, а дзвонити не міг.

Походив акробат навколо палацу, розвідав, де принцесин покій, та й заліз у відчинене вікно. Принцеса спала на золотому ліжку, прикрашеному шовками і мереживом. Навіть із заплющеними діамантовими очима вона була така вродлива, що акробат відразу її покохав. Не марнуючи ні хвилини, він підняв принцесу з ліжка, все-таки розбудивши її, попросив мовчати, щоб не почув дракон, і почав спускатися на острів. Спускаючись, він тримав принцесу перед собою в лівій руці, а сам тримався за ланцюг правою рукою й ногами.

Коли врятована принцеса опинилася серед братів, вона глянула на них своїми діамантовими очима, і так ті очі сяяли, така вродлива була принцеса, що всі брати, засліплені, попадали навколішки, ніби то була не принцеса, а саме сонце.

Перший оговтався старший брат. Він знав, яка страшна небезпека загрожує їм.

– Брати, – гукнув він, – швидше напинаймо вітрила! Найважче, безперечно, позаду, але ми ще не довели до кінця свого діла. Дракон може з хвилини на хвилину помітити, що принцеса зникла, і кинутись навздогін. Що далі ми будемо від острова, то більше у нас надії врятуватися.

Принцеса і шестеро братів поспіхом підняли вітрила і покинули острів.

У синьому безхмарному небі сяяло ясне сонце. Та воно не було яснішим за принцесині очі, і принцеса дивилася на нього, не кліпаючи. Вітрила надимав легкий погожий вітер. По морю котилися невеликі хвилі з білими пінистими баранцями.

Корабель швидко мчав уперед.

Раптом сонце померкло, небо потемніло, море захвилювалося...

– Летить дракон! – стурбовано вигукнув старший брат.

І справді, розтинаючи повітря величезними крилами, на втікачів, як ураган, летів дракон.

– Приготуйся, лучнику! – сказав старший брат. – Швидше бери лука і клади стрілу на тятиву. Коли дракон пролітатиме над кораблем, ти побачиш у

нього під серцем білу пляму. Треба будь-що поцілити в цю пляму, а то ми всі загинемо.

– Не бійся, брате! – відповів лучник. – Я ще ніколи не хибив.

Не схибив лучник і цього разу – смертельно поранений дракон упав на корабель. Але дракон був такий великий і важкий, що розламав корабель навпіл, саме там, де стояла принцеса, – і вона впала в море.

— До роботи, паяльщику! – крикнув старший брат і пірнув у воду – рятувати принцесу.

Паяльщик і ще четверо братів стояли на двох половинах розломленого корабля.

Четверо братів – двоє з цього, двоє з того боку – підтягували одну до одної обидві половини корабля, аж поки ті зійшлися. Тоді паяльщик швидко з'єднав їх, та так міцно й добре, що навіть зблизька не помітиш розлому. Ледве п'ятеро братів зробили своє діло, як на поверхню випірнув старший брат з принцесою на руках. Підняли принцесу на палубу, але хоч як намагалися привести її до тями – все марно. Вона, здавалось, померла: з рожевих уст не зривався жоден подих, діамантові очі були накриті шовковими повіками, серце не билось.

Поки п'ятеро братів приголомшено презиралися, старший покликав скрипалю:

– Гей, скрипалю! Швидше грай, та так гарно, як тільки можеш!

І скрипаль натхненно заграє.

Незабаром діамантові очі розплющились, принцеса зраділо звелася, скочила на ноги і пішла в танок у колі п'яти щасливих братів.

Здійснивши свій славний подвиг, шестеро братів вирішили негайно повертатися додому, хоч у них іще був час. Їм хотілося скоріш поділитися своєю радістю з батьком, який, вони були певні, живий і чекає на них.

І принцеса також погодилася поїхати у гості до їхнього батька. Адже вона була свідком їхніх славних пригод.

Чи радий був старий батько, побачивши живими й здоровими своїх переможних синів? Звичайно, радий! А ще дужче зрадів батько, коли його познайомили з принцесою, врода якої полонила його з першого погляду.

На честь принцеси батько влаштував бучний бенкет, витративши всі гроші, які тільки мав.

Під кінець бенкету, на якому принцеса сиділа поруч батька, один із шістьох братів попросив принцесиної руки, ладен одружитися з нею, якби навіть вона була убогіша за найбіднішу пастушку.

Всі інші брати і собі сказали, що хочуть одружитися з принцесою. І кожен доводив, що саме він найдужче її кохає. А що ніхто з них не хотів поступитися, то звернулися вони за порадою до батька, і кожен пояснив, чому, на його думку, він заслуговує бути принцесиним чоловіком.

Перший почав акробат:

– Це я, ризикуючи життям, викрав принцесу із палацу, де дракон тримав її ув'язненою.

– Це я побудував корабель, який довів вас до острова, – сказав корабельник.

– А хто, як не я, вбив дракона? – спитав лучник.

– А хіба не я полагодив розломленого корабля і врятував життя вам усім, а заодно і прекрасній принцесі? – звернувся до інших паяльщик.

– А хто, як не я, граючи на скрипці, повернув принцесі життя? Без моєї скрипки вона не ожила б, і ми сьогодні не сварилися б за честь одружитися з нею.

– Не забувайте, – мовив останнім старший брат, – що якби я не дістав принцесу з моря, скрипка не могла б повернути їй життя. А хіба не я давав поради кожному з вас і казав, що слід робити? Хіба не я влаштував похід на острів? Адже ви лише виконували мою волю. Я був головою, а ви – руками.

Скрутним було батькове становище: хоч би що він сказав, щастя одного сина мало завдати горя п'ятьом іншим.

Тоді він звернувся до принцеси, що сиділа праворуч од нього і незворушно слухала, як сперечаються брати.

– Тобі вирішувати, принцесо, якщо ти хочеш вийти заміж за якогось із моїх синів. Адже йдеться про твою долю.

– Не квапте мене, – мовила нарешті принцеса. – Я скоро сама вам скажу. Але повірте мені: обираючи собі чоловіка, я хочу знайти п'ятьох братів... і батька.

Принцеса приховала таємницю свого серця; однак старший брат, який умів відгадувати думки, відразу здогадався, кого хоче мати вона за чоловіка. Щоправда, він не сказав цього ні батькові, ні братам, лише коли зустрівся поглядом з очима принцеси, його пройняло безмежне щастя.

Давньогрецькі міфи та легенди

Походження світу і богів¹⁵

Спочатку існував тільки вічний, безмежний, темний Хаос. У ньому було джерело життя світу. Все виникло з безмежного Хаосу – весь світ і безсмертні боги. З Хаосу походить і богиня Земля – Гея. Широко розкинулась вона, могутня, і дає життя всьому, що живе й росте на ній. А далеко під Землею, так далеко, як далеко від нас неосяжне, ясне небо, в незмірній глибині народився похмурий Тартар – жахлива безодня, повна вічної п'їтьми. З Хаосу, джерела життя, народилась і могутня сила, всеоживляюча Любов – Ерос. Почав творитися світ. Безмежний Хаос породив вічний Морок – Ереба і темну Ніч – Ньюкту А від Ночі і Мороку постали вічне Світло – Ефір і радісний світлий День – Гемера. Світло розлилося по світу, і почали змінювати одне одного ніч і день.

¹⁵ Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції [текст] : [для мол. та серед. шк. віку] / М. А. Кун ; пер. з рос. та передм. Ю. Іванченко. – К. : Школа, 2001. – 217 с.

Могутня, благодатна Земля породила безмежне блакитне Небо – Урана, і розкинулось Небо над Землею. Гордо піднялися до нього високі Гори, народжені Землею, і широко розлилося вічношумливе Море. Мати-Земля породила Небо, Гори і Море, і немає в них батька.

Уран – Небо – запанував у світі. Він узяв собі за дружину благодатну Землю. Шість синів і шість дочок – могутніх, грізних титанів – мали Уран і Гея. Їх син, титан Океан, що обтікає, наче безмежна ріка, всю землю, і богиня Фетіда породили на світ усі ріки, що котять хвилі свої до моря, і морських богинь – Океанід. А титан Гіперіон і Тейя дали світові дітей: Сонце – Геліоса, Місяць – Селену і рум'яну Зорю – рожевоперсту Еос (Аврора). Від Астрея і Еос походять всі зірки, які горять на темному нічному небі, і всі вітри: бурхливий північний вітер Борей, східний Евр, вологий південний Нот і західний пестливий вітер Зефір, що несе багаті на дощ хмари.

Крім титанів, породила могутня Земля трьох велетнів – циклопів з одним оком у лобі і трьох величезних, як гори, п'ятдесятиголових велетнів – сторуких (гекатонхейрів), названих так тому, що сто рук мав кожен з них. Проти їх жахливої сили ніщо не може встояти, їх стихійна сила не знає меж.

Зненавидів Уран своїх дітей-велетнів, у надра богині Землі замкнув він їх у глибокій темряві і не дозволив їм виходити на світ. Страждала мати їх Земля, її давив цей страшний тягар, замкнений в її надрах. Викликала вона дітей своїх, титанів, і переконувала їх повстати проти батька Урана, але вони боялися підняти руку на батька. Тільки наймолодший з них, підступний Крон, хитрощами скинув свого батька і відняв у нього владу

Богиня Ніч народила на покару Кронові цілий сонм жахливих божеств: Таната – смерть, Ерідуну – розбрат, Апату – обман, Кер – знищення, Гіпноса – сон з роєм похмурих тяжких примар, нещадну Немесиду – відплату за злочини і багато інших. Жах, чвари, обман, боротьбу і нещастя принесли ці боги в світ, де воцарився на троні свого батька Крон.

Олімп

Високо на світлому Олімпі царює Зевс, оточений сонмом богів. Тут і дружина його Гера, і золоточубий Аполлон з сестрою своєю Артемідою, і золота Афродіта, і могутня дочка Зевсова Афіна, і багато інших богів. Три прекрасні Ори охороняють вхід на високий Олімп і здіймають густу хмару, що закриває ворота, коли боги спускаються на землю або підносяться до світлих чертогів Зевса. Високо над Олімпом широко розкинулось блакитне бездонне небо, ллється з нього золоте світло. Ні дощу, ні снігу не буває в царстві Зевса; вічно там ясне, радісне літо, а нижче клубочаться хмари, часом закривають вони далеку землю. Там, на землі, весну і літо змінюють осінь і зима, але вона швидко минає, і знову настає радість на Олімпі.

Бенкетують боги у своїх золотих чертогах, побудованих сином Зевса Гефестом. Цар Зевс сидить на високому золотому троні. Величчю і гордо-спокійною свідомістю влади і могутності віє від мужнього, божественно

прекрасного обличчя Зевса. Біля трону його богиня миру Ейрена і повсякчасна супутниця Зевса, крилата богиня перемоги Ніке. Ось входить прекрасна велична богиня Гера, дружина Зевса. Зевс шанує свою дружину; пошаною оточують Геру, покровительку шлюбу, всі боги Олімпу. Коли, сяючи своєю красою, в розкішному вбранні, велика Гера входить до бенкетного залу, всі боги встають і схиляються перед дружиною громовержця Зевса. А вона, горда своєї могутністю, іде до золотого трону і сідає поруч царя богів і людей – Зевса. Коло Трону Гери стоїть її посланниця, богиня райдуги, легкокрила Іріда, завжди готова швидко нестись на райдужних крилах виконувати веління Гери в найдальші краї землі.

Бенкетують боги. Зевсова дочка, юна Геба, і син царя Трої, Ганімед, улюбленець Зевса, який дістав від нього безсмертя, підносять їм амброзію і нектар – їжу і напій богів. Прекрасні Харити і музи потішають їх співами і танцями. Взавшись за руки, водять вони танки, а боги милуються їх легкими рухами і чудовою, вічною юною вродою. Веселішає бенкет олімпійців. На цих бенкетах вирішують боги всі справи, на них визначають вони долю світу і людей.

З Олімпу розсилає людям Зевс свої дари і стверджує на землі порядок і закони. В руках Зевса доля людей; щастя і нещастя, добро і зло, життя і смерть – все в його руках. Дві великі посудини стоять біля воріт палацу Зевса. В одній посудині дари добра, в другій – зла. Зевс черпає з них добро і зло і посилає людям. Горе тій людині, якій громовержець черпає дари тільки з тієї посудини, в якій зло. Горе і тій, що порушує встановлений Зевсом порядок на землі і не додержує його законів. Грізно насупить Кронів син свої густі брови, чорні хмари закриють тоді небо. Розгнівається великий Зевс, і страшно підійметься волосся в нього на голові, очі спалахнуть нестерпним блиском; махне він своєю десницею – удари грому покотяться по всьому небу, блисне вогненна блискавка і здригнеться високий Олімп.

Не сам Зевс охороняє закони. Біля його трону стоїть охоронниця законів богиня Феміда. Вона скликає, з наказу громовержця, збори богів на світлому Олімпі і народні збори на землі, пильнуючи, щоб не порушувався порядок і закон. На Олімпі і дочка Зевсова, богиня Діке, стежить за правосуддям. Суворо карає Зевс несправедливих суддів, коли Діке доносить йому, що не додержують вони законів, даних Зевсом. Богиня Діке – захисниця правди і ворог обману

Зевс охороняє лад і правду в світі і посилає людям щастя й горе. Та хоч і посилає Зевс людям щастя і нещастя, все ж долю людей визначають невблаганні богині долі – Мойри, які живуть на світлому Олімпі. Доля самого Зевса в їх руках. Панує фатум над смертними і над богами. Нікому не втекти від велінь невблаганного фатуму. Нема такої сили, такої влади, яка могла б змінити хоч що-небудь у тому, що призначено богам і смертним. Тільки смиренно схилитися можна перед фатумом і скоритися йому. Тільки Мойри знають веління фатуму. Мойра Клото пряде життєву нитку людини, визначаючи строк її життя. Обірветься нитка – і скінчиться життя. Мойра Лахесіс виймає, не дивлячись, жереб, який випадає людині в житті. Ніхто не

має сили змінити визначеної Мойрами долі, бо третя Мойра, Атропос, все, що призначили в житті людині її сестри, заносить у довгий сувій, а що вже занесено в сувій долі, те неминуче. Невблаганні величні й суворі Мойри.

Є ще в Олімпі богиня долі – це богиня Тюхе, богиня щастя і благоденства. З рогу достатку, рогу божественної кози Амалфеї, молоком якої було вигодувано самого Зевса, сипле вона дари людям, і щаслива та людина, яка зустріне на своєму життєвому шляху богиню щастя Тюхе; але як рідко це буває, і яка нещаслива та людина, від якої відвернеться богиня Тюхе, яка тільки що давала їй свої дари!

Так панує оточений сонмом світлих богів на Олімпі великий цар людей і богів Зевс, охороняючи лад і правду в усьому світі.

Дедал і Ікар

Найбільшим митцем, скульптором і зодчим Афін був Дедал, нащадок Ерехтея. Про нього розповідали, що він вирізьблював з білосніжного мармуру такі дивні статуї, що вони здавалися живими; здавалось, що статуї Дедала дивляться і рухаються. Багато інструментів винайшов Дедал для своєї роботи; ним були винайдені сокира і свердло. Далеко йшла слава про Дедала.

У цього великого художника був племінник Тал, син його сестри Пердіки. Тал був учнем свого дядька. Вже в ранній юності вражав він усіх своїм талантом і винахідливістю. Можна було передбачити, що Тал далеко перевищить свого вчителя. Дедал заздрив племінникові і вирішив його вбити. Одного разу Дедал стояв з племінником на високому афінському Акрополі біля самого краю скелі. Нікого не було видно кругом. Побачивши, що вони самі, Дедал зіпхнув племінника із скелі. Певний був митець, що його злочин залишиться безкарним. Упавши із скелі, Тал розбився насмерть. Дедал поспішно зійшов з Акрополя, підняв тіло Тала і хотів уже таємно закопати його в землю, але застали Дедала афіняни, коли він копав яму. Злочин Дедала викрито. Ареопаг засудив його до страти.

Рятуючись від смерті, Дедал утік на Крит до могутнього царя Міноса, сина Зевса і Європи. Мінос охоче прийняв під свій захист великого митця Греції. Багато чудових творів мистецтва виготував Дедал для царя Кріту. Він збудував для нього і знаменитий палац Лабіринт, з такими заплутаними ходами, що, раз увійшовши в нього, неможливо було знайти вихід. У цьому палаці Мінос замкнув сина дружини своєї Пасіфаї, жажливого Мінотавра, потвору з тілом людини і головою бика.

Багато років жив Дедал у Міноса. Не хотів відпускати його цар з Кріту; тільки сам він хотів користуватися мистецтвом великого художника. Немов полоненого, тримав Мінос Дедала на Криті. Дедал довго думав, як утекти йому, і нарешті знайшов спосіб визволитися з критської неволі.

– Якщо я не можу, – вигукнув Дедал, – урятуватись від влади Міноса ні сухопуттю, ні морем, то відкрите ж для втечі небо! Ось мій шлях! Усім володіє Мінос, лише повітрям не володіє він!

Взявся до роботи Дедал. Він набрав пер, поскріплював їх лляними нитками й воском і почав виготовляти з них чотири великих крила. Поки Дедал працював, син його Ікар грався біля батька: то ловив він пух, що злітав від подуву вітерцю, то м'яв у руках віск. Хлопчик безтурботно грався, його бавила робота батька. Нарешті, Дедал скінчив свою працю; готові були крила. Дедал прив'язав крила за спину, просунув руки в петлі, закріплені на крилах, змахнув ними і плавно піднісся в повітря. З подивом дивився Ікар на батька, який ширяв у повітрі, немов величезний птах. Дедал спустився на землю і сказав синові:

– Слухай, Ікаре, зараз ми полетимо з Кріту. Будь обережний під час льоту. Не спускайся дуже низько до моря, щоб солоні бризки хвиль не змочили твоїх крил. Не піднімайся й близько до сонця: спека може розтопити віск, і розлетяться пера. За мною лети, не відставай від мене.

Батько з сином одягнули крила на руки і легко полинули. Ті, хто бачив, як вони високо летіли над землею, думали, що це два боги несуться в небесній блакиті. Часто обертаясь Дедал, щоб подивитися, як летить його син. Вони минули вже острови Делос, Парос і летять усе далі й далі.

Швидкий політ бавить Ікара, все сміливіше помахує він крилами. Ікар забув поради батька: він не летить уже слідом за ним. Сильно махнувши крилами, він злетів високо під саме небо, ближче до променистого сонця. Палюче проміння розтопило віск, що скріплював пера крил, повипадали пера і розлетілись далеко в повітрі, гнані вітром. Махнув Ікар руками, але немає на них більше крил. Стрімголов упав він з страшною височини в море й загинув у його хвилях.

Дедал обернувся, дивиться навкруги. Немає Ікара. Голосно почав кликати він сина:

– Ікаре! Ікаре! Де ти? Озвися!

Нема відповіді. Побачив Дедал на морських хвилях пера з крил Ікара і зрозумів, що трапилось. Як зненавидів Дедал своє мистецтво, як зненавидів той день, коли задумав урятуватися з Кріту повітряним шляхом.

А тіло Ікара довго носилося по хвилях моря, яке стало називатися по імені загиблого Ікарійським. Нарешті, прибили його хвилі до берега острова; там знайшов його Геракл і поховав.

Дедал же летів далі і прилетів, нарешті, в Сицилію. Там він оселився у царя Кокала. Мінос дізнався, де заховався митець, вирушив з великим військом у Сицилію і зажадав, щоб Кокал видав йому Дедала.

Дочки Кокала не хотіли позбутись такого митця, як Дедал. Вони вдалися до хитрощів. Умовили батька погодитись на вимоги Міноса і прийняли його як гостя в палаці. Коли Мінос приймав ванну, дочки Кокала вилили йому на голову котел окропу; помер Мінос у страшних муках. Довго жив Дедал у Сицилії. А останні роки життя провів на батьківщині, в Афінах; там став він родоначальником Дедалідів, славного роду афінських митців.

Ріке-Чубчик¹⁶

Давно колись жила королева, і знайшовся в неї син, такий гидкий та незграбний, що довгий час ніхто навіть не міг сказати, чи схожий він на людину. Королева гірко плакала, дивлячись на нього.

Але чарівниця, яку запросили на хрестини, сказала, що принц стане чудовою людиною, бо він буде дуже розумний. Потім вона додала, що наділяє його, даром зробити такою ж розумною, як і він, ту дівчину, котру він покохає більше за всіх на світі.

Все це трохи втішило бідолашну королеву.

І справді, тільки-но хлопчик заговорив, як причарував усіх, хто чув його, – такий він був дотепний та кмітливий.

Я забув сказати, що хлопчик мав на голові маленький чубчик; тому його так і прозвали – Ріке-Чубчик. Ріке – це було його ім'я.

Минуло сім чи вісім років, і у королеви сусіднього королівства знайшлося дві дочки.

Перша була гарна, як гожий день. Королева була в такому захваті від неї, що всі придворні боялись, коли б така велика радість не завдала їй шкоди.

Але та сама чарівниця, яка була під час народження Ріке-Чубчика, сказала королеві, що у маленької принцеси не буде ні крихти розуму і що вона буде така ж дурненька, як і вродлива.

Це пророцтво дуже засмутило королеву. Але вона впала у ще більший відчай, коли побачила, що її друга дочка потворна до краю.

– Не сумуйте, королево, – сказала чарівниця, – ваша дочка буде такою розумницею, що ніхто й не зверне уваги на її потворність.

– Сподіватимусь на краще! – вигукнула королева. – Але хіба не можна як-небудь і старшу, таку вродливу, зробити хоч трохи розумнішою?

– Щодо розуму, то я тут нічого не можу вдіяти, – призналася чарівниця. – Але врода – це зовсім інша річ. Тож я обдарую принцесу здатністю зробити красенем того, кого вона покохає.

Тим часом обидві принцеси підростали, і разом з ними розвивалися їхні прикмети. Скрізь тільки й розмови було, що про красу старшої та про розум меншої.

Проте й вади їхні збільшувалися з року в рік.

Менша ставала з кожним днем бридкішою, а старша – дурнішою. Коли її про що-небудь питали, вона або нічого не відповідала, або верзла таку нісенітницю, що всі затуляли вуха. До того ж вона була на диво незграбна: не могла поставити чотири порцелянові фігурки на камін, щоб не розбити хоч би однієї, або випити склянку води, щоб не вилити половини собі на сукню.

І тому, хоч врода й дуже багато важить для молодої дівчини, менша принцеса завжди всім подобалася більше, ніж її старша сестра.

¹⁶ Переказ Р. Терещенка.

Коли в палаці збиралися гості, то спочатку всі йшли до красуні, щоб подивитися на неї і помилуватися її вродою, але незабаром повертали до меншої, щоб послухати її приємні розмови.

Ніхто не вбачав нічого дивного в тому, що не минало й чверті години, як біля старшої сестри вже нікого не залишалось, і всі збиралися погомоніти навколо меншої.

Та хоч яка дурненька була старша дочка, вона добре розуміла це і без жалю віддала б свою красу, аби хоч наполовину стати такою ж розумною, як сестра.

А королева, незважаючи на всю свою розсудливість і любов до дочки, ніяк не могла стриматися, щоб хоч іноді не дорікнути їй глупством, і тому бідолашна принцеса ладна була вмерти з горя.

Якось пішла вона в ліс виплакати своє горе і зустріла там маленького чоловічка, надзвичайно потворного і гидкого, але розкішно вбраного.

Це був молодий принц Ріке-Чубчик.

Він закохався в принцесу з її портретів, яких по всьому світу було намальовано безліч, і залишив королівство свого батька, аби тільки побачити красуню та поговорити з нею.

Зрадівши, що зустрів принцесу наодинці, Ріке-Чубчик низько вклонився і звернувся до неї дуже шанобливо та ввічливо. Промовивши слова звичайних привітань, він помітив, що дівчина дуже засмучена, і сказав:

– Ніяк не можу зрозуміти, принцесо, чому така красуня має такий засмучений і розпачливий вигляд. Я можу похвалитися, що бачив на своєму віці дуже багато красунь, а проте вроди, подібної до вашої, ніколи не зустрічав.

– Вам нічого не варто ще й не таке вигадати, принце, – відповіла принцеса й замовкла, бо нічого більше не в силі була вигадати.

– Врода, – вів далі Ріке-Чубчик, – це величезна перевага, яка варта будь-чого іншого. І я не знаю, що може засмутити того, хто її має.

– Я б воліла, – відповіла принцеса, – бути такою потворною, як ви, але мати розум, ніж бути такою красунею і такою дурненькою, як я. Мене вкрай засмучує моя глупота.

– Принцесо, – сказав Ріке-Чубчик, – я можу зарадити вашому смуткові!

– Як же ви це зробите? – спитала принцеса.

– Мені до снаги, – відповів Ріке-Чубчик, – зробити розумнішою за всіх на світі ту, яку я кохатиму над усе. А що найдужче за всіх я кохаю саме вас, принцесо, то ви легко станете найпершою розумницею в світі, якщо дасте згоду зі мною одружитися.

Принцеса була така вражена, що не сказала у відповідь ні слова.

– Бачу, – вів далі Ріке-Чубчик, – що моя пропозиція примушує вас замислитися, і не дивуюся з цього. Даю вам цілий рік на роздум. Тільки тоді я прийду по відповідь.

Принцеса була така дурненька і водночас їй так хотілося стати розумною, що вона тут же заспокоїла себе думкою, ніби цілий рік ніколи не закінчиться, і тому без вагання погодилась на пропозицію принца.

І не встигла принцеса пообіцяти Ріке-Чубчику, що вийде за нього заміж через рік у цей самий день, як ураз відчула себе зовсім іншою.

Звідкілясь узялася в неї здатність говорити про все з надзвичайною легкістю, витончено й просто.

Вона відразу ж завела з Ріке-Чубчиком веселу й невимушену розмову і стала щебетати так спритно, що молодий принц з острахом подумав, чи, бува, не передав їй розуму більше, ніж залишив самому собі.

Коли принцеса повернулася в палац, придворні не знали, що їй подумати про цю несподівану і незвичайну перемену. Бо коли раніше від неї чули самі грубощі, то тепер вона говорила з усіма розсудливо і надзвичайно дотепно.

Всі так раділи, що їй розказати не можна. Лише її менша сестра була трохи засмучена, бо не могла вже похвалитися перед старшою своїм розумом, і тому в її присутності всім тепер здавалася особливо бридкою дівчиною.

Король почав прислухатися до слів своєї старшої дочки і навіть кілька разів збирав раду в її покоях.

Чутка про таку незвичайну перемену з швидкістю блискавки розійшлася по світу, і всі молоді принци в сусідніх королівствах навперебій почали домагатися кохання принцеси, а найсміливіші пропонували їй навіть свою руку.

Та жоден з них не здавався принцесі досить розумним, і тому вона усім відмовляла.

Однак з'явився якось один принц, такий могутній, такий багатий, такий розумний і такий стрункий, що принцеса відчула до нього прихильність.

Помітивши це, її батько сказав, що вона сама може вибирати собі жениха і що слово тільки за нею.

Але ж усім відомо, що чим розумніша людина, тим трудніше їй зважитися на таку справу.

Тому принцеса щиро подякувала батькові й попросила дати їй час подумати.

Аби вирішити, що їй робити, вона пішла поблукати і випадково потрапила в той самий ліс, де зустріла колись Ріке-Чубчика.

Аж раптом вона почула під ногами глухий шум, який нагадував гомін великого натовпу людей, що бігали десь, снували і метушились.

Принцеса зупинилась, прислухалась уважніше і розібрала, як хтось сказав:

– Неси-но сюди казанок! А другий:

– Давай-но сюди великий казан! А третій:

– Підкинь-но дров у вогонь!

У цю ж хвилину земля розкрилась, і принцеса побачила в себе під ногами величезну кухню, повну кухарів і кухарчуків, які готували пишний бенкет.

З-під землі вискочив цілий натовп – десятків зо два, зо три смажильників. Вони розташувалися на лісовій галявині круг дуже великого кухонного столу – кожен із шпикувальною голкою в руці й лисячим хвостом за вухом, – і, весело співаючи, хвацько взялися до роботи.

Дуже здивована таким видовищем, принцеса спитала, для кого вони готують усе це.

– Таж для принца Ріке-Чубчика, – відповів найповажніший і найтовстіший з усіх кухарів. – Адже всі знають, що завтра він справляє своє весілля.

І тут принцеса з жахом згадала, що завтра минає рік з того дня, коли вона обіцяла Ріке-Чубчику вийти за нього заміж.

Їй і справді здалося, ніби вона падає з неба на землю.

Адже вона забула про все це тому, що, коли давала обіцянку, була ще дурненькою, а коли принц наділив її новим розумом, позбулася всіх своїх колишніх дурошів. Трохи заспокоївшись, принцеса пішла далі, але не встигла зробити й тридцяти кроків, як побачила перед собою Ріке-Чубчика, веселого, бравого, чудово одягненого – хоч зараз на весілля.

– Як бачите, принцесо, – сказав він, – я дотримав свого слова. А тому не маю жодного сумніву, що й ви прийшли сюди, аби додержати своєї обіцянки і зробити мене найщасливішим з людей.

– Признаюсь вам щиро, – відповіла принцеса, – я ще не вирішила остаточно.

– Ви мене дивуєте, принцесо, – мовив Ріке-Чубчик.

– Певно, що так. І якби я мала справу з людиною грубою та дурною, мені було б дуже важко. «Принцеса не повинна ламати своє слово, – сказав би мені інший, – а ви ж дали обіцянку вийти за мене заміж». Але ви, принце, дуже мудрий і чемний, тож я маю надію, що ви мене уважно вислухаєте і зрозумієте. Ви чудово знаєте, що навіть коли я була дурненькою, то й тоді не могла наважитися вийти за вас заміж. І ви хочете, щоб тепер, ставши, з вашої ласки, розумною, я погодилась на це? Коли ви справді бажаєте одружитися зі мною, то зробили дуже велику помилку, так необачно наділивши мене розумом.

– Ви сказали, принцесо, – відповів Ріке-Чубчик, – що людина нерозумна могла б вам дорікати і примусила б вас погодитися на шлюб. Але чому ж ви хочете, щоб і я зробив не так само? Адже йдеться про щастя всього мого життя! Ніде правди діти – я негарний. Але все інше... Хіба ви не задоволені з мого роду, мого розуму, моєї вдачі, зрештою, з моїх манер? Та й хіба правильно, щоб розумні люди були в гіршому становищі, ніж дурні? Хіба ви можете це дозволити?

– Так! – вигукнула принцеса. – Ваш рід, розум, вдача, манери мені й справді подобаються.

– Отож, – підхопив Ріке-Чубчик, – коли вас лякає тільки моя потворність, то я неодмінно буду щасливий, бо ви можете зробити мене найприємнішою людиною.

– Як це може статися? – здивовано спитала принцеса.

– Так і станеться, – відповів Ріке-Чубчик, – коли тільки ви покохаєте мене так палко, щоб щиро побажати цього. А щоб ви не мали жодного сумніву, принцесо, то знайте: та чарівниця, яка в день мого народження обдарувала мене здатністю зробити розумною дівчину, котра мені сподобається більше за всіх, наділила й вас здатністю зробити красенем того, кого ви покохаєте і кому побажаєте цього від щирого серця.

– Я від щирого серця бажаю, – сказала принцеса, – щоб ви стали найгарнішим молодим принцом у світі, і даю вам у дар таку саму красу, яка є в мене.

Тільки-но принцеса вимовила ці слова, як Ріке-Чубчик з'явився перед нею зовсім іншим: він був такий гарний, такий стрункий і такий навдивовижу приємний юнак, що, відколи світ світом, ніхто не бачив кращого.

Злі люди, правда, кажуть, що чари тут ні до чого і що причиною такого казкового перетворення Ріке-Чубчика було саме тільки кохання.

Вони кажуть, що коли принцеса гарненько подумала про вірність свого нареченого, про скромність та про всі інші високі прикмети його душі й розуму, то вже не помічала, що він кривий і потворний.

Але так чи інакше, принцеса тут-таки пообіцяла вийти за нього заміж, аби тільки він дістав згоду від її батька.

Король знав, що дочка поважливо ставиться до Ріке-Чубчика, якого, крім того, всі мали за дуже розумного принца, і тому залюбки погодився назвати його своїм зятем.

Другого ж дня справили весілля саме так, як хотів Ріке-Чубчик, і всі гості дуже вихваляли смачні страви, приготовані в кухні під лісовою галявиною.

Вільгельм Гауф

Карлик Ніс¹⁷ (уривок)

В одному великому місті Німеччини жив колись, у давноминулі літа, один швець. Мав він собі жінку, і жилося їм, як доведеться – коли добре, а коли й скрутно. Вранці швець ішов до своєї майстереньки – невеличкої халабуди на розі вулиці – і цілий день латав старі чоботи та черевики, а як хто замовляв, то робив залюбки й нові. Але тоді йому треба було йти спочатку десь купувати шкіру, бо при його злиднях ніяких запасів він не мав. Жінка торгувала всякою городиною та садовою, яку вирощувала сама в невеличкому садку. Люди залюбки в неї купували, бо вдягалася вона чисто й чепурненько, до того ж уміла так викласти й показати свій товар, що кожному, бувало, заманеться взяти.

І був у них славний хлопчина: і з обличчя гарний, і станом стрункий, і на свої дванадцять років чималенький. Він завжди супроводив матір на базар і сидів біля неї, а коли хто з покупців брав багато овочів зразу, хлопець охоче допомагав тому донести покупки додому. І рідко траплялося, щоб він повернувся назад із порожніми руками.

Одного дня сиділа отак шевцева жінка на базарі, а перед нею стояли кошики й корзини з капостою, морквою та всякою іншою городиною. Малий Якоб – так звали хлопця – сидів тут-таки, біля матері, і дзвінким голосом закликав покупців. Аж ось іде базаром якась стара баба в обшарпаній одежі, з маленьким гострим обличчям, геть побриженим глибокими зморшками. Очі в баби червоні, запливають слізьми, а ніс так закарлючався, що на підборіддя

¹⁷ Переклад Є. Поповича.

звисає. Шкутильгає стара, на костур спирається: так і здається, що ось-ось поточиться і вріжеться закарлюченим носом просто в землю. Шевцева жінка пильно дивилася на бабу. Ось уже шістнадцять років торгує вона щодня на базарі, а ніколи не бачила тут цієї старої відьми. Жінка аж похолела з переляку, коли баба підійшла й спинилася біля її кошиків.

– То це ти Ганна, що торгує городиною? – спитала стара бридким верескливим голосом.

– Так, це я, – відповіла жінка. – Чи не візьмете, може, чого?

– Та ось хочу глянути, хочу побачити! Подивлюся на зіллячко, на ботвиннячко: а чи є у тебе те, що мені треба? – промовляла стара, нахилившись над кошиком і встромляючи туди брудні, мов ганчірки, гидкі руки. Вона перерила геть-чисто всю городину, що так гарненько була розкладена, витягала довгими, як веретена, кощавими пучками то те, то інше, обнюхуючи кожне величезним носом.

Ганна тільки зітхала, дивлячись, як пораяється стара відьма коло її городини, але сказати нічого не наважувалась, бо кожний покупець має право розглядати товар, до того ж її брав якийсь дивний жах перед цією бабою. А тим часом стара, переривши знизу доверху весь кошик, бурмотіла собі під ніс: «Чортзна-яке зілля, нічого такого, чого мені треба... П'ятдесят років тому було багато краще... Казна-що, якийсь бур'ян!»

Малому Якобу набридло це бурмотіння.

– Слухай, – озвався він неприязно, – чи в тебе, бабо, є сором: спочатку ти залізла в кошик гидкими чорними пальцями, перевернула там усе догори ногами, потім зашмарувала всю городину довгим носом, так що тепер її ніхто, кому довелось те бачити, не схоче купувати, а тепер ще й лаєш наш товар. Та чи ти знаєш, що у нас бере городину сам герцогський кухар?

Стара скоса глянула на хлопчика, недобре осміхнулася і промовила глузливо:

– Он як, синочку! Тобі не до вподоби мій ніс, мій гарний, довгий ніс? Ну що ж, буде і в тебе такий, що сягатиме з середини лица аж до самого підборіддя.

Сказавши це, вона знову повернулася до корзини, де лежала капуста, вибрала найкращу білу головку, взяла її в руки й так стиснула, що та аж зарипіла, а тоді зневажливо кинула назад у корзину, промовивши і цього разу: «Казна-що, нікчемна капуста!»

– Та не труси так на всі боки головою! – перелякано скрикнув хлопчик. – У тебе ж шия, мов капустяний корінець, – ось-ось переломиться, і твоя голова впаде в корзину. Хто тоді купуватиме у нас?

– Тобі не подобаються тонкі шиї? – знов пробурмотіла стара, гидко сміючись. – Гаразд, у тебе зовсім ніякої не буде, а голова стримітиме просто на плечах і вже не зірветься з маленького тіла!

– Не кажіть хлопцеві дурниць! – не втерпіла Ганна, якій уже також набридло це довге перебирання розглядання та нюхання городини. – Як хочете

щось купувати, то беріть швидше, бо ж за вами ніхто інший не доступиться до мене.

– Ну що ж, це ти правду кажеш, – промовила стара, злісно зиркнувши на неї. – Гаразд, я візьму в тебе оці шість головок. Тільки ж ти бачиш, що я мушу спиратися на костур і сама не подужаю нічого нести, то вже загадай своєму хлопцеві, нехай занесе капусту додому, а я за те йому щось заплачу.

Якоб не хотів іти, бо йому було страшно цієї гидкої баби. Однак мати звеліла слухатись, бо вважала за гріх, щоб стара немічна бабуся сама несла цей тягар. Мало не плачучи, хлопець послушався матері, поклав у кошик капусту й пішов услід за старою.

Майже цілу годину шкутильгала стара до краю міста. Нарешті вона спинилася перед маленькою, похилою хатиною, витягла з кишені старого іржавого ключа, встромила його в невеличку шпарку в дверях, і вони самі розчинилися з гучним рипом. Та як здивувався Якоб, коли зайшов усередину тієї халупки! Там було пишно прибрано: стеля й стіни з мармуру, меблі чорного дерева з розмаїтими візерунками з золота й коштовного каміння, підлога з чистого скла і така слизька, що хлопчик кілька разів підсковзнувся і впав. Стара витягла з кишені срібний свисток і якимось особливо в нього засвистіла – по всьому помешканню аж луна покотилася. Зараз же прибігли до неї дві морські свинки. Якубові було дуже дивно бачити їх на задніх лапках, у горіхових шкаралупках замість черевиків, у людській одежі і навіть у капелюшках, зроблених за останньою модою.

– Де ви поділи мої черевики, сякі-такі ледаща? – гукнула стара й замахнулася на них костуром. – Чи довго я ще тут стоятиму?

Свинки кинулися по східцях угору й повернулися з двома кокосовими шкаралупками, підбитими всередині м'якою шкірою. Вони швидко й спритно взули стару в ті черевики, і її шкутильгання мов рукою зняло. Вона шпурнула геть костур і неймовірно швидко заметушилась по скляній підлозі, не відпускаючи руки хлопця і тягаючи його за собою. Нарешті стара зупинилася в заставленій різним посудом кімнаті, що скидалася на кухню, хоча столи з червоного дерева й дивани, заслані дорогими килимами, більше були б до речі десь у салоні чи вітальні.

– Сідай, – приязно промовила стара, підштовхуючи хлопчика в куток дивана й загороджуючи спереду столом, щоб він не виліз звідти. – Сідай та відпочинь! Ти добру ношу ніс сьогодні, бо людські голови не такі вже й легкі, ой не легкі!..

– Ви, бабуся, кажете щось чудне, – озвався Якоб. – Хоч я і справді стомився, але ж ніс я капусту, яку ви купили в моєї матері.

– Е ні, це ти помиляєшся, – засміялася стара, відкриваючи корзину й витягаючи звідти за волосся людську голову.

Хлопцеві з переляку аж млосно стало; він не міг збагнути, як це так сталося, і зразу ж подумав про матір: «Якщо хто-небудь довідається про ці людські голови, то, безперечно, звинуватять у тому мою матусю».

– А зараз я тобі щось дам за те, що ти був слухняною дитиною, – бурмотіла стара. – Потерпи трошки, я тобі зварю такої юшечки, що ти її згадуватимеш до смерті!

Вона знову свиснула. Спочатку прибігло багато морських свинок, одягнутих в людську одягу, в кухарських фартушках, з ополониками коло пояса і з великими ножами. За ними стрибала ціла купа білочок в турецьких штанях, з оксамитовими шапочками на головах. Ці, мабуть, були кухарчатами, бо весь час жваво метушилися, кидаючись то до стін по сковорідки та каструлі, то в лях по масло і яйця, то в комору по приправи й борошно, – і все те тягли до плити. Там разом з ними поралась і стара, сновигаючи туди-сюди в своїх кокосових черевиках, і хлопчик бачив, що вона таки справді хоче зварити для нього смачну юшку. На плиті щось булькотіло, сповнюючи запашиним духом усю кімнату, а баба раз у раз зазірала в горщик, стромляючи туди довгого носа. Нарешті юшка була готова. Тоді стара швиденько зняла горщик з вогню, висипала юшку в срібну тарілку і поставила перед Якобом.

– Ось, синочку, на! – сказала вона йому. – Попоїж-но моєї юшечки, то й придбаєш усе те, що тобі в мене сподобалось. А ще зробишся таким мастаком-кухарем, що хоч куди, бо однаково чимсь та треба бути. Тільки от зіллячка такого ти ніколи не знайдеш, адже не було його в кошику твоєї матері...

Якоб не розумів, про що говорить стара, але юшка йому дуже сподобалась – навіть мати ніколи не варила такої смачної. Від юшки йшов приємний дух трави і корінців, а на смак вона була водночас і солодка, і в міру кисленька, і дуже навариста. Поки хлопчик доїдав смачну юшку, морські свинки так накадили якимсь курінням, що по кімнаті попливли цілі хмари густого сизого диму. Вони густішали, спускались додолу й огортали Якоба так, що він, бідолаха, зовсім очманів. Він зовсім забув про те, що йому треба повернутися до матері, і незабаром міцно заснув на дивані в старій баби.

Дивні речі приверзлися Якобу вві сні. Йому здавалося, що стара зняла з нього всю одягу і вдягла в біляче хутро. Він міг стрибати й лазити по деревах, як справжня білка, тоді познайомився з усіма іншими бабиними білками та морськими свинками – що то за славний і чемний народ був! – і разом з ними прислуговував старій. Попервах він тільки чистив черевики, тобто ті кокосові шкаралупки, які стара носила на ногах, – він мастив їх олією і тер, аж поки заблищать. Якоб швидко призвичаївся до цієї роботи, бо вдома не раз чистив полагоджені батьком чоботи й черевики. Не минуло й року, – так йому далі снилось, – як стара приставила його до іншого делікатного діла: разом з іншими білочками він ловив порошинки, що грали в сонячному промінні, потім, назбиравши доволі, пересівав їх через надзвичайно тонке й густе сито: стара вже зовсім не мала зубів, і їй пекли книші з ніжних сонячних порошинок.

Ще через рік він уже служив при старій водоносом, бо та не пила звичайної води, і білочки, а з ними і Якоб, мусили збирати в горіхові шкаралупки росу з троянд. Стара пила багато, і водоноси мали неабиякий клопіт, щоб їй догодити. Минув ще рік – і Якоба поставили доглядати за підлогами. Підлоги в домі були скляні, і їх щодня доводилося натирати щітками

й суконками. І тільки на четвертий рік його допустили на кухню. Це вже була почесна служба, до якої приставляли тільки після довголітнього випробування. Тут Якоб пройшов науку від кухарчука аж до першого паштетного майстра, і такий з нього мастак вийшов, що вмів він і спекти, і зварити будь-яку страву, аж сам собі дивувався.

Так минуло цілих сім літ його служби у старої. І от одного дня вона звеліла йому обпатрати курча, начинити всякими травами й корінням і добре засмажити, а сама зняла свої кокосові черевики, взяла в руки кошик та костур і кудись пішла. Якоб зробив усе як належить: скрутив курчаті голову, ошпарив його окропом, обскуб пір'я і випустив тельбухи. Тоді почав збирати трави й коріння для начинки. Зайшовши до комори, він побачив, що в куточку стоїть шафа, якої він раніше ніколи не помічав. Дверцята шафи були причинені нещільно, і йому закортіло подивитися, що-то там є. Він зазирнув усередину і побачив багато кошичків, з яких ішов міцний запашний дух. Якоб відкрив одного кошика і знайшов там якусь дивовижну травичку: стеблинка й лист були блакитно-зелені, а зверху вирізнялася маленька ясно-жовта квіточка. Він понюхав квіточку і впізнав запах, що йшов колись від тієї юшки, якою почастивала його стара. І такий міцний був той дух, що Якоб почав чхати – раз, удруге, все дужче й дужче – і, зрештою, чхаючи, прокинувся.

Він лежав на дивані старої і здивовано озирався на всі боки. «І привидиться ж таке! – промовив він сам до себе. – Та я ладен присягнутися, що сім років був нікчемною білкою, товаришував з морськими свинками та іншими звірятами і вивчився на доброго кухаря. Ну й посміється ж моя матуся, коли я їй про все розкажу! А чи не буде вона гримати, що я заснув у чужій хаті замість допомагати їй на базарі?»

З цією думкою Якоб схопився, щоб іти додому; все його тіло від сну затерпло, особливо в'язи, і він не міг до пуття поворухнути головою. Він сам сміявся з себе, що так очманів: аж чіплявся носом то за шафу, то за стіну й одвірки. Білочки та морські свинки скиглячи крутилися у Якоба під ногами, наче їм хотілося піти з ним разом. Уже з порога він погукав їх за собою, бо це були славні звірятка, та вони швидко повернули назад у кімнати, ковзаючи на своїх горіхових шкаралупках, і тільки чути було, як вони тужливо скиглять.

Частина міста, куди завела його стара, була далеченько від базару, і Якобу довелося довго йти вузькими безлюдними вулицями. Та тільки-но він вийшов на гомінкі центральні вулиці, як потрапив у щільний натовп перехожих. Певно, десь поблизу показували карлика, бо звідусіль чути було вигуки: «Гей, подивіться, люди добрі, який онде гидкий карлик! І звідки він узявся? Який у нього довжелезний ніс, а голова просто з плечима зрослась! А руки які чорні й гидкі, мов головешки». Іншим разом Якоб і сам залюбки побіг би з усіма подивитись на карлика, але йому треба було поспішати до матері.

Коли він прийшов на базар, мати все ще сиділа там, і в неї в кошиках було ще чимало городини. «Отже, я не так уже й довго спав», – подумав Якоб. Однак іще здаля він побачив, що мати чомусь дуже смутна. Вона вже не закликала покупців, що проходили мимо, а сиділа, похнюпивши голову, і була, як йому здалося, коли він підійшов ближче, незвичайно бліда. Якоб стояв осторонь, не

знаючи, що робити. Нарешті він зважився, тихесенько підійшов до матері ззаду і, поклавши їй на плече руку, промовив:

– Матусю, що з тобою? Ти на мене гніваєшся? Жінка обернулася до нього і зараз же відсахнулася, скрикнувши не своїм голосом:

– Чого тобі треба від мене, гидкий карлику? Іди геть, відчепись од мене! Я не люблю дурних витівок!

– Та що ж це таке, мамо? – перелякано спитав Якоб. – Що з тобою скоїлося, чому ти проганяєш від себе свого сина?

– Я тобі вже сказала, – відповіла Ганна, спалахнувши гнівом, – іди геть! За свої дурні вигадки ти у мене нічого не заробиш, поганий виродку!

«Мабуть, Бог відібрав у неї розум! – із жахом подумав хлопчина. – Що ж мені робити, як довести її додому?»

– Матусю, любя! Подивись на мене добре: невже ти не впізнаєш свого сина, свого Якоба?

– Ну, це вже занадто! – вигукнула Ганна і повернулася до сусідки. – Ви тільки подивіться на цього бридкого карлика: став над душею, повідлякував усіх покупців і ще має нахабство глузувати з мого нещастя. Я твій син, каже, Якоб... От безсоромна потвора!

Тоді Ганнині сусідки позіскакували з місць і почали Якоба лаяти так, як тільки вміли, – а вже хто-хто, а перекупки, як відомо, лаялись уміють! Та як він смієш, сякий-такий, глумитися з бідолашної жінки! Всі ж бо знають, що вже сім літ, як у неї вкрали гарного, мов намальованого, хлопця. А коли він, гидкий карлик, зараз же не відчепиться від неї, то вони гуртом так намнуть йому боки, аж кістки тріщатимуть.

Горопаха Якоб нічого не розумів. Адже сьогодні вранці він, як звичайно, прийшов з матір'ю на базар, допоміг їй розкласти городину, тоді ходив із старою бабою до її хати, там попоїв трохи юшки, а опісля трошечки подрімав – і ось він знову тут. Чому ж і мати, і всі перекупки говорять про якісь-то сім років? І всі чомусь звать його гидким карликом! Що ж таке з ним сталося?

Побачивши, що мати аж ніяк не хоче його впізнавати, Якоб мало не заплакав і, вкрай засмучений, пішов до майстереньки свого батька. «Подивимося, що скаже він, – думав хлопець. – Невже й він не впізнає мене?»

Прийшовши до халабуди шевця, він став у дверях і зазирнув усередину. Майстер так поринув у роботу, що не помітив хлопця. Коли ж він ненароком глянув на двері, то впустив додолу все – черевики, дратву, шило – і злякано вигукнув:

– Свят, свят! Що воно таке?..

– Добрий день, пане майстре, – привітався до нього хлопець і ввійшов у майстерню. – Як ваші справи?

– Погані, зовсім погані, пане карлику! – відповів той, і Якоб на свій превеликий подив побачив, що батько його зовсім не впізнає. – Роблю один, а літа мої вже немолоді. Треба б мені підмайстерка, так грошей нема.

– А хіба у вас немає синочка, щоб потроху допомагав вам? – розпитував далі хлопець.

– Був колись... Якобом його звали... Тепер був би вже парубком років під двадцять, справжнім помічником мені, ото було б життя!

– А де ж він тепер, ваш син? – спитав Якоб тремтячим голосом.

– Бог його святий знає, – сказав швець. – Уже сім років... а так, сім років минуло відтоді, як його вкрали у нас на базарі.

– Сім років! – скрикнув Якоб із жахом.

– Так, так, пане карлику, вже сім років. А наче зараз пригадую, як повернулась моя дружина з базару – плаче, голосить, що хлопець цілісінький день не вертається. Вона вже всюди оббігала, його шукаючи, і ніде не знайшла. Я ще раніше не раз і казав, і думав, що так воно станеться. Якоб був дуже вродливим хлопчиком – це кожен скаже, – дружина пишалася й раділа, коли люди його хвалили, і частенько посилала його з городиною до панів додому. Правда, воно було й непогано, бо його завжди щедро наділяли. Та я не раз казав: стережися, жінко, місто велике, людей лихих скільки хочеш тут живе! Пильнуй, кажу, мені хлопця! Так на моє і вийшло... Приходить якось на базар одворотна баба, перебирає всю городину й садовину і зрештою купує стільки, скільки сама не здужає піднести. Моя дружина, добра душа, посилає з нею хлопця і... тільки ми його й бачили.

– І ви кажете, що відтоді вже сім років минуло?

– Сім років буде весною. Скільки ми його шукали, ходили по місту, всіх розпитували – люди ж його знали й любили і теж допомагали шукати, – та все марно. І тієї старої, що купила капусту, ніхто не знав. Тільки одна дуже стара бабуся – вже їй, мабуть, років із дев'яносто – сказала, що, певно, то була лиха фея Знайзілля, яка раз на п'ятдесят років приходить у місто дещо собі купити.

Отаке розповів старий швець, легенько стукаючи молотком по черевіку. І Якоб помалу зрозумів, що не вві сні, а насправді цілих сім років прослужив у лихої феї білкою. Серце його стиснулося від гніву й горя. Сім дитячих літ украла в нього стара відьма, а що дала взамін? Тільки й того, що він навчився від морських свинок усіх див кухарських. Так він простояв кілька хвилин, думаючи про свою долю, аж поки батько спитав його:

– Може, вам, паничу, сподобалося що-не-будь з моєї роботи? Може б, ви схотіли придбати пару нових черевиків або... – швець усміхнувся, – або, може, футляр для вашого носа?

– Що вам за діло до мого носа? – образився Якоб. – І чого б це мені надягать на нього футляр?

– Ну, – промовив швець, – кому як подобається... Тільки якби в мене був отакий страшний ніс, то я б собі зробив для нього футляр з рожевого сап'яну. Подивіться, ось у мене є якраз підходящий шматок добрячого сап'яну. Правда, на такий футляр треба не менш цілого локтя. Зате, паничу, як добре ви зберегли б носа! Адже ви, мабуть, чіпляєтеся ним за всі одвірки, за кожну карету, коли хочете дати їй дорогу.

Хлопець остовпів з переляку. Він помацав свого носа – ніс був товстий і в дві долоні завдовжки! Отже, стара змінила його вигляд! Через те й не впізнала його мати, через те й дражнили його всюди гидким карликом!..

– Майстре! – заблагав він, мало не плачучи. – А чи нема у вас часом дзеркала, щоб я міг на себе глянути?

– Ет, паничу, – відказав йому батько, – не такий ви вже вродливий, щоб на себе милуватись, і, як на мене, зовсім нема чого вам щочасинки дивитися в дзеркало. Киньте таку звичку, бо люди сміятимуться, як побачать!

– Ах, дайте мені глянути в дзеркало! – благав Якоб. – Зовсім не для того воно мені потрібне, щоб милуватися.

– Дайте мені спокій, нема в мене дзеркала. Був десь у жінки уламок, та не знаю, куди вона його сховала. Коли вже вам так прикрутило подивитись у дзеркало, то онде через вулицю живе Урбан, цирульник, у нього є таке дзеркало, що вдвоє більше за вашу голову. Ідіть туди дивіться, а тим часом бувайте здоровенькі!

Сказавши це, швець не дуже чемно випхав хлопця за двері і знову сів за роботу. А Якоб, зовсім приголомшений, пішов через вулицю до цирульника Урбана, якого він раніше добре знав.

– Добрий день вам, пане Урбане, – привітався він. – Чи не дозволили б ви мені зазирнути на хвилинку у ваше дзеркало?

– З великою охотою дозволяю, паничику! Онде воно стоїть, – сказав цирульник, лукаво посміхаючись, і всі його клієнти, що поприходили голити бороди, весело зареготали. А Урбан не вгавав: – А ви, нівроку, бравий парубчина: стрункий та чепурний, шия лебедина, ручки, мов у королеви, а що вже за носочок гарний, то кращого, я думаю, ніде не побачиш! Трошки ви ним задаєтесь, паничу, це правда, та то байдуже, дивіться собі на здоров'я скільки хочете, щоб не казали люди, ніби я з заздрості не пустив вас до дзеркала.

Так просторікував цирульник, а навкруги так і розлягався гучний регіт. Тим часом Якоб підійшов до дзеркала і як подивився на себе, так сльози йому туманом і стали в очах. «Матінко моя рідна! То й не дивно, що не впізнала ти свого Якоба, – промовив він сам до себе. – Не таким він був у ті радісні дні, коли ти хвалилася ним перед людьми!» Очі в нього були тепер маленькі, мов у свині. Ніс здоровенний, аж звисав нижче підборіддя, а шиї зовсім не було – голова сиділа глибоко в плечах і страшенно боліла, коли Якоб силкувався повернути нею набік. На зріст він лишився такий самий, як і сім років тому, але натомість розрісся вшир: груди й спина так випиналися, що весь тулуб скидався на невеличкий добре напханий мішок. Цей неоковирний тулуб стирчав на малих тоненьких ноженятах, що ледве витримували його вагу. Зате руки вирости великі, як у дорослої людини, і звисали вниз уздовж тіла. Шкіра на руках почорніла й порепалась, а пальці були кошаві та довгі, мов веретена, і коли хлопець випростував і простягав руки вниз, то, не нахиляючись, діставав ними до підлоги. Отакою потворою став сердешний Якоб: лихі чари зробили з нього гидкого й кострубатого карлика.

І раптом пригадався йому той ранок, коли до них з матір'ю на базарі підійшла стара баба. Все, що він у неї тоді огудив: довгий ніс, гидкі пальці, – все те вона йому наділила, і тільки замість довгих тремтячих в'язів зовсім позбавила шиї.

– Ну що, любий принце, досхочу вже надивились на себе? – спитав цирульник, підходячи до Якоба, і додав сміючись: – Якби кому й схотілось уві сні побачити щось подібне, то навряд чи приверзлась би йому така смішна потвора. А знаєте, що я надумав, милий паничику? До мене в цирульню народу ходить чимало, та останнім часом усе-таки не стільки, як мені хотілось би. І все через те, що мій сусіда, цирульник Шаум, найняв собі велетня, і той йому принаджує клієнтів. Ну, та придбати велетня тепер не дивина, а от такого, як ви, чоловічка вишукати – о, то зовсім інша річ! Ідіть до мене на службу, паничику, я вам усе чисто дам – їсти, пити, хату, одержу, – а за те ви стоятимете коло моїх дверей і будете закликати публіку та ще розводити мило й підв'язувати клієнтам серветки. Запевняю вас, ми обидва на тому не втратимо: у мене буде більше клієнтів, ніж у сусіди з його велетнем, а вам кожен охоче даватиме на чай.

В душі Якоб був обурений словами хазяїна, який хотів зробити з нього принаду для своєї цирульні, але він мовчки проковтнув образу. Карлик спокійно відповів цирульнику, що на таку службу в нього нема часу, і пішов собі далі.

Та хоча лиха фея понівечила йому тіло, душі його вона не пошкодила – це він добре відчував. Правда, і думав, і почувався він тепер не так, як сім років тому: за цей час він набагато порозумнішав. Він не тужив за своєю загубленою вродою, не смутився своєю гидкою постаттю, тільки одне його мучило: його, мов пса, прогнали від батьківської хати. Тому вирішив він ще раз спробувати поговорити з матір'ю.

Якоб знову пішов на базар і почав благодати матір, щоб вона вислухала його спокійно. Він нагадав їй той день, коли підійшла до них на базарі стара баба, розповів про все чисто, що траплялося з ним, як був він ще малим хлопцем; потім розказав, як сім років служив білкою в лихій феї і як вона зробила його гидким карликом за те, що він колись її огудив. Ганна не знала, що робити – вірити йому чи ні.

Все, що він оповідав їй про дитячі роки, було щирою правдою, але, почувши історію про те, як він сім років був білкою, жінка недовірливо промовила: «Такого не може бути, і ніяких фей нема на світі». А коли вона знову подивилася на карлика, то він здавався їй ще огиднішим – хіба могла вона повірити, що то її син! Нарешті Ганна вирішила, що найкраще порадитися про все з чоловіком, і, позбиравши свої кошики, пішла з Якобом до майстерні, де швець латав черевики.

– Послухай, – звернулася вона до чоловіка, – оцей карлик каже, що він наш син. Він мені все розповів, як сім років тому його вкрави на базарі і як його зачарувала лиха фея...

– Що?! – гнівно вигукнув швець. – Він тобі отакого наговорив? Постривай же, негіднику! Та це ж я йому щойно все розказав, а він почав тебе тим морочить! Так ти був зачарований, мій синочку? Підожди-но, голубе, я тебе зараз розчарую!..

І, схопивши цілий жмут реміння, що його саме перед тим нарізав, батько кинувся на бідолашного Якоба і так шмагонув його по горбатій спині та довгих руках, що той закричав від болю і з плачем подався геть.

Нещасний карлик протинявся цілісінький день, не ївши й не пивши, а на ніч примостився на церковних східцях, просто на твердому й холодному камінні.

На світанку, коли сонечко розбудило Якоба своїм першим променем, він сів і замислився, як йому далі жити. Батько й мати від нього відцурались. Іти служити до цирульника він не хотів. Показувати себе за гроші? Ні, для цього він надто гордий... Так за що ж йому взятися?

І тоді Якоб пригадав, що, коли був білкою, навчився добре куховарити; він вважав – і не помилявся, – що в цьому ділі може позмагатися з будь-яким майстром, і вирішив використати це своє вміння.

А треба вам знати, що герцог тієї країни був відомий ненажера й ласун. Він любив добре попоїсти і вишукував собі кухарів з усіх країн світу. До його палацу й пішов Якоб. Біля брами його зупинили вартові й почали кепкувати з нього, але Якоб сказав, що йому треба бачити найголовнішого обер-кухмейстера, і вартові впустили його в двір. Він ішов до палацу, а вся челядь кидала роботу, витріщала на нього очі й аж заходила з реготу. Потім уся ця братія пішла слідом за ним, так що скоро через весь двір потягся величезний хвіст герцогських слуг, і довкола знявся такий лемент, наче за брамою стояв ворог. З усіх боків тільки й чути було: «Карлик, карлик! Бачили карлика?»

Зачувши голос, у дверях з'явився розгніваний доглядач герцогського палацу.

– Бий вас сила Божа! – закричав він, погрожуючи слугам величезним бичем. – Ви що це, мов собачня, зчинили тут гармидер? Чи ви не знаєте, що пан герцог іще спить?

Він змахнув бичем і не дуже делікатно оперезав ним декого із своїх підлеглих.

– Ой паночку, – закричали ті, – та ви погляньте, до нас прийшов карлик, такий кумедний карлик, якого ви ще зроду не бачили!

Глянувши на Якоба, доглядач насилу стримався, щоб не зареготати на все горло і не похитнути цим свого авторитету в очах усієї челяді. Він порозганяв бичем натовп, завів карлика в палац і спитав, чого той прийшов. Коли він почув, що Якоб хоче доступитися до обер-кухмейстера, то перепинив його.

– Ти, мабуть, помиляєшся, синочку, тобі треба до мене, до обер-гофмейстера, що доглядає за всім герцогським палацом. Адже ти хочеш стати лейб-карликом при герцогу, так?

– Ні, пане, – відповів Якоб, – я кухар і добре тямлю в усяких найделікатніших стравах. То зробіть ласку, дозвольте мені бачити обер-кухмейстера, може, я йому знадоблюся.

– Кожному своя воля, малий чоловіче! А все-таки нерозсудливий ти хлопець, коли хочеш на кухню. Та в лейб-карликах ти нічогосінько не робитимеш, будеш собі байдикувати, маючи досхочу їсти й пити, ще й одержу

гарну. А проте побачимо. Навряд щоб ти був такий мастак, аби стати герцоговим кухарем, а для кухарчука ти надто гарний.

І, взявши Якоба за руку, доглядач повів його в покої обер-кухмейстера.

– Ласкавий пане, – промовив карлик і так низенько вклонився, що аж черкнув носом об килим на підлозі, – чи не треба вам тямущого кухаря?

Обер-кухмейстер оглянув Якоба з голови до ніг, потім зареготав так, що стіни задрижали:

– Так ти кухар? Невже ти гадаєш, що в нас такі низенькі плити? Та ти ж до жодної з них не дістанеш, навіть коли зіпнешся навшпиньки і витягнеш голову з плечей. Ех, хлопче, хлопче! Той, хто послав тебе сюди найматися кухарем, просто поглузував з тебе! – І обер-кухмейстер знову весело зареготав, а разом з ним реготали і доглядач палацу, і всі слуги, що були в покої.

Та Якоб не збентежився.

– Ось не пошкодуйте лишень одного-двох яєчок, трохи сиропу чи вина, кількох жменьок борошна та приправ, – сказав він, – і дозвольте мені приготувати вам яку схочете їжу. Дайте все, що для того треба – і на ваших очах буде все зроблено, і ви тоді скажете: «Так, це справжній кухар!»

Якоб поблискував своїми малими оченятами, його довгий ніс теліпався з боку в бік, а довгі кострубаті пальці невпинно рухались, немовби допомагаючи йому говорити.

– Гаразд! – погодився нарешті обер-кухмейстер. – Спробуємо задля сміху. Ходімо до кухні.

Пройшовши через численні зали та коридори, вони потрапили до кухні. Це було величезне приміщення, світле й просторе. У двадцяти плитах день і ніч горів вогонь; посередині був басейн із чистою проточною водою, де тримали живу рибу; попід стінами стояли великі шафи з запасами всякої всячини, що її треба мати кухареві напихваті; а по обидва боки кухні було десять комор, ущерть напханих найрізноманітнішими ласощами. Кухарі, малі й великі, метушились, як мухи в окропі, – торохтіли й брязкали казанами, сковородами, ножами та ополониками. Коли ж увійшов пан обер-кухмейстер, усі стали мов онімілі, і чути було тільки, як тріщали головешки та хлюпала в басейні вода.

– Що звелів приготувати на сніданок пан герцог? – спитав обер-кухмейстер першого сніданкового кухаря.

– Пан герцог зволив замовити данську юшку з червоними гамбурзькими галушками.

– Гаразд! – промовив обер-кухмейстер і повернувся до Якоба. – Ти чув, що буде снідати пан герцог? Чи зумієш ти зварити ці вишукані страви? Боюсь об заклад, що галушок тобі нізащо не приготувати: тільки нам відомий їх рецепт.

– Нема нічого легшого, – відповів усім на здивування карлик, бо таку юшку він дуже часто варив, коли був білкою. – Нехай мені дадуть для юшки отакі й такі приправи, те й оте листя, смальцю дикого кабана, корінців і яєць. А для галушок, – промовив він тихенько, щоб чули тільки обер-кухмейстер та сніданковий кухар, – для галушок мені треба чотири сорти м'яса, трохи вина, качиноного жиру, імбиру і тієї травички, що зветься шлунковтіха.

– Святий Бенедикте! Яким дивом ти все це знаєш? – вигукнув вражений сніданковий кухар. – Усе чисто сказав так як слід, а про травичку шлунковтіху навіть ми самі нічого не знаємо – з нею, мабуть, галушки будуть ще смачніші... О, ти диво між кухарями!

– Ну, не сподівався я такого, – здивовано промовив обер-кухмейстер. – Отже, дайте йому все, чого він хоче, посуд і все таке інше, і нехай він сьогодні готує сніданок.

Та коли все було принесено, виявилось, що Якоб ледве носом сягає до плити. Довелося принести два стільці й поставити на них карлика. Коло плити тісним кружком з'юрилися кухарі, кухарчуки, послугачі та всякий інший люд. Вони дивились і дивувалися, як-то все справно виходить у маленького чоловічка. А той, закінчивши приготування, звелів поставити на жар два горщики і кип'ятити доти, доки він скаже. Тоді Якоб почав рахувати: раз, два, три і все далі й далі, аж поки дійшов до п'ятисот, а тоді гукнув: «Стій!» Зараз же горщики були зняті з жару, і карлик запросив обер-кухмейстера покуштувати страву.

Один з кухарів звелів кухарчукові подати йому золотий ополоник, ополоснув його в проточній воді й простяг панові обер-кухмейстеру. Той підійшов до плити, зачерпнув ополоником трохи юшки, покуштував, заплющив очі, задоволено цмокнув язиком і аж тоді промовив:

– Чудово, побий мене Бог, чудово! Чи не покуштуєте й ви хоч з ложечку, пане доглядачу?

Доглядач палацу вклонився, взяв ополоник, сьорбнув з нього і теж був до краю вдоволений.

– Ви, шановний сніданковий кухарю, тямущий і вправний кулінар. Але, вибачайте, так чудово зварити ні данської юшки, ні гамбурзьких галушок ви не зможете!

Кухар покуштував і собі, тоді з великою пошаною потис Якобові руку і промовив:

– Карлику, ти великий мастак в нашій ділі. А травиця шлунковтіха й справді надає галушкам зовсім особливого смаку.

В цей час до кухні прийшов камердинер герцога і сказав, що герцог звелів подавати сніданок. Страви були висипані в срібні тарілки й послані герцогові. А Якоба обер-кухмейстер покликав до себе в кімнату і почав з ним розмову. Та незабаром прибіг посланець і покликав обер-кухмейстера до герцога. Той швиденько вдягся в свою парадну одягу і пішов за посланцем.

Герцог був дуже вдоволений. Він з'їв усе, що йому принесли, і, коли ввійшов обер-кухмейстер, саме витирав бороду.

– Слухай, кухмейстере, – сказав він, – я і досі був завжди вдоволений твоїми кухарями, але скажи мені, хто з них готував сніданок сьогодні? Такого смачного ще ніколи не було за весь той час, як я сиджу на троні мого батька. Кажи ж бо, ім'я того кухаря, я хочу подарувати йому кілька червінців.

– Пане герцоге! Це дивовижна історія, – відповів обер-кухмейстер і розповів, як прийшов до нього сьогодні вранці карлик, як він дуже хотів стати кухарем і як усе було потім.

Герцог дуже здивувався, звелів гукнути до себе того карлика й став його розпитувати, хто він і звідки. Цього разу бідний Якоб уже не наважився розказувати, як був зачарований та як служив білкою. Він сказав, що не має ні батька, ні матері, а куховарити навчився в однієї старої пані.

– Коли хочеш лишитись у мене на службі, – сказав йому герцог, – то я тобі покладу на рік п'ятдесят червінців, парадну одягу, а крім того, дві пари штанів. А твій обов'язок буде – щодня готувати мені сніданок і доглядати за тим, щоб обід було зроблено як слід. А через те, що в моєму палаці кожен має якесь прізвисько, ти будеш зватися Носом, і чин твій буде – унтер-кухмейстер.

Якоб упав навколішки перед могутнім герцогом, поцілував йому черевики й присягнувся служити на совість. Тепер він мав притулок і не журився завтрашнім днем, а робив своє діло і незабаром здобув велику шану. Усі стали казати, що відтоді, як прийшов до палацу Карлик Ніс, герцог зробився зовсім іншою людиною. Раніше нерідко бувало так, що він шпурляв тарілки й таці просто межі очі кухарям, а одного разу, дуже вже розпалившись гнівом, він самому обер-кухмейстерові кинув у лице смаженою телячою ногою, та так, що бідолаха повалився на підлогу і після того три дні лежав хворий. Правда, потім герцог залагоджував справу тим, що зроблену в гніві шкоду покривав жменями червінців, і все-таки кожен кухар, подаючи йому страви, і тремтів, і сопів з переляку. Та після того, як у палаці з'явився карлик, усе змінилося. Герцог їв тепер уже не тричі на день, а п'ять разів, і ніколи не траплялося, щоб він хоч раз скопив губу. Все йому було до смаку, до людей він став дуже приязний і з кожним днем гладшав.

Часто-густо, сидячи за столом, герцог викликав до себе обер-кухмейстера й Карлика Носа, а коли ті приходили, садовив їх обабіч себе – одного праворуч, а іншого ліворуч – і сам власноручно пхав їм просто в рот ласі шматочки.

Це була неабияка ласка, і обидва вшановані дуже її цінували.

Так жив собі Карлик Ніс мало не два роки, всім вдоволений, тільки що іноді журився за батьком-матір'ю...

Ернст-Теодор-Амадей Гофман

Лускунчик і мишачий король (уривок)¹⁸

Я гадаю, діти, кожен з вас не вагаючись пішов би за чесним, добрим Лускунчиком, бо він не мав нічого лихого на думці. А Марі не вагалася й поготів – адже вона знала, що заслужила глибоку вдячність Лускунчика, і була певна, що він справді покаже їй багато дивовиж. Тому вона сказала:

– Я піду з вами, пане Дросельмаєре, але тільки недалеко й ненадовго, бо ще зовсім не виспалась.

¹⁸ Переклад Є. Поповича.

– Коли так, то я виберу найкоротший, хоч і не дуже зручний шлях, – відповів Лускунчик.

Він рушив уперед, і Марі пішла за ним. У снігах, біля старої величезної шафи з одягом, він зупинився. Марі здивовано помітила, що дверцята в шафі, звичайно замкнуті на замок, були тепер відчинені навстіж, – вона добре бачила батькове дорожнє лисяче хутро, яке висіло біля самих дверцят. Лускунчик дуже спритно подряпався вгору по планках і різьбленню, аж поки вхопився за велику китицю, що висіла на товстому ремінці ззаду на хутрі. Він добре смикнув за ту китицю, і зразу ж з рукава хутра спустилася гарненька драбина з кедрового дерева.

– Чи не були б ви такі ласкаві піднятися нагору, найясніша мадемуазель? – мовив Лускунчик.

І Марі ступила на драбину. Та тільки-но вона піднялася крізь рукав, тільки-но виглянула з-за коміра, як назустріч їй засяяло сліпуче світло, і вона раптом опинилася на пахучій луці, що вся яскріла, наче всипана коштовними каменями.

– Ми на Льодяниковій луці, – мовив Лускунчик. – А зараз ми зайдемо в ту браму.

Аж тепер, звівши очі, Марі помітила гарну браму, що височіла на луці за кілька кроків від неї.

Здавалося, що її було збудовано з білого й брунатного мармуру, всіяного жовтими цятками, та коли Марі підійшла ближче, вона побачила, що то не мармур, а мигдаль у цукрі й родзинки. Через те й браму, як запевнив Лускунчик, звали Мигдалево-Родзинковою. А простолюд звав її по-своєму, по-простацькому – Брамою голодних студентів.

На бічній галереї тієї брами, мабуть, зробленій з ячного цукру, шість мавпочок у червоних курточках грали найкращі у світі турецькі мелодії. Марі слухала їх і, сама не помічаючи, йшла все далі й далі мармуровими плитами, що насправді були з цукру, звареного з прянощами.

Скоро на неї війнули запахи, що линули з чудового лісу, який ріс обабіч стежки. Темне листя так виблискувало і яскріло, що добре видно було золоті та срібні плоди, які висіли на різнобарвних хвостиках, і стрічки та китиці квіток, якими були прикрашені стовбури й гілки, наче веселі молодята й гості на весіллі. Коли помаранчевий запах надкочувався хвилиною, немов подмух вітерцю, у вітті й листі зринав шелест, а сухозлотиця шурхотіла й лущала, немов весела музика, що поривала в танок іскристі світельця.

– Ох, як тут гарно! – захоплено вигукнула Марі.

– Ми в Різдвяному лісі, найясніша мадемуазель, – сказав Лускунчик.

– Ох, як би мені хотілося трохи побути в цьому лісі! – мовила Марі. – Тут так гарно!

Лускунчик плеснув у долоньки, і миттю з'явилися пастухи, пастушки, мисливці, такі тендітні й білі, що здавалося, ніби вони зроблені з чистого цукру. Марі, хоч вони й гуляли в лісі, раніше їх не помічала. Вони принесли пречудове золоте крісло, поклали на нього білу подушечку з повидляника й дуже ввічливо

запросили Марі сісти. І тільки-но вона сіла, пастухи й пастушки виконали прегарний танок, а мисливці вправно засурмили в роги. Тоді всі зникли серед дерев.

– Вибачте, найясніша мадемуазель Штальбаум, – мовив Лускунчик, – вибачте, що танок вийшов такий незугарний, але танцюристи всі були з нашого лялькового балету, а вони вміють робити тільки одне й те саме, і те, що мисливці так сонно й мляво сурмили в роги, також має свої причини. Кошки з цукерками на новорічних ялинках хоч і висять у них перед самим носом, але трохи зависоко. Та чи не захотіли б ви пройти далі?

– Ох, нащо ви так кажете, і танок, і музика були гарні й дуже мені сподобалися! – мовила Марі.

Вона підвелася й пішла за Лускунчиком. Вони простували вздовж струмка, що лагідно дзюрчав і хлюпотів біля їхніх ніг.

Здавалося, що це саме від нього лине той солодкий запах, який сповнює весь ліс.

– Це Помаранчевий струмок, – відповів Лускунчик на питання Марі, – але він тільки пахне так гарно, а ні своєю красою, ні величиною не може зрівнятися з Лимонадним потоком, що так само, як і він, впадає в озеро Мигдалевого молока.

Справді, Марі скоро почула гучніший хлюпіт та шум і побачила широкий Лимонадний потік. Він гордо котив свої жовтогарячі хвилі серед буйних кущів, що ряхтіли зеленим світлом, немов смарагди. Та чудова вода дихала цілющою прохолодою, від якої легше ставало в грудях і веселіше билосся серце.

Недалеко звідти повільно текла темно-жовта, теж надзвичайно духмяна річка. На її берегах сиділи гарненькі дитинчата, вудили маленьких товстих рибинок і зразу ж поїдали їх. Підійшовши ближче, Марі роздивилася, що ті рибинки були дуже подібні до круглого печива. А трохи далі на березі лежало невеличке, дуже миле село. Будинки, церква, дім священика, комори – все було темно-брунатне, але з золотими дахами, багато стін теж були помальовані так строкато, немов на них поналіплювали цукати з помаранчів і мигдалеві зернятка.

– Це Печивне село, розташоване на березі Медової річки, – мовив Лускунчик. – У ньому живуть гарні люди, але вони майже завжди сердиті, бо в них дуже болять зуби. Краще обминімо його.

Тієї миті Марі побачила чудове містечко, в якому всі будинки були прозорі й різних кольорів. Лускунчик рушив просто до нього, і ось Марі почула безладний веселий гамір і побачила силу-силенну гарнесеньких чоловічків, що саме лаштувалися розвантажувати повні підводи, які стояли на ринку. Те, що вони мали розвантажувати, скидалося на барвисті папірці й плитки шоколаду.

– Ми в Цукровому містечку, – сказав Лускунчик. – Тепер саме прибули подарунки з Паперової країни й від Шоколадного короля. Бідолашним цукерчанам недавно загрожувала армія Комариного адмірала, тому вони кладуть дахи на своїх будинках із дарунків Паперової країни й будують мури з міцних плит, які їм прислав Шоколадний король. Але, найясніша мадемуазель

Штальбаум, ми не будемо відвідувати всі міста й села цієї країни – до столиці, до столиці!

Лускунчик заквапився далі, і Марі, страшенно зацікавлена, побігла за ним. Незабаром війнуло чудовим запахом рож, і все навкруги замерехтіло лагідним рожевим світлом. Марі помітила, що то був відблиск темно-рожевої води, яка на диво мелодійно хлюпотіла й дзюрчала в них біля ніг, побрижена сріблясто-рожевими хвильками. Вода все прибувала й прибувала, аж поки утворилось велике, гарне озеро, по якому плавали прекрасні сріблясто-білі лебеді з золотими стрічечками на шиї і навперейми співали чудових пісень, а діамантові рибинки, наче у веселому танку, виринали й знов поринали в рожеві хвилі.

– Ох, – захоплено вигукнула Марі, – та це ж те саме озеро, яке мені колись обіцяв зробити хрещений, справді воно! А я – та сама дівчинка, що мала годувати й гладити лебедів!

Лускунчик усміхнувся так зневажливо, як ще ні разу не усміхався, і сказав:

– Дядько ніколи не зумів би зробити такого озера. Швидше ви самі, люба мадемуазель Штальбаум... Але годі про це, краще перепливімо Рожевим озером на той бік, до столиці.

Роберт Бернс

Моє серце в верховині¹⁹

Моє серце в верховині і душа
моя,

Моя дума в верховині соколом
буя,

Моя мрія в гори лине наздогін
вітрам,

Моє серце в верховині, де б не
був я сам.

Будь здорова, верховино, любий
рідний край,

Честі й слави батьківщино,
вольності розмай!

Хоч іду я на чужину, повернуся
знов,

Моє серце в верховині і моя
любов.

Прощавайте, сині гори, білі
сніги,

Прощавайте, темні звори й
світлі луки!

Прощавайте, пущі дикі й тіняві
гаї,

Прощавайте, буйні ріки й
бистрі ручаї!

Моє серце в верховині і душа
моя,

Моя дума в верховині соколом
буя,

Моя мрія в гори лине наздогін
вітрам,

Моє серце в верховині, де б не
був я сам.

Джон Ячмінь

Зійшлись колись три королі

Суміжних володінь

І поклялись, запряглись,

Що згине Джон Ячмінь.

Взяли, ввергли його в ріллю,

Втовкли аж у глибіню

І поклялись, запряглись,

Що там йому амінь.

Прийшла весна веселая

З теплом, з дощем рясним,

¹⁹ Переклад М. Лукаша.

І Джон Ячмінь піднявся знов
На диво їм усім.

Настало літечко жарке –
Стоїть Ячмінь, як гай,
Пустив уси, немов списи –
Ніхто не зачіпай!

Настигла осінь клопітка –
Ячмінь мов зажурився
І головою сивою
Додолу похилився.
Змарнів, ізблід – звичайно, дід –
Немає вже снаги...
Отут на нього й завзялись
Злорадні вороги.

Ураз йому кривим ножем
Коліна підтягли,
На віз взяли, рублем стягли,
На кару повезли.

Додолу скинули, та й ну
Ціпами обкладать,
На вітер винесли, та й ну
Угору підкидать.
Шпурнули в воду бідака,
У темну холодінь:
Роби, що хочеш, Джон Ячмінь,

Хоч потопай, хоч плинь!

Знов вийняли на білий світ,
Та мало ще наруг,
Знов шарпали, вгадавши в нім
Життя найменший рух.

Пекли сердегу на вогні,
Аж мозок з кості сплив,
А там мірошник у млині
Ще й жорнами чавив.
А потім з серця кров взяли,
Кружляти почали...
Пили, пили – що більш пили,
То веселіш були.
Бо Джон Ячмінь – то ж богатир,
І добра в нього кров:
Ковтнеш її хоч крапельку,
То всіх би поборов!

Ковтнеш її – журба сплива,
А радість ожива,
Ковтне її сумна вдова,
І серце їй співа!
Чарками дзень, чарками дзінь –
Здоров був, Джон Ячмінь!
Хай родить рід твій задля всіх
Потомних поколінь!

Даніель Дефо

Життя й незвичайні дивовижні пригоди Робінзона Крузо з Йорка, моряка (уривок)²⁰

...Моя нога вперше ступила на цей жахливий острів, за моїм рахунком, 30 вересня, під час осіннього рівнодення; а в тих широтах (тобто, за моїми обрахунками, на 9 °22' на північ від екватора) сонце того місяця стоїть майже просто над головою.

Минуло днів десять або дванадцять, і мені спало на думку, що я, через брак книжок, пера та чорнила, загублю рахунок дням і нарешті перестану відрізняти будні від свят. Щоб запобігти цьому, я поставив чималий стовп на

²⁰ Переклад Є. Крижевича.

тому місці берега, куди мене закинуло море, і, вирізьбивши на широкій дерев'яній дошці великими літерами напис: «Тут я ступив на берег 30 вересня 1659 року», прибив її навхрест до стовпа.

На цьому чотирикутному стовпі я щодня робив ножем зарубку; кожний сьомий день робив удвоє довшу – це означало неділю; перше число кожного місяця я позначав ще довшою зарубиною. Отак я вів свій календар, відзначаючи дні, тижні, місяці та роки.

Слід ще зазначити, що серед багатьох речей, перевезених з корабля, як було сказано вище, за кілька разів, я не згадав багатьох дрібних речей, хоч і не дуже цінних, але таких, що стали мені в пригоді. Наприклад, у каютах капітана, його помічника, каноніра й теслі я знайшов пера, чорнило, папір, три чи чотири компаси, деяке астрономічне приладдя, підзорні труби, хронометри, географічні карти та книжки з мореплавства. Все це я поскладав в одну з скриньок, не знаючи навіть, чи придасться мені що-не-будь з цих речей. Крім того, я знайшов у моєму власному багажі три Біблії, дуже, гарно видані, які я одержав з Англії разом із замовленими товарами і, вирушаючи в плавання, упакував з своїми речами. Знайшов я й кілька книжок португальською мовою, серед них три католицьких молитовники, і ще якісь книжки. Їх я теж забрав. Мушу згадати також, що у нас на кораблі були дві кішки й собака – я розповім свого часу цікаву історію життя цих тварин на острові. Обох кішок я перевіз на берег з собою; що ж до собаки, то він сплигнув з корабля сам і приплив до мене на другий день після того, як я перевіз мій перший вантаж. Він був мені відданим слугою багато років.

Він робив для мене все, що міг, і майже заміняв мені людське товариство. Мені хотілося б тільки, щоб він міг говорити, але це йому не було дано. Як уже сказано, я взяв з корабля пера, чорнило та папір. Я заощаджував їх як тільки міг і, поки в мене було чорнило, дбайливо записував усе, що траплялось; коли ж його не стало, довелося кинути записи, бо я не вмів зробити собі чорнила й не міг вигадати, чим його замінити.

І тоді мені спало на думку, що, незважаючи на чималий запас різних речей, мені, крім чорнила, бракувало ще багато чого; не мав я ні заступа, ні мотики, ні лопати, мені не було чим копати й викидати землю; не було ні голки, ні шпильки, ні ниток. Що ж до білизни, то обходитись без неї я навчився дуже швидко.

Через недостачу інструментів усяка робота йшла у мене дуже повільно й з великими труднощами. Мало не цілий рік пішов на те, щоб закінчити огорожу, якою я надумав обнести свою оселю. Нарубати в лісі грубих жердин, витесати з них кілки й перенести до намету – все це потребувало багато часу. Кілки були дуже важкі, і я міг підняти за раз не більше як одного, а іноді в мене йшло два дні лише на те, щоб обтесати кілок і принести його додому, а третій – на те, щоб забити його в землю. Для цієї роботи я спочатку користувався важким дерев'яним дрючком, а потім згадав про залізні лопати, що привіз з корабля, і замінив дрючка ломом, проте забивати кілки все одно було для мене дуже втомливою й марудною працею.

Але що з того, коли мені однаково не було на що гаяти часу? Закінчивши будування, я не мав би ніяких справ, крім як блукати островом у пошуках їжі, і в такі мандри я вирушав щодня.

Настав час, коли я почав серйозно міркувати над своїм становищем та обставинами, в які я потрапив, і взявся записувати свої думки – не для того, щоб залишити їх людям, яким доведеться зазнати те саме, що й мені (бо навряд чи знайдеться багато таких людей), а щоб висловити все, що мене мучило й гризло, і цим хоч трохи полегшити свою душу. І хоч як мені було тяжко, розум мій поволі переборював розпач. Я в міру сил намагався, втішити себе думкою, що могло б статися ще гірше, і протиставляв злу добро. Цілком безсторонньо, ніби прибутки й витрати, записував я всі лиха, які довелося мені зазнати, а поруч усі радощі, що випали на мою долю.

ЗЛО	ДОБРО
Мене закинуло на жахливий, безлюдний острів, і я не маю ніякої надії на порятунок.	Але я живий, я не потонув, як усі мої товариші.
Я немовби виділений і відокремлений від усього світу й приречений на горе.	Зате я відзначений з усього нашого екіпажу тим, що смерть помилувала лише мене, і той, хто так дивно врятував мене від смерті, визволить мене і з цього безрадісного становища.
Я осторонь від усього людства; я самотник, вигнанець із людського суспільства.	Але я не вмер з голоду й не загинув у цьому пустельному місці, де людині немає з чого жити.
У мене мало одягу, і скоро мені не буде чим прикрити своє тіло.	Але я живу в жаркому кліматі, де я навряд чи носив би одяг, коли б і мав його.
Я беззахисний проти нападу людей і звірів.	Але я потрапив на острів, де не видно таких хижих звірів, як на берегах Африки. Що було б зі мною, і якби мене викинуло туди?
Мені немає з ким поговорити й розрадити себе.	Але бог сотворив чудо, пригнавши наш корабель так близько до берега, що я не тільки встиг заpastись усім необхідним для задоволення моїх повсякденних потреб, а й маю змогу забезпечити собі прожиток до кінця моїх днів.

Все це незаперечно свідчить, що навряд чи на світі було коли-небудь таке лихе становище, де поруч поганого не знайшлося б чогось гарного, за що треба було б дякувати: гіркий досвід людини, котра зазнала найбільшого нещастя на землі, показує, що у нас завжди знайдеться якась утіха, яку в рахунку добра та зла треба записати на прибуток.

Отже, послухавши тепер голос розуму, я почав миритися з своїм становищем. Досі я раз по раз поглядав на море, сподіваючись побачити там

корабель, а тепер я покинув марні надії і всі думки спрямував на те, щоб по змозі полегшити своє існування.

Я вже описував своє житло. То був намет, нап'ятий на схилі гори й оточений міцним частоколом із паль та шматків каната. Але тепер мою огорожу можна було назвати скоріше стіною, бо впритул до неї, ззовні, я звів земляний насип щось із два фути завгрубшки, а ще через деякий час (здається, років через півтора) я поставив на насип жердини, прихилив їх до косогору а зверху вкрив гілками, щоб захистити мій дворик від дощів, що, як уже я казав, певної пори року лили тут безнастанно.

Я вже згадував, що все своє добро переніс в огорожу та в печеру, яку викопав за наметом. Мушу, однак, зауважити, що спочатку речі лежали безладною купою і захаращували весь простір так, що мені не було де повернутись. Тому я вирішив поглибити свою печеру. Зробити це було неважко, бо гора була пухка та піскувата і легко піддавалась моїм зусиллям. Отже, коли я побачив, що мені не загрожує небезпека від хижих звірів, я почав поширювати печеру; прокопавши вбік праворуч, скільки треба було за моїм розрахунком, я знову взяв праворуч і вивів хід назовні, за межі моєї фортеці.

Цей тунель правив мені не лише за чорний хід до мого намету, даючи мені змогу вільно йти і повертатись, а й значно збільшував мою комору.

Тепер я взявся майструвати найпотрібніші меблі, передусім стіл і стілець; без них я не міг цілком насолоджуватись навіть тими скромними втіхами, які ще мені лишалися на землі: не міг як слід їсти, ні писати, ні робити будь-що.

І я заходився столярувати. Тут маю зауважити, що розум є основа й джерело математики, а тому, визначаючи й виміряючи розумом речі і складаючи собі про них правильні уявлення, кожен з часом може навчитися першого-ліпшого ремесла. Доти я зроду не брав у руки ніякого інструмента, а проте завдяки працьовитості, ретельності та винахідливості, поволі так набив руку, що, безперечно, міг би зробити що завгодно, особливо маючи відповідне знаряддя. Але навіть і без інструментів чи майже без інструментів, з самим стругом та сокирою, я змайстрував безліч речей, хоч, мабуть, ніхто ще не робив їх таким способом і не витрачав на них стільки праці...

Джонатан Свіфт

**Пригоди в деякі віддалені країни світу Лемюеля Гуллівера,
спочатку хірурга, а потім капітана кількох кораблів (уривок)²¹**

...Остання подорож моя була не дуже щаслива, і, стомлений морем, я вирішив осісти вдома, при дружині та дітях. З Олд-Джурі я перебрався на Феттер-Лейн, а звідти в Уоппінг, де сподівався мати практику серед моряків; та сподіванки мої не оправдалися. Три роки чекав я, що мої справи покращають, але врешті прийняв вигідну пропозицію капітана Вільяма Прічарда – власника судна «Антилопа», що саме збирався вирушити до Південного моря. Ми

²¹ Переклад Ю. Лісняка.

відпливли з Брістоля 4 травня 1699 року, і спочатку наша подорож минала цілком успішно.

З деяких причин не варто надокучати читачеві подробицями наших пригод у тих морях. Досить буде сказати, що, коли ми прямували до Ост-Індії, нас захопив страшний шторм і відніс на північний захід од Вандіменової Землі; як показали виміри, ми опинились на 30 градусах і 2 мінутах південної широти. Дванадцяттеро наших матросів померли від надміру тяжкої роботи та поганого харчу, а решта зовсім знесиліла. П'ятого листопада – коли в тих широтах починається літо – стояв густий туман, тож матроси тільки на віддалі півкабельтова від корабля помітили скелю; сильний вітер гнав нас просто на неї, і корабель умить розбився. Шістьом з екіпажу, і мені в тому числі, пощастило спустити на воду човен і відпливти на безпечну відстань від корабля та скелі. Ми гребли, гадаю, зо три ліги, поки зовсім знемоглися, бо були виснажені роботою ще на кораблі. Далі ми пустилися на волю хвиль, і через півгодини шквал з півночі перекинув наш човен. Що сталося з моїми товаришами в човні й тими, хто дістався до скелі або залишився на судні, – сказати не можу, але гадаю, що всі вони загинули. Я плив навмання, підштовхуваний вітром та припливом, раз у раз шукаючи ногами дна й не знаходячи його. Та нарешті, уже вкрай знеможений, не маючи більше сили боротися, я раптом відчув під ногами землю. На той час шторм уже помітно вщух. Дно було таке положисте, що я брів з милю, перше ніж добувсь до берега; це сталось, як здається мені, годині о восьмій вечора. Я пройшов ще з півмилі, але не натрапив ніде ні на які ознаки житла чи людей, а може, був такий змучений, що просто не помітив їх. Я страшенно зморився; втома, спека та півпінти бренді, випитого ще на кораблі, хилили мене на сон. Я ліг на низеньку м'яку траву й заснув так міцно, як не спав ще ніколи зроду. Проспав я щонайменше дев'ять годин, бо, коли прокинувся, був уже білий день. Я хотів був підвестися, але не зміг і поворухнутись: я лежав горілиць, і мої руки та ноги так само, як і мов довге густе волосся, були міцно прив'язані до чогось на землі. Все моє тіло, від пахв до стегон, було обплутане тонкими мотузочками. Я міг дивитися лише вгору; сонце починало вже припикати, і світло його сліпило мене. Навкруги чувся якийсь гомін, але хто то гомонить, я не міг розгледіти, бо, лежачи в такій позі, бачив тільки небо. Незабаром на моїй лівій нозі заворушилося щось живе і, поволі посуваючись уперед, опинилося в мене на грудях, а потім підійшло під саме підборіддя. Опустивши погляд, наскільки зміг, я побачив чоловічка дюймів шести на зріст, з луком та стрілою в руках і з сагайдаком за плечима. Слідом за ним сунуло, як мені здалося, принаймні з півсотні таких самих чоловічків. Украй вражений, я так голосно скрикнув, що всі вони з переляку кинулися врозтіч; як я довідався потім, дехто з них навіть сильно забився, сплигнувши з мене на землю. Але незабаром вони повернулися, і один з них, наважившись стати перед самим моїм обличчям, на знак подиву підніс руки, звів угору очі і верескливо, але цілком виразно гукнув: «Гекіна дегул!» Решта кілька разів повторили ті самі слова, яких я тоді не міг зрозуміти.

Весь цей час, як легко може уявити собі читач, я лежав у дуже незручній позі. Нарешті, після довгих зусиль, мені пощастило розірвати мотузочки й

втягти з землі кілочки, якими була припнута моя ліва рука. Піднісши її до обличчя, я зрозумів, яким способом мене зв'язали. Воднораз, шарпнувши головою, що завдало мені невимовного болю, я трохи послабив мотузочки, що прикріплювали моє волосся до землі з лівого боку, і спромігся повернути голову дюймів на два. Та чоловічки повтікали швидше, ніж я встиг спіймати когось із них. Після цього навколо мене знявся несамовитий галас, а коли він ущух, хтось із них голосно вигукнув: «Толго фонак!» У ту ж мить я відчув, як у мою ліву руку вп'ялося з сотню стріл, колючих, наче голки. Далі чоловічки вдруге разом вистрелили в повітря, як у нас в Європі стріляють з мортир, і багато стріл упало мені на тіло (хоч я й не відчув їх), а деякі влучили в обличчя, яке я відразу ж затулив лівою рукою. Коли ця злива стріл ущухла, я аж застогнав зі злості та з болю і знову спробував звільнитись, але тоді чоловічки випустили ще більше стріл, а декотрі намагалися колоти мене списами в боки. На щастя, на мені була куртка з буйволячої шкіри, якої вони не могли проколоти. Я подумав, що найобачніше буде лежати поки що тихо, а вночі з допомогою вже вільної лівої руки визволитися зовсім. Я мав підстави вважати, що міг би стати до бою з найбільшими арміями, які вони могли зібрати проти мене, коли всі жителі цієї країни не більші за тих, котрих я бачив. Але доля судила інакше. Помітивши, що я не рухаюсь, вони перестали стріляти, але з гамору, який доли-пав до моїх вух, я здогадався – їх стало більше. Ярдів за чотири від мене, якраз проти мого правого вуха, чути було стукіт, що тривав уже цілу годину, так, наче щось там будували. Повернувши голову, наскільки дозволяли кілочки та мотузочки, я побачив поміст футів на півтора заввишки з двома чи трьома драбинами; на ньому могло поміститися четверо тубільців. З того помосту один з них – певно, якась поважна особа – звернувся до мене з довгою промовою, з якої я не зрозумів жодного слова. Слід, правда, згадати, що, розпочинаючи її, він тричі вигукнув: «Лангро дегул сан!» (Ці слова, так само як і наведені вище, згодом мені повторили й пояснили). Зразу після того до мене підійшло з півсотні тубільців; вони розрізали мотузочки, якими з лівого боку була прив'язана моя голова, що дало мені змогу повернути її праворуч і бачити промовця та всі його рухи. Він здавався людиною середнього віку і був ніби вищий на зріст, ніж ті троє, що супроводили його. Один із них, трохи довший за мій середній палець, напевне паж, тримав шлейф, а ще двоє стояли з обох боків. Він промовляв, як справжній оратор, і в його словах було чути і погрози, і обіцянки, і співчуття, і ласку. Я відповів йому небагатьма словами, але якнайпокірнішим тоном, знявши вгору ліву руку і звівши очі до сонця, немов закликаючи те сонце в свідки. Я майже помирав з голоду – востаннє я їв за кілька годин, перед тим, як покинув корабель; мій шлунок так настійно вимагав їжі, що я не міг побороти нетерпіння і, знехтувавши правила чемності, кілька разів підніс палець до губів на знак того, що хочу їсти. Гурго (такий був титул поважного вельможі, як я довідався згодом) зрозумів мене дуже добре. Зійшовши з помосту, він звелів приставити до мене кілька драбин, і ними полізли й попрямували до мого рота сотні тубільців, несучи в кошиках їжу, яку наказав зібрати й приготувати для мене владар, тільки-но довідавшись про мою появу. На смак то було м'ясо різних тварин, але я не міг розібрати, яких саме.

Там були окости, лопатки й вирізки, схожі виглядом на баранину й дуже смачно приготовані, але всі вони були менші за жайворонкове крильце; я ковтав по два, а то й по три шматки разом і з'їдав щоразу по три хлібини, кожна з мушкетну кулю завбільшки. Чоловічки прислужували мені дуже жваво і на всякі лади виявляли свій подив та захоплення з мого великого зросту й апетиту.

Потім я дав знак, що хочу пити. Побачивши, як я їм, вони зрозуміли, що дешицею мене не задовольнять, і, оскільки були дуже винахідливі, надзвичайно спритно підкотили до моєї руки одну з найбільших своїх бочок і вибили в ній днище. Я вихилив її одним духом, бо там було менше як півпінти легкого вина, що скидалося на бургундське, але було куди смачніше. Потім вони підкотили мені другу бочку, яку я випив у такий самий спосіб, і знаками показав, що хочу ще, але вина в них більше не було. Коли я докінчив усі ці дива, чоловічки заходилися кричати з захвату і танцювати в мене на грудях, без кінця повторюючи свій перший вигук: «Гекіна дегул!» Потім вони знаками попросили, щоб я скинув додолу обидві бочки, спершу попередивши про небезпеку тих, які стояли внизу, голосним криком: «Борач мівола!» – а коли бочки злетіли в повітря, знову пролунав одноголосий вигук: «Гекіна дегул!» Признаюся, що коли ці чоловічки бігали по моєму тілу сюди й туди, мені не раз кортіло схопити в жменю сорок чи п'ятдесят з тих, які навернуться під руку, і скинути їх на землю. Однак, зваживши на все те лихо, якого я вже натерпівся (а вони, як видно, могли заподіяти мені ще й гіршого), а також на власну урочисту обіцянку (бо так тлумачив я свою покірливу поведінку), я зразу й відмовився від свого наміру. До того ж я вважав, що це була б невдячність до людей, які так гостинно поводитися зі мною і так щедро частували мене. А в думці я не міг надивуватися з хоробрості цих маленьких людей, які наважувалися злазити на мене й походжати по моєму тілу, хоч одна моя рука була вільна, і не тремтіли від одного погляду на таке гігантське створіння, яким я мав їм здаватися. Трохи згодом, коли вони побачили, що я не прошу більше їсти, переді мною з'явився поважний урядовець, посланець його імператорської величності. Його ясновельможність, вибравшись по моїй правій нозі в супроводі почту з десяти чоловік, наблизився до мого обличчя. Він підніс мені до самісіньких очей вірчого листа з королівською печаткою і хвилин десять промовляв до мене без будь-яких ознак невдоволення, але дуже рішучим тоном, причому часто показував рукою, як виявилось потім, у напрямку столиці, що була за півмилі від нас: державна рада ухвалила перевезти мене туди. Я відповів небагатьма словами, та вони, звичайно, не зрозуміли їх; тоді я вільною рукою, проносячи її високо над головою його ясновельможності, щоб не зачепити його або кого-небудь з його почту, доторкнувся спочатку до другої своєї руки, а тоді до своєї голови й тіла, показуючи, що хочу визволитись. Посланець його величності, видно, досить добре зрозумів мене, бо заперечливо похитав головою і жестом пояснив, що мене відвезуть до столиці як полоненого. Воднораз іншими знаками він дав мені зрозуміти, що я матиму вдосталь їсти та пити і що зі мною поводитимуться дуже добре. Тоді мені знов спало на думку спробувати розірвати пута. Але, відчувши пекучий біль на обличчі та руках, які вкрилися пухирями (а подекуди ще стирчали стріли), і

помітивши, що ворогів моїх стало ще більше, я на мигах показав їм: хай вони роблять зі мною що хочуть. Після того гурго чемно вклонився і пішов разом із своїм почтом; всі вони були в дуже доброму гуморі. Незабаром я почув у натовпі крики; раз у раз голосно повторювалися слова: «Пеплом селан». Біля мого лівого боку закомашилося багато людей; вони попустили мої пута, так що я зміг повернутись на правий бік і справити малу потребу, від чого мені полегшало. Сечі вийшло дуже багато – на превеликий подив тубільців, які, зрозумівши мій намір, в ту ж мить розступилися на обидва боки, щоб не потрапити під струмінь, який бив з мене з великим шумом і силою. Ще перед тим вони намастили мені обличчя й руки якоюсь маззю, що дуже приємно пахла, і біль, заподіяний стрілами, за кілька хвилин утамувався. Все це, на додачу до їхніх дуже поживних страв і напоїв, схилило мене на сон. Я спав щось із вісім годин, як довідався згодом; та й не дивно, бо лікарі, з наказу імператора, підсипали в бочки з вином сонного зілля...

Чарльз Діккенс

Цвіркун за вогнищем Казка про сімейне щастя (уривок)²²

Почав чайник! І не кажіть мені про те, що сказала місіс Пірібінгл. Мені краще знати. Нехай місіс Пірібінгл твердить хоч довіку, що вона не може сказати, хто почав перший, а я скажу – чайник. Чи мені не знати! Почав чайник на цілих п'ять хвилин – за маленьким голландським годинником із глянцевою циферблатом, що стояв у кутку, – на цілих п'ять хвилин раніше, ніж застрекотав цвіркун.

Так, так, годинник уже закінчив бити, і маленький косарик із косою в руках, нервово смикаючись управо-вліво на його верхівці перед мавританського палацом, устиг скосити добрий акр уявної трави, перш ніж цвіркун почав повторювати за чайником!

Я зовсім не впертий. Це всім відомо. І не будь я впевненим у своїй правоті, то в жодному разі не став би сперечатися з місіс Пірібінгл. Ні за що не став би. Але треба знати, як було насправді. А було так: чайник почав на добрі п'ять хвилин раніше від того, як цвіркун подав ознаки життя. І, будь ласка, не сперечайтесь, а то я скажу – за десять!

Дозвольте, я поясню, як усе сталося. Це давно б треба зробити, з перших же слів, – адже коли про те розповідаєш, потрібно починати із самого початку, та як почати з початку, не почавши з чайника?

Річ у тім, що чайник і цвіркун надумали влаштувати своєрідне змагання – позмагатися в мистецтві співу. І ось що їх до цього спонукало і як усе сталося.

Під вечір – а вечір був сльотавий – місіс Пірібінгл вийшла з дому і, стукаючи по мокрому камінню дерев'яними сандаліями, що залишали по двору незліченні сліди, схожі на неясне креслення першої теореми Евкліда,

²² Переклад К. Гарашука.

попростувала до діжки й налила з неї води до чайника. Потім вона повернулася додому, вже без дерев'яних сандалій (при цьому вона набагато зменшилася в зрості, бо сандалі були високі, а місіс Пірібінгл маленька), і поставила чайник на вогонь. Тут вона втратила душевну рівновагу або, можливо, тільки засунула її десь на хвилинку, тому що вода була страх яка холодна й перебувала в тому слизькому, слизькуватому, імлистому стані, коли вона ніби набуває здатності просочуватися рішуче всюди, і навіть за металеві кільця дерев'яних сандалій; так от, значить, вода замочила ніжки місіс Пірібінгл і навіть заляпала їй литки. А якщо ми пишаємося, і не без підстав, нашими ніжками й любимо, щоб панчішки в нас завжди були чистенькі та охайні, то витримати таку прикрість нам дуже важко.

А тут іще чайник опирався й комизився. Він не давав повісити себе на верхню поперечину; він і чути не хотів про те, щоб слухняно всістися на купі вуглинок; він весь час клював носом, як п'яний, і заливав вогнище, ну просто дурень, а не чайник! Він марудився, і шипів, і сердито плював у вогонь. На довершення всього і кришка, ухилившись від пальчиків місіс Пірібінгл, спочатку перекинулася, а потім із дивною завзятістю, гідною кращого застосування, боком пірнула у воду й пішла на саме дно чайника. Навіть корпус корабля «Ройал Джордж» не так запекло опирався, коли його тягли з води, як впиралася кришка цього чайника, коли місіс Пірібінгл витягувала її догори.

А чайник далі злився й опирався; він зухвало взявся в боки ручкою і з нахабною насмішкою задер носик на місіс Пірібінгл, ніби кажучи: «А я не закиплю! Нізащо не закиплю!»

Однак до того часу місіс Пірібінгл уже знову повеселішала, змахнула попіл зі своїх пухлявих ручок, поплескавши їх одна об одну, і, розсміявшись, усілася біля чайника. Між тим веселе полум'я так піднімалося й опадало, спалахуючи й заливаючи світлом маленького косарика на верхівці голландського годинника, що здавалося, мовби він стоїть як укопаний перед мавританського палацом, і все навкруги недвижне, крім полум'я. Проте косарик рухався, – його зводили судоми двічі за секунду, точно й неухильно. Коли ж годинник зібрався бити, то на його страждання стало прямо таки страшно дивитися, а коли зозуля визирнула з-за дверцят до палацу й прокувала шість разів, він так дрижав при кожному «ку-ку!», немов чув якийсь потойбічний голос або наче щось гостре кололо йому литки.

Переляканий косарик отямився тільки тоді, коли годинник перестав під ним трястися, а скрегіт і брязкіт його ланцюгів і гир остаточно припинився. Не дивно, що він так розхвилювався: цей дрижачий, кістлявий годинник – не годинник, а справжній скелет! – здатен на будь-кого нагнати страху, коли почне клацати кістками, і я не втямлю, як це людям, а особливо голландцям, прийшла думка винайти такі годинники. Кажуть, що голландці люблять убирати свої нижні кінцівки у просторі «футляри», для котрих не шкодують тканини, отже, їм безумовно не слід залишати свої годинники настільки неприкритими й незахищеними.

Тоді-то, зауважте собі, чайник і вирішив приємно провести вечір. Тоді й з'ясувалося, що чайник трохи напідпитку і йому захотілося похизуватися

своїми музичними талантами; щось нестримно заклопотало в його горлі, і він уже почав видавати поривне дзвінке пирхання, яке відразу обривав, немов ще не вирішивши остаточно, чи варто йому зараз показати себе компанійським хлопцем. Тоді після двох-трьох марних спроб заглушити в собі прагнення до товаришкості він відкинув усю свою похмурість, усю свою стриманість і завів таку затишну, такою веселу пісеньку, що жоден плакса-соловей не зміг би його наздогнати.

І таку просту пісеньку! Так ви зрозуміли б її не гірше за будь-яку книжку – можливо, навіть краще, ніж деякі з відомих нам із вами книжок. Тепле його дихання виривалося легкою хмаринкою, весело і граціозно піднімалося на кілька футів і плавало там, під склепінням вогнища, немов по своїх рідних, домашніх небесах, і чайник співав свою пісеньку так весело й бадьоро, що все його залізне тільце гуло й підстрибувало над вогнем, і навіть сама кришка, ця недавня бунтівниця-кришка – ось як впливають хороші приклади! – почала витанцьовувати щось на зразок джиги й стукати по чайнику, немов юна й недосвідчена тарілочка, котра ще не второпала, для чого в оркестрі існує її власний близнюк.

Немає жодних сумнівів у тому, що пісня чайника була піснею призову і привітом, зверненням до когось, хто пішов із дому і хто зараз повертався до свого маленького затишного будиночку на хрускотливий вогник. Місіс Пірібінгл знала це, знала, коли сиділа в задумі біля вогнища.

Нині темна ніч, співав чайник, на дорозі купи прілого листя, і внизу – тільки бруд і глина, а вгорі – туман і темрява; у вологій та невиразній імлі лише одне світле місце, але ці відблиски зорі – оманливі; небеса червоніють у гніві; це сонце з вітром разом там тавро випалили на хмарках, на винуватицях негоди; довгою чорною габою тікають удалину поля, віхи інеєм покрилися, але розмерзлася земля; лід не лід, він змішаний із водою, вода та лід – одне; все навколо змінилося, все не те, що повинно бути, але їде, їде, він їде!

Ось тут, коли ваша ласка, цвіркун і справді почав наслідувати чайник! Він так голосно підхопив приспів на свій власний торохкітливий лад – торох, торох, торох! – його голос настільки вражаюче не відповідав його зросту порівняно з чайником (який там зріст! ви навіть не могли б роздивитися цього цвіркуна!), що коли б він тут же розірвався, як рушниця, в котру заклали завеликий заряд, коли б він загинув на цьому самому місці, доторохтівшись до того, що тільце його розлетілося на сотню шматочків, то це здавалося б вам природнім і неминучим кінцем, якого він сам щосили прагнув.

Чайникові більше вже не прийшлося співати соло. Він продовжував виконувати свою партію з неослабним завзяттям, але цвіркун перехопив роль першої скрипки та втримав її. Боже ти мій, як він торохтів! Тонкий, різкий, пронизливий голосок його дзвенів по всьому будинку і, напевно, навіть блимав, як зірка в мороці, за стінами. Іноді на найгучніших звуках він пускав раптом таку невимовну трель, що мимоволі здавалося – сам він високо підстрибує в пориві натхнення, а потім знову падає на ніжки. Проте вони співали одностайно, і цвіркун, і чайник. Тема пісеньки залишалася тою самою ж, і змагаючись, вони співали все голосніше, й голосніше, й голосніше.

Чарівна маленька слухачка (вона дійсно була чарівна й молоденька, хоч і схожа на пампушку, але це, на мій смак, не біда), чарівна маленька слухачка запалила свічку, кинула погляд на косарика, що встиг скосити цілу копицю хвилин на верхівці годинника, і стала дивитися у вікно, але нічого не побачила в темряві, крім свого личка, відображеного в склі. А втім, на мою (та й на вашу думку, будь ви на моєму місці), скільки б вона не дивилася, вона не побачила б нічого більш приємного. Коли вона повернулася й сіла на колишнє місце, цвіркун і чайник усе ще продовжували співати, несамовито конкуруючи один з одним. Чайник, вочевидь, мав одну слабкість: він нізащо не бажав визнати себе переможеним.

Обидва вони розхвилювалися, мов на перегонах. «Торох, торох, торох!» – цвіркун вирвався на цілу милю вперед. «Гу, гу, гу---у!» – відстав чайник, гудучи далеко, як велика дзига. «Торох, торох, торох!» – цвіркун завернув за ріг. «Гу, гу, гу-у-у!» – чайник женеться за ним по п'ятах, навіть не думаючи здаватися. «Торох, торох, торох!» – цвіркун бадьорий, як ніколи. «Гу, гу, гу-у-у!» – чайник повільний, але завзятий. «Торох, торох, торох!» – цвіркун ось-ось випередить його. «Гу, гу, гу-у-у!» – чайника не обігнати.

Нарешті вони зовсім заплуталися в метушні й суєтності змагання, і знадобилася б голова більш ясна, ніж моя або ваша, щоб розібрати, чи чайник торохтів, а цвіркун гудів, або торохтів цвіркун, а гудів чайник, або вони разом обоє скрекотали й гуділи. Але в одному немає сумніву: і чайник, і цвіркун ніби злили воедино якимось лише їм відомим способом свої затишні домашні пісеньки й обоє разом послали їх удалину на проміння свічки, що проникало через вікно на дорогу...

Льюїс Керрол

Аліса в Країні Чудес (уривок)²³

Аліса тяжко занудьгувала, сидячи на березі без діла. Разів зо два зазирнула вона до книжки, яку читала її сестра, але не знайшла там ні малюнків, ні розмов.

– Чого варта книжка без малюнків та розмов? – зітхнула Аліса.

Вона сиділа й думала (наскільки це можливо у спеку, коли туманіє голова й злипаються повіки), піти чи не піти нарвати квіток – це ж бо така втіха сплести собі з них віночок...

Аж тут повз неї промайнув Кролик – білий, з рожевими очима. Диво, звісно, невелике, як не дивина було й почути, що Кролик бубонить собі під ніс:

– Ой лишенько, лишенько, як я забарився!

(Згадуючи про це опісля, вона подумала, що мала б таки здивуватися, але тієї миті все видавалося цілком звичайним.) Та коли Кролик раптом добув із нагрудної кишеньки годинника й, зиркнувши на нього, поспішив далі, Аліса

²³ Переклад В. Корнієнка.

схопилася на ноги: зроду-віку ще не траплявся їй Кролик із нагрудною кишенькою та ще й при годиннику.

Аж тремтячи з цікавості, вона кинулася за ним навздогін – і, на щастя, ще встигла помітити, як він гулькнув у велику кролячу нору під живоплотом.

Аліса з розгону пірнула слідом за Кроликом, навіть не подумавши, як буде звідти вибиратися.

Якусь часину кроляча нора йшла рівненько, немов тунель, а тоді зненацька урвалася – так зненацька, аж Аліса й не зчулась, як жухнула навсторч у якийсь глибоченний колодязь.

Чи то колодязь був просто таки бездонний, а чи так повільно вона падала, але дорогою їй не бракувало часу роззирнутися і поміркувати, що ж буде далі.

Найперше Аліса глянула вниз, щоб бачити, куди вона падає, – але там було темно, хоч в око стрель. Тоді вона оглянула стіни колодязя: на них була сила-силенна маленьких мисників та книжкових полиць; подекуди на кілочках висіли мапи й картини. З одного мисника вона прихопила баночку з наліпкою «ПОМАРАНЧЕВЕ ВАРЕННЯ» – та ба! – виявилось, що вона порожня. Викидати її було лячно (ще вб'є когось унизу), тож Аліса примудрилася тицьнути її на одну з полицок, повз яку пролітала.

– Ова! – чудувалася Аліса. – Після такого падіння не страшно й зі сходів скотитися! Ото вдома дивуватимуться, яка я хоробра! Та що там сходи! Тепер я й не писнула б, якби впала навіть із даху! (І це, мабуть, було правдою.)

Униз, униз, униз... От би падати так до безкінечності!

– Цікаво, скільки миль я вже пролетіла? – міркувала Аліса вголос. Мабуть, уже й до центру Землі недалеко. Ану прикиньмо: по-моєму, до нього ще десь чотири тисячі миль.

(Аліса, бач, просвітилася в цих питаннях на уроках у школі, і хоч зараз була не найкраща нагода хизуватися знаннями – слухати нікому! – а все ж попрактикуватися ніколи не завадить.)

– Так, здається, саме стільки, але тоді постає питання: на якій я широті й довготі?

(Аліса уявлення не мала, що таке «широта» й «довгота», але ці поважновчені слова неабияк тішили її вухо.)

Трохи згодом вона знову заходилася міркувати вголос:

– А що, як я провалюся наскрізь? Ото буде кумедно – вигулькнути серед людей, що ходять униз головою! Антипади, чи як їх там (вона була навіть рада, що ніхто зараз її не чує, бо слово пролунало якось трохи не так).

– І тоді, зрозуміло, мені доведеться запитати, в яку країну я потрапила: «Перепрошую, добродійко, це Австралія чи Нова Зеландія?» – тут Аліса спробувала зробити реверанс. (Уяви собі реверанс у повітрі і спитай себе, що з того вийшло б?)

– Тільки що вона про мене подумає? Що я якась невігласка? Е, ні, питати не годиться: може, десь буде написано...

Униз, униз, униз... Знічев'я Аліса знову заговорила:

– Уявляю, як Діні буде сумно сьогодні без мене! (Діна – це кішка.) Хоч би ж не забули, як питимуть чай, поставити і їй блюдечко з молоком. Діно,

кицюню моя! Як жаль, що ти не зі мною! Миші так глибоко, боюся, не водяться, але кроти – близькі мишачі родичі, тут, мабуть, є. От лише... чи їдять коти кротів?

Тут Алісу почав змагати сон, і вона вже бубоніла собі під ніс, немов крізь дрімоту:

«Чи їдять коти кротів?.. Чи їдять коти кротів?..»

Часом виходило щось таке:

«Чи їдять кроти котів?..», бо коли не знаєш відповіді на питання, то байдуже, з якого боку його ставити. Аліса відчула, що дрімота вже заволоділа нею і їй почало снитися, ніби вона гуляє попідручки з Діною і цілком серйозно запитує: «Ну-бо, Діно, признавайся: чи ти колись їла кротів?»

Коли це враз – гу-гуп! – і вона опинилася на купі хмизу й сухого листя: політ закінчено!

Аліса нітрохи не забила і швиденько схопилася на ноги. Підвела голову догори – там усе тонуло в темряві; зате попереду виднів ще один довгий коридор, і в ньому миготіла, швидко віддаляючись, постать Білого Кролика. Гаятись не можна було й хвилини – Аліса як вітер помчала за ним і ще встигла почути, як він проказав, звертаючи за ріг:

– Ох, бідні мої вушка! Мої вусики! Як же я запізнююсь!

Здавалося, він був зовсім близько, та коли Аліса й собі звернула за ріг, за Кроликом і слід пропав, а вона опинилася в довгому низькому коридорі, освітленому рядочком підвішених до стелі ламп.

Довкола було багато дверей, але всі позамикані. Аліса пройшла коридором з одного боку, вернулася з протилежного (дорогою вона торгала усі двері поспіль), і тепер сумно брела серединою, розмірковуючи, як же їй звідси вибратися.

Раптом Аліса нашттовхнулася на маленький триногий столик, весь із суцільного скла. На ньому не було нічого, окрім крихітного золотого ключика, й Алісі відразу спало на думку, що це, мабуть, ключ від котрихось дверей. Та ба! Чи то замки були завеликі, а чи ключик замалий – у кожному разі він не підходив до жодних дверей. Однак за другим обходом вона раптом нагледіла маленьку завісочку, якої не помітила спершу, а за нею – дверцята заввишки з п'ятнадцять дюймів. Вона засунула золотого ключика в замок і – о, радість! – він підійшов!

Дверцята відчинилися у вузесенький прохід, мало що більший за мишачу нору. Аліса стала навколішки й угледіла в глибині небаченої краси сад. І так їй закортіло вибратися з цього темного коридору між оті барвисті квітники та прохолодні водограї! Проте у дверцята не пролазила навіть її голова.

«А якби й пролізла, – подумала бідолашна Аліса, – то який у тому сенс? Кому потрібна голова без плечей. Якби ж то я могла складатись, як підзорна труба! Я напевно склалася б, аби лиш знаття, з якого кінця почати».

Бачиш, останнім часом Алісу спіткало стільки всіляких дивовиж, що вона почала сумніватися, чи в цьому світі так уже й багато справді неможливих речей.

Збагнувши, що біля дверцят вона нічого не вистоїть, Аліса повернулася до столика – не без надії знайти там якогось іншого ключа чи бодай інструкцію для тих, хто хоче скластися, як підзорна труба.

Цього разу на столику вона вгледіла маленьку пляшечку («Раніше її точно не було», – подумала Аліса) з прив'язаним до шийки папірцем, де гарними великими літерами було видрукувано: «ВИПІЙ МЕНЕ». Коли тобі пропонують «Випий мене» – це, звісно, чудово, але мудра маленька Аліса не збиралася діяти зопалу.

– Ні, – сказала вона собі, – спочатку я гляну, чи нема тут де напису «Отрута».

Бачте, вона читала кілька гарних історійок про дітей, які або попеклися, або потрапили в пазурі диких звірів чи в які інші халепи – і все через те, що не хотіли пам'ятати простих порад своїх друзів, які, скажімо, застерігали, що коли довго тримати розжарену кочергу, то вона попече долоні, і що коли сильно чикнути ножем по пальцю, то неодмінно піде кров. А ще вона ніколи не забувала, що коли напиться з пляшечки з позначкою «Отрута», то з цього майже напевно нічого доброго не вийде, рано чи пізно.

Проте на цій пляшечці такого напису не було, тож Аліса таки відважилася з неї надсърбнути. виявилось, що це доволі смачно (як пиріг з вишнями, заварний крем, ананас, смажена індичка, іриски й гарячі грінки разом узяті), й Аліса хильцем спорожнила пляшечку.

– Цікаве відчуття! – мовила Аліса. – Здається, я стягуюсь, як підзорна труба.

І справді: тепер вона заледве сягала десяти дюймів і аж проясніла на думку, що такий зріст дасть їй. нарешті змогу пройти крізь дверцята в той чарівний садок. Та, про всяк випадок, вона перечекала ще кілька хвилин, аби мати певність, що більше не зменшується (це й досі її трохи бентежило).

– Чого доброго, ще зйду нанівець, як свічка, – сказала собі Аліса. – Цікаво, як би я тоді виглядала?

І вона спробувала бодай уявити, як світить свічка після того, коли згорить дотла, бо досі, наскільки вона пам'ятає, такого бачити їй не траплялося.

Упевнившись, що з нею нічого більше не діється, вона вирішила мерщій податися до саду. Бідна Аліса!.. Біля дверцят вона захопилася, що забула золотого ключика, а коли вернула до столика, то зрозуміла, що тепер до ключика їй не дотягтися. Вона виразно бачила його знизу крізь скло і навіть пробувала вилізти вгору по ніжці, але ніжка була заслизька. Натомившись від марних зусиль, бідолашка сіла й заплакала.

– Годі! Сльозами тут не поможеш! – наказала вона сама собі. – Раджу тобі зараз же перестати!

Зазвичай Аліса давала собі непогані поради (хоча й рідко до них прислухалася), а подеколи картала себе аж до сліз. Якось, пригадується, навіть спробувала нам'яти собі вуха за те, що змахлювала, граючи сама з собою в крокет. Ця мала химерниця страх любила вдавати двох осіб водночас.

«Але тепер, – подумала Аліса, – нема сенсу отак роздвоюватися. – Мене заледве й на одну вистачає!»

Аж ось її погляд упав на невеличку скляну скриньку під столом: вона відкрила її й побачила там малесеньке тістечко, на якому красувалися викладені смородинками слова: «З'ЇЖ МЕНЕ».

– А що ж, і з'їм! – промовила Аліса. – І коли від того побільшаю, то дістану ключа, а здрібнію ще дужче, то просунуся під дверцятами. Так чи інак, а в садок я потраплю однаково.

Вона відкусила шматочок і збуджено подумала:

«Так чи інак? Так чи інак?»

Притиснувши долоню до маківки голови, щоб відчувати, в якому напрямку росте, Аліса, на превеликий свій подив, виявила, що зріст її не змінився. Певна річ, так зазвичай і буває, коли їси тістечка, проте Аліса вже настільки звикла до суцільних дивовиж, що коли життя знову пішло своїм звичаєм, воно здалося їй нудним і дурним.

Тож вона відкусила ще шматочок і незабаром доїла все тістечко.

Роберт-Льюїс Стівенсон
Вересовий трунок²⁴

Із вересового квіту
Пикти варили давно
Трунок, за мед солодший,
Міцніший, аніж вино.
Варили і випивали
Той чарівний напій
І в темрявих підземеллях
Долі раділи своїй.

Та ось володар шотландський –
Жахались його вороги! –
Пішов на пиктів оружно,
Щоб знищити їх до ноги.
Він гнав їх, неначе ланей,
По вересових горбах,
Мчав по тілах спогорда,
Сіяв і смерть, і жах.

І знову настало літо,
Верес ізнов червонів,
Та трунок медовий варити
Вже більше ніхто не вмів.
В могилках, немов
дитячих,
На кожній червоній горі,

Лежали під квітом
червоним
Поснули навік броварі.

Їхав король шотландський
По вересовій землі;
Дзинчали завзято бджоли,
Курликали журавлі.
Та був можновладець
похмурий,
Думу він думав свою:
«Владар вересового краю –
Чом з вересу трунку не п'ю?»

Раптом васал королівський
Натрапив на дивний схов:
В розколині між камінням
Двох броварів знайшов.
Витягли бідних пиктів
Миттю на білий світ –
Батька старого і сина,
Хлопця отрочих літ.

Дивився король на бранців,
Сидячи у сідлі;
Мовчки дивились на нього
Ті броварі малі.

²⁴ Переклад Є. Крижевича.

Король наказав їх
поставить
На кручі й мовив:
– Старий, Ти сина й себе
порятуєш,
Лиш тайну трунку відкрий.
Глянули вниз і вгору
Батько старий і син:

Довкола – червоний верес,
Під ними – клекіт пучин.

І пикта голос тоненький
Почув шотландський король:
– Два слова лише, володарю,
Тобі сказати дозволь.
Старість життя цінує.
Щоб жити, я все зроблю

І тайну трунку відкрию, –
Так він сказав королю.

Немов горобчик
цвірінькав,
Мова лилася дзвінка:
– Відкрив би тобі таємницю,
Боюся лише синка.

Смерть його не лякає,
Життя не цінує він.

Не смію я честь продавати,
Як в очі дивиться син.

Зв'яжіть його міцно,
владарю,
І киньте в кипучі нурти,

І я таємницю відкрию,
Що клявся повік берегти.

І хлопця скрутили міцно,
І дужий вояк розгойдав

Мале, мов дитяче, тіло,
І в буруни послав.

Крик бідолахи останній
Поглинули хвилі злі.

А батько стояв на кручі –
Останній пикт на землі.
– Владарю, казав я правду:
Від сина чекав біди,

Не вірив у мужність
хлопця,
Який ще не мав бороди.
Мене ж не злякає тортура.
Смерть мені не страшна,
І вересового трунку
Зі мною помре таїна!

В ліжку влітку²⁵

Узимку мушу прокидатись,
І умиватись і вдягатись
Коли кругом ще темна ніч.
А ось улітку – інша річ.

Улітку я лягаю в ліжку,
Коли не темно ще нітрішки.
Кругом дорослі люди ходять,
А пташечки пісень виводять.

Блакитне небо в вишині
І гратись хочеться мені...
Як прикро, що й кажіть, малята,
Улітку вдень лягати спати!

Гойдалка

Любите гойдалку, друзі? Ще б
пак!

Гойда – у вись летиш!
Хороше, любо й весело так –
Знаємо я і ти!

Гойда – я вище паркану злетів,
Бачу все-все довкруг.
Річку, дерева, стадо корів,
Бачу зелений луг.

Гойда – зелена-зелена трава,
Гойда – безхмарна вись.
Гайда літати не раз і не два
Вгору і знову вниз!

²⁵ Переклад В. Чернишенка.

Похідна пісня

Грайте марш на гребінцях
Гей, дорогу нам!
Віллі розгортає стяг,
Джоні б'є в там-там!

Мері Джейн найперша йде,
Петер відстає.
В ногу – аж земля гуде,
Чи ж не полк це є?

Гей, крокуймо швидко-швидко,
Гей, нас не спинить,
Доки носова хустинка
В небі майорить!

Йди за славою, дружок
Джейн – наш командир!
Обійшли увесь садок,
То пішли надвір!

Ганс-Хрістіан Андерсен

Свинопас²⁶

Жив собі колись бідний принц. Він мав дуже маленьке королівство, але все-таки воно не було вже таким маленьким, щоб він не міг одружитися. А одружитися він дуже хотів.

Звичайно, для нього було надто сміливо звернутися до дочки імператора з запитанням: «Чи не хочеш ти вийти за мене?» Але він все-таки наважився на це, тому що його ім'я було відоме. Тисячі принцес залюбки пішли б за нього, але що скаже йому вона, дочка імператора? Ось послухаймо, як було діло.

На могилі батька принца ріс кущ троянд, такий чудовий, прекрасний кущ троянд! Він цвів лише раз на п'ять років, і на ньому розпускалася тільки одна троянда. Але яка це була троянда! Вона пахла так солодко, що той, хто нюхав її, враз забував усі турботи, всі печалі.

А ще принц мав солов'я, який міг співати так, ніби найкращі мелодії всього світу зберігалися в його горлечку.

Цю троянду і цього солов'я мусила одержати принцеса, тому їх поклали у великі срібні скриньки і послали їй. Імператор наказав принести скриньки у великий зал, де принцеса з своїми фрейлінами гралась у «гості» – інших справ у них не було. Побачивши великі скриньки з подарунками, вона заплескала в долоні.

– Ах, якби там була маленька киценька! – скрикнула принцеса. Але звідти вийняли чудову троянду.

– Подивіться, як мило вона зроблена, – мовили всі придворні дами.

– Більш ніж мило, – сказав імператор. – Дуже гарно! Але в цю мить принцеса торкнулася пальчиком троянди і трохи не заплакала.

– Фу, тату! Вона зовсім не зроблена, це справжня троянда!

– Фу! – сказали всі фрейліни. – Вона справжня!

– Раніш ніж сердитися, подивимося, що в другій скриньці, – вирішив імператор.

²⁶ Переклад О. Іваненко.

І от з'явився соловей і заспівав так прекрасно, що не можна було нічого сказати про нього.

– Шарман! Шарман! – кричали фрейліни; вони всі лопотіли французькою мовою, одна гірше одної.

– Як він нагадує мені музичну скриньку покійної імператриці, – сказав один старий придворний. – Ах, це той же самісінький тон, та самісінька манера.

– Справді, – сказав імператор і заплакав, як дитина.

– Сподіваюся принаймні, що хоч пташка не справжня? – спитала принцеса.

– Найсправжнісінька, – почали запевняти її люди, що привезли подарунки.

– Тоді випустіть її, хай летить собі! – сказала принцеса і нізащо не погодилася прийняти принца.

Але це не злякало принца. Він вимазав собі обличчя коричневою та чорною фарбами, насунув шапку на лоб і постукав до них.

– Добридень, імператоре! – сказав він. – Чи не можу я тут, у палаці, знайти якусь роботу для себе?

– Багато вас тут ходить та шукає, – мовив імператор, – проте, стривай – я поміркую. От-от я згадав! Мені таки потрібний свинопас, бо у нас свиней сила-силенна.

І принц став придворним свинопасом. Його помістили в маленькій комірчині поряд із свинарнею, і там він мусив жити.

Цілий день він сидів у своїй комірці, працював, і на вечір зробив чудовий маленький горщик. Навколо горщика були навішені бубонці. Як тільки ставили горщик у піч і він закипав, бубонці мило дзвеніли і вигравали стару пісеньку.

Ах, мій любий Августін,

Все пройшло, все пройшло!

Але найцікавішим було ось що: коли тримали палець над парою горщика, враз можна було взнати, хто які страви готував у цілому місті.

Звичайно, це було не те, що якась там троянда! От принцеса пішла прогулятися з своїми фрейлінами, почула цю пісеньку, зупинилася, тому що вона теж могла грати «Ах, мій любий Августін». Це була єдина пісенька, яку вона вміла грати, та й то лише одним пальцем.

– Ах, я це знаю! – сказала вона. – Він, напевне, освічений, цей свинопас! Послухайте, підіть до нього і спитайте, скільки коштує його інструмент.

Одній з фрейлін довелося взути дерев'яні черевики і піти на чорний двір.

– Скільки ти візьмеш за цей горщечок? – спитала фрейліна.

– Десять поцілунків принцеси, – сказав свинопас.

– Боронь боже! – скрикнула фрейліна.

– Дешевше я не віддам, – відповів свинопас.

– Ну, що ж він відповів? – спитала принцеса.

– Я не можу навіть сказати вголос, – мовила фрейліна, – це жахливо!

– Так шепни мені на вухо!

– Ах, він нахаба! – закричала принцеса, почувши про призначену ціну, і пішла гуляти далі.

Та тільки ступила вона кілька кроків, бубонці так мило задзвеніли знову:
Ах, мій любий Августін,
Все пройшло, все пройшло!

– Послухайте, – сказала принцеса, – спитайте його, чи не згодиться він одержати десять поцілунків від моїх фрейлін.

– Дуже дякую, – відповів свинопас. – Десять поцілунків самої принцеси або горщик лишається у мене.

– Як це неприємно! – сказала принцеса. – Тільки обступіть нас, щоб ніхто нічого не побачив.

І фрейліни стали в коло, схопили руками кінчики своїх спідниць, щоб закрити їх. Свинопас одержав десять поцілунків принцеси, а принцеса – чудовий горщикок.

От було радості! Цілий вечір і цілий день горщикок кипів. А в цілому місті не залишилось жодної кухні, починаючи з найбагатших і кінчаючи найзлиденнішими, про яку не знали б, що там готується на обід. Фрейліни танцювали і плескали в долоні:

– Ми знаємо, у кого суп та пиріжки, у кого каша та котлети.

– Як це цікаво! – казала принцеса.

– Дуже цікаво! – казали фрейліни.

– Але тримайте язик за зубами, бо я ж дочка імператора.

– Звичайно, це цілком зрозуміло, – сказали всі.

У свинопаса, – тобто насправді у принца, але ж усі вважали його за свинопаса, – жодного дня не минало без того, щоб він не зробив чогось нового. Якось змайстрував він калаталку. Коли її починали крутити, вона грала всі вальси, галопи і польки, які тільки знали, відколи існує світ.

– Але ж це сюрб!²⁷ – скрикнула принцеса, проходячи повз хижку свинопаса. – Я ніколи раніше не чула кращої композиції. Слухайте, підіть до нього і спитайте, скільки коштує інструмент. Але цілувати я його більше не буду.

– Сто поцілунків принцеси, – переказала фрейліна, що ходила його питати.

– Ні, він таки зовсім збожеволів! – сказала принцеса і пішла далі, та, пройшовши кілька кроків, зупинилася. – Але ж треба сприяти мистецтву. Я дочка імператора! Підіть скажіть йому, що він, як і вперше, одержить від мене десять поцілунків, а решту від моїх фрейлін.

– Ах! Ми цього зовсім не хочемо! – заперечили фрейліни.

– Це дурниці! – сказала принцеса. – Коли я могла поцілувати, можете й ви. Не забувайте – ви одержуєте платню.

І фрейліни мусили піти до нього.

– Сто поцілунків самої принцеси, – сказав він, – або кожен залишається при своєму.

²⁷ Прекрасно, чудово! (франц.)

– Станьте навколо нас, – сказала принцеса, і фрейліни стали навколо, а принцеса почала його цілувати.

– Що це за зборище коло свинарні? – спитав імператор, який саме вийшов на балкон. Він протер очі і надів окуляри. – Що це знову вигадали фрейліни? Треба піти подивитися!

І, розправивши закаблуки своїх черевиків, власне не черевиків, а старих, стоптаних хатніх пантофель, він подався до свинарні.

Ой, як він поспішав!

Він підійшов зовсім нечутно, і фрейліни його не бачили. Вони лічили поцілунки, щоб розплата була зроблена чесно, отже вони не помітили, коли підійшов імператор. А він ще став навшпиньки, щоб краще бачити.

– Що це таке? – закричав імператор, побачивши, як цілуються дочка з свинопасом, і пожбунив пантофлею їй прямо в голову саме на вісімдесят шостому поцілунку.

– Забирайтеся геть! – закричав імператор. Він дуже розгнівався і вигнав принцесу і свинопаса з своєї держави.

Принцеса стояла і плакала. Свинопас лаявся, а дощ поливав їх.

– Ах, я бідолашна! – плакала принцеса. – Чому я не вийшла за прекрасного принца? Ах, я нещасна!

А свинопас зайшов за дерево, стер з обличчя коричневу і чорну фарби, скинув подертий одяг і вийшов у королівському вбранні такий прекрасний, що принцеса мимоволі вклонилася йому.

– Тепер я зневажаю тебе! – сказав він. – Ти не хотіла йти за мене, ти не цінувала солов'я і троянду, а свинопаса ти могла цілувати за іграшки. Так тобі й треба.

І він пішов у своє королівство і, грюкнувши дверима, замкнув їх на замок.

А принцесі лишалось стояти та співати:

Ах, мій любий Августін,

Все пройшло, все пройшло!

О. Генрі

Вождь червоношкірих²⁸

Думалось, що то буде ловкий справуночок. Та постривайте: розкажу вам, як воно вийшло насправді. Ми з Біллом Дрісколом були саме на Півдні, в штаті Алабама. І взяли ми собі в голову – викрасти дитину. Як казав згодом Білл, «тієї миті розум нам потьмарився». Та ба! Збагнули це ми вже потім.

Було там одне містечко, пласке, як млинець, а звалося, куди твоє діло, – Вершина.

Люди в ньому жили сумирні, неприскіптиві – словом, селюки, що їм тільки круг клечаного дерева танцювати.

²⁸ Переклад О. Тереха.

У нас із Біллом було разом доларів шістсот капіталу, а потребували ми ще, не мало не багато, дві тисячі, щоб провести шахрайську оборудку з земельними ділянками в одному місті на заході Іллінойсу. Ми обмірковували цю справу на готельному ганку. Любов до своїх дітлахів, гадали ми, має бути особливо сильна в напівсільських містечках. Саме тому, а також з інших причин викрасти дитину тут набагато легше, ніж у радіусі дії газет, що відразу ж посилають перевдягнених репортерів і здійсмають несусвітній галас. А Вершина не могла загрозити нам нічим страшнішим за кількох констеблів та ще плохеньких собак-слідців і двох-трьох викривальних статей у «Щотижневому бюджеті фермера». Словом, справа була певна.

Ми вибрали нашою жертвою єдиного сина значного городянина, що звався Ебепезер Дорсет. Татусь був чоловік шановний, відомий жмикрут, що кохався в прострочених заставних паперах, і заклятий ворог усіляких грошових пожертв. Синок був десятирічний хлопчисько, геть поцяцькований ластовинням, волосся він мав такого кольору, як обкладинка журналу, що його купуєш, чимдуж поспішаючи на поїзд. Ми з Біллом подумали, що Ебенезер останню сорочку з себе скине, а виплатить за сина дві тисячі доларів до цента. Та постривайте: розкажу вам, як воно вийшло насправді.

Милі за дві од містечка стоїть невисока гора, поросла густою кедриною. Потойбіч гори є печера. Туди ми понаносили харчів.

Одного вечора, коли зайшло сонце, ми під'їхали візком до будинку старого Дорсета. Хлопчисько гуляв па вулиці: штурляв камінням у кошеня, що сиділо на паркані черев вулицю.

– Гей, малий! – гукнув Білл. – Хочеш, покатаю та ще й дам кульок цукерок?

На відповідь хлопець пожбував у Білла шматком цегли і влучив у самісіньке око.

– За це старий заплатить ще п'ятсот доларів, – сказав Білл, злязючи з візка.

Хлопчисько борюкався, як ведмідь середньої ваги. Та зрештою ми його таки запахнули на дно візка і поїхали Привезли його до печери. Коня я прив'язав у кедрині, а коли стемніло, доправив візок у сусіднє село, за три милі, де ми його найняли, і вернувся назад пішака.

Коли я зайшов у печеру, Білл само заліплював пластиром садна й синці на своєму виду. За великим каменем, що заступав вхід у печеру, горіло вогнище. Хлопчисько, встромивши собі в руде волосся два канючині пера, стежив за казанком, де варилася кава. Він націлився па мене палицею і промовив:

– Проклятий блідолиций! Як смів ти прийти в табір Вождя Червоношкірих, грози рівнин?

– Уже все гаразд, – сказав Білл, закачуючи колоші й обдивляючись синці на ногах. – Ми граємося в індіанців. Пригоди Баффо Білла, – як їх показують у цирку, проти наших пригод – все одно, що діафільм з краєвидами Палестини. Я – старий мисливець Генк і потрапив у полон до Вождя Червоношкірих. На світанку мене оскальпують. Мати божа! Ну й брикається ж цей хлопець!

Так, сер, хлопчисько розгулявся на всі боки. Жити в печері, ночувати біля вогнища – це була для нього цікава розвага; хлопець навіть забув, що він сам

полонений. Мене він одразу охрестив Зміїним Оком, оголосив шпигуном і попередив, що, коли зійде сонце, мене засмажать живцем на вогнищі – хай тільки його воїни вернуться з походу.

Сіли ми вечеряти. Хлопчисько напхав повен рот хліба і шинки з підливою і почав без упину базікати. Він виголосив застольну промову такого змісту:

– Мені тут подобається. Я ніколи ще не почував біля вогнища, але одного разу в мене був ручний опосум, а минулого дня народження мені сповнилося дев'ять років.

Ненавиджу ходити до школи. Пацюки з'їли шістнадцятеро яєць у зозулястої курки тітки Джіммі Тальбота. А справжні індіанці є в цьому лісі? Дайте ще підливи.

Правда, вітер дме тому, що дерева колихаються? У нас було п'ятеро цуценят. Чому в тебе ніс такий червоний, Генку? Мій тато мав багато грошей. А зірки гарячі? В суботу я двічі оддухопелив Еда Уокера. Не люблю дівчат. Ропуху не можна брати руками: треба ловити шворкою. А що, воли німі? Чому помаранчі круглі? А ліжко у вас є у печері? Амос Маррей має на ногах по шість пальців. Папуга вмє розмовляти, а мавпи й риби не вмють. Скільки це дюжина?

Раз у раз хлопчисько згадував, що він червоношкірий, хапав свою палицю, яка правила йому за рушницю, і чалився навшпиньки до виходу печери – подивитися, чи немає поблизу розвідників ненависних блідолицих. Час от часу він вигукував свій бойовий клич, від якого старого мисливця Генка проймали дрижаки. Хлопчисько настрахав Білла з самого початку.

– Вождю Червоношкірих, – питаю я його, – а додому тобі не кортить?

– Чого я там не бачив? – каже він. – Дома нудно. Школа остогидла. Мені подобається ночувати біля вогнища. Ти не одведеш мене додому, Зміїне Око?

– Поки що ні, – кажу я. – Поживемо трохи в печері.

– От і добре, – каже він. – Оце-то життя! Я ще зроду так не розважався.

Спати ми лягли десь біля одинадцятої. Послали долі вовняні й ватяні ковдри і поклали Вождя Червоношкірих посередині. Що він утече, ми не боялись. Годин, мабуть, зо три він не давав нам заснути: щомиті схоплювався на рівні ноги, хапав свою рушницю і сичав на вухо мені й Біллові:

«Цить!» Трісне в лісі суха галузка або зашелестить листя, а в його хлопчачій уяві – то підкрадається ватага розбійників. Зрештою я заснув неспокійним сном.

Снилося мені, що мене викрав і прип'яв ланцюгом до дерева лютий рудоволосий пірат.

На світанку я прокинувся від страшного Біллового вереску. Це був не крик, не лемент, не рев, не зойк, яких можна було б чекати від голосників чоловіка, – це був звичайнісінький непристойний, страхітливий, пронизливий вереск жінки, що побачила привида або гусінь. Ви навіть не уявляєте собі, як страшно, коли дужий, сміливий, здоровий чолов'яга верещить у печері удосвіта, наче баба.

Я зірвався на рівні ноги. Вождь Червоношкірих сидів на грудях у Білла, вчепившись однією рукою йому в чуприну. В другій руці він тримав гострого

ножа, що ми ним різали шинку, і, згідно з оголошеним учора вироком, таки справді силкувався зняти з Білла скальп.

Я одняв у хлопчиська ножа і знову поклав його в постіль. Але з тієї хвилини Білл занепав духом. Він лежав на своєму місці скраю, але вже ні разу не склепив очей, поки хлопець жив з нами. Я подрімав часину, та перед сходом сонця раптом згадав, що Вождь Червоношкірих присудив мене до страти на вогнищі, коли зійде сонце. Не думайте, що я нервувався чи боявся. Ні, але я сів, запалив люльку і притулився до стіни.

– Чого це ти так рано встав, Семе? – спитав Білл.

– Хто, я? – кажу. – Та щось у мене плече поболує. Дай, думаю, сяду, може, полегшає.

– Брешеш! – каже Білл. – Ти боїшся. Тебе мають спалити, коли зійде сонце, і ти боїшся, що він це зробить. А він такий, що спалив би, якби знайшов сірника. Ох, який жах, Семе! Невже хто-небудь погодиться заплатити гроші, щоб йому вернули назад таке чортеня?

– Авжеж, – кажу я. – Саме коло таких розбишак батьки всією душею упадають. Ну, ви із вождем уставайте та варіть снідати, а я тим часом сходжу на гору та роздивлюся, що навкруги робиться.

Я виліз на вершечок нашої невеликої гори й озирнув околицю. Біля містечка я сподівався побачити загін здорових фермерів, озброєних косами й вилами, що вийшов на розшуки негідників, які викрадають дітей. Але я побачив мирний краєвид і на всьому обширі одного-єдиного чоловіка, що орав сивим мулом. Ніхто не ходив з гаками понад річкою, не літали туди й сюди вершники, щоб сповістити нерозважних батьків, що ще нічого невідомо. Замріяний дрімотний спокій оповивав ту частину Алабами, що лежала перед моїми очима.

– Мабуть, – сказав я сам собі, – вони й досі не довідалися, що вовки вкрали з кошари ягнятко. Боже, поможи вовкам! – І подався снідати.

Підходжу до печери, бачу: стоїть Білл, припавши до стіни, важко дихає, а хлопчисько заміряється на нього каменякою з кулак завбільшки.

– Він укинув мені за комір гарячу картоплину, – пояснив Білл, – і роздушив її ногою, а я дав йому ляпаса. Револьвер з тобою, Семе?

Я відняв у хлопця каменяку і так-сяк їх утихомирив.

– Я тобі цього не подарую, – каже хлопчисько Біллові. – Ніхто ще ніколи безкарно не вдарив Вождя Червоношкірих. Тож начувайся.

Поснідавши, хлопець виймає з кишені шкураток, обмотаний шворкою, і, розмотуючи її, виходить з печери.

– Що це він надумався? – стурбовано питає Білл. – Як ти гадаєш, Семе, він не збирається втекти?

– Не бійся, – кажу я. – Він, очевидячки, не з тих, що держаться хати. Але нам пора скласти план, як ми дістанемо викуп. Не видно, щоб у місті дуже хвилювалися, що він пропав. А може, вони того й не збагнули. Батьки, може, думають, що він заночував у тітки Джейн або в сусідів. У кожному разі сьогодні виявиться, що він зник. До вечора треба послати батькові листа, що ми згодні повернути його за дві тисячі доларів.

Цієї миті ми почули бойовий клич. Такий клич, мабуть, вигукнув Давид, коли нокаутував чемпіона Голіафа. Той шкураток, що Вождь Червоношкірих витяг з кишені, виявився пращею, і тепер він крутив її над головою.

Я нахилився і почув, як щось важко гупнуло і Білл зітхнув, наче кінь, що з нього знімають сідло. Чорний камінь, завбільшки з куряче яйце, торохнув Білла по голові якраз за лівим вухом. Він увесь зів'яв і гепнувся у вогнище - просто на казанок з окропом, щоб мити посуд. Я витяг Білла з вогню і добрих півгодини одливав холодною водою.

Нарешті він сів, помацав себе за вухом та й каже:

– Ти знаєш, Семе, хто мій улюблений герой у Біблії?

– Заспокойся, – кажу я йому. – Скоро ти очунаєш.

– Цар Ірод, – каже він. – Ти нікуди не підеш, Семе, не кинеш мене самого?

Я вийшов з печери, спіймав хлопця і тряс його доти, поки він заторохтів усіма своїми веснянками.

– Якщо ти не шануватимешся, – кажу я йому, – я одразу відведу тебе додому. Ну, будеш слухатися чи ні?

– То я пожартував, – каже він похнюпившись. – Я не хотів ударити боляче старого Генка. А за що він ударив мене? Я слухатимуся, Зміїне Око, тільки не відводь мене додому і дозволь погратися в розвідників.

– Цієї гри я не знаю, – кажу я. – Домовляйся з містером Біллом. Сьогодні гратиметься з тобою він. Мені треба сходити в справах. А тепер піди помирися з ним та попроси в нього пробачення за те, що вдарив, а ні, то марш додому.

Я примусив їх потиснути один одному руки, а потім одвів Білла вбік і сказав йому, що йду в Поплар-коув, невеличке сільце за три милі від печери, і спробую довідатися, що кажуть у містечку про викрадення хлопця. До того ж, на мою думку, треба сьогодні ж таки послати старому Дорсетові категоричного листа, вимагаючи викупу і зазначивши, як його виплатити.

– Ти ж знаєш, Семе, – каже Білл, – я був тобі вірним другом і навіть оком не змигнув під час землетрусів, пожеж, поведей, гри в покер, динамітних вибухів, облав поліції, бандитських нападів на поїзди і циклонів. Я не знав, що таке страх до того дня, коли ми викрали цю двоногу ракету. Він мене здолав. Ти не залишиш мене з ним надовго, Семе? Правда ж, ні?

– До вечора вернуся, – кажу я. – А ти забав хлопця, щоб він тим часом не бешкетував. Давай-но напишемо листа старому Дорсетові.

Ми з Біллом взяли папір, олівець і почали складати листа, а Вождь Червоношкірих, закутавшись у ковдру, походжав біля входу – сторожив печеру. Білл із сльозами благав мене зменшити викуп з двох тисяч доларів до півтори тисячі.

– Я зовсім не хочу, – казав він, – зневажити благородне почуття батьківської любові, але ж не забувай, що людина – це людина. Хіба може людина заплатити дві тисячі доларів за сорокафунтову, поцяцьковану ластовинням дику кішку? Я згоден спробувати щастя і заправити півтори тисячі. Різницю можеш записати в мій рахунок. Я поступився, і ми скомпонували такого листа.

«Ебенезерові Дорсету, есквайрові.

Ми сховали вашого сина в одному місці далеко від Вершини. Не пробуйте його знайти, вам не допоможуть навіть найдосвідченіші детективи. Ви можете одержати його лише за таких єдиних остаточних умов: ми вимагаємо півтори тисячі доларів великими купюрами; гроші маєте залишити сьогодні опівночі на тому ж місці в тій самій скриньці, що й вашу відповідь, – де саме, вказано нижче. Якщо пристаєте на ці умови, надішліть свою письмову відповідь посланцем – він має принести її сам-один сьогодні о пів на дев'яту вечора. Над дорогою в Поплар-гроув, коли перейти через Совиний ручай, є три великих дерева ярдів за сто одне від одного – вони ростуть біля самісінької огорожі засіяної пшеницею ниви, праворуч від дороги. Біля кілка цієї огорожі, проти третього дерева, знайдете картонну коробку.

Ваш посланець повинен покласти відповідь у цю коробку і негайно повернутися до міста.

Якщо ви вдастесь до підступів або не виконаєте наші умови, то ніколи вже не побачите свого сина.

Якщо ж сплатите гроші, як сказано, – за три години він повернеться до вас живий і здоровий. Ці умови остаточні, і якщо ви не пристанете на них, ніяких переговорів ми провадити з вами не будемо.

Двоє відчайдухів».

Я надписав Дорсетову адресу і поклав листа у кишеню. Коли я вже зібрався йти, хлопчисько підходить до мене й каже:

– Правда ж, Зміїне Око, ти дозволяєш мені гратися в розвідника, поки тебе не буде?

– Звичайно, грайся, – кажу я. – З тобою гратиметься містер Білл. А що ж це за гра?

– Я розвідник, – каже Вождь Червоношкірих. – Мені треба домчати до селища попередити поселенців, що йдуть індіанці. Мені вже набридло бути індіанцем. Я хочу стати розвідником.

– Гарзд, – кажу я. – Шкоди з такої гри, здається, не буде ніякої. Гадаю, містер Білл допоможе тобі розладнати плани кровожерних дикунів.

– А що я маю робити? – питає Білл, з підозрою дивлячись на хлопчиська.

– Ти будеш кінь, – каже розвідник. – Ставай рачки. Не можу ж я домчати до селища без коня.

– Треба його розважити, – кажу я, – поки ми доконаємо цю справу. Пограйся з ним трохи.

Білл стає навколішки, і в його очах з'являється вираз, що бував у кролика, який попав у сільце.

– Чи далеко ж до селища, хлопче? – питає він хрипким голосом.

– Дев'яносто миль, – каже розвідник. – І доведеться тобі напружитися, щоб поспішити туди вчасно. Ану, гайда!

Розвідник стрибає Біллові на спину і гатить його п'ятами в боки.

– Ради бога, Семе, – каже Білл, – вертайся якомога швидше. Ні, не треба було просити за нього більше тисячі. Слухай-но, перестань мене штурхати, а то я зараз устану і дам тобі перцю.

Я подався в Поплар-коув, зайшов на пошту і в крамницю, посидів там, побалакав з фермерами, що приходили купувати всяку всячину. Один з пишними бурцями сказав, що все місто сполошилося: у старого Ебенезера Дорсета пропав хлопець – або заблуdivся, або його вкрадено. Саме це я й хотів дізнатися. Я купив тютюну, спитав, почім зараз сочевиця, непомітно вкинув у скриньку листа і пішов.

Поштмейстер сказав, що за годину прийде поштар і забере пошту у Вершину.

Коли я вернувся до печери, ані Білла, ані хлопця не було видно. Я пошукав навколо печери, зважився разів зо два гукнути, але відповіді не було. Отож я запалив люльку і сів на порослий мохом камінь.

Десь за півгодини в кущах зашелестіло – і на галявину перед печерою вийшов, кульгаючи, Білл. За ним чалився хлопчисько, ступаючи нечутно, наче розвідник. На його виду грала широченна усмішка. Білл спинився, скинув капелюха і витер червоною хусточкою обличчя. Хлопчисько спинився й собі – футів за вісім позаду.

– Семе, – каже Білл, – ти, мабуть, вважатимеш мене за зрадника, але я нічого не міг з собою вдіяти. Я людина доросла, завжди поводився, як належить мужчині, можу себе захистити, але бувають випадки, коли все йде під три чорти – і самолюбство, і самовлада. Хлопця нема. Я одіслав його додому. За давніх часів були мученики, – провадив він, – що воліли краще вмерти, аніж одмовитися від своїх улюблених химер. Нікому з них не доводилося зазнати таких жахливих тортур, як мені. Я прагнув лишитися вірним заповідям нашого ремесла, та людське терпіння має межу.

– Та що скоїлося, Білле? – питаю я.

– Він примусив мене проскакати – всі дев'яносто миль до селища, ні на дюйм менше. Потім, коли поселенці були врятовані, мені дали вівса. Пісок – не дуже смачна його заміна. А потім цілісіньку годину мені довелося пояснювати йому, чому дірка порожня, як це так, що дорога йде в обидва боки, і чого трава зелена.

Кажу тобі, Семе, людське терпіння теж має межу. Схопив я його за карк і потяг униз із гори. Всю дорогу він брикався. Обидві ноги мої до колін – суцільний синяк. Разів зо два, зо три він укусив мене за великий палець і руку; доведеться тепер припікати рани. Але він пішов, – провадить Білл, – пішов додому. Я показав йому дорогу і дав на прощання такого стусана, що він за мить опинився футів на вісім ближче до міста. Шкода, звичайно, викупу, але що поробиш – інакше Біллові Дрісколу довелося б потрапити в божевільню.

Білл пихкає і відсапується, але його яскраво-рожеве лице аж сяє миром і спокоєм.

– Білле, – кажу я, – у вашій родині, здається, ніхто не слабує на серце. Правда, ні?

– Ні, – каже Білл, – спадкових хвороб у нас не було, крім малярії і нещасних випадків. А що хіба?

– Тоді ти можеш обернутися, – кажу я, – і глянути, що в тебе за плечима.

Обертається Білл, бачить – хлопець. Він ураз полотніє, важко сідає на землю і починає безтямно рвати траву й збирати гіллячки. Добру годину я боявся, що він з'їхав з глузду. Зрештою я сказав йому, що треба негайно покласти край цій справі і що ми встигнем одержати викуп і вшитися звідси ще до півночі, аби тільки старий Дорсет пристав на наші умови. Білл трохи підбадьорився, навіть здолав ледь усміхнутися хлопчиськові й пообіцяв йому грати роль росіян у війні з японцями, коли трошки оклигає.

Мій план забрати викупні гроші, не ризикуючи потрапити в пастку, схвалив би кожний фахівець викрадацької справи. Дерево, під яким мали залишити відповідь, а потім і гроші, росло біля самісінької огорожі, що простягалася ген-ген понад дорогою, а навкруги лежало широке чисте поле. Якщо згряя констеблів засяде на того, хто прийде по листа, вони помітять його ще здаля в полі чи на дорозі. Та дзуськи! О пів на дев'яту я вже сидів на дереві, сховавшись серед зелені, як жабка-зеленуха, і чекав на посланця.

Якраз у призначений час під'їжджає на велосипеді підліток, знаходить картонну коробку під кілком огорожі, ховає туди складеного папірця і мчить назад до містечка.

Я почекав годину і зрештою подумав, що все гаразд: немає ніякої пастки. Зліз я з дерева, дістав записку і пробрався попід огорожею до лісу, а там за півгодини був уже в печері. Я розгорнув записку, сів до ліхтаря і прочитав Біллові. Вона була написана пером, наче курка лапою надряпала; зміст її був такий:

«Двом одчайдухам.

Джентльмени, я одержав сьогодні вашого листа стосовно викупу, що ви його вимагаєте за мого сина. Гадаю, ваші вимоги трохи зависокі, і я зі свого боку роблю вам пропозицію, на яку, думаю, ви пристанете. Приведіть Джонні додому, і якщо ви сплатите мені двісті п'ятдесят доларів готівкою, я погоджуся його забрати з ваших рук. Краще вам прийти з ним уночі, бо сусіди вважають, що він пропав, і я не можу взяти на себе відповідальності за те, як вони зустрінуть людей, котрі приведуть його назад.

З глибокою пошаною

Ебенезер Дорсет».

– Клянуся духом великих піратів, – кажу я, – такого нахабства...

Але цю мить я глянув на Білла і завагався. В очах його світилося таке промовисте благання, якого я не бачив досі ані в безсловесних тварин, ані в істот, що вміють розмовляти.

– Семе, – каже він, – що зрештою значать двісті п'ятдесят доларів? Гроші у нас є.

Ще одна ніч із цим хлопчиськом – і я потраплю до божевільні. Мало того, що містер Дорсет – справжній джентльмен, він, по-моєму, ще й вельми щедра людина, раз править з нас цю нікчемну ціну. Невже ти збираєшся знехтувати таку нагоду?

– Казати правду, Білле, – відповідаю, – це невинне ягнятко трохи діє і на мої нерви. Давай одведемо його додому, сплатимо викуп та й ноги на плечі.

Тієї ж таки ночі ми одвели хлопчиська додому. Нам пощастило умовити його, запевнивши, що батько купив йому оздоблену сріблом рушницю та пару мокасинів і що завтра ми поїдемо полювати ведмедів.

Була якраз північ, коли ми постукали в двері Ебенезерового дому. Ту самісіньку мить, коли, як нам гадалося, я мав би витягти півтори тисячі доларів з коробки під деревом, Білл одлічив у руку Дорсетові двісті п'ятдесят доларів.

Тільки-но хлопчисько збагнув, що ми залишаємо його вдома, він заревів, мов та сурма, і п'явкою прилип до Біллової ноги. Батькові довелось одривати його поступово, наче пластир.

– Чи довго ви його вдержите? – питає Білл.

– Сила в мене вже не та, що колись, – каже старий Дорсет, – але, гадаю, десять хвилин можу вам гарантувати.

– Досить, – каже Білл. – За десять хвилин я промчуся через Центральні, Південні й Середньо-Західні штати і встигну добігти до канадського кордону. І хоч яка була темна ніч, хоч який був гладкий Білл і хоч як прудко я вмів бігати, мені пощастило наздогнати його аж за півтори милі од міста.

Артур Конан Дойл

Обряд родини Масгрейвів²⁹

У характері мого друга Шерлока Холмса мене часто вражала одна дивовижна риса: у своїй розумовій роботі він був вельми охайний і акуратний, любив він і вишукано вдягтися, та водночас йому була властива надзвичайна неорганізованість, і він міг довести до розпачу будь-кого, хто мешкав з ним під одним дахом. Це не означає, що сам я щодо цього бездоганний. Безладна робота в Афганістані, посиливши мою природну схильність до богемного життя, зробила мене безладнішим, ніж це дозволено лікареві. Проте моя безладність має межі, і коли я бачу людину, яка зберігає свої сигари в цеберку для вугілля, тютюн – у перській пантофлі, а листи, що на них треба негайно відповісти, приколює складаним ножиком до дерев'яної полиці над каміном, то починаю думати про себе щонайкраще. До того я завжди вважав, що такій розвазі, як стрільба з пістолета, слід, безперечно, віддаватись просто неба; отож коли Холмс, проїнявшись якимось дивним настроєм, вмощувався в кріслі з револьвером у руці та сотнею патронів і починав прикрашати протилежну стіну патріотичним вензелем «VR», я дуже гостро відчував, що ні повітря, ні вигляд нашого помешкання від цього аж ніяк не крацають.

Наші кімнати завжди були повні хімікатів та речей, що лишилися на згадку про різні кримінальні справи, і все це опинялося в зовсім несподіваних місцях, приміром у маслянці або ще деінде. Та найбільше завдавали мені клопотів Холмсові папери. Він терпіти не міг нищити документи, особливо пов'язані зі справами, які він колись розслідував, а проте раз або двічі на рік збирався на силі й розбирав свій архів та упорядковував його. Як я вже згадував десь у своїх

²⁹ Переклад М. Дмитренка.

безладних нотатках, бурхливі вибухи енергії, коли Холмс здійснював видатні розслідування, чергувалися в нього з періодами апатії, і тоді він майже не рухався, а здебільшого лежав, граючи на скрипці або читаючи книжки. Отже, щомісяця паперів більшало й більшало, по всіх кутках росли стоси рукописів, а палити їх суворо заборонялося і доторкатись до них міг тільки їхній власник. Одного зимового вечора ми сиділи біля каміна. Скориставшись із того, що Холмс закінчив робити вирізки і вклеювати їх у свій альбом, я зважився запропонувати йому знайти хоч би пару годин, щоб надати нашому помешканню трохи пристойнішого вигляду. Він визнав справедливість мого прохання і з досить похмурим виразом обличчя подався до своєї спальні. Незабаром він з'явився знову, тягнучи чималу бляшану скриньку. Поставивши її посеред кімнати й сівши перед нею на ослінчик, він одкинув віко. Я побачив, що скринька на одну третину заповнена паперами, перев'язаними червоною тасьмою.

– Тут чимало цікавих справ, Вотсоне, – сказав Холмс, лукаво позираючи на мене. – Гадаю, коли б ви знали, що у цій скриньці, то, мабуть, попросили б мене дістати звідти деякі папери, а не класти туди нові.

– Отже, там записи про вашу давнішу роботу? – спитав я. – Мене обіймає жаль, що я не маю ніяких нотаток про ті часи.

– Авжеж, друже, всі ці справи відбулися ще до того, як у мене з'явився мій власний біограф і поклав собі уславити моє ім'я.

М'якими, пестливими рухами він одну за одною виймав паки паперів.

– Не всі справи кінчались успішно, Вотсоне, – сказав він, – але серед них було кілька неабияких загадок. Ось звіт про вбивства в Тарлетоні, ось справа Вембері, торговця вином, ось записи про пригоду з однією старою росіянкою, ось дивна історія алюмінієвої милиці, а також повний звіт про Ріколетті з дерев'яною ногою та про його страшну дружину. А ось... о, це справді цікава справа!

Холмс запорпався на самісінькому споді скриньки й витяг маленьку дерев'яну з висувною кришкою коробочку, схожу на ті, що в них тримають дитячі іграшки. Звідти він, видобув зіжмаканий клапоть паперу, старовинного фасону мідний ключ, дерев'яний кілочок з прив'язаним до нього клубком мотузки і три металеві укриті іржею кружальця.

– Ну, друже, якої ви думки про ці речі? – спитав Холмс, сміючись із моєї розгубленості.

– Цікава колекція.

– Дуже цікава. А історія, пов'язана з нею, ще цікавіша.

– Отже, ці реліквії мають історію?

– О, вони самі – історія!

– Що ви хочете цим сказати?

Шерлок Холмс по черзі брав усі ті речі і клав їх на край столу. Потім пересів у своє крісло і оглянув предмети блискучими від задоволення очима.

– Оце все я залишив собі на згадку про випадок, пов'язаний із обрядом родини Масгрейвів.

Холмс не вперше згадував про цю справу, але мені досі не пощастило почути подробиць.

– Мені б дуже хотілося, – сказав я, – щоб ви розповіли про той випадок.

– І залишив усі речі розкиданими? – насмішкувато вигукнув Холмс. – Адже ваша любов до охайності довго такого не витримає. Проте я й сам хочу, щоб ви додали до свого літопису цей випадок, бо він має такі деталі, які роблять його унікальним у кримінальній хроніці не лише Англії, а, мабуть, і будь-якої іншої країни. Колекція моїх невеличких досягнень справді була б неповна без розповіді про цю незвичайну справу.

Коли я вперше приїхав до Лондона, то оселився на Монтегю-стріт, просто за рогом Британського музею, й жив там, заповнюючи своє надто необмежене дозвілля вивченням усіх тих наук, які зробили б мене більш підготовленим до того, чим я мав намір зайнятись. Час од часу мені траплялося щось розслідувати, головним чином за рекомендацією давніх студентських товаришів, бо протягом останніх років мого навчання в коледжі там точилося чимало розмов про мене й мій метод. Серед інших довелось мені розслідувати справу про обряд родини Масгрейвів.

Моє втручання в цю надзвичайно цікаву справу призвело до вельми поважних наслідків. І саме вона була першим кроком до мого нинішнього становища.

Реджінальд Масгрейв навчався в одному зі мною коледжі, я навіть був з ним трохи знайомий. Він не користувався особливою популярністю серед студентів останнього курсу, хоч мені завжди здавалося, що його зарозумілість – всього-на-всього спроба приховати неймовірну невпевненість у собі. На вигляд він був справжній аристократ – тонке обличчя, високе чоло, великі очі, мляві, але вишукані манери. Він і насправді був нащадок однієї з найстаровинніших родин у всьому королівстві, хоч і молодшого її відгалуження, яке ще в шістнадцятому столітті відокремилось від північних Масгрейвів і оселилося в Західному Сассексі, де Херлстон – родовий маєток Масгрейвів – найдавніша людська оселя в графстві. Здавалося, місце народження позначилось на Реджінальді Масгрейві, і коли я дивився на його бліде, з гострими рисами обличчя, гордовиту поставу голови, мені мимоволі уявлялися сірі склепінчасті переходи, заграбовані вікна і всі ці благородні руїни феодальної архітектури. Інколи нам траплялося поговорити, і я пам'ятаю, що він завжди виявляв гостру цікавість до моїх методів спостережень і висновків.

Я не бачив його чотири роки, аж якось уранці він увійшов до моєї кімнати на Монтегю-стріт. Змінився він мало, одягнений був модно, – він завжди був трохи франтом, – і зберіг спокійну, ввічливу манеру поводитись, що нею вирізнявся й раніше.

«Ну, як ся маєте, Масгрейве?» – спитав я, коли ми приязно потисли один одному руки.

«Ви, мабуть, чули про смерть мого бідолашного батька, – сказав він. – Батько помер близько двох років тому. Зрозуміло, відтоді я змушений хазяйнувати в Херлстонському маєтку, а оскільки я ще й депутат парламенту

від своєї округи, то життя в мене клопітне. А ви, Холмсе, бачу, на практиці застосовуєте ті видатні здібності, якими колись нас дивували».

«Так, – відповів я, – заробляю на прожиття власним розумом».

«Дуже радий чути це, бо ваша порада була б зараз для мене просто неоціненною. В нас у Херлстоні сталися дивні події, і поліція не змогла нічого з'ясувати. Якась справді дивовижна й незбагненна справа».

Можете уявити собі, Вотсоне, як жадібно я його слухав; адже це була саме та нагода, що я її так пристрасно шукав усі ці місяці бездіяльності, вона сама знайшла мене! В глибині душі я завжди вірив, що можу досягти успіху там, де інші зазнають невдачі, тож тепер мав змогу випробувати себе.

«Благаю вас – розкажіть усе детально!» – вигукнув я.

Реджінальд Масгрейв сів навпроти мене і закурив сигару, яку я йому запропонував.

«Мушу вам сказати, – почав він, – що хоч я ще не оженився, але мені доводиться тримати в Херлстоні чималий штат прислуги – будинок старий, побудований безладно і тому потребує постійного догляду. До того ж у мене є мисливський заповідник, і під час полювання на фазанів там збирається чимале товариство, що теж вимагає слуг. Всього в мене вісім покоївок, кухар, дворецький, два лакеї і хлопець на побігеньках. В саду і стайнях є, звичайно, свої робітники.

З усіх цих людей найдовше – двадцять років – прослужив у нас Брантон, дворецький. Він був молодим шкільним учителем без місця, коли мій батько взяв його до себе на службу, але він відзначався неабиякою енергією і славною вдачею, тож незабаром став просто незамінним у нашому домі. Брантон – гарний на вроду, високий на зріст, у нього чудовий лоб; йому зараз близько сорока років. Може здатися дивним, що, маючи неабиякі особисті переваги й надзвичайні здібності, – Брантон знає кілька мов і грає мало не на всіх музичних інструментах, – він так довго задовольнявся своїм скромним становищем, але, мабуть, велося йому непогано, і він не бажав ніяких змін. На херлстонського дворецького звертав увагу кожний, хто приїздив до нас. Проте цей зразок довершеності має одну ваду. Він трохи донжуан, і можете повірити – для такого чоловіка, як він, грати цю роль у нашій тихій сільській окрузі не дуже важко.

Все йшло добре, поки він був одружений, але відтоді, як овдовів, ми не можемо обітратися з ним клопоту. Правда, кілька місяців тому у нас з'явилася надія, що Брантон одружиться знову, бо він заручився з Рейчел Хауелз, нашою молодшою покоївкою, але він покинув дівчину і став залицятися до Дженет Треджеліс, дочки старшого егеря. У Рейчел, дуже славної дівчини, але вкрай вразливої, як усі валлійки, було гостре запалення мозку, і тепер вона ходить – принаймні ходила до вчорашнього дня, – наче тінь колишньої Рейчел, бо від неї zostалися самі очі.

Така була наша перша драма в Херлстоні, але друга змусила нас забути про неї. Цій другій драмі передувало те, що дворецького Брантона було з ганьбою звільнено зі служби.

Ось як це трапилось. Я вже казав вам, що Брантон дуже розумний, і розум цей спричинився до його нещастя, бо, здається, розбудив у ньому жадібну цікавість до речей, які ані найменшою мірою його не стосувались. Мені й на думку спасти не могло, як далеко завела його ця цікавість, якби випадок не відкрив мені очі.

Як я вже казав, наш будинок побудовано безладно. І от одного вечора на минулому тижні – у четвер, щоб бути точним, – я не міг заснути, бо з дурного розуму випив по обіді чашку міцної чорної кави. Прокачавшись аж до другої години за північ і зрозумівши, що все одно не засну, я встав, засвітив свічку й хотів був узятися за роман, який уже почав читати. Проте книжку я залишив у більйардній, тому, надівши халат, пішов по неї.

Щоб дістатися до більйардної, треба спуститися східцями на один марш і перетнути початок коридору, що веде до бібліотеки та збройні. Уявіть собі мій подив, коли я, глянувши вздовж коридору, побачив мерехтіння світла крізь відчинені двері бібліотеки! Адже я сам погасив там лампу і зачинив двері, перш ніж лягти спати. Природно, спершу я подумав, що до мене залізли злодії. Стіни всіх коридорів у Херлстоні оздоблено військовими трофеями – здебільшого старовинною зброєю. Схопивши із стіни бойову сокиру і поставивши свічку долі, я навшпиньки прокрався коридором і зазирнув у відчинені двері.

Я побачив у бібліотеці дворецького Брантона. Він сидів, одягнений, у кріслі і, спершись лобом на руку, в глибокій задумі розглядав аркуш паперу, що лежав у нього на колінах і був схожий на географічну карту. Я стояв, скам'янівши з подиву, і спостерігав за ним із темряви. Край столу горіла маленька свічечка, і в її тьмяному світлі я міг бачити лише те, що Брантон одягнений. Раптом він підвівся, підійшов до бюро біля стіни, відімкнув його й висунув одну з шухляд. Взявши звідти якийсь папірець і знову сівши в крісло, він поклав папірець біля свічечки, розгладив його й заходився дуже пильно вивчати. Це спокійне вивчення наших сімейних документів так мене обурило, що я не витримав і ступив уперед. Брантон, підвівши очі, побачив мене в дверях і схопився на ноги. Обличчя його залила смертельна блідість, і він квапливо запахав у внутрішню кишеню, схожий на карту папір.

– Он як! – сказав я. – Це так ви платите нам за довір'я! Від завтрашнього дня ви у нас не працюєте.

Він уклонився з виглядом людини, чию волю розчавлено, і мовчки прослизнув повз мене. Свічечка лишилася на столі, і я побачив папірця, що його Брантон вийняв з бюро. На мій подив, це був не якийсь важливий документ, а лише копія з запитань і відповідей під час виконання одного старовинного ритуалу – його називають у нас «Обряд родини Масгрейвів». Це своєрідний церемоніал, який існує тільки в нашій родині, і ось уже кілька століть кожен Масгрейв, досягши повноліття, повинен його виконати. Обряд цей становить інтерес лише для членів нашої родини або хіба що для археолога, як і наша власна геральдика, але практичного застосування він не має.

«Про цей папірець поговоримо згодом», – сказав я Масгрейву.

«Якщо ви так вважаєте – будь ласка», – повагавшись, відповів він. Отож я викладу факти далі. Я знову замкнув бюро ключем, якого залишив Брантон, і вже був намірився вийти з бібліотеки, аж раптом здивовано побачив, що дворецький повернувся і стоїть біля мене.

«Містере Масгрейве, сер! – вигукнув він голосом, захриплим від хвилювання. – Я не можу стерпіти ганьби! Гордості у мене завжди було більше, ніж дозволяло моє становище, і безчестя вб'є мене. Кров моя буде на вашому сумлінні, сер, присягаюсь, якщо ви доведете мене до розпачу. Коли ви не можете тримати мене після того, що трапилось, то, благаю вас, дайте мені місяць часу, аби я пішов від вас ніби з власної волі! Але бути викинутим, містере Масгрейве, на очах усіх слуг, які так добре мене знають, – ні, цього я не витримаю!»

«Ви не заслуговуєте на те, щоб з вами панькались, Брантоне, – відповів я. – Ваша поведінка просто негідна. Але ви дуже довго служили нашій родині, і тому я не маю бажання привселюдно зганьбити вас. Проте місяць – забагато. Звільняйтеся за тиждень і під яким завгодно приводом».

«Всього за тиждень, сер? – з відчаєм вигукнув він. – Хоч би за два тижні, дайте мені хоч два тижні!»

«За тиждень, – повторив я. – І можете вважати, що з вами повелися дуже поблажливо».

Низько похиливши голову, він повільно пішов геть, зовсім знищений, а я загасив свічку й повернувся до себе.

Протягом двох наступних днів Брантон якнайретельніше виконував свої обов'язки. Я не нагадував йому про те, що було, і з певною цікавістю чекав, як він приховає свою ганьбу. Проте вранці третього дня він проти звичаю не з'явився до мене після сніданку дістати розпорядження. Виходячи з їдальні, я зустрів Рейчел Хауелз, покоївку. Я вже вам казав, що дівчина тільки-но одужала, тож вона була дуже бліда та змарніла, і я дорікнув їй за те, що вона стала до роботи.

«Вам треба лежати, – сказав я. – Повернетесь до своїх обов'язків, коли зміцнієте».

Вона глянула на мене з таким дивним виразом, що я навіть подумав, чи не зашкодила хвороба їй розуму.

«Я вже зміцніла, містере Масгрейве», – відповіла вона.

«Послухаємо, що скаже лікар, – заперечив я. – А зараз облиште працювати, а коли підете вниз, скажіть там, що я хочу бачити Брантона».

«Дворецький зник», – мовила вона.

«Зник? Куди зник?»

«Зник. Ніхто його не бачив. В кімнаті його немає. Він зник, авжеж, зник, зник!»

Вона притулилася до стіни й істерично засміялась, а я, переляканий цим раптовим випадком, кинувся до дзвоника покликати на допомогу. Дівчину, яка не перестаючи сміялася, скрикувала й ридала, відвели до її кімнати, а я заходився розпитувати про Брантона. Сумнівів не залишалось: він зник. На

Його ліжку ніхто не спав, і жодна людина не бачила його відтоді, коли він напередодні ввечері пішов до себе в кімнату. Годі було навіть уявити, як він вийшов з будинку, бо вікна і двері – це виявилось ранком – було замкнено зсередини. Одяг Брантона, годинник, гроші – геть усе залишилося в його кімнаті, зник тільки чорний костюм, що в ньому Брантон звичайно ходив. Його капці теж зникли, але черевики стояли на місці. Куди ж пішов дворецький Брантон уночі, і що з ним сталося?

Звичайно, ми обшукали весь будинок і надвірні будівлі, але ніде не знайшли Брантонового сліду. А наш будинок, повторюю, – це справжній лабіринт, особливо його старе крило, де ніхто не живе, однак ми й там оглянули кожну кімнату й горище, та ніде не побачили й найменшого знаку зниклого чоловіка. Мені не вірилось, що Брантон пішов, покинувши все своє майно, але де все ж таки він подівся? Я викликав поліцію, проте й вона нічого не з'ясувала. Напередодні вночі йшов дощ, тому ми оглянули всі газони й стежки навколо будинку, але намарне. Отак стояли справи, коли нова подія відвернула нашу увагу від цієї таємниці.

Дві доби Рейчел Хауелз була така хвора, переходячи від марення до істеричних припадків, що доводилось запрошувати до неї на ніч доглядальницю. На третю ніч після зникнення Брантона доглядальниця, бачачи, що пацієнтка добре спить, і собі задрімала в кріслі. Коли ж вона рано-вранці прокинулась, то побачила – ліжко порожнє, вікно відчинене, а хворої й близько немає. Мене відразу розбудили, і я з двома лакеями подався шукати дівчину. Неважко було визначити, в якому напрямку вона втекла, бо, починаючи від вікна, ми легко пройшли по її слідах через газон до озера, де вони й кінчалися біля всипаної жорствою алеї, що веде з наших володінь. Озеро там має вісім футів глибини, тож ви можете уявити собі, як ми почувалися, коли побачили, що сліди бідолашної дівчини ведуть аж до води. Ясна річ, ми зразу озброїлись гаками й заходились шукати тіло утопленої, але не знайшли. Натомість витягли зовсім несподівану річ – полотняний мішок, де лежала купа старого іржавого металу, що втратив колір, і кілька тьмяних шматочків чи то агату, чи скла. Крім цієї дивної знахідки, нічого ми з озера не витягли і, незважаючи на всі наші вчорашні пошуки та розпити, досі нічого не знаємо ні про долю Рейчел Хауелз, ні про долю Річарда Брантона. Місцева поліція зовсім розгубилась, і я приїхав до вас, покладаючись на вашу проникливість».

Можете собі уявити, Вотсоне, з якою цікавістю слухав я розповідь про ці незвичайні події, як хотілося мені зв'язати їх у єдине ціле і знайти спільний для них стрижень.

Дворецький зник. Покоївка зникла. Спершу покоївка кохала дворецького, але потім мала підстави зненавидіти його. Вона була валлійка, запальна й пристрасна. Зразу ж після зникнення дворецького вона була надзвичайно схвильована. Вона кинула в озеро мішок з досить дивними речами. Отакі факти, що їх треба було взяти до уваги, і все ж таки жоден з них не пояснював суті справи. Де початок цього заплутаного ланцюга подій? Адже переді мною був лише його кінець.

«Масгрейве, – мовив я, – мені треба побачити той документ, що його ваш дворецький вважав за потрібне вивчати, навіть ризикуючи місцем».

«Цей наш обряд – безглуздий, – відказав він. – Єдине, що його виправдовує, – це стародавність. Я взяв із собою копію запитань та відповідей на той випадок, коли б вам схотілося глянути на них».

Він простяг мені цей ось папірець, Вотсоне. Обряд – щось на взірєць досить дивного екзамену, який мусив пройти кожний Масгрейв, досягши повноліття. Зараз я прочитаю вам запитання і відповіді на них у тій послідовності, як тут їх записано:

«Кому це належить?

Тому, хто пішов.

Кому це належатиме?

Тому, хто прийде.

В якому місяці це було?

В шостому, починаючи з першого.

Де було сонце?

Над дубом.

Де була тінь?

Під берестом.

Скільки треба зробити кроків?

На північ – десять і десять, на схід – п'ять і п'ять, на південь – два і два, на захід – один і один і потім униз.

Що ми віддамо за це?

Все, що маємо.

Заради чого віддамо?

Заради надії».

«В оригіналі немає дати, – зауважив Масгрейв, – але якщо судити з правопису, то документ складено в середині сімнадцятого століття. Втім, боюсь, він мало прислужиться вам у розкритті нашої таємниці».

«Зате, – відповів я, – він ставить нас ще перед однією таємницею, цікавішою за першу. І, можливо, розгадавши її, ми водночас розгадаємо, що сталося з Брантоном та покоївкою. Пробачте мені, Масгрейве, коли я скажу, що ваш дворецький – дуже розумний, до того ж він проникливіший, ніж десять поколінь його хазяїв».

«Я вас не розумію, – відповів Масгрейв. – Мені здається, що папір не має ніякого практичного значення».

«А мені здається, що він має величезне практичне значення, і Брантон, мабуть, був такої самої думки. Він, напевне, бачив цей документ ще до тієї ночі, як ви його зловили».

«Цілком імовірно. Ми ніколи його не ховали».

«Мені уявляється, що Брантон тоді хотів освіжити в пам'яті його зміст. Наскільки я зрозумів, він мав якусь карту чи план і зв'язав з цим планом документ. Саме план він сховав у кишеню, коли побачив вас у бібліотеці».

«Це правда. Але нащо міг йому знадобитися цей наш старовинний родинний обряд і що означає все це безглуздя?»

«Гадаю, з'ясувати таємницю буде для нас не дуже складно, – відповів я. – З вашого дозволу, ми сядемо на перший же поїзд, що йде в Сассекс, і вивчатимемо цю справу вже на місці».

Того ж дня по обіді ми обидва приїхали в Херлстон. Можливо, ви коли-небудь бачили малюнки цієї славнозвісної старовинної споруди або читали її описи, тому я обмежу свою розповідь тим, що побудовано її у формі літери «L», причому довге крило – більш сучасне, а коротке – стародавніше, так би мовити, зародок, з якого все виросло. Над низькими важкими дверима в центрі старовинної частини вирізьблено дату – «1607», – але знавці погоджуються на тому, що сволоки й кам'яне мурування набагато давніші. Неймовірно товсті стіни й малесенькі вікна цієї частини змусили господарів у минулому столітті побудувати нове крило, а старе нині править за комори й погріб, якщо не стоїть зовсім порожнє. Будівлю оточує прекрасний парк з чудовими старими деревами; ярдів за двісті від будинку, в кінці алеї, лежить озеро, про яке згадував мій клієнт.

На той час я був уже твердо переконаний, Вотсоне, що існує не три окремих таємниць, а лише одна, і що коли б я зміг збагнути зміст обряду родини Масгрейвів, то дістав би ключ, з допомогою якого відкрив би правду про дворецького Брантона і покоївку Хауелз. На це я й спрямував свої зусилля. Чому дворецький так прагнув зрозуміти цю старовинну формулу? Напевне, він побачив у ній щось таке, чого не помітили всі покоління землевласників і від чого він сподівався мати особисту користь. Що ж би це було, і як могло воно позначитися на долі дворецького?

Коли я прочитав папір із запитаннями та відповідями, мені стало ясно: всі наведені в ньому відстані стосуються певного місця, на яке натякає цей документ; отже, коли б ми знайшли те місце, то опинились би на шляху до розкриття таємниці, що її давні Масгрейви вважали за необхідне зберегти від забуття в такий дивний спосіб. Для початку ми мали два орієнтири – дуб і берест. Що стосується дуба – тут не могло бути ніяких сумнівів. Просто перед будинком, ліворуч від під'їзної алеї, стояв дуб, справжній патріарх, одне з найвеличніших дерев, яке я будь-коли бачив.

«Він уже ріс тут, коли було створено ваш обряд?» – спитав я.

«Цілком імовірно, що він існував ще в часи завоювання Англії норманами, – відповів Масгрейв. – Це дерево має двадцять три фути в обхваті».

Отже, я з'ясував один із пунктів, що мене цікавили.

«Тут у вас є старі берести?» – спитав я.

«Отам був один, дуже старий, але десять років тому в нього вдарила блискавка, і ми його спиляли».

«Але ви пам'ятаєте місце, де він ріс?»

«Пам'ятаю».

«А інші берести є?»

«Старих немає, але молодих багато».

«Я хотів би побачити, де він ріс».

Ми приїхали на високій двоколці, і мій клієнт зразу ж, не заходячи в будинок, повіз мене до того місця, де колись ріс берест. Це було майже на півдорозі між дубом і будинком. Мої пошуки, здавалося, поки що просувалися успішно.

«Мабуть, зараз уже неможливо встановити, який був берест заввишки?» – питав я.

«А чого ж: шістдесят чотири фути».

«Як ви це вирахували?» – здивувався я.

«Коли мій старий домашній учитель давав мені задачі з тригонометрії, вони завжди були побудовані на вимірюванні висоти. Через це я ще хлопцем вирахував висоту кожного дерева й будівлі в нашому маєтку». Несподівана удача! Потрібні відомості самі йшли мені в руки, до того ж швидше, ніж я міг сподіватися.

«Скажіть, – попросив я, – ваш дворецький ніколи вас про це не питав?»

Реджінальд Масгрейв здивовано глянув на мене.

«Зараз, коли ви завели про це мову, – відповів він, – я пригадав, що кілька місяців тому Брантон і справді питав, який заввишки був берест, бо засперечався про це з грумом».

Це була чудова новина, Вотсоне, і вона підтверджувала – я на правильному шляху. Я глянув на сонце. Воно вже схилилося до обрію, і я розрахував, що менш як за годину воно буде над верхівкою старого дуба. Отже, однієї умови, згаданої в обряді, буде дотримано. Що ж до тіні від береста, то йшлося, очевидно, про місце, куди вона сягала найдалі, бо інакше за орієнтир узяли б стовбур. Отже, я мусив визначити, куди падав кінець тіні від береста, коли сонце стоїть прямо над вершечком дуба.

– Це, певно, виявилось нелегкою справою, Холмсе? Адже береста вже не було.

– Так, але я знав, що коли Брантон зумів це зробити, то я теж зможу. До того ж це було не так уже й важко. Я пройшов разом з Масгрейвом до його кабінету й вистругав собі цей ось кілочок, до якого прив'язав довгу мотузку з вузликами, що позначали кожен ярд. Потім я зв'язав два вудлища – це дало мені шість футів, – і повернувся зі своїм клієнтом до того місця, де колись ріс берест. Сонце саме торкнулося верхівки дуба. Я закріпив вудлище вертикально, визначив напрямок тіні і виміряв її. Вона була дев'яти футів завдовжки.

Я взявся розраховувати далі. Якщо вудлище в шість футів завдовжки дає тінь в дев'ять футів, то дерево заввишки шістдесят чотири фути кидало б тінь довжиною в дев'яносто шість футів; це привело мене майже до стіни будинку, де я й встромив свій кілочок. Можете уявити собі, Вотсоне, моє хвилювання, коли за два дюйми від кілочка я побачив у землі виїмку. Я збагнув, що це справа рук Брантона, коли він робив свої вимірювання, отже, я йду по його сліду.

Від цієї вихідної точки я почав рахувати кроки, визначивши спершу з допомогою кишенькового компаса сторони світу. Десять кроків і ще десять, для

кожної ноги, треба було зробити вздовж стіни будинку. Пройшовши їх, я знову позначив місце кілочком. Потім старанно відлічив п'ять і п'ять на схід та два і два на південь. Це привело мене до самісінького порога старих дверей. Два кроки на захід означали, що їх треба зробити по викладеному кам'яними плитами коридору, а там уже – місце, зазначене в документі.

Ніколи в житті, Вотсоне, не зазнавав я такого розчарування. На мить мені здалося, що в мої розрахунки вкралась якась суттєва помилка. Призахідне сонце яскраво осявало підлогу коридора, і я добре бачив, що старі, вичовгані сірі плити міцно зцементовано, їх не зрушували з місця протягом багатьох років. Ні, Брантон їх не чіпав. Я простукав підлогу в кількох місцях – звук скрізь однаковий, ніде не вгадувалось ні шпарини, ні порожнини.

На щастя, Масгрейв, який нарешті збагнув суть моїх дій, схвилювався не менше, ніж я; він розгорнув документ, аби перевірити мої розрахунки.

«І вниз! – вигукнув він. – Ви забули про «і вниз».

Я думав, що ці слова вказували на те, що треба копати, але тепер зрозумів свою помилку.

«То у вас внизу є підвал?» – спитав я.

«Авжеж, і такий старий, як будинок. Ходімо вниз, у ці двері».

Ми спустилися вниз кам'яними гвинтовими сходами, і мій супутник, запаливши сірника, засвітив невеличкий ліхтар, який стояв на бочці в кутку. Тієї ж миті ми переконалися, що потрапили туди, куди треба, і що тут недавно хтось був.

Цей підвал правив за дровітню, але дрова, які, мабуть, раніше валялись по всій підлозі, тепер було складено попід стінами, щоб вивільнити місце посередині. Там видніла важка кам'яна плита з іржавим залізним кільцем, а до кільця було прив'язано товстий вовняний шарф.

«Чорт забирай! – вигукнув мій клієнт. – Це Брантонів шарф. Я не раз бачив цей шарф у нього на шиї. Що цей негідник тут робив?»

На моє прохання викликали двох місцевих констеблів, і в їхній присутності я спробував підняти плиту, вхопившись за шарф. Проте я тільки й міг, що зрушив її з місця, а зсунути набік пощастило лише з допомогою одного з констеблів. Під плитою чорнів отвір, і всі ми заходилися зазирати в нього. Масгрейв, стоячи навколішках, опустив туди ліхтар.

Нашим очам відкрилась маленька комірчина футів з сім завглибшки і близько чотирьох завдовжки й завширшки. З одного боку стояла приземкувата, оббита міддю дерев'яна скриня з одкинутим віком, а в замку стирчав оцей ось ключ, кумедний і старовинний. Скриню вкривав товстий шар порохні, а волога й черви так сточили дерево, що пліснява завелася навіть усередині. Кілька металевих кружалець, очевидно старовинних монет, таких, як оці, валялося на дні. Більше нічого там не було.

Проте тієї хвилини ми не думали про стару скриню – ми не могли відвести очей від того, що було поряд з нею. Якийсь чоловік у чорному костюмі сидів долі, спершись лобом на край скрині і обхопивши її руками. Поза його була така, що вся кров прилинула йому до обличчя, воно спотворилось і стало багрово-синє, але коли ми підняли тіло, мій клієнт одразу ж за зростом, одягом

і волоссям упізнав свого дворецького. Брантон помер кілька днів тому, але на тілі не було ні ран, ні синців, які свідчили б про причину його жахливої смерті. І коли небіжчика винесли з підвалу, ми збагнули, що опинилися перед загадкою не менш страшною, ніж та, яку тільки-но розгадали.

Скажу по щирості, Вотсоне, поки що я був спантеличений результатами своїх пошуків. Адже я вважав, що, знайшовши місце, згадане в обряді, я зразу ж розплутаю всю справу, але ось я стояв на цьому місці, а розгадка таємниці обряду родини Масгрейвів від мене так само далеко, як і раніше. Правда, я знайшов мертвого Брантона, але тепер повинен був пояснити, як спіткало його таке лихо і яку роль відіграла в цьому жінка, що теж зникла. Я сів на бочку в кутку й заходився старанно обмірковувати всю справу.

Ви знаєте, Вотсоне, який метод я застосовую в таких випадках: ставлю себе на місце дійової особи і, оцінивши її розумовий рівень, намагаюсь уявити, як би вчинив я за таких самих обставин. В даному випадку моє завдання полегшувалося тим, що Брантон був надзвичайно розумний, отже, мені не треба було брати до уваги різниці між рівнем мого та його мислення. Він знав, що десь у маєтку сховано щось цінне. Він знайшов це місце. Він переконався: плита, яка закриває вхід, для нього заважка, і сам він її не зрушить. Що він зробив далі? Він не міг скористатися з допомоги сторонніх людей, навіть якби мав когось, кому б вважав за можливе довіритись, бо треба було б відмикати двері, а це загрожувало небезпекою викриття. Отже, краще знайти собі помічника всередині будинку. Але кого міг попросити Брантон про допомогу? Рейчел Хауелз була колись віддана йому. Чоловік, хоч би як кепсько обійшовся він з жінкою, ніколи до кінця не вірить, що назавжди втратив її любов. Брантон, безперечно, спробував помиритися з Рейчел, позалицявшись до неї, а потім зробив її своєю співницею. Вночі вони разом спустилися в підвал і, об'єднавши свої зусилля, підняли плиту. Поки що я міг стежити за їхніми діями так легко, немов бачив усе це на власні очі.

Але й для двох це була надто важка робота – підняти плиту, тим більше, що один з цих двох – жінка. Здоровенний констебль із Сассекса і я, приміром, ледве з цим упорались. Що ж вони зробили, аби полегшити собі роботу? Мабуть, те саме, що зробив би і я. Я встав і уважно оглянув кілька полін, розкиданих по підлозі. Майже зразу я натрапив на те, що й сподівався знайти. Одне поліно завдовжки в три фути мало на кінці вм'ятину, а кілька інших були сплюснуті з боків, наче на них тиснула велика вага. Мабуть, піднімаючи плиту, Брантон та його помічниця підсовували під неї ці поліна, а коли нарешті утворився величеський отвір, крізь який можна було пролізти, вони підперли плиту поліном, поставивши його сторчма. Важка плита притискала поліно до краю отвору – звідси і вм'ятина. Отже, я ще не збився із сліду.

Як же мав я міркувати далі, щоб відновити в уяві картину нічної драми? Зрозуміло, лише одна людина могла залізти в яму – Брантон. Дівчина, напевне, чекала нагорі, Брантон відімкнув скриню, передав Рейчел те, що там лежало, – адже в скрині ми нічого не знайшли, – і потім... що ж трапилось потім?

Яка хвиля затаєної ненависті гойднулася раптом у душі цієї пристрасної кельтської жінки, коли вона побачила, що чоловік, який її скривдив, можливо,

навіть більше, ніж ми підозрювали, тепер потрапив до її рук? Чи поліно випорснуло ненароком з-під плити, й вона замурувала Брантона в ямі, яка стала його могилою? Чи Рейчел винна лише в тому, що не сказала про лихо, яке спіткало Брантона? Чи вона власною рукою вибила підпірку й опустила плиту на місце? Але так чи так – я ніби бачив цю жінку: притиснувши до себе скарб, шалено мчить вона вгору кам'яними сходами, а слідом за нею линуть приглушені крики й відчайдушний стукіт у кам'яну плиту, під якою задихався її зрадливий коханець.

То ось у чому секрет її блідості, и розладнаних нервів, нападів істеричного сміху наступного ранку! Але що ж було в скрині? Що зробила дівчина з її вмістом? Безперечно, це той самий метал і камінці, які мій клієнт витяг з озера. Вона кинула їх туди за першої ж нагоди, щоб знищити сліди свого злочину.

Хвилин з двадцять я сидів непорушно, поринувши в роздуми. Масгрейв, дуже блідий, і досі стояв біля мене, розгойдуючи ліхтарем і зазираючи в підвал.

«Це монети Карла Першого, – мовив він, простягаючи мені кілька кружалець, знайдених у скрині. – Бачите, ми не помилились, визначаючи час виникнення обряду родини Масгрейвів».

«Ми, певно, знайдемо ще що-небудь від Карла Першого!» – вигукнув я, раптом збагнувши можливе значення перших двох запитань обряду.

«Покажіть-но мені те, що було в мішку з озера».

Ми піднялись до кабінету, і Масгрейв розклав переді мною ті уламки. Глянувши на них, я зрозумів, чому він не надав їм ніякого значення: метал був майже чорний, а камінці – тьмяні й безбарвні. Я потер один з них об рукав, і він заблищав у мене на долоні, мов жарина. Річ, зроблена з металу, мала форму подвійного кільця, тільки була така побита й покручена, що не можна було зрозуміти, що це таке.

«Ви повинні пам'ятати, – сказав я Масгрейву, – що, партія короля посідала в Англії панівне становище навіть після смерті короля, і коли нарешті її члени почали тікати, вони, мабуть, найцінніше з того, що мали, сховали, розраховуючи повернутись по нього за трохи спокійніших часів».

«Мій предок, сер Ральф Масгрейв, відомий як завзятий рояліст, він був правою рукою Карла Другого під час його мандрувань», – зауважив Масгрейв.

«Он воно що! – зрадів я. – Ну, це дає нам останнє підтвердження. А зараз я повинен поздоровити вас із тим, що ви стали власником, хоч і за досить трагічних обставин, однієї реліквії, і самої по собі дуже цінної, але ще ціннішої як історичний раритет».

«Що ж це таке?» – здивовано вигукнув він.

«Не що інше, як стародавня корона англійських королів».

«Корона?»

«Саме вона. Вдумайтесь в обряд. Як там мовиться? «Кому це належить?» – «Тому, хто пішов». Ці слова з'явилися після страти Карла Першого. Далі: «Кому це належатиме?» – «Тому, хто прийде». Це про Карла Другого, чий вступ на престол уже передбачався. Отже, гадаю, нема ніяких сумнівів – ця

пом'ята, безформна діадема колись увінчувала голови королів з династії Стюартів».

«А як вона потрапила в озеро?»

«О, відповідь на це запитання потребує часу».

І я в загальних рисах виклав Масгрейву весь довгий ланцюг своїх припущень і доказів. Запали сутінки, в небі яскраво світив місяць, коли я закінчив свою розповідь.

«А як же трапилось, що Карл Другий не одержав своєї корони, коли повернувся?» – спитав Масгрейв, знову запихаючи в мішок свою реліквію.

«О, тут ви зачіпаєте проблему, яку ми з вами, мабуть, ніколи не розв'яжемо. Але скидається на те, що той Масгрейв, якому було довірено таємницю, помер у період між двома королями. І хоч він лишив своєму нащадкові документ, але чомусь не розтлумачив його значення. Відтоді аж до сьогоднішнього дня папір переходив від батька до сина, аж поки, врешті, потрапив до людини, яка зуміла розкрити таємницю, хоч і заплатила за це життям».

Така історія «Обряду родини Масгрейвів», Вотсоне. Корона і зараз у них у Херлстоні, хоч їм довелося судитись і заплатити чималі гроші, перш ніж їм дозволили залишити її в себе. Я впевнений – вони з великою радістю покажуть вам цю корону, коли ви пошлетесь на мене. А про ту жінку ніхто більше нічого не чув. Вона, напевне, втекла з Англії й забрала з собою в заморські краї пам'ять про свій злочин.

Герберт Уеллс

Чарівна крамниця³⁰

Ту чарівну крамницю я бачив здалеку кілька разів; а раз чи двічі навіть проходив повз її вітрину, де лежало багато привабливих дрібничок: чарівні кульки, чарівні кури, чудодійні ковпаки, ляльки для черевомовців, кошики з причандаллям для фокусників, колоди звичайнісіньких на вигляд карт і таке інше. Але мені й на думку не спадало завернути туди, поки одного дня Джіп, не кажучи ні слова, взяв мене за палець і потяг до вітрини. І поведився він так, що мені не залишалося нічого іншого, як зайти з ним до крамниці. Сказати правду, я й не здогадувався, що ця скромна з вигляду крамничка міститься саме тут, на Ріджент-стрит, між художнім салоном і закладом, де в патентованих інкубаторах виводять курчат. І все ж вона була саме тут. Я гадав, вона десь ближче до цирку або за рогом на Оксфорд-стрит чи навіть у Голборні; до того ж я завжди бачив її на другому боці вулиці, і щоразу вона здавалася недосяжною, схожою на міраж. Але тепер крамниця стояла просто переді мною, сумніву не було, і пухкенький Джіпів пальчик стукав по її вітрині.

³⁰ Переклад О. Логвиненка.

– Якби я був багатий, – сказав Джіп, тикаючи пальчиком на «Яйце є – яйця нема», – то купив би собі он те. І оте. – Він показав на «Ляльку, що плаче, як жива». – І оце. – То був загадковий предмет, і називався він, як значилося на привабливому ярличку, «Купи й дивуй друзів».

– А під отим ковпаком, – промовив Джіп, – зникає все, що покладеш. Я в книжці читав... Ой, тату, а он «Монета є – монети нема!» Тільки вона лежить так, що не видно, як це робиться.

Джіп, милив мій хлопчик, успадкував материну вихованість і не просив повести його в крамницю, не набридав мені благаннями. Він просто тяг мене зовсім несвідомо за палець до дверей, і я добре розумів, що йому хочеться.

– Ось! – мовив він і показав на «Чарівну пляшку».

– А якби ти її мав? – запитав я. І Джіп, почувши в цьому запитанні обіцянку, враз просіяв.

– Я показав би її Джіссі! – відповів він, не забуваючи, як завжди, про інших.

– До твого дня народження залишилося менше ста днів, – сказав я і взявся за дверну ручку.

Джіп нічого не відповів, тільки ще дужче стис мій палець, і ми ввійшли до крамниці.

Це була не проста крамниця; це була чарівна крамниця, і тому Джіп не поспішив відразу до прилавка, як бувало, коли ми заходили кудись купити йому звичайні іграшки. Весь тягар розмови з продавцем він переклав тут на мене.

Крамниця була невеличка, тісна і досить темна. Коли ми причинили за собою двері, дзвоник на них жалібно теленькнув. Хвилину чи дві в крамниці, крім нас, нікого не було, і ми мали час розирнутися. Ось тигр із пап'є-маше на скляній вітрині, що стоїть на невисокому прилавку, – поважний, добродушний тигр, який розмірено киває головою; ось найрізноманітніші кришталеві кульки, порцелянова рука з колодою чарівних карт, цілий набір різних завбільшки чарівних акваріумів; ось нескромний чарівний капелюх безсоромно виставив напоказ свої пружини. На підлозі стояло кілька чарівних дзеркал; одне нас звужувало й видовжувало, друге приплющувало нам голови й скрадало ноги, третє робило нас низенькими й товстими, як бочки. І поки ми сміялися, дивлячись у ті дзеркала, з'явився якийсь чоловік – певно, продавець.

Одне слово, він стояв за прилавком – якийсь дивний, блідий, темноволосий чоловік. Одне вухо в нього було більше від другого, а підборіддя – як носак черевики.

– Чим можемо прислужитися? – сказав він і розчепірів на скляному прилавку свої чарівні довгі пальці.

Від несподіванки ми обидва здригнулись і обернулись.

– Я хотів би купити своєму хлопчикові кілька простеньких іграшок, – сказав я.

– Фокуси? – запитав він. – Механічні? Для дому?

– Щось смішненьке, – відповів я.

– Гм... – мовив продавець і, ніби замислившись, почухав потилицю. А тоді просто на очах у нас дістав у себе з голови скляну кульку.

– Щось таке? – сказав він і простяг кульку мені.

Такого ми не сподівалися. Багато разів мені випадало бачити цей фокус на сцені – без нього не обходився найзвичайнісінький фокусник, – але тут, у крамниці, я цього не чекав.

– Непогано! – кинув я, сміючись.

– Правда ж? – мовив продавець.

Джіп відпустив мій палець і потягся рукою до скляної кульки. Але долоня в продавця була порожня.

– Вона у тебе в кишені, – сказав чоловік. І справді, кулька виявилась у Джіпа в кишені!

– Скільки вона коштує? – спитав я.

– За скляні кульки ми нічого не беремо, – привітно відповів продавець. – Вони дістаються нам... – він піймав іще одну кульку – в себе на лікті, – задарма.

Третю кульку він схопив у себе на потилиці й поклав її на прилавок поруч із другою. Джіп уважно роздивився своєю кульку, потім дві ті, що лежали на прилавку, і зрештою підвів запитливий погляд на продавця, який стояв і всміхався.

– Можеш узяти собі й ці, – сказав той. – А як не боїшся, то й іще одну, з рота. Ось!

Джіп якусь мить мовчки дивився на мене, так само не кажучи ні слова, потім згріб усі чотири кульки, знов узявся про всяк випадок за мій палець і приготувався дивитись, що ж буде далі.

– Отак ми дістаємо всі наші товари – ті, що дрібніші, – пояснив продавець.

Я засміявся і, підхопивши його жарт, сказав:

– Замість того, щоб брати їх на складі. Так воно, звісно, дешевше!

– До певної міри, – відповів продавець. – Хоча, зрештою, платити доводиться і нам. Тільки не так багато, як думають люди... Товари більших розмірів, а також харчі й усе, що нам треба, ми дістаємо з цього ось капелюха... І знаєте, що я вам скажу, сер? На світі немає жодного складу справжніх чарівних товарів! Ви, мабуть, помітили нашу вивіску: «Справжня чарівна крамниця»? – Він дістав із-за щоки преїскурант і подав його мені. – Справжня! – повторив він, показав пальцем на це слово й додав: – Тут аніякісінького шахрайства, сер!

Мені здалося, що його жарти не позбавлені серйозних підстав.

А продавець обернувся до Джіпа, підкреслено привітно всміхнувся й мовив:

– А знаєш, ти славний хлопчик!

Я здивувався. Звідки, думаю, він знає? Адже задля дисципліни ми тримаємо це від Джіпа в таємниці, навіть удома.

Та малий вислухав цю похвалу спокійно, мовчки, не зводячи з продавця погляду.

– Бо тільки славні хлопці можуть увійти в ці двері.

І ту ж мить, ніби на підтвердження цих слів, пролунав стук у двері й почувся слабенький писклявий голосок:

– У-у! Я хочу ввійти сюди, тату! Хочу ввійти!

У-у-у!

А вслід за цим утішання та вмовляння змученого батька:

– Тут же зачинено, Едварде!

– І зовсім не зачинено! – озвався я.

– Зачинено, сер! – сказав продавець. – Для таких дітей у нас завжди зачинено.

І тут ми побачили хлопчика: маленьке біле личко, бліде від ласощів та всіляких смачнючих-пресмачнючих страв і перекривлене від повсякденних примх – одне слово, личко жорстокого маленького егоїста, який шкріб нігтем зачаровану шибку.

– Так не годиться, сер, – сказав продавець, коли я з властивою мені готовністю допомогти рушив був до дверей.

За хвилину розбещеного хлопчика, що пхикав перед дверима, повели далі.

– Як це ви так робите? – запитав я, з полегкістю зітхнувши.

– Чари! – відповів продавець, недбало махнувши рукою, і з-під його пальців – уявляєте! – порснули різнобарвні іскри й погасли в сутінках крамниці.

– Там, за дверима, – звернувся продавець до Джіпа, – ти казав, що хотів би мати наш набір «Купи й дивуй друзів»?

Після героїчної внутрішньої боротьби Джіп нарешті відповів:

– Так.

– Він у тебе в кишені.

І, перехилившись через прилавок – тіло в нього виявилось надзвичайно довгим, – цей чудернацький чоловік з манерами справжнього фокусника дістав у Джіпа з кишені коробку.

– Папір! – сказав він і взяв із порожнього капелюха з пружинами аркуш паперу. – Шворка! – їв роті в нього виявився клубок, від якого він відмотав довжелезну шворку, зв'язав нею згорток, а тоді перекусив її зубами. А клубок, як мені здалося, проковтнув! Потім чиркнув об ніс однієї з червеномовних ляльок сірника, потримав над вогнем свого пальця (він одразу обернувся на паличку червоного сургучу) й запечатав покупку. – Ти ще казав про «Яйце є – яйця нема», – зауважив він, дістав його зі спідньої кишені мого пальта й загорнув у папір разом із «Лялькою, що плаче, як жива».

Я віддавав кожен готовий пакунок Джіпові, а той міцно притискав його до себе.

Хлопчик говорив дуже мало, але очі його були красномовні. Красномовні були і його руки, що тримали біля грудей покупку. Джіп стояв невимовно схвильований. Так, це були справжні чари.

І раптом я аж здригнувся: під капелюхом у мене щось заворушилося – таке м'якеньке, трепетне! Я схопився за капелюх, і з-під нього випурхнув скуйовджений голуб – їй-богу, то був продавець спільник! – побіг по прилавок і чкурнув, як мені здалося, до картонної коробки за тигром із пап'є-маше.

– Отакої! – сказав чоловік і спритно вихопив у мене з руки капелюха. – От дурний птах – де влаштував собі гніздо!

Він заходився стріпувати мого капелюха й витрусив із нього собі в руку двоє чи троє яєць, чималу мармурову кульку, годинник, з півдесятка неодмінних скляних кульок, зіжмаканий папір, потім ще папір, і ще, й усе говорив про те, що люди не мають звички чистити свої капелюхи зсередини... Розмовляв він, звичайно, дуже чемно і не без певних особистих натяків.

– Помалу збирається стільки всякої всячини, сер... Звісно, не тільки у вас... Мало не в кожного покупця... Чого тільки люди з собою не носять!

А зіжмаканий папір на прилавку ріс, підіймався вище й вище і вже майже затулив собою продавця. Тепер ми чули тільки ще його голос:

– Ніхто не знає, сер, що ховається в людини за її добропристойною подобою... Всі ми – всього лиш прилизана зовнішність, одне слово, лицеміри...

Голос його завмер – точнісінько як у ваших сусідів завмер би грамофон, коли б ви влучно запустили в нього цеглиною. І така сама раптова мовчанка. Папір перестав шурхотіти, зробилося зовсім тихо.

– Вам уже не потрібен мій капелюх? – озвався нарешті я.

Відповіді не було.

Я подивився на Джіпа, Джіп подивився на мене, і в чарівних дзеркалах відбилися наші спотворені обличчя – чудернацькі, серйозні, принишклі...

– Нам, мабуть, пора, – зітхнув я. – Скажіть, скільки з нас за все це?.. – запитав я, раптом підвищивши голос. – Я хочу заплатити. І мій капелюх, будь ласка...

Із-за купи паперу ніби почулося якесь сопіння.

– Давай заглянемо за прилавок, Джіпе, – сказав я. – Він з нас кепкує!..

Ми з Джіпом обійшли тигра, що покинував головою. І що, ви думаєте, було за прилавком? Там не було нічого! На підлозі лежав тільки мій капелюх, а поруч сидів у глибокій задумі кролик – звичайнісінький капловухий білий кролик, дурнуватий на вигляд, одне слово, саме такий, які бувають тільки у фокусників. Я нахилився, щоб узяти капелюха, і кролик відскочив від мене.

– Тату! – якось винувато шепнув Джіп.

– Що таке, Джіпе?

– Тату, а мені ця крамниця подобається.

«Вона подобалася б і мені, – подумав я, – якби прилавок раптом не витягся й не загородив нам дорогу до дверей». Але я не прохопився Джіпові про це жодним словом.

– Трусь-трусь! – покликав Джіп і простяг руку до кролика, коли той пострибав повз нас. – Трусь-трусь, покажи Джіпові фокус!

Кролик чкурнув у двері, яких доти я там, звичайно, не помічав. Потім двері розчахнулися ширше, і з них знову вийшов чоловік, у якого одне вухо було більше за друге. Він так само всміхався, та коли наші погляди зустрілися, я побачив у його очах чи то глузування, чи то виклик.

– Чи не бажаєте оглянути нашу виставку, сер? – так само люб'язно запитав він.

Джіп потяг мене за палець. Я подивився на прилавок, тоді на продавця, і знов наші погляди зустрілися. Мені вже починало здаватися, що чари тут аж надто справжні.

– У нас обмаль часу... – відповів я.

Та не встиг я доказати цих слів, як ми вже стояли в іншій кімнаті, де були виставлені зразки.

– Всі товари в нас одного гатунку, – заявив продавець, потираючи свої гнучкі руки, – а саме: найвищого! Нічого, крім справжньої магії! З гарантією! О, даруйте, сер!

Цієї миті я відчув, ніби чоловік щось відриває від мого рукава. Повернувши голову, я побачив, що він тримає за хвіст невеличке червоне чортеня, а воно смикається, звивається і все хоче вкусити його за руку. Ще хвиля – і продавець байдуже жбурнув його під прилавок. Чортеня було гумове, безперечно, і все ж на якусь мить мені здалося... І тримав він його так, як тримають у руках кусючу гадину... Я перевів погляд на Джіпа, але той не зводив погляду з чарівного коника-гойдалки. Я був радий, що малий не бачив того чортеняти.

– Послухайте, – мовив я, стишивши голос і показуючи очима то на Джіпа, то на червоне чортеня, – гадаю, у вас таких речей не багато, правда ж?

– І сліду немає! Це, видко, ви занесли його з вулиці, – відповів продавець, так само стишивши голос і ще ширше всміхаючись. – Аж дивно: чого тільки люди не носять з собою, самі про це не знаючи! – Потім до Джіпа: – Тобі тут щось припало до вподоби?

Джіпові припало тут до вподоби багато чого. І він довірливо й чемно звернувся до дивовижного продавця:

– А цей меч також чарівний?

– Це чарівний іграшковий меч. Не гнеться, не ламається, не ріже пальці. Хто має такого меча, той вийде цілий-цілісінський з двобою з будь-яким ворогом, не старшим за вісімнадцять років. Коштує від півкрони до семи шилінгів і шести пенсів – залежно від того, який завбільшки. Ці картонні обладунки призначені для юних лицарів, у мандрах вони просто незамінні. Чарівний щит, чоботи-скороходи, шапка-невидимка...

– Ой, татусю! – вигукнув Джіп.

Я хотів запитати, скільки ж усе це коштує, але продавець не звертав на мене уваги. Тепер він цілком заволодів Джіпом. Він відірвав малого від мого пальця й заходився докладно розповідати йому про свої клятві товари. Спинити його було вже годі. Невдовзі я з невиразною тривогою і почуттям, дуже схожим на ревності, завважив, що Джіп ухопився за його палець – достоту, як звичайно хапався за мій. «Безперечно, він чоловік цікавий, – міркував я, – і в нього сила-силенна всляких справді цікавих підробок. І все ж таки...»

Я рушив за ними, нічого не кажучи й не спускаючи з ока того спритного фокусника. Зрештою,

Джіпові тут подобається... А коли нам треба буде піти, ми зробимо це дуже просто, тут сумніву нема.

Виставка займала довгу, безладно забудовану галерею, втикану всілякими колонами, підпорами та стояками; арки вели до бічних ніш, де знічев'я тинялися й продавали витрішки якісь дивні на вигляд доглядачі. І на кожному кроці траплялися, збиваючи нас із пантелику, дзеркала та порт'єри. Їх було так багато, що дуже скоро я згубив з очей двері, в які ми ввійшли.

А продавець показував Джіпові чарівні поїзди, що рухалися без пари й пружини – їм досить було тільки дати команду, а також оті надзвичайно дорогоцінні коробки з олов'яними солдатиками, що оживали відразу, щойно він підіймав кришку і промовляв... Переказати ту скоромовку я не можу – в мене не дуже гостре вухо, а от Джіп успадкував слух від матері й повторив скоромовку вмить.

– Браво! – вигукнув продавець, безцеремонно згріб солдатиків знов до коробки й віддав її Джіпу. – Ану, ще раз!

І Джіп за мить оживив солдатиків знов.

– Берете коробку? – запитав продавець.

– Ми б узяли, – відповів я, – якби ви продали її трохи дешевше. Бо мені треба бути мільйонером...

– З дорогою душею! – І продавець знову змінив солдатиків у коробку, накрив її кришкою, помахав коробкою в повітрі – і вона вже була загорнена в бурий папір і перев'язана шворкою. А на папері стояла повна адреса й ім'я Джіпа!

Помітивши мій подив, продавець засміявся.

– Це – справжні чари! – сказав він. – У нас без шахрайства.

– А як на мене, то вони аж надто справжні! – промовив я.

І Після цього продавець заходився показувати Джіпові фокуси, незвичайні вже самі собою, а ще незвичайніші тим, як він їх виконував. Чоловік пояснював, як влаштовані іграшки, показував їх навиворіт, а любий мій хлопчик поважно дивився й дуже глибокодумно кивав головою. Я за ними просто не встигав.

– Агов, хутчіш! – гукав продавець-чародій, а вслід за ним чистий дитячий голосок повторював:

– Агов, хутчіш!

Але мою увагу відвертало інше. Ця крамниця вже починала викликати в мене підозру й побоювання. Мене насторожувало тут усе, навіть стіни, стеля, підлога, кожен стілець, що траплявся дорогою. У мене було таке дивне враження, ніби, як тільки я відвернуся, все це відразу закружляє, почне пересуватися, гратись у мене за спиною в «своїх сусідів». Карниз звивався, мов змія, а ліпні маски на стінах були, правду кажучи, аж надто виразні як для простого гіпсу.

Потім в око мені раптом упав один із тих чудних доглядачів. Він стояв трохи збоку і, мабуть, не бачив мене, – мені й самому було видно його за купою іграшок та ще й через арку тільки, сказати б, на три чверті. Прихилившись до стовпа, він виробляв з своїм обличчям таке, що в мене аж сироти на тілі повиступали! Особливо страшно було дивитися на його ніс. А вигляд чоловік мав такий, ніби йому нудно й він просто вирішив розважитись. Спершу ніс у нього був коротенький і сплющений, потім на очах витягся, як підзорна труба, а

тоді почав робитися все тоншим і тоншим, поки став схожим на довгий, гнучкий червоний батіг. Немов у страшному сні! Чоловік розмахував тим носом з боку в бік і закидав його вперед, як рибалка закидає вудку.

І тут я похопився – адже таке видовище не для Джіпа! Та, озирнувшись, я побачив, що всю його увагу полонив продавець і малий не підозрює нічого поганого. Вони саме про щось шепотілися, поглядаючи на мене. Джіп стояв на табуреті, а продавець тримав у руках щось схоже на великий барабан.

– Тату, пограймося в піжмурки! – вигукнув Джіп. – Тобі жмуритися!

І не встиг я й слова сказати, як продавець накрив його отим великим барабаном! Я зразу збагнув, у чому річ.

– Скиньте барабан! – закричав я. – Зараз же! Ви перелякаєте хлопчика! Скиньте!

Чоловік із неоднаковими вухами мовчки послухався і простяг мені той величезний циліндр, щоб я побачив, що він порожній. На табуреті теж нікого не було! Невже за одну мить мій хлопчик міг безслідно зникнути?..

Вам, мабуть, знайоме лиховісне передчуття, що заповнює душу й невидимою рукою стискує серце. Це передчуття ніби змітає геть ваше власне «я», і весь ви насторожуєтесь, напружуєтесь, ви не зволікаєте, але й не гарячкуєте, а гнів і страх десь зникають. Так було й зі мною.

Я ступив до ошкіреного продавця й люто перекинув ногою табурет.

– Годі цих дурниць! – гримнув я. – Де мій хлопчик?

– Ви ж бачите, – сказав продавець, усе ще показуючи мені порожній барабан. – У нас без шахрайства...

Я простяг руку, щоб схопити його, але він спритно крутнувся й вислизнув від мене. Я знов метнувся до нього, та він ухилився вдруге й штовхнув якісь двері, щоб утекти.

– Стій! – крикнув я.

Чоловік засміявся й вибіг. Я кинувся за ним і опинився в... непроглядній темряві! Бах!

– О Господи! Я вас і не помітив, сер!

Я стояв на Ріджент-стрит і щойно зіткнувся з якимсь порядним на вигляд робітником. А за кілька кроків від мене стояв трохи розгублений Джіп. Ми з тим чоловіком вибачилися один перед одним, Джіп крутнувся і з ясною усмішкою підбіг, так ніби тільки на хвилинку згубив мене з очей.

У руках він тримав чотири пакунки!

І ту ж мить узявся за мій палець.

Спершу я не знав, що й думати. Я роззирнувся, шукаючи поглядом дверей чарівної крамниці. Але їх ніде не було! Ні дверей, ні крамниці, нічого! Лише звичайнісінький пілястр між салоном, де продають картини, і вітриною з курчатами!..

І я зробив єдине, що міг зробити в такому розгубленому стані: став край тротуару й помахав парасолькою, підкликаючи кеб.

– В екіпажі! – не тямлячи себе від радощів, вигукнув Джіп.

Я допоміг йому сісти в кеб, насилу згадав свою адресу й сів сам. Потім відчув у себе в кишені щось незвичайне і знайшов там скляну кульку. Я обурено викинув її на бруківку.

Джіп нічого не сказав.

Якийсь час ми обидва мовчали. Нарешті Джіп промовив:

– Оце була крамниця, тату!

І тут я подумав собі: а як сприйняв усе це він? На вигляд Джіп був цілий, здоровий, і це головне. Він не був наляканий, не був розгублений; його просто страшенно тішило те, як минув день, до того ж на колінах він тримав чотири пакунки.

Чорт, що ж там усе-таки було?

– Гм! – озвався я. – Малим дітям не можна ходити до таких крамниць щодня.

Джіп вислухав мої слова з властивою йому стриманістю, і на якусь мить мені стало навіть шкода, що я його батько, а не мати, й не можу тут-таки, в екіпажі, согам publico, поцілувати його. «Зрештою, – подумав я, – не так уже все це й страшно!»

Але остаточно я заспокоївся аж тоді, як удома ми розпакували ті чотири згортки. У трьох із них виявилися коробки із звичайнісінькими, але такими гарними олов'яними солдатиками, що Джіп зовсім забув про тих «Справжніх чарівних солдатиків», яких бачив у крамниці. А в четвертому пакунку було кошеня – невеличке, біле живе кошеня, дуже жваве, славне на вдачу і з добрим апетитом.

Я розглядав усе це з полегкістю, хоч і не без остороги. І просидів у дитячій кімнаті хтозна й скільки часу...

Було це півроку тому. І тепер я починаю думати, що нічого поганого, власне, й не сталося. У кошеняті виявилось не більше чарів, ніж буває в усіх інших кошенятах. А солдатика трималися так стійко, що ними був би задоволений найсуворіший полковник. Ну, а Джіп?..

Розважливі батьки погодяться, що з ним я мав поводитись особливо обачно.

Але одного дня я таки не стримався й запитав:

– Джіпе, а що, якби твої солдатика раптом ожили й пішли марширувати?

– А вони й так живі, – відповів він. – Я знаю одне слово, і досить мені тільки відкрити коробку й сказати його...

– І вони марширують?

– Ну звісно, тату! Якби вони не марширували, я б їх і не любив!

Я не висловив подиву – це було б недоречно.

Відтоді я не раз пробував, коли Джіп грався з солдатиками, зненацька увійти до нього в кімнату. Але нічого чарівного в них я так і не помітив...

Отож важко сказати щось напевно.

І ще одне: щодо грошей. У мене непоправна звичка завжди платити по рахунку. Кілька разів я проходив туди й назад по Ріджент-стрит, шукаючи ту крамницю, але не знайшов. І все ж таки я схильний гадати, що в цій справі повівся чесно: коли вже ті люди, хоч би хто вони були, знають Джіпове ім'я і

адресу, то нехай коли завгодно надішлють мені рахунок, я оплачу його залюбки.

Якоб та Вільгельм Грімм

Гензель і Гретель³¹

Жив біля дрімучого лісу один убогий дроворуб. І було в нього двійко діток: хлопчик Гензель і дівчинка Гретель. Жили вони весь час надголодь, а коли стала в тій країні велика дорожнеча, дроворуб не міг уже заробити навіть на шматочок хліба.

Якось уночі він довго крутився в ліжку й зітхав, бо журливі думки обсіли йому голову. Нарешті він глибоко зітхнув і сказав до жінки:

– Що ж тепер із нами буде? Як діток прогодувати, коли нам самим їсти нічого?

– Знаєш що, чоловіче, – відповіла жінка. – Заведімо завтра вранці дітей у найгустіші хащі. Там розкладемо їм вогнище, дамо по скибці хліба, самі підемо на роботу. Додому вони не втраплять, і так ми їх позбудемося.

– Ні, жінко, – мовив чоловік, – щоб я своїх діток самих у лісі покинув? Таж прийдуть дикі звірі і їх роздеруть.

– Ну й дурний! – гукнула жінка. – Тоді ми всі четверо помремо з голоду, і тобі тільки й роботи буде, що стругати дошки на труни.

І гризла його доти, поки він згодився.

– А все ж таки жаль мені моїх бідних діток, – сказав батько.

А обоє діток з голоду також не могли заснути і чули все, що казала їхня мачуха батькові. Гретель заплакала гіркими слізьми й шепнула братові:

– Тепер ми пропали!

– Цить, сестро, не журися, – сказав Гензель, – якось дамо собі раду.

Коли старі заснули, він устав, одягся, відчинив тихенько двері й вислизнув надвір. А надворі було місячно, хоч голки збирай. Скрізь навколо хати у місячному сяйві блищали білі кремінці, наче срібні таляри. Гензель назбирав їх повні кишені, потім вернувся до хати і каже до сестри:

– Тепер не журися, сестричко, спокійно спи, – а тоді й сам ліг.

Вранці, щойно стало розвиднятися, жінка почала будити дітей:

– А вставайте вже, ледацюги, бо підемо в ліс по дрова.

Потім дала їм по скибочці хліба й сказала:

– Оце вам на обід, а як з'їсте до обіду, то більше нічого не дістанете.

Гретель сховала хліб під фартушок, бо кишені в Гензеля були повні каміння, а потім усі разом пішли до лісу.

Прошли вони трохи, Гензель став і озирнувся на хату. І робив так раз у раз, аж батько нарешті спитав:

– Сину, що це ти ловиш гав та все озираєшся і відстаєш? Йди швидше.

³¹ Переклад С. Сакидона.

– Ох, тату, – сказав Гензель, – я дивлюся на нашу білу кицю, вона он сидить на даху і ніби хоче сказати «прощавай».

А мачуха мовила:

– Дурню, то не кицька, а димар біліє, бо сонце зійшло і його освітило.

А Гензель і не думав дивитися на кицьку, він діставав із кишені білі кременці й непомітно кидав їх на дорогу.

Як зайшли вони глибоко в ліс, батько й каже:

– Тепер діти, назбирайте дров, а я розкладу вогонь, щоб не було вам холодно.

Гензель і Гретель назбирали чималу купу хмизу, батько підпалив його, і, коли полум'я знялося високо, мачуха сказала:

– Тепер сідайте біля вогню й спочивайте, а ми підемо в ліс рубати дрова. Як упораємося з роботою, то прийдемо й вас заберемо.

Гензель і Гретель сіли біля вогню, а як надійшла обідня година, з'їли по скибці хліба. Вони чули, як поблизу щось стукає, і думали, що то недалечко їхній батько рубає дрова. Але то не сокира стукала, а колодка, яку батько прив'язав до сухого дерева. Вітер гойдав колодку і гунав нею об стовбур.

Так вони сиділи біля вогню довгенько і почали куняти від втоми, а потім міцно заснули. А коли прокинулись, то була вже темна ніч. Гретель заплакала.

– Як же ми тепер вийдемо з лісу? А Гензель її втішає:

– Зачекай трохи, поки місяць зійде, тоді ми знайдемо дорогу.

Коли зійшов місяць, Гензель узяв сестричку за руку й пішов від кременця до кременця; ті кременці блищали при місяці, наче нові срібні таляри, й показували їм дорогу. Йшли вони цілу ніч і прийшли додому аж удосвіта. Постукали в двері, і коли мачуха відчинила й побачила, що то Гензель і Гретель, то напалася на них.

– А погані дітиська, чого це ви так довго спали в лісі? Ми вже думали, що ви й зовсім не хочете додому вертатись!

Але батько дуже зрадив, бо важкий гніт лежав у нього на серці, що він отак покинув дітей самих у лісі.

Та незабаром їх знову обсіли злидні й біда, і якимось уночі діти почули, що мачуха туркотить батькові:

– І знову все з'їдено. Тільки й лишилось, що півокрайця хліба, а тоді вже нам кінець. Хоч би там що, а мусимо здихатися дітей. Одведемо їх якнайдалі в ліс, щоб уже звідтіль не приплентались. Бо іншого рятунку для нас нема.

Тяжко це було слухати чоловікові, і він подумав: «Краще б останнім шматком хліба поділитися з дітьми». Але жінка слухати нічого не хотіла, а все лаяла його та шпетила.

А вже як ступив на слизьке, мусиш упасти – піддавшись раз, мусив батько піддатись і вдруге.

А діти ще не спали й чули всю ту розмову. Коли старі поснули, Гензель устав і хотів вийти надвір, щоб назбирати кременців, як зробив першого разу. Але мачуха замкнула двері, отож Гензель не зміг вийти. Він став утішати сестричку:

– Не плач, Гретель, спи спокійно. Якось воно буде.

Рано-вранці мачуха побудила дітей і дала їм по скибці хліба, ще меншій, ніж першого разу. Дорогою до лісу Гензель кришив хліб у кишені, часто зупинявся і кидав крихти на землю.

– Гензелю, чого ти раз по раз стаєш і знай зиркаєш на всі боки? – питає батько. – Йди як слід.

– Я дивлюся на свого голубка, он він сидить на даху і ніби хоче сказати мені «прощавай», – відповів Гензель.

– Дурню ти, – озвалася мачуха, – то зовсім не голуб, то димар біліє, бо вже сонце зійшло і його освітило.

А Гензель кидав та й кидав крихти хліба на дорогу.

Мачуха завела дітей ще далі в ліс, – вони там зроду не були. Потім розпалили велике багаття, і вона сказала їм:

– Сидіть тутечки, нікуди не ходіть, а як надокучить сидіти, то можете трохи поспати. Ми йдемо в ліс рубати дрова, а ввечері, коли скінчимо роботу, прийдемо по вас.

Коли прийшла обідня пора, Гретель поділилася своєю скибочкою з Гензелем, бо він же свій хліб розкришив і позначив ним дорогу. А потім вони заснули. Настав і вечір, а ніхто не приходив по бідних діток. Прокинулися вони темної ночі, і Гензель почав заспокоювати сестричку.

– Зачекай, Гретель, поки місяць зійде, тоді ми побачимо крихти хліба, що я сипав на дорозі, вони й доведуть нас додому.

Зійшов місяць, і вони рушили в дорогу, але жодної крихти хліба не знайшли, бо птахи визбирали всі до одної. Тоді Гензель сказав сестричці:

– Не журися, все одно знайдемо дорогу. Але дороги їм не пощастило знайти. Діти йшли цілу ніч і ще день з ранку до вечора, та з лісу не могли вийти, заблукали зовсім. Вони дуже зголодніли, бо жилилися самими ягодами, які збирали дорогою, і так потомилися, що на ногах не стояли, а тому лягли собі під деревом і заснули.

Настав третій ранок, відколи діти покинули рідну хату. Вони встали і знову рушили в дорогу, але що далі йшли, то темніший і густіший робився ліс. Ось-ось вони знеможуться і пропадуть, як не прийде звідкілясь рятунок.

Як настав полудень, бачать вони – сидить на гілочці гарнесенька біла пташка і співає так любо, що вони аж зупинилися послухати її. Проспівавши пісеньку, пташка пурхнула і полетіла перед дітьми, а вони пішли за нею. Летіла пташка, летіла, довела їх до якоїсь хатинки та й сіла на даху. Коли діти підійшли ближче, то побачили, що хатина з хліба збудована, пундиками вкрита, а вікна в неї з чистого цукру.

– Отут ми підживимося, – сказав Гензель, – матимемо добрий обідець. Я з'їм шматочок з даху, а ти, Гретель, берися за вікно, воно солодке.

Гензель підстрибнув угору і відламав шматок стріхи, щоб покуштувати, чи смачна вона, а Гретель стала біля вікна і почала собі хруммати цукор.

Коли раптом з хатини почувся пискливий голос:

А хто там гризе без упину,

Руйнує мою хатину!
 Діти відповіли:
 Це вітер лісний
 Гуде навісний!

І знову заходилися коло хатини. Гензелеві дах припав до смаку, і він відбатував чималий кусень, а Гретель виламала цілу круглу шибку з вікна, примостилася на траві й почала хрумати-ласувати.

Раптом двері відчинились, і з хатини, спираючись на костур, виповзла старезна бабище. Гензель і Гретель так полякалися, що ласощі повипадали у них з рук. Стара похитала головою і мовила до них:

– Е, дітки, а хто це вас сюди привів? Заходьте до хати, залишайтеся у мене, тут вам непогано буде.

Схопила їх за руки й потягла до хати. Принесла молока, коржів солодких, яблук, горіхів. Потім чистенько постелила два гарні ліжечка. Гензель і Гретель полягали в ліжечка, і здалося їм, що вони потрапили на небо.

Але стара бабище тільки прикинулася доброю, а насправді це була зла відьма, що чигала на дітей, та й хатину побудувала з хліба й ласощів тільки для того, щоб їх принаджувати. Коли діти потрапляли до неї в руки, вона їх убивала, варила й з'їдала, і то для неї було свято.

У відьом червоні очі, і вони недобачають, зате нюх мають тонкий, як звірі, і здалеку чують, якщо до них наближається людина.

Коли Гензель і Гретель підійшли до її хати, вона злісно засміялась і глузливо сказала:

– Ось і попалися пташки, тепер не втечуть! Рано-вранці, коли діти ще спали, вона вже встала і, глянувши, як вони любо спочивають, які в них повні, рум'яні щічки, пробурмотіла тихенько: «Ласий буде шматочок».

А тоді схопила Гензеля своїми кошавими руками, віднесла його в маленький хлівець і замкнула за ґратчастими дверцятами. І хоч як він кричав, ніщо йому не допомгло.

Тоді пішла до Гретель, розбудила її й гукнула:

– Ану вставай, ледацюго! Принеси води, звари своєму братикові чогось смачного та занеси йому в хлівець, нехай їсть, набирається жиру. А як стане гладкий, я його з'їм.

Гретель гірко заплакала, але надаремне: вона мусила робити все, що вимагала зла відьма.

Тепер для Гензеля готовано найсмачніші страви, а Гретель мусила житися самими шкаралупами від раків. Щоранку стара прилазила до хлівця й гукала:

– Гензелю, ану простягни пальця, помацаю, чи то ти скоро гладкий будеш!

А Гензель простягав їй тоненького маслачка. Підсліпувата стара думала, що то Гензелів палець такий худий, і дивувалася, чому він не гладшає.

Отак минув місяць, а Гензель усе чомусь не гладшав. У старої урвався терпець, і вона не захотіла довше ждати.

– Гей, Гретель! – крикнула вона до дівчинки. – Ану мерщій наноси води. Хай там хоч який буде Гензель – гладкий чи худий, а завтра я з’їм його.

Ох, як же плакала бідна сестриця, носячи воду! Сльози струмками текли у неї по щоках.

– Якби нас у лісі роздерли дикі звірі, – голосила дівчинка, – то ми б хоч разом померли!

– Ану годі скиглити! – гаркнула стара. – Все одно нічого не допоможе.

Рано-вранці мусила Гретель уставати, наливати воду в казан, розпалювати під ним вогонь.

– Зараз ми напечемо хліба, – сказала стара. – Я вже натопила піч і замісила тісто.

Вона штовхнула бідну Гретель до печі, звідки так і пашіло жаром.

– Лізь у піч, – сказала відьма, – і подивися, чи гаразд натоплено, чи не пора вже хліб саджати.

Стара хотіла зачинити залізні дверцята, коли дівчинка залізе в піч, щоб засмажити і з’їсти її також. Але Гретель здогадалася, що в старої на думці, і сказала:

– Не знаю, як воно робиться, як його туди лізти.

– Дурепа! – крикнула стара. – Сама ж бачиш, челюсті такі широкі, що навіть я могла б туди пролізти.

Вона видряпалася на припічок і встромила голову в піч.

Тоді Гретель дала їй ззаду такого штурхана, що стара покотилася аж на черінь.

А дівчинка мерщій зачинила залізні дверцята, засунула на засув.

Ох і заверещала відьмище! Просто страх!

А Гретель і Гензель утекли, і погана відьма згоріла в страшних муках.

Астрід Ліндгрен

Малий і Карлсон, що живе на даху (уринок)³²

У місті Стокгольмі, на звичайній собі вулиці, у звичайному собі будинку мешкає звичайна собі родина Свантесонів. Це звичайний собі тато, і звичайна собі мама, і троє звичайних собі дітей – Босе, Бетан і Малий.

– Ба ні, я не звичайний хлопець, – каже Малий.

Але це неправда. Він таки звичайнісінький. Бо хіба мало є на світі семирічних хлопчаків, синьооких, кирпатеньких, з немитими вухами, в завжди подертих на колінах штанцях? Отож, що не кажіть, а Малий – звичайнісінький собі хлопець.

Боссе має п’ятнадцять років, і він любить грати в футбол куди більше, аніж учити уроки. Отже, він теж звичайний собі хлопчисько.

А Бетан чотирнадцять років, і в неї зачіска точнісінько така сама, як у інших звичайних собі дівчаток.

³² Переклад О. Сенюк.

У цілому будинку є тільки одна незвичайна істота – Карлсон, що живе на даху. Так, він живе на даху, і вже саме це вельми незвичайне. Може, в інших краях і трапляється всяка дивина, проте в Стокгольмі майже ніколи не буває, щоб хтось мав справжню хатку на даху. А от Карлсон живе якраз у такій хатці.

Карлсон – крутенький, самовпевнений чоловічок, і до того ж він може літати. В літаках і вертольотах усі люди можуть літати, а ось літати сам собою, крім Карлсона, не вміє ніхто. Досить йому покрутити за гудзика на животі, приблизно проти пупа, як на спині відразу заводиться хитромудрий моторчик. Поки моторчик розженеться, Карлсон хвилюючись стоїть спокійно. Та ось моторчик працює на повну силу, і гульк – Карлсон уже здіймається й пливе в повітрі так граційно й поважно, немов якийсь директор, якщо можна уявити собі директора з моторчиком на спині.

Карлсон почуває себе чудово у своїй хатці на даху. Вечорами він сидить на ганочку, попахує люлькою і дивиться на зорі. З даху, звичайно, зорі краще видно, аніж з будь-якого іншого місця в будинку, отож і дивно, що так мало людей живе на даху. Але нікому з мешканців будинку й на думку не спадає, що на даху можна жити. Вони навіть не здогадуються, що Карлсон має собі там, нагорі, хатку, бо вона добре схована за великим димарем. А крім того, дорослі зовсім не звертають уваги на такі маленькі хатки, як Карлсонова, навіть коли наткнуться на них.

Якось сажотрус помітив Карлсонову хатку, коли лаштувався чистити димаря, і дуже здивувався.

– Що за лихо? – мовив він сам до себе. – Хатка! Ніхто б не повірив! Хатка на даху! Звідки вона могла тут узятися?

Та потім він почав чистити димаря, зовсім забув про хатку і більше про неї не згадував.

Малий був дуже радий, що познайомився з Карлсоном. Як тільки прилітав Карлсон, Малому ставало цікаво й весело. Певне, Карлсонові теж було приємно познайомитися з Малим, бо як-не-як, а жити самому в хатці, що про неї ніхто навіть гадки не має, не дуже весело. Адже приємно, як хтось гукає: «Гей-гоп, Карлсоне!» – коли ти прилітаєш.

Тому й так сталося, що Карлсон і Малий зустрілись. Був саме один із тих невдалих днів, коли тобі немає ніякої радості з того, що ти Малий, хоч узагалі бути Малим просто чудово. Адже він – улюбленець родини, і всі його навзаводи пестять. Та часом випадають і погані дні. Мама вилаяла його за те, що на штанях знов з'явилась дірка; Бетан сказала: «Мала замурза», а тато розсердився, що він пізно вернувся зі школи.

«Чого ти вештаєшся вулицями? – запитав він. «Вештаєшся вулицями!» Адже тато не знав, що Малий дорогою зустрів собаку. Ласкавого, гарного песика, що обнюхав Малого й помахав хвостом, ніби хотів показати, що він залюбки став би його власним собакою.

Як на Малого, то він миттю забрав би собі пса. Але все лихо в тім, що тато з мамою нізащо не хотіли заводити в хаті пса. А крім того, раптом звідкись з'явилася якась тітка й гукнула:

– Рікі, сюди!

І Малий тоді збагнув, що цей песик ніколи не стане його власним.

– Видно, я довіку не матиму свого собаки, – сумно сказав він. Сьогодні день був страх який поганий. – У вас, мамо, є тато, Боссе й Бетан завжди тримаються разом, тільки я, я не маю нікого.

– Дитино моя, ти ж маєш усіх нас! – мовила мама.

– Де там... – сказав Малий ще сумніше, бо йому раптом справді здалося, що він сам-самісінький у цілому світі.

А втім, він мав принаймні одне – свою кімнату, і туди він подався.

Був чудовий, ясний весняний вечір, і вікно стояло відчинене. Білі фіранки легенько колихалися, наче махали маленьким блідим зіркам, що мерехтіли вгорі на весняному небі. Малий підійшов до вікна й почав дивитися надвір. Він думав про того ласкавого песика і уявляв собі, що той тепер робить. Може, лежить десь на кухні в кошику, і, може, на підлозі біля нього сидить хлопець – не Малий, а якийсь інший хлопець, – гладить його кудлату голову й приказує: «Рікі, ти чудовий песик!»

Малий тяжко зітхнув. Раптом він почув легеньке гудіння. Воно дедалі дужчало, і несподівано повз вікно повільно пролетів товстий чоловічок. Це й був Карлсон, що живе на даху, але ж Малий ще не знав того.

Карлсон тільки зміряв Малого довгим поглядом і полетів собі далі. Він зробив невеличке коло над дахом сусіднього будинку, облетів димар і повернувся назад до вікна. Тепер він додав швидкості і промчав повз Малого, ніби реактивний літак.

Він кілька разів пролетів отак повз вікно, а Малий стояв, принишклий, і очікував, що ж буде далі. Від хвилювання в нього аж мороз пішов по спині, бо не кожного ж дня за вікном літають товсті чоловічки.

Врешті Карлсон уповільнив літ біля самого підвіконня і гукнув:

– Гей-гоп! Можна присісти скраєчку?

– О, прошу, – відповів Малий і докинув: – А що, важко отак літати?

– Тільки не мені, – поважно відповів Карлсон. – Мені все легко, бо я найкращий у світі літун! Проте я не раджу кожному лантухові наслідувати мене.

Малий відчув, що «кожний лантух» його теж стосується, і вирішив ніколи навіть не пробувати літати.

– Як тебе звуть? – спитав Карлсон.

– Малий. Хоч насправді я звусь Сванте Свантесон.

– А мене, уяви собі, на диво звуть Карлсон. Просто Карлсон, і годі. Гей-гоп, Малий!

– Гей-гоп, Карлсоне! – сказав Малий.

– Скільки тобі років? – спитав Карлсон.

– Сім, – відповів Малий.

– Чудово. Підемо далі, – мовив Карлсон.

Він хвацько перекинув через підвіконня свої коротенькі товсті ніжки й опинився в кімнаті.

– А тобі скільки років? – спитав Малий, подумавши, що Карлсон поводить себе занадто по-дитячому, як на дорослого дядька.

– Мені скільки років? – перепитав Карлсон. – Я чоловік у розквіті сил – оце все, що я можу сказати.

Малий добре не знав, що означає бути чоловіком у розквіті сил. Може, він теж чоловік у розквіті сил і тільки не знає про це? Тому він обережно спитав:

– А в скільки років буває розквіт сил?

– У всі роки, – задоволено відповів Карлсон. – У всі, принаймні, коли йдеться про мене. Я вродливий, розумний і до міри затовстий чоловік у розквіті сил.

Після цього Карлсон дістав із книжкової полицки Малого його іграшкову парову машину.

– Давай заведемо її, – мовив він.

– Без тата ніяк не можна, – сказав Малий. – Машину мені дозволяють заводити тільки з татом або з Боссе.

– З татом, з Боссе або з Карлсоном, що живе на даху, – поправив його Карлсон. – Найкращий у світі машиніст – це Карлсон, що живе на даху. Так і передай своєму татові!

Він миттю схопив пляшку з денатуратом, що стояла побіч машини, наповнив спиртівочку й запалив її.

Хоч він був і найкращий в світі машиніст, однак наливав спирт так незграбно, що на книжковій полиці з'явилась ціла калюжа. Вона загорілась, і навколо машини затанцювало веселе блакитне полум'я. Малий злякано крикнув і кинувся до полиці.

– Спокійно, тільки спокійно! – мовив Карлсон і застерезливо підняв пухку руку.

Малий не міг сидіти спокійно – адже горіла його полиця! Він схопив ганчірку й погасив полум'я. Там, де горіло, на лакованій полиці залишилися великі негарні плями.

– Глянь, яка стала полиця, – зажурився Малий. – Що скаже мама?

– Дурниці, не варто й згадувати, – мовив Карлсон. – Кілька маленьких плям – це дурниці. Так і передай своїй мамі!

Він уклякнув біля машини, і очі його заблищали.

– Зараз вона запрацює.

І справді, машина скоро почала працювати. «Пах-пах-пах», – пахкала вона. О, це була найкраща з усіх парових машин, і Карлсон так запишався, ніби сам її винайшов.

– Я мушу перевірити запобіжний клапан, – сказав він і почав завзято крутити якусь ручку. – Завжди може статися лихо, коли не перевіриш запобіжного клапана.

«Пах-пах-пах», – пахкала машина дедалі швидше й швидше. «Пах-пах-пах». Врешті вона почала задихатися, наче бігла під гору. Очі в Карлсона променіли.

Малого вже перестали турбувати й плями на книжковій полиці, такий він був радий, що має чудову парову машину і що познайомився з найкращим у світі машиністом, який так гарно перевірів запобіжний клапан.

– Оце-то воно, Малий! – вигукнув Карлсон. – Оце-то пах-пах-пах! Найкращий у світі машиніст...

Більше він не встиг Ні-юго сказати, бо раптом почувся страшний луск, і парової машини не стало, лише уламки з неї порозліталися по всій кімнаті.

– Вона вибухнула! – захоплено вигукнув Карлсон, ніби це було найкраще, що могла зробити парова машина. – Справді-таки вибухнула! А який луск, ух!

Проте Малий не міг так само радіти, як Карлсон. у нього в очах заблищали сльози.

– Моя машина... – схлипнув він. – З неї залишились самі уламки!

– Дурниці, не варто й згадувати, – сказав Карлсон і безжурно махнув пухкенькою ручкою. – Ти собі зможеш узяти нову парову машину.

– Де? – здивувався Малий.

– У мене нагорі. Їх там є кілька тисяч.

– Де це в тебе нагорі? – спитав Малий.

– Нагорі, в моїй хатці на даху.

– У тебе є хатка на даху? – перепитав Малий. – І в ній кілька тисяч парових машин?

– Еге ж, принаймні кількасот набереться, – сказав Карлсон.

– О, як би я хотів подивитися на твою хатку! – вигукнув Малий.

Просто важко було повірити: хатка на даху, і в ній живе Карлсон...

– Ти ба, хатка, повна парових машин, – здивувався Малий. – Кількасот машин!

– Ну, я докладно не рахував, скільки їх, але кілька десятків буде, – сказав Карлсон. – Часом вони вибухають, проте десятків зо два ще залишилось.

– І ти даси мені одну машину?

– Ну, звичайно.

– Зараз даси?

– Ні, спочатку мені треба їх трошки оглянути, перевірити запобіжні клапани тощо. Спокійно, тільки спокійно! Днями ти її матимеш.

Малий заходився збирати далі шматки того, що недавно було його паровою машиною.

– Уявляю собі, що скаже тато, – занепокоєно промурмотів він.

Карлсон здивовано звів брови.

– Через машину? То дурниці, не варто й згадувати! Так і передай своєму татові. Я б сам сказав йому це, якби міг ще трохи побути тут і зустрітися з ним. Але мені треба зараз летіти додому, глянути, що там робиться.

– Як гарно, що ти завітав до мене, – сказав Малий. – Хоч парова машина... Ти ще колись прилетиш?

– Спокійно, тільки спокійно! – мовив Карлсон і покрутив гудзика на животі приблизно проти пупа. Моторчик зачмихав. Карлсон не рухався з місця, чекаючи, поки він добре розженеться. Та ось Карлсон відірвався від підлоги і закружляв по кімнаті.

– Мотор чогось кашляє, – сказав він. – Треба буде залетіти до майстерні, щоб його там змастили. Звичайно, я й сам міг би змастити, адже я найкращий у світі моторист. Та все часу немає... Ні, мабуть, таки загляну до майстерні.

Малий теж подумав, що так буде найкраще.

Карлсон вилетів у відчинене вікно. Його маленька товста постать чітко вимальовувалася на тлі весняного зоряного неба.

– Гей-гоп, Малий! – гукнув він, помахав пухкенькою ручкою і полетів.

Джек Лондон

Біле Ікло³³

Вовчиця перша почула людські голоси й скавучання запряжених собак, і вона ж перша відскочила від безпорадно людини в колі пригаслого полум'я. Зграї не хотілося зрікатись упольованої поживи, і кілька хвилин вовки не рушали з місця, але потім, прислухавшись, таки чкурнули слідком за вовчицею.

Попереду біг великий сірий вовк, один із вожаків зграї. Це він спрямував усю зграю слідами вовчиці. Це він люто гарчав і кусав молодих вовків, коли хто з них зухвало обганяв його. І це він, угледивши вовчицю, що звільна трухцювала по снігу, подався мерщій до неї.

Вона побігла поруч нього так, ніби це було її визначене місце, і вже не відривалася від зграї. Вожак не гарчав на неї і не скалив зубів, коли випадково вона опинялась на стрибок попереду. Навпаки, він, здавалося, ставився до вовчиці дуже приязно, бо намагався бігти весь час поряд. А коли він біг занадто близько, то це вона гарчала й скалила зуби невдоволено. Іноді вовчиця була навіть не від того, щоб куснути його за плече. Він при цьому не гнівався, а тільки відскакував убік і якусь часину біг незграбними стрибками, виглядом своїм і поведінкою нагадуючи присоромленого залицяльника.

То був єдиний його клопіт, коли він біг на чолі зграї, але вовчиця мала ще інші клопоти. По другий бік від неї біг худий старий вовк, уже сивий і позначений шрамами від багатьох боїв. Він завжди біг праворуч неї. Це, власне, з тієї причини, що він мав тільки одне око – і саме ліве. Старий вовк також напирив на вовчицю, торгаючи її своєю рубцюватою мордою то в бік, то в плече, то в шию. Вовчиця відповідала і на його зальоти клацанням зубів, але коли обидва залицяльники в'язли до неї водночас, тоді їй доводилося скрутнувати: вона мусила хутко огризатись на два боки, щоб прогнати їх, і разом триматися попереду зграї та ще й дивитися собі під ноги. В таких випадках обидва вовки вискалювали зуби й грізно гарчали один на одного. Може б, вони й битися завелись, але й залицяння, і ревності поступалися перед більш пекучою потребою – заспокоїти голод, що навідав на зграю.

Щоразу, коли старий вовк, спіймавши облизня й рятуючись від гострих зубів об'єкта своїх пожадань, відскакував убік, він натикався на трилітка, що біг праворуч нього, де він не міг його бачити. Цей молодий вовк цілком уже змужнів і проти виснаженої та зголоднілої зграї виглядав дужим і завзятим. Але як він біг, то голова його була тільки врівень з плечем старого вовка; коли ж

³³ Переклад В. Гладкої та К. Корякіної.

вряди-годи він наслідювався порівнятись із ним, той гнівним гарчанням і клацанням зубів присаджував його назад. Часом молодий вовк непомітно відставав і силкувався протиснутись між ним та вовчицею, але йому щоразу давали відсіч як не з двох, то з трьох боків. Коли вовчиця починала гарчати, старий вожак ураз кидався на трилітка. Іноді кидалась на нього й вовчиця, а то ще й молодий вожак, що біг ліворуч.

Бачивши з трьох боків загрозливі зуби, триліток одразу спинявся, сідав на задні лапи, передніми міцно впирався в сніг і, гнівно наїжившись, хижо гарчав. Розрух попереду зграї викликав розрух у задніх її лавах. Вовки, що бігли ззаду, насакували на молодого вовка і виявляли своє незадоволення, кусаючи його за задні лапи й за боки. Він наражався на велику небезпеку, бо голод і лють невіддільні одне від одного, проте з безмежною самопевністю, властивою молодості, раз у раз уперто повторював свої спроби, маючи з цього лишень самі неприємності.

Якби не голод, то залицяння й гризня через любов не припинялися б і зграя розпалася б. Але тепер її становище було вкрай скрутне. Зграю виснажив тривалий недосит, і вона не могла бігти так швидко, як звичайно. Позаду вже шкутильгали кволіші вовки – котрі наймолодші й найстаріші. Попереду бігли дужчі. Але й ті, й ті скорше скидалися на кістяки, ніж на справжніх вовків. Одначе, коли не рахувати тих, що підкульгували ззаду, зграя мчала невтомно й легко. Здавалося, їхні випнуті м'язи мали невичерпну енергію. Після кожного скорочення мовби сталевого м'яза йшло друге, за ним ще й ще, і так без краю.

Того дня вовки пробігли багато миль. Бігли вони й уночі. Настав другий день, а вони все ще бігли. Навколо тільки мертва замерзла земля. Ніде ані поруху. Лише вони одні гнали серед завмерлої пустелі.

Лише вони були живі й шукали життя, щоб пожерти його, а самим жити далі.

Вони перетяли кілька невисоких вододілів, минули з десятків потоків у долинах, перш ніж пощастило їм знайти поживу. Вони натрапили на слід лосів. Першого вони спіймали великого лося-самця. Це було життя і м'ясо, і його не стеріг ні таємничий вогонь, ані летючі головешки. Вони добре знали гіллясті роги й роздвоєні копита, але підкинули геть і свою обережність, і весь звичайний терпець. Боротьба була недовга й одчайдушна. Лося оточили з усіх боків. Спритними ударами своїх міцних копит він розпанахував вовкам животи, провалював черепа, величезними рогами трощив їм ребра. Лось підбивав їх під себе, перекочуючись по снігу, та він був приречений, і він упав. Вовчиця люто вчепилась йому в горло, а зуби всіх інших вовків заходилися шматувати його тіло, не чекаючи, поки він перестане опиратись і затихне назавсім.

Їжі було вдосталь. Самець важив понад вісімсот фунтів: по двадцять фунтів м'яса на кожного вовка. Але як вони вмiли надзвичайно терпляче постити, то так само надзвичайно швидко вмiли й жерти, і скоро від прекрасного, дужого лося, що кілька годин тому зіткнувся з ними, залишилося лиш трохи кісток, розкиданих по снігу.

Зграя тепер спочивала й відсиплялась. Наситивши свою утробу, молоді самці почали сваритись і гризтись, і це тривало кілька днів, а далі зграя

розпалася. Голод минув. Дичини в цьому краї було вволю. Вовки, як і раніше, полювали цілою зграєю, але нападали обережніше, відтинаючи від тих невеликих лосячих стад, що траплялися їм по дорозі, тільки самиць або старих слабосилих лосів.

І ось у цій країні достатку настав день, коли вовча зграя розпалася на дві, і вони побігли в різні боки. Вовчиця, молодий вожак ліворуч від неї, та Одноокий, що біг праворуч, повели свою половину зграї на схід, до річки Маккензі, й далі, до озер. Проте й ця зграйка щодень танула. Вовки зникали парами – самець із самицею. Гострі зуби суперників час від часу відганяли того чи іншого самотнього вовка. І зрештою лишилось тільки четверо: вовчиця, молодий вожак, Одноокий і задирливий тріліток.

Вовчиця чимдалі більше виявляла свій лихий норув. Усі троє залицяльників мали на собі сліди її зубів. Але вони ніколи не відповідали їй тим самим, ніколи не боронились. Хоч як люто вовчиця шарпала їх зубами, вони тільки помахували хвостами й дріботіли навколо неї, намагаючись її втихомирити. Та коли до неї вони були дуже лагідні, то між собою гризли як скажені. А тріліток був до того ще страшенно зухвалий у своїй люті. Якось він підскочив до Одноокого з того боку, де той був невидючий, і геть пошматував йому вухо. Старий посивілий вовк, хоч і сліпий на одне око, проти молодості й сили озброївся мудрістю та багаторічним досвідом. А про цей досвід свідчили і його загублене око, і безліч шрамів на морді. Він пережив занадто багато боїв, щоб хоч хвилину вагатися, коли на нього нападають.

Бій почався чесно, але нечесно кінчився. І кожен угадав би, чим кінчиться цей бій, коли третій вовк пристав до старого і обидва вожаки, молодий та старий, шалено напалися на зухвалого трілітка, щоб його знищити. З двох боків уп'ялися в нього немилосердні зуби колишніх товаришів. Пішли в непам'ять дні, коли вони спільно полювали, і дичина, яку разом забивали, і голод, що разом терпіли. Усе це було в минулому. Тепер перед ними стала любов - почуття ще суворіше й жорстокіше, ніж голод.

Тим часом вовчиця, призвідниця всього цього, сиділа осторонь і стежила. Вона була задоволена. Це був її день, а вони не часто вдаються, такі дні, коли шерсть наїжується, зуби клацають, розривають і шматують живе тіло, – і все те задля того, щоб тільки володіти нею.

Це вперше спізнав тріліток любов, і довелось йому заплатити за неї своїм життям. Біля його тіла стояли обидва суперники. Вони дивились на вовчицю, а вона сиділа на снігу й усміхалась. Але старий вовк був мудрий, дуже мудрий, і не тільки в боях, а й у любові. Молодий вожак обернув голову залізати собі рану на плечі. Його шия була обернена до суперника. Своїм єдиним оком старий побачив, яка нагода трапилась йому. Він порвав на молодого вовка і вгородив йому в шию зуби, завдавши страшної рани. Зуби його в'їдалися все глибше, перегризли вену, і по цьому Одноокий відскочив від своєї жертви.

Молодий вожак несамовито загарчав, але це гарчання зараз же перейшло в судомний кашель. Обливаючись кров'ю й кашляючи, він кинувся на старого вовка, та життя поволі згасало в ньому, ноги підломлювалися, денне світло тьмарилось в очах, стрибки й удари ставали дедалі слабшими.

А вовчиця сиділа на задніх лапах і всміхалася. Її якось невиразно тішив цей бій, бо таке було залицяння в Пустелі, трагедії ж його зазнає лише той, хто гине. Для того ж, хто виживає, воно вже не трагедія, а здійснення жадань.

Коли молодий вожак лежав нерухомо на снігу, Одноокий гордою ходою попростував до вовчиці. У його постаті був і тріумф, і обережність. Він щиро сподівався, що дістане відсіч, і так само щиро вразився, коли її зуби не вискалились хижо проти нього. Це вперше вовчиця була до нього ласкава. Вона обнюхалася з ним і навіть стала гратись, підскакуючи й бігаючи, немов цуценя. І він, попри весь свій поважний вік і мудрий досвід, також поведився, як цуценя, а то ще й дурніше.

Забулися переможені суперники і написана кров'ю на снігу історія любові. І тільки раз це пригадалось Одноокому, коли він спинився залізати собі рани. І тоді в нього скривилися губи, неначе він хотів загарчати, шерсть на шиї та на плечах настовбурчилась, кігті глибоко вп'ялися в сніг, тіло вигнулось як до стрибка. Та зараз же все забулося знову, і він весело побіг за вовчицею, що грайливо манила його за собою в ліс...

Джеймс-Метью Баррі

Пітер Пен і Венді³⁴ (уривок)

Усі діти, крім однієї-єдиної на світі дитини, рано чи пізно виростають. Венді знала це напевно. З'ясувалося це ось так. Коли їй було два роки, вона грала в саду. Їй потрапила на очі дивовижно красива квітка. Вона її зірвала й побігла до мами. Напевно, Венді в той момент була дуже гарненькою, тому що мама, місіс Дарлінг, вигукнула:

– Як же шкода, що ти не залишишся такою назавжди!

Ото й усе. Та з цього моменту Венді знала, що вона виросте. Людина звичайно здогадується про це, коли їй виповнюється два роки...

Мама у Венді була незвичайною. По-перше, вона була вродливою. По-друге, у правому куточку її рота ховалася в неї особлива, майже невловима посмішка. Венді ніяк не вдавалося її впіймати. Посмішка показувалася – і тут же ховалася, наче її і нема. І ще було в маминому характері щось таке... ну, прямо дивовижне, майже чарівне. Я вам зараз постараюся пояснити. Знаєте, бувають такі скриньки. Відкриєш одну, а в ній – друга, а в другій – третя. І завжди залишається ще одна скринька про запас, скільки ти не відкривай.

Тато, містер Дарлінг, так оженився на мамі. Якось майже цілий десяток юнаків зненацька помітили, що вони хочуть узяти її за дружину.

Вони тут же побігли їй освідчуватися. А тато найняв візника й усіх випередив. Таким чином, мама дісталася йому. Усе, крім тої самої посмішки й найостаннішої скриньки.

Мама дуже поважала тата, тому що він працював у банку й розумівся на таких речах, як відсотки й акції, а в цьому найчастіше розібратися просто

³⁴ Переклад К. Гарашука.

неможливо. Та він говорив: «Проценти зростають» чи «Акції падають» – з таким виглядом, що кожен би став його поважати.

До речі, Венді з'явилася першою, а потім уже Джон, а згодом – Майкл.

Коли Венді з'явилася на світ, батьки довго радилися, як їм бути – чи залишити її, чи кому-небудь віддати, тому що прогодувати дитину не така вже дешева річ.

Містер Дарлінг сидів на краєчку постелі й рахував, а місіс Дарлінг дивилася на нього з умовлянням.

– Не перебивай, – просив він. – У мене в кишені фунт і сімнадцять пенсів та два шістдесят на роботі. Я перестану пити каву в обідню перерву, та твої вісімнадцять, та ще фунт, котрий ти позичила сусідові, та вирахувати сім... Чому плаче дитина? Отже, сорок дев'ять та вирахувати дитину... Ось бачиш, ти мене збила! Коротше, як ти думаєш: ми можемо прожити на дев'ятсот дев'яносто сім фунтів на рік?

– Зможемо, зможемо, – завірила його місіс Дарлінг. Бо дуже вже їй хотілося залишити собі дівчинку.

– Не забувай про свинку, – попередив він її. – На свинку – фунт, на кір – півтора, та й коклюш обійдеться не менше за вісім шилінгів.

Ті ж переживання виникли, коли з'явилися Джон і Майкл. Та їх теж залишили в домі.

І незабаром їх можна було побачити на вулиці. Усі троє поважно простували в супроводі няні.

Місіс Дарлінг любила, щоб усе в будинку було, як треба, а містер Дарлінг любив, щоб було не гірше, ніж у людей. Тому вони аж ніяк не могли обійтися без няні. А втім, позаяк вони були бідні (діти ж бо просто розоряли їх на молоко), за няню в них була Нена – великий чорний собака-водолаз. До того, як Дарлінг найняли її до себе на службу, вона була просто нічийм собакою. Правда, вона дуже дбала про дітей узагалі, і Дарлінг познайомилися з нею в Кенсінгтонському парку. Там вона проводила своє дозвілля, заглядаючи в дитячі візочки. Її страшно не любили недоброчесні няньки, яких вона супроводжувала до дому і скаржилася на них їх господаркам.

Нена виявилася не нянею, а чистим золотом. Вона купала всіх трьох. Уставала вночі, якщо хто-небудь із них хоча б ворухнеться уві сні. Будка її стояла прямо в дитячій. Вона завжди безпомилково відрізняла кашель, не вартий уваги, від кашлю, при якому горло необхідно обв'язати старою вовняною панчохою. Нена вірила в старі випробувані засоби на кшталт листя ревеню і не довіряла всім цим новомодним розмовам про мікроби. Було приємно бачити, як вона вела юних Дарлінгів до дитячого садка, вишикувавши в лінію за зростом і несучи в зубах парасольку на випадок дощу. Безсумнівно, Нена була зразковою нянею. І містер Дарлінг прекрасно це знав, хоча іноді й турбувався, чи не шепочуться з цього приводу сусіди.

Він все-таки займав певне становище в Сіті й не мав про це забувати. Часом йому здавалося, що Нена недостатньо їм захоплюється.

– Що ти, Джордже, – намагалася переконати його місіс Дарлінг. – Нена від тебе в повному захваті, – при цьому вона робила непомітний знак дітям, щоб вони були особливо ласкаві з батьком.

Часом в дитячій відбувалися танці. Іноді в них брала участь й Ліза, єдина служниця в будинку. Ох, як бувало весело! Веселіше за всіх витанцьовувала сама місіс Дарлінг. Вона так присідала і крутилася, що видно було тільки ту саму усмішку. Якби в той момент зненацька наскочити на місіс Дарлінг, може, і вдалося б нарешті піймати цю усмішку. Важко було уявити собі більш просту й щасливу сім'ю до того, як з'явився Пітер Пен.

Місіс Дарлінг вперше виявила його, коли впорядковувала думки своїх дітей. Хіба ви не чули? Це звичка всіх хороших матерів. Коли діти заснуть, матері проводять прибирання в їх думках, наводять там порядок і кладуть усі думки по місцях. Коли дитина прокидається, то всі примхи лежать складені на дні її голови, а зверху покладені добрі почуття, гарненько провітрені й вичищені за ніч. І ще в думках у кожної дитини є її власна країна Небувалія, і найчастіше – це острів, дуже яскравий і кольоровий, із кораловими рифами, зі швидкохідним кораблем на горизонті, з дикунами і гномами. І більшість із цих гномів – кравці. Є там ще печери, на дні яких протікають річки, і принцеси, котрі мають шістьох старших братів, і занедбана хатина в лісі, і ще – дуже стара бабуся, і ніс у неї гачком. З оцим було б не так складно впоратися, та це не все. Там ще поміщається перший день навчання в школі, і ставок, і вбивці, і вишивання хрестиком, і дієслова, що вимагають давального відмінка, і недільний пудинг, і три пенси, які дадуть, коли молочний зуб висмикнути самому, і так далі, і так далі.

Звичайно, в уяві кожного – своя країна Небувалія. Наприклад, у своїй країні Джон жив у перевернутому човні, Майкл – у вігвамі, а Венді – в курені з міцно зшитих один з одним великих листків, і до того ж у неї був ручний вовк, якого батьки покинули в дитинстві. Але попри невеликі розбіжності острови Небувалії схожі один на одного, як брати, в яких завжди однакові носи. На цих чарівних берегах діти, граючи, вічно витягують на берег свої рибальські човни. Ми з вами в дитинстві теж там побували. Дотепер до нашого слуху доноситься шум прибою, але ми вже ніколи не висадимося на тому березі.

Іноді, подорожуючи думками своїх дітей, місіс Дарлінг натикалася на незрозумілі слова, і самим приголомшливим було слово «Пітер». Вона особисто не знала жодного Пітера, та в думках Джона й Майкла він опинявся нерідко, а в голові у Венді це слово траплялося просто на кожному кроці. Ім'я це було написано там більшими літерами, ніж всі інші слова. Придивляючись до нього, місіс Дарлінг з'ясувала, що воно виглядає якимось дуже дивно й зухвало.

– Так, Пітер дуже зарозумілий, – зізналася Венді зітхнувши, коли мама запитала її про нього.

– Але хто ж він, донечко?

– Він просто Пітер Пен, матусю. Ти ж знаєш.

Спочатку місіс Дарлінг ніяк не могла згадати нікого з таким ім'ям. А потім, подумки полинувши у своє дитинство, вона раптом згадала якогось

Пітера Пена, про якого говорили, що він живе там, де феї. Маленькою, вона, звичайно, у це вірила, але тепер заміжня й розумна жінка рішуче сумнівалася в існуванні такого персонажа.

– Окрім усього іншого, – зауважила вона Венді, – йому вже давно пора подорослішати.

– Ой ні, він не росте, – поділилася з нею Венді. – Він такий, ну, такий, як я.

Місіс Дарлінг вирішила порадитися з містером Дарлінгом. Але він тільки поблажливо посміхнувся.

– Згадаєш мої слова. Це якась дурниця, котру Нена вбила їм в голову. У собаки цілком могла з'явитися така фантазія. Не звертай уваги. Минеться.

Але це ніяк не миналося. І незабаром нестерпний хлопчисько смертельно перелякав бідну місіс Дарлінг.

Якось вранці Венді відкрила місіс Дарлінг дещо, що надзвичайно її стурбувало. У дитячій на підлозі з'явилося листя, якого там не було, коли діти лягали спати. Місіс Дарлінг безуспішно намагалася відгадати цю загадку, коли Венді вимовила з поблажливою посмішкою:

– Певно, це знову Пітер.

– Про що ти говориш, Венді?

– Як тільки не соромно не прибрати за собою! – продовжувала Венді, зітхнувши. Вона була дуже охайною дівчинкою.

Венді пояснила самим буденним тоном, що, мовляв, Пітер іноді з'являється вночі в дитячій і сідає на краєчок її ліжка, і грає на своїх дудочках. Вона при цьому не прокидається, і невідомо, звідки вона про це знає. Просто знає, і все.

– Що за дурницю ти кажеш, сонечко! Як же можна увійти в будинок не постукавши?

– По-моєму, він з'являється через вікно.

– Але, рідненька, ми адже живемо на третьому поверсі!

– А хіба листя не валялося біля вікна, мамо?

Так і було. Листя знайшли якраз біля вікна. Місіс Дарлінг розгубилася. Венді говорила з такою впевненістю. Рішуче не було жодної можливості пояснити їй, що все це вона побачила вві сні.

– Донечко, чому ти мені про це раніше не сказала? – вигукнула місіс Дарлінг.

– Я забула, – відповіла Венді безтурботно. Вона поспішала до сніданку.

Може, це все-таки був сон? А як же тоді листя?

Місіс Дарлінг розглянула його уважно. Це було висохло листя. І місіс Дарлінг могла б заприсягтися, що в Англії такі дерева не ростуть. Вона обповзала всю підлогу зі свічкою в руці, намагаючись виявити сліди. Про всяк випадок вона подлубала коцубою в камінній трубі й постукала по стінках каміна. Вона спустила з вікна спальні мотузку до самої землі, але ніхто по ній не вліз.

Звичайно, дочці все наснилося.

Але їй нічого не приснилося. Це з'ясувалося наступного дня ввечері. Можна сказати, що з цього дня й почалися пригоди дітей сім'ї Дарлінгів. Хлопці вже вляглися спати. У Нени був вихідний, і місіс Дарлінг сама їх викупала, і поклала в ліжку, і заспівала кожному пісеньку. Поки вони один за одним не відправилися в країну сновидінь.

Усе виглядало таким затишним і таким надійним, що місіс Дарлінг посміхнулася своїм недавнім страхам. Вона сіла з шитвом біля каміна. У каміні ще горів вогонь. Дитяча була освітлена трьома каганцями. Місіс Дарлінг несподівано задрімала над сорочкою, яку вона шила для Майкла. Їй навіть почав снитися сон. Їй привиділося, ніби острів Небувалія підплив зовсім близько до будинку й дивний хлопчик із цього острова з'явився в них у будинку. Вона не стривожилася, бо обличчя його здалося їй знайомим. Їй снилося, що він злегка розсунув завісу, яка приховує острів Небувалія, і що Венді, і Джон, і Майкл по черзі заглядають у щілинку.

Сам по собі сон міг виявитися справжньою дрібницею. Та справа-то в тому, що, поки він їй снівся, вікно в дитячій розчинилося і хлопчик, що з'явився на підвіконні, зіскочив на підлогу. За ним услід у вікно влетіла якась дивна цяточка світла завбільшки з ваш кулак. Це цяточка, як жива, заметушилася по кімнаті. Мабуть, вона й розбудила місіс Дарлінг. Здрігнувшись, вона прокинулася й відразу ж побачила хлопчика, і якимось чином моментально зрозуміла, що це Пітер Пен. Між іншим, якби ми з вами опинилися в кімнаті, ми б відразу побачили, що він чимось дуже нагадує ту саму загадкову її посмішку, про яку ми говорили спочатку.

Узагалі-то він був гарненьким хлопчиком, одягненим в одяг із сухого листя і прозорої смоли.

Його рот був повний перлинних молочних зубів. Жоден ще не випав. І це її налякало. Як же так, адже він був такою ж дитиною з молочними зубами ще в часи її дитинства!

Коли хлопчик помітив, що в спальні доросла людина, він сердито оскалив на неї всі свої перлинки.

Дональд Біссет

Троє кошенят³⁵

Колись давно жила бабуся, що мала кішку і троє кошенят. Одне кошеня казало: «Няв!» Друге казало: «Няв!» А третє казало: «Гав-гав!»

Мама-киця дивувалася:

– Не можна казати «Гав-гав!», кажи: «Няв!», як усі.

– Няв! – сказало перше кошеня.

– Няв! – сказало друге.

– Гав-гав! – сказало третє кошеня, яке звали Чорнушка.

Бабуся дала кішці та двом першим кошеняткам молока, а Чорнушці кістку.

³⁵ Див.: http://kazka.in.ua/Zbirky/Piznajko/troje_koszenjat.html

– Тобі я дам молока, як навчишся казати «Няв!», – промовила стара.

Бідолашна Чорнушка не любила кісток і надумала піти у світ – чи не навчиться десь там казати: «Няв!»

Спершу вона зустріла корову.

– Му-у-у! – сказала корова. – Я їм травичку.

Чорнушка засумнівалася, чи припаде їй трава до смаку, тож пішла собі далі.

Потім вона зустріла маленьку дівчинку і спитала в неї, що та любить їсти.

– Шоколадні тістечка, бутерброди з джемом і апельсинове желе, – відповіло дівча.

Чорнушці здавалося, що їй таке не сподобається. Вона зажурилася й почала плакати. Саме в цей час проїздив неподалік паротяг.

– Чого ти плачеш, кицюню? – спитав він.

– Бо я голодна і хочу молочка, – відповіла Чорнушка.

– Ой, бідолашна! – сказав паротяг. – А вугілля тобі не зарадить?

– Навряд, – мовила Чорнушка. Та все ж таки покуштувала вугілля, яке їй справді зовсім не сподобалося.

– У нас на залізниці є й інші машини, я можу попросити в них бензину для тебе, – запропонував паротяг.

Однак Чорнушка не любила бензину, тому попрощалася з паротягом і пішла далі.

Згодом вона побачила маленького цуцика з його мамою.

І раптом цуцик озвався: «Няв!»

– Що ти сказав? – перепитала Чорнушка.

– Няв! – відповів собачка.

А його мама промовила:

– Не можна казати: «Няв!» Треба казати: «Гав-гав!», як усі собачата. Поки ти так не скажеш, тобі не перепаде смачної кісточки!

– Слухай, а коли я віддам тобі своє «Гав-гав!», що ти даси мені за це? – спитала Чорнушка.

– Я віддам тобі своє «Няв!» – відповів цуцик.

Так вони й помінялися. Собачатко побігло до мами і сказало: «Гав-гав!» Мама зраділа й дала йому кісточку.

А Чорнушка подалася додому. Коли вона повернулася, був час підвечірку, і бабуся налила кішці та двом кошенятам молочка.

– Няв! – сказала кішка.

– Няв! – сказало перше кошеня.

– Няв! – сказало друге.

– Няв! Няв! Няв! – сказала Чорнушка.

Тож бабуся налила їй велике блюдце молока.

– Мурр, – промуркотіла кішка.

– Мурррр, – замурчало перше кошеня.

– Мурррр, – підхопило друге.

– Мурррр, мурр, мурррр! – замуркотіла Чорнушка і вихлебтала своє молоко.

Пелікан Артур³⁶

В давнину був собі пелікан, якого звали Артур. Він любив літати понад морем разом з іншими пеліканами і дивитися на рибу. Коли ж хотілося їсти, пелікан пірнав у воду і ловив якусь рибину.

Якось уранці Артур летів понад морем і міркував собі: «Час снідати. Що ж у нас буде на сніданок?» Він поглянув униз, але тільки й побачив там, що табун оселедців. «Ох, знову оселедці!» – подумав він. І враз помітив оселедця, який... курил сигарету.

«От негідник! – подумав Артур.

– Хіба ж можна курити?! Від цього люди кашляють і взагалі хворіють. Я певен, що рибам це не дуже корисно».

Та й самі оселедці казали курцеві:

– Ти зовсім зіпсований, Еле (це так звали оселедчика – Ел). Як побачить твій батько, то дасть тобі чосу.

Та Ел курил собі далі. «Ну, нічого, зараз я впіймаю цього малого шибеника», – подумав Артур, шугнув униз і вихопив рибину з води.

Ел тримався спокійно. Звісно, йому не сподобалося, що цей здоровило пелікан так несподівано кинувся на нього й хоче з'їсти, але він подумав: «Куритиму далі, може, пеліканові зашкодить. А може, він навіть проковтне мене, але відразу закричить: «Ой-ой! Як запекло у животі!» – і виплюне». Тож оселедчик задимів своєю сигаретою, і з ніздрів у пелікана заклубочився дим.

– Рятуйте! – заволали інші пелікани. – Артур горить!

Один з них полетів на пожежну станцію і задзвонив у дзвін. Начальник пожежників визирнув у вікно.

– О, Артур горить! – вигукнув він і наказав пожежникам миттю надягнути каски, сісти в пожежну машину і якомога швидше загасити Артура.

Пожежники метнулися до моря, повантажилися з машиною у великий човен, завели мотор і попливли. Потім один з них узяв брандспойта і поліз по високій драбині рятувати Артура.

Побачивши пожежника, Артур дуже здивувався. Та ще дужче здивувався він, коли вода з брандспойта ударила йому прямо в дзьоб, а далі облила його всього.

– Рятуйте! – заволав пелікан.

Та як тільки він розтулив рота, оселедчик вистрибнув і полетів у море. Це йому було й до речі, бо не так уже приємно, коли тебе ковтне пелікан.

Артур розлютився:

– Ти, дурний пожежнику! Я снідаю оселедцями вже десять років! Вони мені остогидли! А коли, на моє щастя, нарешті спіймався один копчений, з'явився ти і все звів нанівець.

Бідолашний Артур заплакав.

— Пробач, Артуре, – почав був пожежник. – Вийшло непорозуміння. Ми гадали, ти гориш.

³⁶ Переклад О. Матвієнко.

– Зовсім я не горів, – хлипав Артур. – То оселедець у мене в дзьобі курил сigaretу. Ще трохи – і він би став копчений. Як-не-як, а не щодня таке їси. Навряд чи ще колись надибаю оселедця-курця.

– Пробач мені, Артуре, знов перепросив пожежник. – Якщо ти прийдеш до магазину «Риба» на Гай-стріт, біля басейну, я куплю тобі копченої рибики.

– О, дякую, містере пожежнику! – сказав Артур.

Він утішився і вмить перестав плакати.

Через півгодини Артур прилетів до рибного магазину, а там уже чекав на нього пожежник.

Він зайшов у магазин і купив пеліканові копченої рибики.

– Дякую! – сказав Артур, проковтнув рибу й полетів додому.

– А я снідав копченим оселедцем! — похвалився він іншим пеліканам. Усі йому позаздрили.

Тим часом Елів батько дізнався про все і мав з сином дуже сувору розмову. Довелося малому дати обіцянку більше ніколи не курити.

– Я не хочу бути нав'язливим, – сказав батько, – але ж ти бачиш, як небезпечно курити, а ще коли поряд пелікани.

Джозеф-Редьярд Кіплінг

Відкіля пішли броненосці³⁷

А ось інша історія, о найшанованіші, про далекі-далекі часи.

У ті далекі – далекі часи жив їжак на ім'я Гострий Шип, і мешкав він на березі бурхливої річки Амазонки, харчувався різними равликами та хробаками. Їжак мав подругу – черепаху Тверду Броню. Вона теж жила на березі бурхливої річки Амазонки, харчувалася різними рослинами та водоростями. Історія, поки що, виглядає правдивою, о найшанованіші. Чи не так?

У той же самий час і в тій самій місцині жив Плямистий Ягуар і харчувався усім, що міг зловити. Коли він не зміг зловити ні оленя, ні мавпи, то їв жаб та жуків. А одного дня він не зміг зловити нічого й пішов він до своєї матері. Вона розповіла йому, як їсти черепах та їжаків.

Вона говорила багато разів, граціозно махаючи хвостом:

– Запам'ятай, сину, коли знайдеш їжака, то ти повинен скинути його у воду і тоді він розвернеться, а коли знайдеш черепаху, то ти повинен видряпати її з панцира своїми пазурами.

Усе так і було, о найшанованіші!

Одного прекрасного вечора, на березі бурхливої Амазонки, Плямистий Ягуар зустрів Гострого Шипа та Тверду Броню, що сиділи біля стовбура поваленого дерева. Вони не встигли втекти, і тому Гострий Шип згорнувся у клубок, бо був їжаком, а Тверда Броня глибоко втягла голову та лапи у своє броньоване сховище, бо була черепахою.

Усе так і було, о найшанованіші!

³⁷ Переклад К. Гарашука.

– Слухайте мене, бо це дуже важливо, – сказав Плямистий Ягуар. – Моя мама сказала, що, зустрівши їжака, я повинен кинути його у воду, де він розвернеться, а зустрівши черепаху, повинен видряпати її своїми пазурами. Отже, зізнавайтесь, хто з вас їжак, а хто – черепаха? Бо клянусь своїми плямами, я не можу сказати.

– Ти впевнений, що матуся сказала точнісінько так? – запитав їжак. – Ти цілковито впевнений? Певно, вона сказала, щоб розвернути черепаху, ти повинен вилущити її з води своїми пазурами, а щоб видряпати їжака, ти повинен засунути його в панцир.

– Ти упевнений, що матуся сказала точнісінько так? – запитала черепаха. – Ти цілковито упевнений? Певно вона сказала, щоб намочити їжака, ти повинен видряпати його, а коли зустрінеш черепаху, то ти повинен лушити до тих пір аж до поки вона не розвернеться.

– Не схоже, що вона так говорила, – промовив збентежений Ягуар. – Але будь ласка, повторіть повільніше.

– Коли ти видряпаєш воду, то розвернешся разом з їжаком, – сказав Гострий Шип. – Запам'ятай, це дуже важливо.

– Але, – сказала Черепаха, – коли ти видряпаєш шматок м'яса, то повинен кинути його разом із черепахою в річку. Ти зрозумів?

– Ви змушуєте тремтіти від люті мої плями від носа до кінчика хвоста, – сказав Ягуар. – Окрім того я не хочу слухати ваших порад, я хочу лише знати, хто з вас їжак, а хто – черепаха?

– Я не скажу тобі, – сказав Їжак. – Але ти можеш видряпати мене з мого панцира, якщо хочеш.

– Ага, – закричав Ягуар, – тепер я знаю, що ти черепаха. Ти думаєш, що я не здогадаюсь.

І Плямистий Ягуар кинувся на їжака, вдарив своєю лапою і, звичайно, лапа стала схожою на подушечку для голок. І крім того, він шпурнув їжака так далеко в чагарники, що неможливо було знайти. Ягуар почав облизувати поранену лапу, але колючки ще глибше впивалися в лапу.

Отямившись, звір сказав:

– Тепер я знаю, що він не черепаха. Але як мені дізнатися, що за створіння залишилося?

– Я черепаха, – сказала Тверда Броня, трохи витягуючи голову, – твоя матуся права. Вона сказала, що ти повинен видряпати мене з панцира своїми пазурами лапою. Так що починай.

– Але ти не говорила, що вона говорила хвилину тому, – сказав Плямистий Ягуар, вилизуючи свою поранену лапу. – Ти казала, що вона казала щось інше.

– Ти сказав, що я казала, що вона сказала щось інше. Але я не розумію, яка різниця, бо якби вона сказала, як ти казав, що я сказала те, що вона сказала. Отже, якби я сказала те, що вона казала, то вона дійсно сказала щось подібне. З іншого боку, якщо ти думаєш, що вона казала, щоб ти розвернув мене своїми пазурами, замість того щоб утопити мене разом із панциром, то чим я можу зарадити?

– Але ти говорила, що хотіла б, щоб я видряпав тебе з панцира, – сказав Ягуар.

– Якщо ти гарно подумаєш, то зрозумієш, що нічого подібного я не казала. Я казала, що твоя матуся сказала, що ти повинен видряпати мене з панцира, – відповіла Черепаха.

– І що буде якщо я таки видряпаю тебе з панцира? – розгублено запитав Ягуар.

– Не знаю, бо ще ніхто не видряпував мене з панцира, але я скажу тобі правду: якщо ти хочеш побачити як я плаваю, то кинь мене в річку.

– Я тобі не вірю, – сказав Плямистий Ягуар. – Ти все змішала – те, що казала мені мама, з тим, що казала мені ти, і я вже не можу розібратися з тим, хто що сказав. Але одне пам'ятаю твердо – моя матуся говорила, що я мушу кинути одного з вас у річку і, як видається, ти дуже хвилюєшся при цьому. Гадаю, ти не хочеш опинитися у воді. Стрибай у річку, і хутчіше!

– Гадаю, що твоїй матусі це не сподобається. Не кажи їй, що я тебе не попереджала.

– Якщо ти ще скажеш ще хоч слово про те, що сказала моя мама....

Не встиг Ягуар закінчити, як черепаха тихо занурилася у води Амазонки й довго-довго пливла під водою, аж доки насмілилась вилізти на берег, де вже чекав на неї Їжак.

– Ми ледве врятувалися, – промовив Гострий Шип. – Ой, як мені не подобається цей Ягуар. Що ти сказала йому?

– Я сказала йому правду, що я – Черепаха, але він не повірив і змусив мене кинутись у річку, щоб пересвідчитись, що я є я. Тепер він піде й усе розповість своїй матусі. Он послухай!

Вони могли почути, як реве Плямистий Ягуар, бігаючи серед дерев на березі бурхливої Амазонки, аж доки не прийшла мати й не заспокоїла його.

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – Що ж ти зробив, чого не варто було робити?

– Я спробував когось видряпати з панцира і хтось хотіло, щоб його видряпали з панцира. У результаті – вся моя лапа поколота гострими колючками.

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – По шпичкам у твоїй лапі я впевнена, що ти зустрів їжака. Тобі слід було кинути його у воду.

– Я кинув у річку іншу істоту, вона сказала, що вона черепаха, а я не повірив. Кинув її в бурхливі води Амазонки, а вона не повернулася, і я залишився без вечері. Мамо, може, нам слід пошукати іншу місцину, де живуть менш розумні тварини?

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – Уважно слухай мене і твердо запам'ятай, що я скажу. Їжак звернеться в клубок, і його колючки будуть стирчати в різні боки. За цими прикметам ти впізнаєш їжака.

– Мені не подобається ця стара леді, – сказав Гострий Шип, виглядаючи з-під великого листка. – Цікаво, що вона ще знає?

– Черепаха не може звернутися у клубок, – продовжувала Мати Ягуара, граціозно махаючи хвостом. – Вона може лише втягнути свою голову та ноги в панцир. За цими прикметами ти впізнаєш черепаху.

– Мені геть не подобається ця стара леді, – сказала Черепаха. – Навіть дитина не забуде цих указівок. Шкода, що ти, Гострий Шипе, не можеш плавати.

– І не кажи, – відповів Гостра Шип. – Але було б у сто крат краще, якби ти зуміла звернутися клубком. Що за бурмотіння!? Послухаймо Плямистого Ягуара!!!

Плямистий Ягуар сидів на березі бурхливої річки Амазонки, вилизував свою поранену лапу і промовляв сам до себе:

Не може звернутися, але може плисти,
 Черепахою зветься,
 Звертається клубком, але не може плисти,
 Їжаком кличуть його.

– Він до віку не забуде, що сказала йому мати, – сказав Гострий Шип. – Підтримай мене за підборіддя, Тверда Броне. Я збираюся навчитись плавати. Це може бути дуже корисним.

– Чудово, – сказала Черепаха й підтримала за підборіддя Їжака, що зайшов у бурхливі води Амазонки.

– Ти станеш чудовим плавцем, – урешті сказала Тверда Броня. – Тепер ти спробуй трохи ослабити мої пластини, і побачимо, чи зможу я звернутися клубком. Це може стати у пригоді.

Гострий Шип допоміг ослабити пластини панцира, і, після неймовірних зусиль, Черепаха зуміла трохи звернутися клубком.

– Чудово, – сказав Їжак. – Але відпочинь трохи, а то ти геть потемніла в лиці. І давай знову підємо до річки: я спробую освоїти ниряння, що, судячи з твоїх слів, дуже легко.

І знову Гострий Шип плавав, а Тверда Броня допомагала йому.

– Чудово, – сказала Черепаха. – Трохи практики, і ти станеш справжнім китом. А тепер знову ослабмо пластини на моєму панцирі, і я спробую зробити той чудовий вигин, який ти вважаєш дуже легким. Ото здивується Ягуар!

– Чудово, – сказав Гострий Шип, мокрий від амазонської води, ослабляючи пластини. – Я вже ледве можу тебе вирізнити від своїх родичів. Сильніше ослабити? Так. Ще сильніше? Будь ласка, тихше крекчи, бо Ягуар почує. Коли ми закінчимо, я хочу освоїти глибоке пірнання, що видається тобі таким легким! Ото здивується Ягуар!

І знову Гострий Шип пірнав, а Черепаха пливла поруч.

– Прекрасно, – промовила Черепаха. – Трохи потренуватися в затримці дихання, і ти зможеш жити в будиночку на дні бурхливої річки Амазонки. А тепер я спробую вправу – притиснути задні лапки до голови. Ти кажеш, що дуже зручно так лежати? Ото здивується Ягуар, побачивши нас!

– Чудово, – сказав Гострий Шип. – Давай трохи випрямимо пластини на спині. Тепер вони трохи заходять одна на одну, замість того, щоб лежати впритул.

– Усе результат вправ, – сказала Черепаха. – А я помітила, що твої голки немовби зрослися і здалеку ти більше схожий на ялинкову шишку, аніж на колький килимок.

– Невже? – сказав Їжак. – Це все від плавання. Ото здивується Ягуар, побачивши нас!

Вони продовжили тренуватися, допомагаючи один одному, аж поки не настав ранок. Зійшло сонце, і вони відпочивали, вигріваючись на сонечку. Потім Черепаха та Їжак подивилися один на одного і зрозуміли, що вони змінилися.

– Гострий Шипе, – сказала Черепаха, – я не така, що була вчора, і гадаю, що мій вигляд дуже збентежить Ягуара.

– І я теж змінився, – сказав Їжак. – Гадаю, що ці пластини, які виникли з колючок, допомогли мені в плаванні. Ох, не заздрю Ягуарові! Ходімо і знайдемо його!

Обшукавши береги річки, вони врешті знайшли Плямистого Ягуара, що колисав свою поранену лапу. Побачивши дивних створінь, він аж упав від здивування.

– Доброго ранку, – сказав Гострий Шип, – як ведеться твоїй матусі?

– Дякую, дуже добре, – відповів Плямистий Ягуар. – Але вибачте, ми раніше зустрічалися?

– Дуже неввічливо з твого боку так швидко все забути, – сказав Гострий Шип. – Учора ввечері ти намагався видряпати мене з панцира.

– Але ти не мав ніякого панцира, самі колючки, – відповів Плямистий Ягуар. – Ось подивись на мою поранену лапу.

– А мені ти велів кинутися в бурхливі води річки Амазонки, – сказала Черепаха. – Чому ж сьогодні ти такий забудькуватий і грубий?

– Згадай, що казала твоя матуся, – сказав Гострий Шип.

Не може звернутися, але може плисти,

Черепахою зветься,

Звертається клубком, але не може плисти,

Їжаком – кличуть

Вони разом згорнулися у клубок і почали кружляти навколо Ягуара. Кружляли до тих пір, аж поки в дикого звіра не запаморочилося в голові.

Отямившись, Плямистий Ягуар побіг до своєї матусі.

– Мамо, – сказав він, – сьогодні я зустрів дві нові тварини. Одна з них, хоча ти казала, що вона не може плавати, плаває, інша – хоча ти казала, що вона не може звернутися клубком, звертається. Мені здається, що вони якось поділили колючки, бо обидві вкриті лускою замість того, щоб одна мала гострі шпичаки, а інша – гладкі пластини. Окрім того, вони можуть звернутися клубком і кружляти, аж поки не запаморочиться в голові.

– Сину, сину, – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом, – їжак є їжак, і він не може бути нічим іншим, окрім їжака. А черепаха є черепаха, і ніщо інше.

– Але це не їжак і не черепаха. Це трохи їжак і трохи черепаха, а назву цього створіння я не знаю.

– Дурниці, – відповіла Мати Ягуара, – усе має власне ім'я. Я буду звати ці створіння броненосцями, і на твоєму місці я би залишила їх у спокої.

І Ягуар так і зробив, але дивна річ, о найшанованіші, з тих самих пір на берегах бурхливої річки Амазонки не зустрінеш ані їжаків, ані черепах, а лише самих броненосців. Звичайно, можна зустріти черепах і їжаків в інших місцях (один із них мешкає в моєму садку), але таке мудре й розумне створіння, покрите лускою, що міцно прилягає до тіла, мешкає лише на берегах Амазонки з далеких-далеких часів і зветься Броненосцем.

Усе так було, о найшанованіші!

Чи не так?

Алан-Александр Мілн

Вінні-Пух і всі-всі-всі³⁸ (уривок)

Перед вами звичайний плюшевий ведмедик.

Як бачите, він спускається сходами слідком за своїм другом Крістофером Робіном, головою донизу, і перелічує східці власною потилицею: бум, бум, бум! Іншого способу долати східці він поки що не знає. Правда, часом йому здається, що коли б на хвильку перестати бумкати й гарненько подумати, то можна було б знайти якийсь інший спосіб. Та саме подумати йому, на жаль, і ніколи.

Так чи не так, але ось він уже зійшов униз і готовий з вами познайомитися:

– Вінні-Пух!

Коли я вперше почув його ім'я, то дуже здивувався і сказав:

– А я гадав, він хлопчик.

– Він і є хлопчик, – сказав Крістофер Робін.

– То чому ж ти називаєш його Вінні?

– Я не називаю.

– Невже?

– Авжеж. Він не Вінні, він Вінні-Пух. Розумієш?

– Еге, тепер розумію, – швиденько погодився я.

Іноді, коли Вінні-Пух прибумкає з Крістофером Робіном донизу, він любить у щось погратися, але ще більше він любить посидіти тихенько біля вогню й послухати казку. От і цього вечора...

– А як із казочкою? – спитав Крістофер Робін.

– Що з казочкою? – спитав я.

– Ну, ти міг би розповісти Вінні-Пухові казочку? Йому дуже хочеться!

– Може, й міг би, – сказав я. – Тільки якої ж йому хочеться і про що?

– Гарної і про нього. Він же, знаєш, таке ведмежа!

– Та знаю, знаю!

– То розкажи, татусю, будь ласка, – попросив Крістофер Робін.

– Гаразд, спробую.

– І я спробував...

³⁸ Переклад Л. Солонька.

Колись, давно-давно,— здається, минулої п'ятниці — у Лісі жив собі самотній Вінні-Пух.

— Мабуть, йому, однісінькому, там було дуже страшно? — спитав Крістофер Робін.

— Ніскілечки! — буркнув хтось баском.

Одного разу Вінні Пух пішов на прогулянку й забрів на галявину, що була посеред самого Лісу. А посеред самої галявини ріс височенний дуб, а з-посеред самого дуба долинали голосне дзижчання: жжжжжжж!

Вінні-Пух сів під дубом на траву, обхопив голову лапами і став думати-гадати.

Спершу він подумав так:

«Оте жжжжжж! — то недарма. Саме жикання ні з того ні з сього не візьметься. Коли є жикання — це означає, що хтось для чогось жикає. Дуб жикати не може. Значить, жикає хтось інший. А навіщо тобі жикати, якщо ти не бджола? Отже, жикають бджоли. По-моєму, так!»

Далі він ще подумав, подумав і сказав сам до себе:

— А для чого на світі бджоли? Щоб робити мед! По-моєму, так!

Тут він підвівся і сказав:

— А для чого на світі мед? Щоб я його їв! По-моєму, тільки так!

І з цими словами він подерся на дерево. Він ліз, ліз і ліз і, поки все ліз та ліз, по дорозі мурмотів собі пісеньку, яку сам щойно склав:

І ведмедики, й ведмеді

Люблять мед і все на меді.

Жжи!Жжи!Жжи!

Чому це так, скажи?

От він видерся ще трохи вище... і ще трохи вище... а далі ще зовсім-зовсім трішечки вище. І на цей час йому в голові забриніла інша пісенька:

От якби ведмедики,

От якби

Та були всі бджолами!

(Трим-би-би!)

Тоді б вони свої хати

Перестали витягати

На дуби.

Би!

І тоді — коли б це

Та якби —

Бджоли були нами!

(Трим-би-би!)

Лазити б не треба

Трохи не до неба —

На дуби!

Би!

Правду кажучи, Пух уже добряче стомився, через те й пісенька вийшла трохи жалісливою. Але йому залишилось дертися зовсім-зовсім-зовсім небагато: ну, тільки стати на оцю гілочку – і...

Трррісь!!!

– Рятуйте! – крикнув Пух, пролетівши три метри донизу і бемцнувшись об іншу гілку.

– Ех, навіщо я... – пробурмотів він, пролетівши наступних п'ять метрів і бемцнувшись об третю гілку...

– Та я ж не хотів робити ніякої шко... – спробував він пояснити, пролетівши ще метрів із сім догори ногами і бемцнувшись об четверту гілку, – я ж тільки хотів...

– Звісно, краще було б не... – тільки й устиг вимовити Пух, почоломкавшись лобом та спиною ще із шістьма гілками.

– А все через те, – нарешті зізнався він, коли ще тричі перекувицьнувся догори п'ятами, побажав усього найкращого найнижчій гілляці і шугнув у саму середину колючого-преколючого малинового куща, – все через те, що я дуже люблю мед. Рятуйте!

Пух виповз із куща, повисмикував з носа трохи колючок і знов почав думати. І перш за все він подумав про Крістофера Робіна.

– Про мене? – схвильовано перепитав Крістофер Робін, не вірячи такому щастю.

– Авжеж, про тебе.

Крістофер Робін нічого не сказав, але очі його все круглішали й круглішали, а щоки все рожевіли та рожевіли.

Отож Вінні-Пух і подався до свого друга Крістофера Робіна, що жив у тому самому Лісі, тільки в іншому місці, за зеленими дверима.

– Доброго ранку, Крістофере Робіне, – сказав Вінні-Пух.

– Доброго ранку, Вінні-Пуше, – сказав Крістофер Робін.

– Цікаво, чи нема в тебе часом повітряної кульки?

– Повітряної кульки?

– Еге. Я оце саме йшов і думав: «Чи нема часом у Крістофера Робіна повітряної кульки?» Мені було просто цікаво знати.

– А для чого тобі повітряна кулька? – спитав Крістофер Робін.

Вінні-Пух озирнувся довкола й, упевнившись, що ніхто не підслуховує, приклав лапу до рота й прошепотів страшним голосом:

– Мед!

– Та хто ж ходить по мед із повітряними кульками?

– Я ходжу! – сказав Пух.

А трапилося так, що саме напередодні Крістофер Робін був на вечірці у свого друга Паця і там усім гостям роздавали повітряні кульки. Крістоферові Робіну дісталася велика зелена кулька, а одному з Кроликових Родичів та Знайомих приготували велику-превелику синю кульку. Але той Родич і Знайомий не взяв її, бо сам був такий малий, що його не взяли в гості. Отож Крістоферові Робіну довелося вже – так тому й бути – прихопити додому обидві кульки – і зелену, і синю.

– Яка тобі більше до вподоби? – запитав Крістофер Робін Вінні-Пуха..

Пух згріб голову в лапи й глибоко задумався.

– Так отож, – сказав він. – Якщо ти полюєш на мед із повітряною кулькою, найголовніше, щоб бджоли тебе не помітили. Отже, якщо кулька буде зелена, вони можуть подумати, що то гілочка з листям, і не помітять тебе, а якщо кулька буде синя, вони можуть подумати, що то просто клаптик неба, і також тебе не помітять. Тепер питання: у що вони швидше повірять?

– А самого тебе вони не помітять під кулькою? – поцікавився Крістофер Робін.

– Може, помітять, а може, й ні, – сказав Вінні-Пух. – Хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам?

Він подумав ще хвилику й додав:

– Я прикинуся маленькою чорною хмаркою. Тоді вони не здогадаються.

– Коли так, тоді тобі треба взяти синю кульку, – сказав Крістофер Робін.

На тому й погодилися.

Друзі взяли з собою синю кульку, а Крістофер Робін, як завжди (просто так, для годиться), почепив на плече свою рушницю, і вони пішли.

Вінні-Пух найперше завернув до однієї знайомої калюжі й добряче викачався в калюжі, щоб стати зовсім-зовсім чорним, як справжня хмарка. По тому вони почали надувати кульку, тримаючи її удвох за мотузочку, і, коли кулька роздулася так, що здавалося, ось-ось лусне, Крістофер Робін раптом випустив мотузочку з рук.

Вінні-Пух плавно злетів у небо й зупинився саме де треба – біля верхівки бджолиного дерева, тільки трохи збоку.

– Ураааа! – закричав Крістофер Робін.

– Що, гарно? – відгукнувся згори Вінні-Пух. – Ну, на кого я схожий?

– На ведмедя, що летить на повітряній кульці, – відповів Крістофер Робін.

– А на хмарку? – стривожено запитав Вінні-Пух, – на чорну маленьку хмарку в синьому небі хіба не схожий?

– Не дуже.

– Ну, нічого, звідси, мабуть, усе здається інакшим. А потім, я ж казав, – хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам.

Як на те, не було ані найменшого вітерцю, що підігнав би Пуха до дерева, і ведмедик нерухомо завис у повітрі. Він міг нюхати мед, міг дивитися на мед, але дотягтися до меду – гай-гай! – ніяк не міг.

Урешті Вінні-Пух не витримав:

– Крістофере Робіне! – голосно прошепотів він.

– Що таке?

– Бджоли начебто щось запідозрили!

– Що саме?

– Не знаю. Але, по-моєму, вони гудуть якось підозріло!

– Може, їм здається, що ти хочеш забрати в них мед?

– Може. Хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам?

Вінні-Пух помовчав ще трохи і знову гукнув:

– Крістофере Робіне!

- Що?
- У тебе вдома є парасолька?
- Аякже!

– Тоді я тебе дуже прошу: принеси її сюди і ходи з нею під деревом, а сам увесь час зиркай на мене та примовляй: «Ов-ва-ва! Здається, збирається на дощ!..» Гадаю, бджоли тоді нам краще повірять. З ними так тільки й треба чинити!

Крістофер Робін подумки засміявся: «Ех ти, дурненьке ведмежа», – та вголос цього не сказав, бо дуже любив Вінні-Пуха.

І подався додому по парасольку.

Ентон-Білл Сінклер

Гномобіль³⁹(уривок)

Дівчинка блукала лісом. Мабуть, у цьому лісі Каліфорнії росли найвищі в світі дерева. Принаймні дівчинка ніколи нічого подібного не бачила. Вона все йшла та йшла, мов зачарована, ледве вірячи своїм очам.

Правда, в машині була вже розмова про величезні червоні дерева, про гігантських кондорів, але тоді дівчинка не звернула жодної уваги на ці слова. Машина неслася по шосе, подеколи завертаючи на крутих поворотах, спускаючись і піднімаючись по гірських ухилах. Назустріч машині випливало яскраве весняне сонце. Але раптом сонце зникло, настали сутінки, почувся урочистий шелест. І ось вони вже в лісі, створеному з найбільших і дивовижних створінь на світі.

Машина зупинилася, всі вийшли з неї, і завдяки щасливому випадку дівчинка залишилася одна, віч-на-віч із лісом.

Якби поруч йшла мама, було б зовсім нецікаво, бо вона весь час говорила б: «Елізабет, не забрудни туплі» або: «Дивися під ноги, тут можуть бути гримучі змії».

У самого шосе росло немислимо велике дерево. У ньому було спеціально випиляне дупло, а в дуплі розташувалося маленьке кафе, де можна посидіти за столиком, випити пива чи газованої води. Кафе називалось «Вір – не вір», так, принаймні, значилось на вивісці. Крім напоїв, там продавалися листівки з видом на це кафе, і мамина приятелька, міс Джеліф, надумала надіслати своїм друзям таку листівку. Мама допомагала їй вибрати найкращу, шофер заправляв машину, тому-то Елізабет і залишилась одна й могла тепер без перешкоди милуватися деревами й бродити серед величезних стовбурів.

Дерева-гіганти ніби виходили їй назустріч одне за іншим, і кожне нове дерево було ще прекрасніше за попереднє; вони точно зачаровували й вабили її вглиб лісу. Деякі були до того великі, що п'ятдесяти дівчаткам прийшлося б узятися за руки, щоб оточити комель⁴⁰. Кора в дерев була сірувато-коричнева,

³⁹ Переклад К. Гарашука.

⁴⁰Комель – товста частина стовбура дерева безпосередньо над кореневищем.

з глибокими жолобками. На вид вона була м'якою, здавалося, що її можна стиснути пальцями, мов губку, та насправді вона була твердою, як залізо.

При ходьбі нога глибоко входила в м'який килим – це був килим із пилу, котрий тисячоліттями осідав із цих древніх дерев. Між могутніми стовбурами росли зелені тендітні кущики; на їх гілочках грали відблиски сонця, слабкі, тьмяні, котрі ледве доходили сюди; саме сонце при цьому здавалося дуже далеким і якимось неживим. Повсюди панували сутінки й чувся шурхіт, і було якось святково-урочисто й трохи сумно.

Ця дивовижна краса захопила Елізабет; вона повільно рухалася, м'яко ступаючи, зачарована й відчужена від усього іншого. Деревя були не схожі одне на інше. Ті, що росли далі, здавалися більшими від тих, біля котрих вона зупинялась. Елізабет виросла в місті й бачила дерева тільки в парках. І раптом вона опинилась у новому для неї несподіваному світі, й усе тут було якось не за правилами.

Можливо, тому-то, що з нею відбулося далі, не дуже здивувало її. Якби тут, у лісі, їй зустрілися найбільші у світі створіння, чому б тут не опинитися й найменшим? Усе, що завгодно, могло трапитися там, де ти зіштовхнувся сам на сам із мільйонами років історії і де сили природи розкуті й не стримуються нічим.

Елізабет набрела на дерево з більшим випаленим дуплом, чорним по краях. Дупло було таких розмірів, що мамин лімузин цілком міг у нього в'їхати й навіть не подряпався б анітрохи. Вона стала вдивлятися, та всередині було зовсім темно, і їй стало страшно. Так нічого й не побачивши, вона навшпиньках спробувала обійти дерево кругом. З іншого боку стовбура був пагорб. На пагорбі цвіли красиві квіти – азалії, росли папороть і щавель. А з листя виглядало чиєсь малесеньке личко. Воно було величиною з твій кулак (якщо тільки в тебе кулаки не дуже великі) і могло б виявитися писочком білки, чи сови, чи, нарешті, ведмежатка. Та нічого подібного: це було справжнє людське обличчя, тільки крихітне. З яскравими рум'яними щічками, з крихітними голубими очками, з волоссям пшеничного кольору. Над усім цим спинався коричневий гостроконечний ковпачок. Це було явно перелякане личко. Елізабет завмерла. Обоє дивилися один на одного не відриваючись.

Нарешті крихітний чоловічок заговорив тонким високим голоском.

– Я тебе не боюсь, – сказав він.

Й Елізабет поспішила завірити його:

– А тобі й нічого мене боятися.

Чоловічок довго із серйозним виглядом вивчав дівчинку й нарешті сказав:

– Ти ніби хороша людина.

– Мама мною майже завжди задоволена, – відповіла дівчинка.

Маленький чоловічок придивився до неї ще пильніше й задав запитання:

– Ти нікому не робиш боляче?

– Спеціально – ніколи, – відповіла Елізабет.

– І ти не спилюєш дерева?

– Ні! Чесне слово, я в житті не зрізала жодного дерева.

– А будеш спилювати, коли виростеш?

– Та ні ж, правда ні. І взагалі це не жіноча справа.

Здавалося, чоловічок залишився задоволений.

– У тебе гарне плаття, – сказав він тут же. – Де дістають такі речі?

– Це плаття з магазину на П'ятій авеню. У Нью-Йорку, – додала вона.

Чоловічок похитав головою:

– Я все життя прожив у цьому лісі. Я багато чого не знаю.

– Я впевнена, – сказала Елізабет ввічливо, – що ти знаєш масу цікавого.

– Я б із задоволенням поговорив із тобою ... – відповів чоловічок. І додав із хвилюванням: – Якби тільки я був впевнений, що мені можна з тобою розмовляти.

– А чому – не можна?

– Ти перша велика людина, з якою я розмовляю. Мені цього ніколи не дозволяли.

– Хто ж тобі забороняє?

– Глого.

– Хто такий Глого?

– Мій дідусь.

– А чому він не дозволяє тобі розмовляти з людьми?

– Він каже, що всі вони вороги.

– Та ні, що ти!

– Вони вбивають дерева! Вони нищать ліс, а це означає смерть.

Елізабет задумалася.

– Хто знає, може, ти правий, – сказала вона. – Тільки, чесне слово, я за все життя не пошкодила жодне, навіть найменше деревце, а великому-то що я можу зробити?

– Але ж ти виростеш, чи не так? Ти ж поки що не доросла людина. Скільки тобі років?

– Дванадцять.

– Невже тобі тільки дванадцять? Ти така велика!

– Навпаки, кажуть, що я занадто маленька для свого віку. А скільки тобі років?

– Минулого тижня виповнилося сто.

– Але ти зовсім не видаєшся старим!

– Глого більше тисячі років.

– О, як це чудово! Він, напевно, такий же давній, як ці дерева.

– Ці дерева виростили ще до того, як народився дідусь мого дідуса. Ніхто не знає, скільки їм років.

Елізабет знову подивилася на дерева. Так, значить, вони і справді надзвичайно старі! Її погляд спрямувався до неба, рухаючись по корі гігантської колони, яка все червонішала й червонішала, віддаляючись від землі, тяглася вгору, вгору, досягаючи мало не даху всесвіту. Гілки дерев, розкинувшись і сплітаючись одна з одною, утворили щось подібне до купола. І був цей купол так високо, що знизу важко було зрозуміти, з якого матеріалу він

побудований. Там, нагорі, мерехтіло сонячне проміння, спалахуючи то червоним, то зеленим, золоте, чарівне, зачароване. Її погляд зісковзнув униз по стовбуру, до величезного основи дерева. На тому місці, де в нього вдарила блискавка, виднівся шрам – сильне потовщення кори, яке зміцнило дерево, щоб воно не загинуло від покалічення. За деревом був пеня, із нього піднімалися молоді пагони. А далі лежало дерево, що впало, яке було схоже на колону, звалену тисячу років тому.

– Який дивовижний ліс! – мовила Елізабет. – Я так рада, що приїхала сюди. Скажи мені, будь ласка, хто ти такий?

– Дідусь каже, що ми – гноми.

– Я читала про гномів, тільки я не знала, що вони є насправді.

– Я є насправді, – сказав гном.

– Певно, гноми дуже добрий і вихований народ. А багато вас тут?

– По-моєму, нас тут тільки двоє – Глого та я.

– О боже мій! А куди ж поділася решта?

– Я не знаю. Вони зникали один за одним бозна-куди. Глого каже, це через те, що люди вирубали ліси.

– Який жах! Я ніколи не думала про це.

– Глого вельми стривожений. Його багато що бентежить, тільки він не говорить мені, що саме. Я так через нього непокоюся! Я навіть вирішив, що треба порадитися з великою людиною. Ти не могла б дати мені пораду?

– Певна річ, тільки не забудь, що я ще маленька, – попередила Елізабет. – Я ще не в усьому розбираюся. Але те, що я сама розумію, я тобі обов'язково поясню.

– Ти можеш собі уявити людину, яка весь час сидить похмура, мовчить і нічого не їсть?

– Можу. Так було з моєю тіткою Женев'євою. До неї приводили стільки лікарів! Говорили, що це фахівці.

– І що ж вони визначили?

– Вони сказали – неврастенія. А мама сказала: «Це у неї «світова скорбота».

– Я навіть і не вимовлю таке слово, – проказав гном.

– Дорослі завжди так. Вигадують такі довгі слова, які тільки лякають.

– І що ж вони прописали твоїй тітці?

– О, всякі різні рецепти, і грязьові ванни, і масаж. Вони гріли її електрикою і давали таблетки. Тільки нічого не допомагало. А потім вони веліли їй змінити обстановку. А мама сказала, що вона їм просто набридла.

– Ну й допомогла їй зміна обстановки?

– Не знаю. Вона зараз у Європі. Надсилає листівки.

– Цікаво, допомогла б Глого зміна обстановки? Ми тут у всіх навколишніх лісах вже побували.

– Я думаю, за тисячу років устигнеш обійти всі ліси. Можливо, йому треба харчуватись якимось інакше? До речі, що ви їсте?

– Ми їмо насіння папороті.

– А що п'єте?

– Росу.

– Ой як цікаво! Це, напевно, смачно, тільки, мабуть, росу й насіння довго збирати, чи не так?

– У гномів багато вільного часу.

– Можливо, Глого насправді перейти на іншу їжу? А може, йому треба побачити світ?

– А як це зробити? – занепокоєно запитав гном.

Самозваний лікар замислився.

– Ось послухай, що я скажу тобі про мого дядька Родні. Ми їдемо в гості до нього та до його батька, мого дідуся. Вони живуть у великому місті, воно називається Сіетл. Може, ти не знаєш, що таке місто? Це таке місце, де живе безліч людей. Родні старший від мене, але не набагато. Він навчався в коледжі і знає більше, ніж я. І він добрий. І ніколи не спиляв жодного дерева. Може, Глого захоче з ним познайомитися?

– Не знаю, – сказав гном. – Це буде нелегко влаштувати.

– Родні – я кличу його так, без «дядька», щоб він не здавався сам собі занадто старим. Він дуже кумедний. Він розповідає стільки потішних історій, що Глого було б із ним весело. І до того ж у нього є гроші, а в мене немає.

– Що таке гроші?

– Гм-м, важко пояснити. Ну, за це можна отримувати різні там речі і взагалі за все платити. Так прийнято в нас, людей. Гроші потрібні для того, щоб показати Глого світ.

Гном задумався:

– А Родні приїхав би сюди познайомитися з Глого?

– Звичайно. Він точно не знайомий із жодним гномом. Йому буде дуже цікаво.

– Знаєш що: краще поки нічого не говорити Глого. А то він ще розгнівається, може навіть утекти в ліс і там сховатися так, що його не розшукаєш. Постарайся привезти сюди Родні, і ми влаштуємо, щоб Глого випадково зустрівся з ним.

– Чудово! – вигукнула дівчинка.

– Як ти думаєш: коли він зможе приїхати?

– Завтра ми сподіваємося дістатися до Сіетла. Я поговорю з Родні, і ми приїдемо через три дні. Якщо рівно через три дні нас тут не буде, значить, його немає в місті, або він хворий, або що-небудь із ним трапилося. Тільки ти не хвилюйся.

– Ти точно повернешся?

– Звичайно. Це все дуже цікаво. І повчально. Це навіть мама визнала б, якби вона тільки повірила мені. Але їй поки краще не говорити. Вона вважає, що в мене занадто розвинена уява. Вона скаже, що я тебе вигадала, і тільки розсердиться на мене.

Зненацька Елізабет замовкла. Можливо, вона подумала, що недобре маленькій дівчинці стільки знати про свою маму.

Цієї миті лісову тишу порушила автомобільна сирена.

– Наша машина гуде, – сказала Елізабет.

– Це такий будиночок, який швидко проноситься повз ліс? А чому він їде?

– У нього є мотор. Родні тобі пояснить краще за мене. У нього є своя машина, на ній ми і приїдемо. Тепер мені треба йти, а то мама подумає, що я загубилася. Вона мене кличе.

Здалеку чулися голоси. Елізабет притиснула пальці до губ і подала у відповідь сигнал.

Чоловічок заткнув вуха.

– Ой, який страшний звук!

– Я тобі подам такий же сигнал, коли приїду. А як тебе звать?

– Бобо.

– Бобо і Глого. Які гарні імена. А мене звать Елізабет.

– Дуже довге ім'я, – сказав Бобо і спробував його повторити. – Я вивчу його до твого повернення. Але ти напевно приїдеш?

– Приїду! – крикнула Елізабет. Вона вже бігла до своїх. – До побачення, Бобо!

Маленьке кругленьке личко сховалося за кущами, а Елізабет поспішила туди, де її чекали дві стурбовані дами.

– Ох! – жажнулася мама. – Ти зіпсувала туфлі. – І додала: – Ти що, не знаєш, що тут водяться гримучі змії?

Міс Джеліф сказала:

– Ти могла б випити склянку содової всередині дерева.

– А я хочу навчитися пити росу прямо з квітки.

Мама зітхнула і, сідаючи в машину, сказала:

– У цієї дитини занадто розвинена уява.

Карло Коллоді

Пригоди Піноккіо⁴¹ (уривки)

ІХ. Піноккіо продає буквар, щоб купити квиток у ляльковий театр

Як тільки перестав падати сніг, Піноккіо узяв під пахву свій новенький буквар, вийшов на вулицю і попрямував до школи. Дорогою він мріяв про гарні, навіть чудові речі і промовляв сам до себе:

– Сьогодні в школі я навчуся читати, завтра – писати, а післязавтра – рахувати. А потім, вивчившись, я зароблю багато грошей і на перший заробіток куплю батькові вовняну гарну куртку. Та не просто вовняну! Я знайду куртку, оздоблену золотом і сріблом, з діамантовими гудзиками. Бідолашний батько

⁴¹ Переклад Ю. Авдєєва.

цього таки заслужив, бо через мене лишився в самій сорочці в такий холод, аби лиш я мав змогу вчитися! Не всі батьки здатні на такі жертви!

Поки він казав собі ці зворушливі слова, вдалині почулася музика: свистіли флейти і гунав великий барабан. Пі-пі-пі, пі-пі-пі, бум, бум, бум, бум... Піноккіо зупинився і прислухався. Музика долинала від маленького селища, що лежало на березі моря. Туди вела довга-предовга дорога.

– Що це за музика? Як шкода, що я маю йти до школи, коли б не це... Він завагався: йти в школу чи завернути послухати музику.

– Сьогодні я послухаю музику, а завтра піду до школи. Школа ніде не дінеться, – сказав нарешті цей шибеник і пересмикнув плечима. Як сказав, так і зробив. Піноккіо звернув на ту дорогу і побіг щодуху. Чим далі, тим виразніше чулися звуки флейт і удари в барабан: пі-пі-пі, пі-пі-пі, пі-пі-пі, бум, бум, бум. І ось він уже посеред площі, де люди обступили великий дерев'яний балаган з яскраво розмальованою полотняною завісою.

– Що це за хата? – спитав Піноккіо у місцевого хлопця.

– Прочитай афішу й дізнаєшся.

– Та я б залюбки прочитав, але саме сьогодні не вмію читати.

– Браво, йолопе! То я сьогодні тобі прочитаю. Знай же: на цій афіші червоними, як вогонь, літерами написано: «Великий ляльковий театр».

– А коли початок вистави?

– Зараз починається.

– А скільки треба платити за вхід?

– Чотири сольдо.

Піноккіо зопалу забув усякі правила пристойності. Не соромлячись він звернувся до хлопчика:

– Ти даси мені до завтра чотири сольдо?

– Я б тобі дав їх залюбки, – відповів той глузливо, – та саме сьогодні не можу.

– За чотири сольдо я продам тобі свою курточку.

– А навіщо мені твоя паперова курточка? Як піде дощ, вона розлізеться на клаптики.

– Тоді купи мої черевики.

– Вони годяться тільки на розпал.

– А скільки ти даси за мій ковпачок?

– Гарну я б зробив покупку! Шапка з м'якушки хліба! Та миші з'їдять її в мене на голові.

Піноккіо потрапив у безвихідь. Він хотів, але не насмілювався запропонувати останнє, що в нього було. Вагався, сумнівався, мучився. І нарешті випалив:

– А чи не даси ти мені чотири сольдо за цей новий буквар?

– Я хлопець і нічого не купую в хлопців, – відповів його маленький співрозмовник, який виявився набагато розсудливішим за нашого героя.

– Я візьму буквар за чотири сольдо, – вигукнув ганчірник, який чув усю їхню розмову.

За одну мить книжку було продано. Подумати тільки, що бідний Джеппето сидів дома і тремтів від холоду в самій сорочці, бо купив синові буквар!

Х. Ляльки одразу впізнають свого брата Піноккіо і влаштовують йому пишну зустріч, та в найурочистіший момент з'являється хазяїн театру, і Піноккіо загрожує жахлива небезпека

Коли Піноккіо зайшов до театру, там мало не зчинилась революція. А треба сказати, що завісу вже підняли і вистава почалася. На сцені були Арлекін та Полішинель, і вони, як завжди, сварилися між собою, обмінюючись погрозами, ляпасами і потиличниками. Глядачі не спускали очей зі сцени і аж за животи бралися від сміху, бо дві ляльки сварились майстерно, ніби справжні люди. Зненацька Арлекін затну вся, повернувся обличчям до зали і, показавши рукою кудись у задні ряди, заголосив трагічним голосом:

– О боги! Чи я сплю? Чи ні? Адже там унизу – Піноккіо!

– Справді, Піноккіо! – вигукнув Полішинель.

– Так, це він, – вискнула синьйора Розаура, висунувши голівку з-за лаштунків.

– Піноккіо, Піноккіо! – закричали хором усі ляльки і прожогом вибігли на сцену. – Піноккіо! Наш братик Піноккіо! Хай живе Піноккіо!

– Піноккіо, піднімись сюди, до мене! – кричав Арлекін. – Прийди в обійми своїх дерев'яних братів!

Почувши таке палке запрошення, Піноккіо одним скоком подолав відстань від задніх рядів до передніх. Ще один стрибок – і він уже на голові диригента оркестру, а там і на сцені.

Неможливо описати всі обійми, дружні стусани й щиглі, які дісталися Піноккіо від усіх акторів і акторок дерев'яної трупи.

Це була безумовно зворушлива картина, але глядачі хотіли дивитися далі виставу, їм уже нетерпеливилось, і вони загукали:

– Хочемо комедії! Дайте комедію!

Та марно вони рвали горлянки: дерев'яні ляльки, замість вести спектакль, закричали й загаласували ще дужче. Вони підхопили Піноккіо на плечі й урочисто винесли на передню частину сцени.

Та ось де не взявся хазяїн театру, такий страшний із себе, що навіть дивитися було страшно. У нього була чорна, як вугілля, борода, довга аж до землі; ходячи, він наступав на неї ногами. Рота мав широкого, як піч, очі блискали, як два червоні ліхтарі. В руках він тримав замашний нагай, сплетений із зміїних та лисячих хвостів.

Коли несподівано з'явився хазяїн, усі поніміли, затамувавши подих. Запала така тиша, що можна було почути, як пролетить муха. Бідні ляльки, хлопчики й дівчатка, тремтіли, як осикові листочки.

– Ти чого прийшов до мого театру? Чинити неподобства? – запитав у Піноккіо страшним захриплим голосом хазяїн.

– Повірте, вельмишановний пане, я нічого не винен.

– Цить! Завтра я з тобою поквитаюсь.

І справді, після вистави хазяїн пішов на кухню, де на товстому рожні смажився на вечерю величезний баран. Та для того, щоб м'ясо добре підсмажилося, не вистачало дров. Хазяїн покликав Арлекіна й Полішинеля і наказав їм:

– Принесіть мені отого хлопця. Я його почепив у сінях на цвяшку. Мені здається, що він із сухенького дерева і горітиме чудово. Тоді мій баран добряче підсмажиться.

Арлекін і Полішинель спершу завагались, але, налякані страшним поглядом хазяїна, вийшли і незабаром повернулися, несучи попідруки Піноккіо, що звивався, як вугор на березі, і розпачливо верещав:

– Ой татоньку мій, рятуй мене! Я не хочу помирати!

Марк Твен

Пригоди Тома Сойєра⁴² (уривок)

– Томе! Ані звуку.

– Томе! Ані звуку.

– Де ж це він, шибеник, подівся, хотіла б я знати... Томе, озвися!

Ані звуку.

Стара жінка зсунула вниз окуляри й, дивлячись поверх них, роззирнулася по кімнаті; потім підняла окуляри на чоло й поглянула з-під них. Шукаючи таку дрібницю, як хлопець, вона майже ніколи не дивилася *крізь* скельця: то були парадні окуляри, втіха її душі, і призначалися вони для «вигляду», а не для діла, – так само вона могла б дивитися й крізь дві конфорки з кухонної плити. Якусь мить стара стояла видимо спантеличена, а тоді промовила – не надто сердито, проте досить голосно, щоб її почули меблі в кімнаті:

– Ну стривай, попадешся ти мені в руки!..

Стара не докінчила, бо саме стояла нахилившись і тицяла щіткою під ліжком, отож мусила раз у раз зводити дух. Та з-під ліжка вона виштурхала тільки kota.

– Зроду не бачила такого поганця!

Вона пішла до відчинених дверей, стала на порозі й повела оком по грядках помідорів, зарослих дурманом, – то був її «город». Тома не видно ніде. Тоді вона підвищила голос, – так щоб було чути далі, – й гукнула:

– Гей, *То-о-ме!*

Раптом позад неї щось шурхнуло, і вона обернулася – саме вчасно, щоб схопити за полу куртки невеликого хлопчиська й не дати йому втекти.

– А, ось ти де! Я ж таки мала б подумати про цю комору. Ти що там робив?

– Нічого.

– Нічого? А ти поглянь на свої руки. І на свій рот. Це що таке?

⁴² Переклад В. Митрофанова.

– Не знаю, тітонько.

– Зате я знаю. Це варення – ось що це таке. Сто разів тобі казала: не чіпай варення, бо шкуру злуплю! Ану дай мені оту лозину!.. І лозина зависла в повітрі. Здавалося, порятунку немає.

– Ой тітонько! Мерщій оберніться!

Стара рвучко обернулася і про всяк випадок сторожко підібрала спідницю. А хлопчисько миттю дременув геть, видряпався на високий дощаний паркан і зник з очей.

Тітка Поллі з хвилину стояла розгублена, потім тихенько засміялася:

– Ну й розбишака ж, хай йому абищо! Невже я так-таки нічого не навчуся? Це ж уже вкотре він отак мене дурить. Мабуть, і справді старі дурні найдурніші. Недарма кажуть: старого собаку нових штук не навчиш. Та боже ж ти мій, у цього хлопчиська і витівки щоразу інші, отож не знаєш, чого й сподіватися. І він наче знає, скільки можна мучити мене, доки мені урветься терпець. Знає і те, що досить йому хоч на мить збити мене з пантелику або насмішити, як мені вже несила й руку звести, щоб добряче його відшмагати. Ой, не виконую я свого обов'язку щодо хлопця, бачить бог! Хто попускає дитині, той псує її, говорить святе письмо. Грішниця я і знаю, що доведеться мені прийняти кару й за себе, й за нього. В ньому наче біс сидить, то помилуй мене боже він же, сердешна дитина, син моєї покійної сестри, і мені просто не стає духу лупцювати його. Щоразу як даю йому втекти, мене гризе сумління, а як по-б ю його – аж серце кров'ю обкипає. Правду каже святе письмо: короткий вік людський і сповнений скорботи, – так-бо воно й є... Ось він сьогодні не піде до школи, то я повинна покарати його за це: доведеться йому завтра працювати. Хоч це й жорстоко – змушувати його працювати в суботу, коли всі інші хлопці гулятимуть, але ж праця – то для нього справжня мука, і я повинна бодай так виконувати свій обов'язок, а то геть занапащу хлопця.

Том справді не пішов до школи й дуже приємно згаяв час. Додому він повернувся, тільки-тільки щоб до вечері встигнути допомогти чорношкірому хлопчині Джімові напиляти на завтра дров і нащипати скіпок – чи принаймні встигнути розповісти йому про свої походеньки, поки Джім сам зробив зо дві третини всієї тієї роботи. А от Сід, Томів молодший (чи, власне, зведений) брат, на той час уже закінчив своє діло (він збирав скіпки): то був слухняний хлопчик, який не любив пустощів і нікому не завдавав клопоту.

Поки Том вечеряв, при кожній зручній нагоді тягаючи з цукорниці грудочки цукру, тітка Поллі діймала його підступними, повними прихованих пасток запитаннями, сподіваючись загнати хлопця на слизьке й вивідати в нього правду. Як і багато хто з простодушних людей, вона тішила себе марнославною думкою, ніби має неабиякий хист до таємної дипломатії, і вважала свої наївні хитрощі за чудеса винахідливості й підступності.

– Томе, – спитала вона, – сьогодні в школі було душно?

– Так, тітонько.

– Страшенно душно, правда ж?

– Так, тітонько.

– І тобі, Томе, не захотілося піти скупатись?

Зачувши недобре, Том ураз нашорошив вуха. Він пильно глянув у тітчине обличчя, але нічого особливого не добачив і тому відповів:

– Та ні, тітонько, не дуже.

Стара простягла руку, помацала Томову сорочку й сказала:

– Ну що ж, тобі, я бачу, й тепер не дуже жарко. – А сама тайкома тішилася тим, як спритно й непомітно зуміла перевірити, чи суха в хлопця сорочка.

Але Том уже збагнув, звідки вітер дме, і випередив її наступний хід.

– Дехто з нас поливав собі на голову з помпи. У мене й досі волосся вогке, ось бачите?

Тітка Поллі з досадою подумала, що не скористалася з цього очевидного доказу й дала обвести себе круг пальця. Тоді в неї сяйнула нова думка.

– Але ж, Томе, щоб полити собі на голову з помпи, не треба було розпорювати комір сорочки там, де я зашила, правда? Ану розстебни куртку!

З обличчя в Тома збігла тінь тривоги. Він розстебнув куртку. Комір сорочки був міцно зашитий.

– Що ти скажеш! Ну гаразд, нехай. Я ж таки була певна, що ти не пішов до школи й купався в річці. Та я не гніваюсь на тебе, Томе. Хоч віри тобі, як то кажуть, уже й немає, але часом ти буваєш кращий, ніж здаєшся. Принаймні сьогодні.

Вона й засмутилася тим, що проникливість зрадила її, і водночас була рада, що Том бодай цього разу повівся як годиться.

Аж раптом обізався Сід:

– Чогось мені здається, ніби ви зашили йому комір білою ниткою, а тут чорна.

– Та певне ж білою!.. Томе!..

Том не став чекати, що буде далі. Уже в дверях він обернувся й гукнув:

– Ну, Сідді, це тобі так не минеться!

У безпечному місці Том роздивився на дві великі голки, застромлені зі споду у вилогу його куртки й обмотані нитками: одна білою, друга – чорною. І пробурмотів сам до себе:

– Вона б зроду не помітила, коли б не Сід... – Чорт її знає! То вона зашиває білою ниткою, то чорною. Щось би вже одне, а то де там устежити. Але Сіда я таки відлупцюю. Буде йому наука.

Том аж ніяк не був Зразковим Хлопчиком у містечку. Та він дуже добре знав такого і страшенно не любив його.

Минуло хвилини зо дві, а може, й менше – і він забув про всі свої злигодні. І не тому, що вони були не такі прикрі й гіркі, як злигодні дорослих людей, – просто їх на якийсь час витіснило нове непереборне захоплення, точнісінько так, як і доросла людина забуває своє горе, збуджена якимсь новим, цікавим для неї ділом. Таким цікавим ділом став для Тома новий спосіб свистіти, щойно перейнятий від одного негра, – і хлопцеві не терпілося повправлятися у ньому на волі. То був особливий, подібний до пташиного, свист, таке собі заливчате щебетання, яке виходить, коли часто-часто доторкатися кінчиком язика до

піднебіння, – читач, певно, пригадає, як це робиться, якщо він сам був колись хлопчиком. Не пошкодувавши зусиль, Том скоро опанував цю премудрість і тепер простував вулицею з солодкою музикою на устах і великою вдячністю у душі. Він почував себе, наче астроном, що відкрив нову планету, але радість його, поза всяким сумнівом, була ще більша, глибша й щиріша, ніж в астронома...

Джон-Роналд-Руел Толкін

Гобіт, або Мандрівка За Імлисті Гори⁴³ (уривок)

У норі під землею жив собі гобіт. Не в брудкій загидженій мокрій норі, де повно дохлих червів і тхне багном, але й не в сухій та голій піщаній печері – вигрібанці, де ані сісти, ані попоїсти – нічогісінько немає. Була то гобітівська нора, а де гобіти, там і затишок.

До норі вели двері: круглі-круглісінькі, мов ілюмінатор на кораблі, ще й пофарбовані в зелений колір. Якраз посередині на тих дверях сяяла кругла ручка з жовтої міді. Відчинялися вони до передпокою, схожого на невеличкий – і дуже вигідний – тунель: ніякого тобі диму й чаду, кахляна підлога вистелена килимками, скрізь поліровані стільці, а в обшитих панелями стінах безліч кілочків для капелюхів та плащів – цей гобіт полюбляв вітати гостей. Тунелік звивався далі й далі, заглиблюючись, але не дуже, в гору, що її всі в окрузі називали просто Горою. В самому тунелику чи то передпокої теж були двері, чимало маленьких круглих дверей.

Спочатку, як увійти, вони траплялися лише з лівого боку, проте трохи далі гість бачив двері вже обабіч. Нашому гобітові не доводилося пихкати, чалапаючи сходами на другий поверх, бо все у нього: спальні, ванні кімнати, льохи, комірчини (безліч комірчин), гардероби (цілі кімнати призначалися під саму одягу), кухні, їдальні – було розташоване на одному поверсі, власне, при тому самому тунелику-передпокої. Найкращі кімнати були, звісно, ті, котрі з лівого боку (як увійдеш), адже тільки вони мали вікна, глибоко посаджені круглі вікна, які дивилися на гобітів садочок та на луки, що потроху спускалися ген аж до самої річки.

Гобіт цей був дуже заможний, і звали його Більбо Злоткінс. Злоткінси жили тут, під Горою, з давніх-давен, ніхто й не згадає відколи, і всі мали їх за вельми поважних людей – не тільки тому, що здебільшого вони були багаті, а й тому, що Злоткінси ніколи не вплутувалися ні в які пригоди й не робили нічого такого, чого б від них не сподівалися. Можна було наперед сказати, що відповідь будь-який Злоткінс на те чи те запитання. А от ця повість – саме про те, як один із роду Злоткінсів зазнав пригоди і, собі на диво, почав робити й говорити зовсім несподівані речі. Він, може, й втратив повагу своїх сусідів, зате здобув... ну, та ви побачите самі, здобув він що-небудь урешті чи ні.

⁴³ Переклад О. Мокровольського.

Мати нашого гобіта... Стривайте, а чи знаєте ви взагалі, хто такі гобіти? Ні? То я розповім вам, які вони з лица та на вдачу, бо й справді тепер їх щось не видно. Може, тієї дрібноти ще й лишилося трохи, але ж вони бояться потикатись на очі великому людові – так гобіти називають нас із вами. Гобіти менші на зріст за гномів, і в них не буває борід, а гноми, як відомо, всі бородані. А от за ліліпутів гобіти куди більші. Чарувати вони якщо й уміють, то небагато; відомі їм тільки найпростіші буденні чари, що допомагають, скажімо, тихо й швидко щезнути, коли ми, здоровезний недоладний народ, вискочимо, бува, звідкілясь, тупочучи й галасуючи, мов слони, – а чують вони той галас за добру милню.

Вони люблять, коли у них кругляться животики; в одязі віддають перевагу яскравим кольорам (здебільшого зеленому й жовтому); взуття не носять, бо мають природні товсті шкіряні підошви і брунатну, теплу й густу на ногах вовну, що кучерявиться так само, як і чубчик у них на голові; мають іще довгі, вправні брунатні пальці й добродушні обличчя. Сміються гобіти глибоким оксамитовим сміхом, надто коли пообідають добре, а пообідати вони примудряються двічі на день – звісно, коли є чим. Ось тепер ви знаєте досить для початку. Так от, я кажу, мати цього гобіта – себто Більбо Злоткінса – була славетна Беладонна Тук, одна з трьох незрівнянних дочок старого Тука, який був за старшого в гобітів по той бік Водиці – річечки, що текла попід Горою. Подейкували, нібито давно колись хтось із Туків одружився був із фесею, а лихіші язики стверджували, що з відьмою. Чого тільки не наплешуть люди, але одне відомо напевне: таки прикинулося щось негобітівське до тих Туків, бо вряди-годи той чи той із їхнього роду зніметься, бувало, та й помандрує в чужі краї, пригод набереться. Тихенько щезне, а родина про те – нічирк. Хай там що, а Туки, хоч і багатші, та не були такі поважані, як Злоткінси. Ні, з Беладонною Тук не трапилося жодної пригоди – принаймні після того, як вона стала пані Бунго Злоткінс. Бунго, батько Більбо, збудував для неї (за її гроші почасти) щонайрозкішнішу гобітівську нору – такої не знайти було ні під, ні за Горою, ні по той бік Водиці. В тій норі подружжя й дожило собі до самої смерті. І все ж Більбо, єдинчик Беладоннин, дарма що й з лица був гобіт як гобіт і поводився, мов точнісінька копія свого статечного та завжди вдоволеного батечка, мабуть-таки, перейняв щось чудне від туківської вдачі. Те «щось» ніби тільки чекало слушної нагоди, щоб вигулькнути назовні. Але нагода все десь барилася, поки Більбо Злоткінс ріс, а гобіти, до речі, доросліють десь років аж під п'ятдесят. Коли ж наш гобіт виріс, то вже ніхто не сумнівався, що він як жив безвиїзно в чудовій батьківській норі, так і вік свій там звікує.

Чорт на дзвіниці⁴⁴

Котра година?

Старовинна примовка

Загалом кожному відомо, що найприємнішим місцем у світі є – чи, на жаль, було! – голландське містечко Котторагоддіна. Та оскільки воно лежить трохи віддалік від усіх битих шляхів, так би мовити, на відлюдді, то, можливо, дуже мало хто з читачів побував там. І заради тих, котрі там не були, варто дещо розповісти про нього. І це тим більш необхідне, що, сподіваючись розбудити співчуття громадськості до його мешканців, я накреслю тут історію катастрофічних подій, що так недавно стались у ньому. Жоден з тих, хто знає мене, не матиме сумніву, що взятий на себе таким чином обов'язок я виконаю в повну міру своїх спроможностей, з усією неухильною безсторонністю, всією доскіпливістю у вивченні фактів і ретельним звірянням джерел, які завжди мають вирізняти того, хто претендує на звання історика.

Завдяки допомозі літописів, рукописів і написів я спроможен твердо заявити, що містечко Котторагоддіна із самого свого заснування існувало в такому самісінькому вигляді, який воно зберігає і тепер. Щодо часу його заснування, одначе, я можу говорити, на жаль, тільки з тією непевною певністю, з якою математики часом змушені миритися в деяких алгебраїчних формулах. Тому я можу сказати тільки, що містечко не менш стародавнє, ніж усе на світі.

Щодо походження назви «Котторагоддіна» я, мушу визнати зі смутком, теж не можу сказати нічого. Серед численних думок про цей делікатний предмет – і дотепних, і вчених, і якраз навпаки – я не можу вибрати жодної більш-менш задовільної. Можливо, слід з певними застереженнями віддати перевагу гіпотезі П'янсона, яка майже збігається з гадкою Каппустенса: в цій назві відбиті імена германських божеств Тора й Одіна. Ця етимологія, треба сказати, підтверджується деякими слідами електричного флюїду, – удару Торової блискавки, – видними на шпилі вежі над будинком ратуші. Проте я не хочу висловлювати судження в такому важливому питанні й мушу відіслати більш цікавих читачів до книжки «Oratiunculse de Rebus Praeter-Veteris»⁴⁵ автора Дундукіса. Див. також «De Derivationibus»⁴⁶ Шурумбурумбена (с. 27-5010, Folio, готич. шрифт, чорний і червоний друк, колонтитул, без колонцифр), де можна знайти й власноручні уваги на берегах сторінок, писані рукою Кахибухикуса, та підрядкові примітки Хроккожваккеля.

Незважаючи на темряву, якою повиті й час заснування Котторагоддіни, і походження його назви, не може бути сумніву, як я вже сказав, що містечко завжди було таким, як у нашу добу. Найстаріший з його мешканців не може пригадати найменшої різниці у вигляді будь-якої його частини; ба, навіть саме

⁴⁴ Перекладач – Ю. Лісняк,

⁴⁵ Невеличкі промови про дивно минулі речі (латин.).

⁴⁶ Про похідні слова (латин.).

припущення такої можливості визнали б за образу. Містечко лежить в улоговині бездоганно круглої форми, близько чверті милі в околі, й з усіх боків його оточують положисті узгір'я, перейти через які ще ніхто з мешканців на важився. Це вони пояснюють цілком переконливим міркуванням: вони не вірять, що по той бік пагорбів щось є.

По краях улоговини (рівної-рівнісінької й поспіль викладеної кахлями) тягнеться безперервний рядок із шістдесяти будиночків. Ці будиночки, тилом стоячи до узгір'я, фасадом, звичайно, виходять до центру улоговини, до якого від дверей кожного будиночка рівно шістдесят ярдів. Перед кожним будиночком – невеличкий присадок, а в ньому – кільцева стежка, сонячний годинник і двадцять чотири головки капусти. Самі будиночки настільки однакові, що їх ніяким побитом не можна відрізнити. Оскільки вони дуже стародавні, їхній архітектурний стиль трошечки химерний, але від того він не менш різке мальовничий. Збудовані вони з добре випалених цеглинок, червоних із чорними кінцями, так що стіни скидаються на великі шахівниці. Фронтони всі повернені до площі, другі поверхи далеко нависають над першими. Вікна вузькі, заглиблені, з малесенькими шибочками й частими переділками. Дахи вкриті черепицею і високими гребенями. Всі дерев'яні частини – темні, багато різьблені, але всі на один манір, бо споконвіку котторагоддінські різьбярі вміли зображувати тільки два предмети: годинник і капустину. Зате їх вони різьблять пречудово і поміщують із рідкісною винахідливістю скрізь, куди може дістати різець.

Помешкання всередині так само подібні, як і зовні, та й меблі всі розставлені однаково. Підлоги – з квадратних плиток, стільці й столи – з почорнілого дерева, на тоненьких вигнутих ніжках, що закінчуються ніби щенячими лапками. Камінні полицки широкі й високі, і на них є не тільки різьблені зображення годинників та головок капусти, а й справжні годинники, що гучно цокають, стоячи нагорі посередині, а з обох кінців полиці, наче підпрямні коні, стоїть по вазону з капустиною. А між кожним вазоном і годинником стоять пузаті порцелянові чоловічки; у кожного в череві велика кругла дірка, крізь яку видно годинниковий циферблат.

Каміни великі, глибокі, з химерно крученими стоячками. У кожному не згасає вогонь, над кожним висить величезний казан, повний квашеної капусти зі свининою, і коло кожного весь час порається господиня дому. То невеличка огрядна дама, голубоока й червонолиця, в височезному чепці, схожому на цукрову голову й прикрашеному жовтими та червоними стьошками. На ній жовтогаряча напіввовняна сукня, дуже пишна ззаду й дуже коротка в стані – і взагалі дуже куца, бо не сягає й до півлїтки. А лїтки в неї товстенькі, як і кісточки, але вона ховає їх під гарними зеленими панчолами. Черевички з рожевої шкіри зав'язані кожен пишним бантом із жовтої стрічки, схожим на капустяну головку. В лївій руці вона тримає маленького, але важенького голландського годинника, а в правій – ополоник мішати капусту зі свининою. Поряд неї стоїть товстий смугастий кіт, до хвоста якому бешкетники хлопчиська прив'язали задля жарту позолоченого годинника з репетиром. Самі

хлопці, всі троє, в присадку наглядають за свинею. Кожен з них зростом зо два фути. На головах у них трикутні капелюхи, лілові камізельки до стегон, штанці по коліна з оленьчої шкіри, червоні вовняні панчохи, важкі черевики з великими срібними пряжками, довгі сурдутики з великими перламутровими гудзиками. У кожного в роті люлька, а в правій руці – маленький пузатенький годинничок. Пахкне люлькою й подивиться на годинник, знову пахкне й подивиться. Свиня – жирна й ледача – підбирає листки, що опали з капусти, а то хвищає задньою ногою позолоченого годинника з репетиром, якого шибеники прив'язали до хвоста і їй, аби вона була така гарна, як кіт. Праворуч від вхідних дверей у кріслі з високою спинкою й шкіряним сидінням, із вигнутими ніжками, що закінчувалися щенячими лапками, сидить сам господар. Це надзвичайно опасистий літній добродій з великими круглими очима й величезним подвійним підборіддям. Убраний він так само, як і хлопці, тож я більше про це не говоритиму. Вся різниця в тому, що люлька в нього трохи більша за їхні, й він може пускати більше диму. Як і в них, у нього є годинник, але він його тримає в кишені. Сказати правду, він мусить стежити за чимось важливішим, ніж годинник; а що це – я зараз поясню. Він сидить, поклавши праву ногу на ліве коліно, з поважною міною, і принаймні одне його, око завжди прикуте до певного предмета в самому центрі долини.

Той предмет міститься у вежі на міській ратуші. Радники міської ратуші – всі дуже маленькі, кругленькі, масненькі, розумні чоловіки з великими очима-блюдцями й жирними подвійними підборіддями, а їхні сурдути багато довші й пряжки на черевиках куди більші, ніж у звичайних мешканців Котторагоддіни. Поки я був у містечку, в них відбулося кілька особливих нарад, і вони ухвалили такі три важливі постанови:

«Що змінювати добрі давні порядки негоже»;

«Що за межами Котторагоддіни немає нічого бодай стерпного»; і:

«Що ми держатимемось за наші годинники й нашу капусту».

Над залою засідань у ратуші підноситься вежа, а в вежі є дзвіниця, де міститься й містилася за незапам'ятних часів гордість і дивина містечка – великі дзигарі Котторагоддіни. Оце й є той предмет, на який звернені очі всіх літніх добродіїв, що сидять у кріслах із шкіряними спинками.

Великі дзигарі мають сім циферблатів – по одному в кожній із семи стін вежі – так що їх можна бачити з усіх боків. Циферблати великі й білі, а стрілки важкі й чорні. Є там і доглядач, чий єдиний обов'язок – пильнувати годинника; але ця посада – чистісінька синекура, бо з котторагоддінськими дзигарями ще ніколи нічого не ставалося. Донедавна навіть припущення такої можливості вважалось єретичним. З найдавнішої давнини, відомості про яку збереглись в архівах, великий дзвін регулярно вибивав години. І так самісінько було з усіма іншими годинниками в містечку. Ніде в світі не пильнували так точного часу. Коли великий дзвін вважав за потрібне проголосити: «Дванадцята година!» – всі його слухняні послідовники одночасно розкривали горлянки й відгукувались, як сама луна. Одне слово, добряги городяни любили свою квашену капусту, але годинниками своїми вони пишались.

Усіх людей, які займають посади-синекури, більшою чи меншою мірою поважають, а що доглядач дзигарів у Котторагоддіні має найдосконалішу в світі синекуру, його й поважають найдужче з усіх людей у світі. Він головний сановник містечка, і навіть свині зводять на нього очі з щирою шанобою. Фалди його сурдута набагато довші, люлька, пряжки на черевиках, очі й черево - набагато більші, ніж у будь-якого з літніх добродіїв містечка; що ж до його підборіддя, то воно не подвійне, а потрійне.

Отже, я змалював вам щасливий куточок земної кулі – Котторагоддіну. Як жаль, що така чарівна картина мусила перемінитись на свою протилежність.

Серед наймудріших мешканців містечка давно ходять прислів'я про те, що «нічого доброго не може прийти з-за пагорбів»; і виявилось, що ці слова мають у собі трохи пророчого духу. Позавчора, десь за п'ять хвилин до полудня, на сході, на самому верху кряжа пагорбів з'явилась якась дивовижа. Така подія, звичайно, привернула увагу, і кожен невеличкий літній добродій, що сидів у кріслі з шкіряним сидінням, повернув одне зі своїх очей і скрушно вступився в ту появу, не зводячи другого ока з дзигарів на вежі. На той час, коли до полудня вже лишалося всього три хвилини, химерна поява вже сприймалась як зовсім невеличкий чоловічок чужоземного вигляду. Він збігав з пагорбів у великому поспіху, так що дуже скоро всі змогли розгледіти його добре. То був таки справді найчудніший дженджик з усіх, кого будь-коли бачили в Котторагоддіні. Колір його обличчя нагадував темний нюхальний тютюн; він мав довгий закандзюблений ніс, очі – як горошинки, широченний ротяку, чудові зуби, які він, очевидячки, навмисне виставляв напоказ, шкірячись від вуха до вуха. Решту його обличчя закривали баки й вуса. Голова була непокрита, волосся все в акуратненьких папільйотках. Убраний він був у облиплий чорний фрак, з однієї кишені якого вистромлявся довжелезний ріжок білої хустинки, чорні кашемірові штани до колін, чорні панчохи й тупоносі чорні лакові черевики з величезними бантами з чорної атласної стрічки. Під однією пахвою він мав височенного капелюха, під другою – скрипку, разів у п'ять більшу за нього самого. В лівій руці він тримав золоту табакерку, з якої, вистрибом-вихилясом збігаючи з пагорба, він раз у раз брав понюхи тютюну, виказуючи при тому якнайбільше самовдоволення. Господи, ото було видовище для поштивих городян Котторагоддіни!

Відверто кажучи, в цього суб'єкта, попри його усмішку, обличчя було зухвале й зловісне; і коли він вбіг просто в містечко, дивні тупі носаки його черевиків викликали немалі підозри; і не один з городян, що побачили його в той день, дав би дещицю, аби зазирнути під ту білу батистову хусточку, що так настирливо вистромлялась із кишені його фрака. Але найбільше праведне обурення цей нахабний жевжик викликав тим, що, витанцьовуючи то фанданго, то джигу, він наче й уявлення не мав, що в танці треба дотримувати певного рахунку.

А втім, добряги городяни ще не встигли як слід розплющити очі, коли рівно за півхвилини до полудня той паскудник, як я вже сказав, ускочив прямо серед них; там зробив «шасе», там «блансе», а потім, після піруета й «па-де-зефір», випурхнув просто на вежу ратуші, де приголомшений доглядач сидів і

курув, сповнений гідності й скрухи. Але чоловічок зразу схопив його за носа, смикнув угору й униз і насадив свого великого капелюха йому на голову, аж очі й рота закривши; а потім, замахнувшись великою скрипкою, почав бити його так довго й старанно, що при кожному падінні порожнистої скрипки на гладкого доглядача могло здатись, ніби цілий полк басових барабанщиків вибиває пекельний дріб у дзвіниці на вежі ратуші Котторагоддіни.

Хтозна, до якої відчайдушної помсти цей безчесний напад підштовхнув би городян, якби не одна важлива обставина: до полудня лишилась одна секунда. Дзвін готовий був ударити, і в цю хвилину найпершою, абсолютною необхідністю для кожного було – уважно дивитись на свій годинник. Правда, було очевидно, що в цю саму мить той суб'єкт на вежі витворяв з дзигарями щось зовсім неподобне. Але дзигарі почали бити, і ніхто вже не мав часу стежити за його витівками, бо всі повинні були рахувати удари дзвона.

«Один!» – промовили дзигарі.

«Отин!» – відгукнувся кожен із маленьких літніх добродіїв у кожному кріслі зі шкіряним сидінням у місті Котторагоддіни. «Отин!» – промовив і його кишеньковий годинник; «Отин!» – промовив і годинник його дружини; «Отин!» – промовили й годинники хлопців, і маленькі позолочені годиннички з репетирами на хвостах kota й свині.

«Два!» – вів далі великий дзвін.

«Тва!» – повторили всі годинники.

«Три! Чотири! П'ять! Шість! Сім! Вісім! Дев'ять! Десять!» – промовляв дзвін.

«Дри! Шодирі! Б'ять! Шішт'ь! Зім! Візім! Тев'ять! Те-сять!» – відгукувалися всі інші годинники.

«Одинадцять!» - промовив великий дзвін.

«Отинадцять!» - погодилися маленькі годинники.

«Дванадцять!» – промовив дзвін.

«Тванадцять!» – повторили вони, цілком задоволені.

«Таки тванадцять!» – сказали всі маленькі літні добродії, піднімаючи свої годинники.

Але великий дзвін іще не вдовольнився.

«Тринадцять!» – промовив він.

«Шорт!» – видихнули маленькі літні добродії, побліднувши, впустивши свої люльки й знявши праві ноги з лівих колін.

«Шорт! – простогнали вони. – Дринадцять! Дринадцять! Господи, дринадцятя готина!»

Годі й пробувати змалювати жахливу сцену, що настала по тому. Вся Котторагоддіна зразу запала в прикру тривогу.

«Що з моїм шифотом? – загорлали всі хлопці. – Я вже цілу готину голодний!»

«Що з моєю капустою? – заверещали всі господині. – Вона геть розварилася за готину!»

«Що з моєю люлькою? – обурилися всі маленькі літні добродії. – Грім бобий! Вона вже готину як погасла!» – і в великому гніві понабивали люльки, а тоді, впавши знову у свої крісла, почали пахкати так швидко й завзято, що всю долину враз заповнив непроглядний дим.

Тим часом усі капустини густо почервоніли на виду, і здавалося, наче той, що не проти ночі згадувати, заволодів кожною річчю, яка мала подобу годинника. Навіть ті годинники, котрі були вирізьблені на меблях, заходились танцювати, мов зачакловані, а ті, що на камінах, прямо скаженіли і безперестану вибивали тринадцять, і так теліпали та вимахували маятниками, що страх було дивитись. Але що було найгірше, так це те, що ні коти, ні свині вже не хотіли миритися з поведінкою маленьких годинничків, прив'язаних до їхніх хвостів, і з обурення гасали по всьому містечку, дряпались і тицькались усюди рилами, хрокали, й вищали, й нявкали, і кидались людям у обличчя, й ховалися під спідниці, і взагалі робили такий розгардіяш, що статечна людина й уявити не може. А малий негідник, очевидячки, напружував усі свої сили, щоб наробити ще більшого переполоху. Час від часу цього паскудника можна було вгледіти крізь дим. Він сидів у дзвіниці верхи на доглядачі, що лежав навznak. У зубах той лиходій тримав мотузку від дзвона і раз по раз смикав її рухом голови, зчиняючи таке бамкання, що в мене і досі у вухах гуде, як згадаю. А на колінах у нього лежала скрипка, і він обома руками пиляв її смичком без складу й ладу, вдаючи, ніби грає, лобуряка, «Джуді О'Фленеген і Падді О'Раферті».

В таких прикрих обставинах я покинув з огидою містечко, а тепер закликаю на поміч усіх шанувальників точного часу й квашеної капусти. їдьмо туди цілим загonom і відновімо давній лад у Котторагоддіні, викинувши того шибздика геть із дзвіниці.

Оскар Уайльд

Щасливий Принц⁴⁷

На високій колоні стриміла над містом статуя Щасливого Принца. Він був зверху донизу покритий тонесенькими листочками щирого золота. Замість очей у Принца сяяли два сапфіри, а на руків'ї шпаги пломенів великий рубін. Усі були в захваті від Принца.

– Він у нас прекрасний, мов флюгер-півень, – зауважив Міський Радник, що хотів уславитись як цінитель мистецтва. – От тільки користі від нього менше, – додав він, боячись, щоб його не запідозрили в непрактичності, хоч насправді він був ще й який практичний.

– Чому ти не можеш поводитись, як Щасливий Принц? – дорікала розсудлива матуся своєму хлоп'яті, яке заливалося слізьми, вимагаючи місяця з неба. – Он дивись, Щасливий Принц ніколи й не подумає чогось там вередувати.

⁴⁷ Перекладач: І. Корунець

– Я радий, що на білому світі є хоч один щасливець! – пробубонів, надивившись на ту дивовижну статую, один зневірений бідолаха.

– Чисто тобі ангел! – дивувалися Діти з Притулку, виходячи з собору в яскраво-червоних пелеринках і чистеньких білих фартушках.

– Що це ви кажете? Хіба ви коли-небудь бачили ангела? – здивувався Вчитель Математики.

– Авжеж, бачили – уві сні, – відповіли Діти з Притулку, і Вчитель Математики насупився, бо йому не подобалося, що діти бачать сні.

Якось уночі над містом пролітала Ластівка. Її подруги ось уже шість тижнів як подалися до Єгипту, а вона відстала, бо закохалася в чудовий Очерет. Уперше вона зустрілася з Очеретом ще навесні, коли ганялася за великим жовтим метеликом. Ластівку так зачарував гнучкий стан Очерету, що вона зараз же й защебетала до нього.

– Можна, я покохаю тебе? – запитала Ластівка, яка любила зразу переходити до діла, і зелений Очерет низько вклонився їй. Тоді Ластівка закружляла навколо нього, черкаючи крильцями воду, аж побігли срібні брижі. Отак Ластівка цілісіньке літо залицялася до Очерету.

– Що за безглузда любов? – щебетали інші ластівки. – Адже в того Очерету немає грошей, а родичів – більш ніж треба.

І справді, на річці росло повно очерету.

Потім, коли настала осінь, усі ластівки полетіли у вирій. Як їх не стало, наша Ластівка відчула себе вкрай самотньою, і Очерет помалу став їй набридати.

– Там він не вміє розмовляти, – сказала Ластівка. – До того ж, мабуть, він ще й не сталий, бо все заграє з вітерцем.

І справді, тільки-но повіє вітерець, Очерет йому й вклониться, та так зграбно!

«Та й сидень він, – міркувала далі Ластівка, – а я люблю мандри, отже, й чоловік мій повинен любити мандри».

– Ну то як, полетиш зі мною? – запитала його нарешті Ластівка. Та Очерет тільки похитав головою: він так любив свою домівку!

– Ах, то ти тільки жартував зі мною! – крикнула Ластівка. – Тоді я лечу в Єгипет, до пірамід. Прощай!

І вона знялась та й полетіла. Цілий день літала, а надвечір побачила велике місто.

– Де ж переночувати? – промовила сама до себе Ластівка. – Сподіваюсь, місто приготувалося мене зустрічати.

І раптом вона побачила статую на високій колоні.

– Отут я й зупинюся! – вигукнула вона. – Місце чудове, і свіжого повітря багато.

І Ластівка сіла просто між ступнями Щасливого Принца.

– Та у мене золота спальня! – вдоволено промовила вона, поглянувши довкола. І заходилась лаштуватися спати. Але не встигла вона сховати голівку під крило, як на неї раптом упала велика крапля води.

– Що за дивина! – вигукнула Ластівка. – На небі ні хмаринки, світять зорі, і дощ іде. Клімат на півночі Європи просто жахливий! Мій Очерет любив дощ, але ж він був такий егоїст!

А потім упала ще одна краплина.

– Яка користь від статуї, коли вона не може захистити від дощу? Треба пошукати якогось затишного димаря, – промовила Ластівка і вже хотіла летіти.

Та не встигла вона розпростати крила, як упала третя краплина. Ластівка глянула вгору, і що ж вона побачила!

Очі Щасливого Принца були повні сліз. Сльози котилися вниз по золотих щоках. Обличчя Принца було таке гарне в місячному сяйві, що Ластівку взяла жалість,

– Хто ти такий? – запитала вона.

– Я Щасливий Принц.

– То чому ж ти плачеш? Я вже вся мокра від твоїх сліз.

– Коли я ще був живий і в мене було справжнє людське серце, я не знав, що таке сльози,— відповіла статуя. – Я жив у палаці Sans Souci⁴⁸, куди смуткові не можна заходити. Цілими днями я розважався з друзями в саду, а ввечері танцював на балах у Великій Залі. Довкола саду стояв могутній мур, і мені жодного разу не спало на думку запитати, що діється там, за тим муром. Адже все коло мене було таке чудове! Всі придворні називали мене «Щасливим Принцом», і я таки й справді був щасливий, якщо у втіхах щастя. Так я жив і отак помер. А тепер, коли я вже неживий, мене поставили ось тут, так високо, що я бачу всі болячки і все убозтво мого міста. І, хоч серце в мене із свинцю, я все ж не можу стримати сліз.

«Як? То він не весь золотий?» – подумала Ластівка, але вголос цього не сказала, бо була дуже чемна.

– Ген там, – вела далі статуя тихим мелодійним голосом, – ген там у вузькій вуличці стоїть убогий будинок. Одне вікно в ньому відчинене, і я бачу жінку, що схилилась над столом. Обличчя її худе й стражденне, руки шкарубкі й червоні від уколів голки, бо вона кравчиха. Вона гаптує квіти-пасифлори на атласній сукні найвродливішої з фрейлін Королеви – в тій сукні фрейліна з'явиться на придворний бал. А в кутку кімнати в ліжку лежить її хворий синок. У нього гарячка, і він просить апельсинів. Мати ж нічого, крім річкової води, не може йому дати, і дитя безперестанку плаче. Ластівко, люба Ластівонько, чи не віднесла б ти їй рубін з руків'я моєї шпаги? Я ж не можу рушити з місця, бо ноги мої прикуті до п'єдесталу.

– Але я мушу поспішати до Єгипту, – відповіла Ластівка. – Мої посестри кружляють понад Нілом і розмовляють з пишними лотосами. Скоро вже вони полетять ночувати до гробниці Великого Царя. Там лежить він сам у розмальованій домовині. Він загорнений у жовте вбрання і набальзамований пахкими травами. Його шия обвита блідо-зеленим нефритовим ланцюжком, а руки в нього – мов зів'яле листя.

⁴⁸ Безтурботності (фр.).

– Ластівко, Ластівко, люба Ластівонько! Зостанься тут на одну тільки ніч і будь моїм посланцем. Хлопчика так палить спрага, і мати його така сумна.

– Не дуже я полюбляю отих хлопців, – відказала Ластівка. – Минулого літа, коли я жила над річкою, мірошникові діти, лихі хлопчиська, завжди кидали камінцями в мене. Звичайно, вони жодного разу не влучили, бо ми, ластівки, дуже спритні, а до того, я походжу з роду, що славився особливою спритністю. Та все ж це було дуже нечемно.

Але Щасливий Принц був такий сумний, що Ластівці стало жаль його.

– Тут дуже холодно, – сказала вона, – та байдуже, я зостануся тут на цю ніч і буду твоїм посланцем.

– Дякую тобі, люба Ластівонько, – мовив Принц.

І Ластівка виклювала з руків'я його шпаги великий червоний камінець і з рубіном у дзьобику полетіла понад дахами міста.

Вона пролетіла над дзвіницею собору, де статуї ангелів з білого мармуру.

Вона пролетіла над королівським палацом і чула звуки музики. На балкон вийшла вродлива дівчина зі своїм коханим.

– Яке диво ці зірки, – сказав він до неї, – і яка дивна влада кохання!

– Сподіваюсь, моя сукня буде вчасно пошита до придворного балу, – відповіла дівчина. – Я наказала вигаптувати на ній квіти пасифлори, та ці кравчихи такі ледачі.

Ластівка пролетіла над річкою і побачила ліхтарі на щоглах кораблів. Потім вона пролетіла над гетто і побачила старих євреїв, що вкладали торгові угоди між собою і зважували монети на мідних терезах. Та ось, нарешті, вона підлетіла до вбогого будинку й заглянула у вікно. Хлоп'я кидалося в гарячці, а мати на мить заснула – так натомилася. Ластівка шмигнула у вікно й поклала рубін на стіл біля наперстка кравчихи. Потім обережно покружляла над ліжком, навіваючи прохолоду на чоло хлоп'яти.

– Як мені стало добре! – мовило дитя. – Певне, я скоро видужаю. – І заснуло солодким сном.

Ластівка вернулася до Щасливого Принца і розповіла йому все.

– Дивно, – сказала вона насамкінець, – але мені тепло, хоч надворі страшений холод.

– Це тому, що ти зробила добре діло! – пояснив їй Принц.

І Ластівка задумалась над цим, а тоді й заснула. Від думок її завжди хилило на сон.

Коли розвиднілось, Ластівка полетіла до річки купатись.

– Що за дивне явище! – вигукнув Професор Орнітології, що саме йшов містком. – Ластівка взимку!

І він докладно описав це у місцевій газеті. Всі цитували ту статтю: в ній було повнісінько таких слів, яких ніхто не розумів.

«Сьогодні ж уночі лечу до Єгипту», – сказала собі Ластівка і зразу повеселіла.

Вона відвідала всі пам'ятники міста і довго сиділа на шпилі церковної дзвіниці. Але хоч би де вона з'являлась, горобці негайно починали цвірінькати:

«Яка поважна чужинка! Яка поважна чужинка!» І їй було дуже приємно чути таке про себе.

Коли зійшов місяць, Ластівка знову повернулася до Щасливого Принца.

– Є в тебе які доручення в Єгипет? – голосно запитала вона. – Я зараз вирушаю.

– Ластівко, люба Ластівонько! – заблагав Принц. – Чи не побула б ти ще одну ніч біля мене?

– На мене чекають в Єгипті, – відповіла Ластівка. – Завтра мої посестри летять на другі пороги Нілу. Там в очеретах лежать бегемоти, а на великому гранітному троні сидить бог Мемнон. Цілісіньку ніч він не зводить погляду з зірок, а коли сходить ранкова зірниця, вітає її; радісним окликом. Опівдні жовті леви сходяться до річки на водопій. У них очі виблискують, як зелені берили, а рикання їхнє гучніше за рев водоспаду.

– Ластівко, люба Ластівонько! – промовив Принц. – Ген там, за містом, я бачу юнака в мансарді. Він схилився над столом, над паперами. Перед ним у склянці зів'ялі фіалки. У нього кучерявий каштановий чуб, губи рожеві, немов гранати, а очі великі й задумливі. Він поспішає закінчити свою п'єсу для Директора Театру, але так змерз, що несла йому більше писати. Протопити ж і нагріти кімнату нічим, і від голоду паморочиться голова.

– Гаразд, побуду ще одну ніч біля тебе, – погодилася Ластівка. У неї було таки дуже добре серце. – Віднести йому другий рубін?

– На жаль, я не маю другого рубіна, – сказав Принц. – Єдине, що в мене зосталось, це – очі. Вони зроблені з рідкісних сапфірів, привезених ще тисячу років тому з Індії. Виклої один сапфір і віднеси тому юнакові. Він продасть коштовний камінчик ювелірові, купить харчів та дров і докінчить свою п'єсу.

– Любий Принце, не можу я цього зробити! – вигукнула Ластівка й заплакала.

– Ластівко, Ластівонько! Вволь мою волю!

І Ластівка видзьобала Принцові око й понесла до вбогого житла драматурга. Влетіти до кімнати було не важко, тому що в дахові була дірка. Крізь неї Ластівка й прошмигнула всередину. Юнак сидів, затуливши обличчя долонями, і навіть не чув помахів крилець, а тоді глянув і побачив неймовірної краси сапфір на зів'ялих фіалках.

– Ого, мене починають цінувати! – радісно вигукнув він. – Це від якогось багатого поклонника. Тепер я вже закінчу свою п'єсу. – І його лице засяяло від щастя.

А вранці Ластівка полетіла до гавані. Там вона сіла на щоглу великого корабля і дивилась, як матроси витягають канатами великі ящики з трюму.

– Нумо, р-разом! – щораз кричали вони, підіймаючи ящик.

– Я відлітаю до Єгипту! – гукнула їм Ластівка, проте ніхто не звернув на неї уваги. А коли зійшов місяць, вона знову повернулася до Щасливого Принца.

– Я прилетіла попрощатися з тобою! – крикнула вона йому.

– Ластівко, люба Ластівонько! – заблагав Принц. – Побудь іще одну ніч біля мене!

– Зараз зима, – відказала Ластівка, – і тут незабаром випаде сніг. А в Єгипті сонечко зігріває зелені пальми, і крокодили повитягувались у драговинні й ліниво поглядають довкола. Мої посестри вже ліплять гнізда в Баальбекському храмі⁴⁹, а рожеві та білі голуби дивляться на них і воркують. Любий Принце, я мушу залишити тебе, проте я ніколи, ніколи тебе не забуду, а коли прийде весна, я принесу тобі з Єгипту два коштовні камінчики замість тих, які ти віддав, Я знайду там рубін, червоніший від червоної троянди, і сапфір, голубіший за морську хвилю.

– Внизу, на площі, – вів далі Щасливий Принц, – стоїть маленька дівчинка, що торгує сірниками. Вона впустила сірники в рів, і вони геть зіпсувались. Батько битиме її, коли вона не принесе додому грошей. Дівчинка он стоїть і гірко плаче. Боса, без панчів, і голівка не запнута. Виклюй друге моє око та віднеси дівчинці, і батько не битиме її.

– Гаразд, я залишусь біля тебе ще одну ніч, – сказала Ластівка, – проте виклювати тобі друге око я не можу. Адже ти станеш зовсім сліпий,

– Ластівонько, люба Ластівонько, – мовив Принц, – уволь мою волю.

І вона виклювала Принцові друге око, підлетіла до дівчинки, і впустила той коштовний камінчик їй просто на долоню.

– Яке гарніосіньке скельце! – зраділа дівчинка і, сміючись, побігла додому.

А Ластівка вернулася до Принца.

– Тепер ти сліпий, – сказала вона, – тож я залишусь біля тебе навіки.

– Не треба, Ластівонько моя, – відповів бідолашний Принц, – ти мусиш летіти до Єгипту.

– Я залишусь біля тебе навіки, – повторила Ластівка й заснула біля Принцових ніг.

Весь наступний день вона сиділа в Принца; на плечі, розповідаючи йому про те, що бачила в чужих краях: про рожевих ібісів, що довгими вервечками стоять на мілинах Нілу й дзьобами виловлюють золоті рибки; про старого, як сам світ, Сфінкса, що мешкає в пустелі і знає геть усе; про купців, що повільно йдуть поруч зі своїми верблюдами, перебираючи бурштинові чотки; про Царя Місячних гір, який з лиця, мов ебенове дерево, і поклоняється великій брилі кришталю; про велику Зелену Змію, що спить на пальмі, а двадцять жерців годують її медяниками, та про пігмеїв, що плавають по великому озері на широких пласких листках і всякчас воюють з метеликами.

– Люба Ластівонько, – сказав Принц, – ти розповіла мені про справжні дива. Але найдивніше в світі – це людські страждання. Як їх розгадати? Тож облети моє місто, Ластівонько, і розкажи мені про все, що побачиш.

І Ластівка полетіла над містом і побачила, як розважаються багатії в розкішних палатах, а бідаки сидять у них під ворітьми. Вона завернула в темні закутки і побачила бліді личка нужденних дітей, що сумно дивилися на чорну вулицю. А під мостом двоє хлопчаків лежали обнявшись, намагаючись зігріти один одного.

⁴⁹ Баальбек – місто в Лівані, де збереглися рештки величних споруд періоду римського панування, зокрема руїни храму Юпітера.

– Їсти, як нам хочеться їсти! – скиглили вони.

– Ану забирайтеся звідси! – гримнув Поліцейський. І діти вийшли на дощ. Ластівка вернулась до Принца й розповіла йому про все, що бачила.

– Я весь позолочений, – сказав Щасливий Принц. – Зніми з мене золотий листочок за листочком і роздай бідним. Люди чомусь гадають, що в золоті щастя.

Листочок за листочком Ластівка знімала з статуї золото, аж доки Щасливий Принц зробився весь тьмянний і сірий. Листочок за листочком роздавала вона щире золото бідним, і дитячі личка рожевіли, діти починали сміятись і гратися в різні ігри на вулиці.

– У нас є хліб! – радісно гукали вони.

Потім випав сніг, а за снігом прийшли морози. Вулиці засріблилися, вони стали такі блискучі; довгі бурульки, немов кришталеві ножі, позвисали з дахів будинків; всі повдягали кожухи, а хлопці в червоних шапочках каталися по льоду на ковзанах.

Бідній Ластівці мороз дошкуляв дедалі більше, але вона не кидала Принца, бо вірно покохала його. Вона крадькома хапала крихти хліба біля дверей пекарні тоді, коли пекар одвертався, і намагалася хоч трішки зігрітись, махаючи крильцями. Та нарешті вона зрозуміла, що настав час помирати. В неї тільки й лишилося сил, щоб востаннє злетіти Принцові на плече.

– Прощай, любий Принце! – прошепотіла вона. – Можна, я поцілую твою руку?

– Я радий, що ти, нарешті, летиш до Єгипту, Ластівонько! – мовив Принц. – Ти надто довго затримувалася тут; але ти мусиш поцілувати мене в губи, тому що я люблю тебе.

– Не до Єгипту я лечу, – відповіла йому Ластівка. – Я лечу в Оселю Смерті. Адже Смерть – рідна сестра Сну, чи не так?

І вона поцілувала Принца в губи і впала мертва до його ніг.

У ту ж мить пролунав дивний тріск усередині статуї, ніби там щось розірвалось. То розколалося свинцеве серце. Був таки справді лютий мороз.

Рано-вранці вийшов на площу прогулятися Мер Міста зі своїми Радниками. Проходячи повз колону Принца, він звів погляд на статую:

– Лишенько! До чого ж обшарпався цей Щасливий Принц! – вигукнув Мер.

– А й справді обшарпався! – підхопили Міські Радники, які завжди і в усьому погоджувалися з Мером. І вони підійшли до статуї, щоб оглянути її зблизька.

– Гляньте: рубін із його шпаги випав, очі зникли, позолота вся зійшла,— вів далі Мер. – Та він анітрохи не кращий за жебрака!

– Анітрохи не кращий за жебрака! – водно повторили Міські Радники.

– А біля його ніг лежить якась мертва пташка! Нам, певне, треба видати розпорядження: пташкам тут гинути забороняється.

І Секретар Міської Ради негайно занотував цю пропозицію.

І скинули статую Щасливого Принца.

– Оскільки в ньому вже немає краси, то й користі немає! – казав Професор Естетики в університеті.

І розплавляли статую на горні, і скликав Мер Міську Раду, щоб вирішити, що робити з металом.

– Звісно, нам потрібна нова статуя, – сказав Мер. – І хай ця статуя зображає мене!

– Мене! – повторив за ним кожен Радник, і зчинилася між ними суперечка. Недавно я чув про них: вони й досі сперечаються.

– Дивно! – сказав Головний Ливарник. – Це розбите свинцеве серце ніяк не топиться в горні. Доведеться його викинути геть.

І шпурнули серце на смітник, де лежала мертва Ластівка.

І звелів Бог ангелові своєму:

– Принеси мені дві найцінніші речі, які є в цьому місті.

І приніс йому ангел свинцеве серце та мертву пташку.

– Ти правильно вибрав, – сказав Бог.

Сельма Лагерлеф

Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми (уривок) 50

Нільс не знав, довго він спав чи ні, аж раптом його збудив якийсь шурхіт.

На підвіконні, якраз проти хлопця, стояло невеличке люстерко, і в ньому відбивалась майже вся кімната. Підвів хлопчик голову, зиркнув у люстерко і мало не скрикнув з подиву.

Скриня! Важке віко матеріної скрині відчинене!

Ту велику дубову скриню, оковану залізом, мама нікому не дозволяла відчиняти. В ній вона тримала речі, що дістала у спадок ще від бабусі: старосвітські сукні з грубого домашнього сукна, вишиті різнобарвним бісером сорочки, білі, як сніг, накрохмалені очіпки, важкі пряжки та ланцюжки. Тепер такого одягу вже не носили, і мати не раз хотіла його продати, та в останню мить їй ставало жалко бабусиних речей. Ідучи з дому, мати ніколи не лишала скриню відчинену, а надто як Нільс був у хаті сам. І сьогодні теж замкнула, хлопчик бачив.

То хто ж її відчинив?

Нільсові стало лячно. Може, поки він спав, до хати заліз злодій? Може, він ховається десь у кутку? Хлопчик боявся поворухнутись і не зводив очей з люстерка. Він сподівався побачити в ньому злодія.

Раптом Нільс помітив на краєчку скрині якусь тінь. Ось вона заворушилась...

Невже то йому ввижається? Хлопчик придивився пильніше і зачудовано роззявив рота.

На скрині сидів – хто б ви думали? Гном! Справжнісінький гном у чорному каптанці з білим мереживним коміром і манжетами, в штанях і крилатому капелюсі. Панчохи в нього були підв'язані під коліньми пишними бантами, а на черевиках поблискували срібні пряжки. Обличчя гном мав старе, зморшкувате.

Нільс багато чував про гномів, проте ніяк не сподівався, що вони такі маленькі. Адже цей, на скрині, був завбільшки з палець.

Гном витяг вишиваного очіпка і так захоплено його роздивлявся, що й не помітив, як хлопчик прокинувся.

Нільс був страшенно вражений, однак страх його минувся. Бо хіба можна боятися такого маленького чоловічка!

Поки той, забувши про все на світі, милувався чудовим старовинним візерунком, хлопчик розмірковував, яку б його встругнути капость. Може, вштовхнути гнома до скрині і залякнути віко?

Однак Нільс не наважився торкнутися гнома рукою, тому він озирнувся по кімнаті, шукаючи, чим би його вштовхнути. Він глянув на канапу, потім перевів погляд на плиту, на мисник, на відро з водою біля дверей, на заставлену всякою всячиною шаховку. Далі зирнув на татову рушницю, що висіла на стіні. Нарешті погляд його спинився на сачкові ловити метеликів, що висів на цвяшку біля самого вікна. Ось це йому й треба!

Нільс обережно підвівся і схопив із цвяха сачок. Хляп! – і гном опинився в пастці!

Хлопчик сам не сподівався, що йому так пощастить. Гном полетів у сачок сторч головою і безпорадно борсався на самому дні.

Нільс не знав, що йому робити з полоненим. Він тільки розмахував сачком, аби гном не видряпався і не втік.

– Слухай-но, Нільсе, – озвався нарешті гном, – відпусти мене на волю. Я вже багато років допомагаю вашій родині, тож зглянься надо мною. Я тобі дам золотого завбільшки з татів годинник.

Нільс подумав, що одна монета – надто малий викуп. Проте він уже й сам радий був спекатись гнома. Тому хлопчик перестав вимахувати сачком.

Гном, спритно чіпляючись за сітку, видряпався вже майже на самий верх, коли Нільсові раптом спало на думку, що можна було б зажадати від полоненого ще одного: хай зробить так, аби уроки вивчились самі собою.

І він знову труснув сачком.

Та враз хлопець дістав такого ляпаса, що випустив із рук сачка і брязнув на підлогу...

Коли Нільс отямився, то побачив, що він у хаті сам один. Від гнома й сліду не залишилось, скриня була зачинена, а сачок висів на цвяшку, там де й завжди.

Якби обличчя не горіло від ляпаса, ніби хто його ошпарив, хлопчик подумав би, що це йому тільки приснилося.

«Звичайно, тато й мама скажуть, що я все вигадав, – міркував він. – Не повірять, що я через гнома не вивчив уроків. Краще відразу взятися за книгу».

Однак, ступивши кілька кроків, Нільс зупинився. Сталось щось дивне. Не могла ж кімната вирости! Але чого ж тоді йому так довго треба йти до столу? А

що зробилося з кріслом? На вигляд воно ніби таке саме, як було, та чомусь хлопчикові довелося спинатись на поперечки, щоб сісти на нього. І стіл теж виріс – до нього не дотягтися з крісла, хіба що стати на бильце.

– Що за напасть! – вигукнув Нільс. – Чи не зачарував гном і крісло, і стіл, і геть усю кімнату?

Книжка теж лежала на столі і на вигляд була ніби така сама, проте й з нею щось стялося, бо Нільс не міг прочитати й слова, доки не виліз на саму сторінку.

Він ледве здолав кілька рядків, а тоді випадково підвів голову, позирнув на люстерко і здивовано скрикнув:

– О, а це хто?

Бо в дзеркалі він помітив маленького гнома, одягненого в шкіряні штанці та картату сорочку.

– А вбраний він точнісінько так, як я, – по хвилі мовив Нільс і посварився на гнома кулаком.

Чоловічок у дзеркалі теж посварився кулаком.

Нільс смикнув себе за чуба, і гном у дзеркалі смикнув себе за чуба.

Нільс крутнувся на п'ятах, і хлопчик у дзеркалі зробив те саме. Нільс зазирнув за люстерко, чи, бува, не сховався хтось за ним. Та все дарма: там не було нікого.

І тоді Нільса охопив розпач. Він збагнув, що гном зачарував його, і той малесенький хлопчик у дзеркалі – це він сам, Нільс Гольгерсон.

«А може, це тільки сон? – подумав він. – Може, треба трошки почекати, і все мине?»

Хлопчик став перед люстерком і на хвилю зажмурився. Потім розплющив очі, та дарма: він ані на палець не побільшав. Усе залишилось таке саме – білявий чуб, ластовиння на носі, латки на штанцях, поцеровані шкарпетки – геть усе, тільки набагато меншого розміру.

«Треба шукати гнома, – вирішив Нільс. – Може, він просто пожартував? Знайду його й помирюся!»

Нільс зіскочив на підлогу й заходився шукати. Він зазирнув за крісло, під шафу, під канапу, заповз навіть у мишачу нірку – тепер йому це було не важко зробити, – проте гнома ніде не знайшов.

Хлопчик плакав, обіцяв, що більше нікому не скаже поганого слова, ніколи не скривдить жодної тварини. Аби тільки знову стати людиною, він буде добрий і слухняний. Та хоч що він казав, нічого не допомагало.

Раптом Нільс згадав, як мама розповідала, ніби гноми полюбляють жити в стайні, й надумав пошукати ще біля корів. На щастя, двері стояли відчинені, а то хлопцеві тепер годі було б дотягнутися до клямки.

Нільс вибіг у сіни. Де ж його дерев'яні капці? Адже, як водиться в шведських селах, він залишив їх у сінях, а в кімнаті сидів у самих тільки шкарпетках. І що робитиме він з тими великими важкими шкарбунами, коли він такий маленький? Та враз Нільс помітив біля порога пару маленьких капчиків. Тоді він засмутився ще дужче.

«Виходить, гном не забув зачарувати і моє взуття, – подумав він. – Отож не скоро я позбудуся лиха».

На старій дубовій дошці, що лежала перед сінешніми дверима, вистрибував горобець. Побачивши хлопчика, він загукав:

– Цвірінь! Цвірінь! Гляньте лишень на Нільса, гусячого пастуха! Гляньте на крихітку Нільса Гольгерсона!

Тоді гуси та кури й собі повернули до хлопчика голови і зняли галас.

– Ку-курі-ку! – заспівав півень. – Так йому й треба! Він скуб мене за гребінь! Ку-курі-ку!

– Так йому й треба! Так йому й треба! – підхопили кури.

А гуси підійшли ближче і, витягаючи голови, питали:

– Хто це зробив? Хто це зробив?

Але найдивовижніше було те, що Нільс розумів їхню мову. Він так розгубився, що не міг і кроку ступити, тільки стояв на порозі, слухав і думав:

«Це, певно, через те, що я став гномом. Саме тому я й розумію їх».

Однак хлопчик не міг довго терпіти, щоб кури тішилися з його нещастя. Він шпурнув у них камінцем і крикнув:

– Ану цитьте, а то я вам дам!

Проте Нільс забув, що тепер він став маленький і кури вже не бояться його. І справді, вони відразу накинулись на нього, почали дзьобати й закричали ще дужче:

– Так йому й треба! Так йому й треба!

Нільс спробував утекти від курей, але вони бігли за ним слідом і правили своєї.

Кури, певне, не дали б малому спокою, якби на подвір'ї не з'явилася кішка. Побачивши її, вони одразу стихли і, ніби нічого й не сталося, почали далі порпатися в землі.

– Нільс кинувся до кішки.

– Люба кицю, – мовив він, – ти знаєш на нашому подвір'ї всі закутки й нірки. Будь така ласкава і скажи мені, де я можу знайти гнома?

Кішка відповіла не зразу. Вона сіла, згорнула хвоста гарним кільцем навколо передніх лап і поглянула на хлопчика.

Це була велика чорна кішка з білою латочкою на грудях і гладенькою шерстю, що аж вилискувала на сонці. На вигляд кішка здавалась дуже лагідною, навіть кігті втягнула в м'якенькі лапи і примружила сірі очі з вузьенькою щілинкою посередині.

– Звісно, я знаю, де живе гном, – по хвилі мовила вона солодким голоском.

– Але ще не відомо, чи я захочу тобі сказати.

– Люба кицю, ти ж повинна мені допомогти! Хіба ти не бачиш, що гном зачарував мене?

Кішка ледь розплющила очі. В них блимнув зелений лихий вогник, однак відповіла вона так само лагідно:

– За що ж мені помагати тобі, га? Може, за те, що ти смикав мене за хвоста?

Нільс розсердився. Він забув, який він тепер малий і безсилий.

– Я ще й зараз можу смикнути тебе, як будеш така розумна! – крикнув він і кинувся до кішки.

І враз кішка змінилася. Шерсть у неї најачилась, спина вигнулась, із пухнатих лапок висунулися гострі кігті, а широко розплющені очі запалали червоним вогнем. Нільсові навіть здалося, що перед ним якийсь небачений звір. Однак він не втік, а ступив ще крок уперед. Раптом кішка стрибнула на нього, звалила на землю, наступила передніми лапами на груди й роззявила пащу.

Хлопчик відчув, як кіщині пазурі впиваються йому в тіло, а гострі зуби кусають шию.

– Рятуйте! Рятуйте! – щосили заверещав він тоненьким голоском.

Однак ніхто не прийшов на допомогу, і Нільс подумав, що тут йому й смерть.

Та враз кішка сховала пазурі і випустила Нільса з лап.

– Поки що досить, – мовила вона. – Я пускаю тебе задля твоєї матері – вона добра жінка і завжди годує мене молоком. Я лише хотіла показати тобі, хто з нас дужчий.

Сказавши це, кішка повернулася і пішла собі, тихенько муркочучи, знову лагідна й спокійна.

Нільсові було так соромно, що він чимдуж гайнув до стайні, ні на кого не озираючись.

У стайні було всього три корови, та, побачивши хлопця, вони так заревіли, що можна було подумати, ніби там їх цілих тридцять.

– Му! Му! Добре, що є на світі справедливість! – мукала одна.

– Му! Му! Еге ж! Таки є! – вторували інші дві.

Хлопчик хотів спитати їх про гнома, та де там: корови зчинили таке риковище, ніби до стайні забіг чужий собака, – били ногами, дзвеніли ланцюгами і замахувалися рогами.

– Ану підійди лишень, – казала одна, – я так тебе хвицну, що довіку пам'ятатимеш!

– Ходи ближче, – погрожувала друга. – Скуштуєш моїх рогів. Я тобі нагадаю, як ти пустив мені у вухо осу!

– Ну, чого стоїш? Я хочу віддячити тобі за те, що ти лупцював мене дерев'яними капцями! – гримала третя.

Нільс хотів сказати коровам, що він шкодує за свої вчинки і надалі буде чемний, хай тільки вони скажуть йому, де знайти гнома. Але корови і слухати його не хотіли. Хлопчик злякався, що котрась таки скине ланцюга і справді буцне його рогом, тому швиденько вийшов із стайні.

Тепер він переконався, що ніхто в дворі не хоче йому допомогти шукати гнома. Та гном, певне, й не зняв би чари, якби Нільс і знайшов його.

Хлопчик видряпався на кам'яну огорожу, зарослу ожиною й терном, яка оточувала їхню садибу, сів і почав думати, що йому тепер робити. Батько й мати прийдуть додому і будуть страшенно вражені. То буде диво на всю

околицю. І старі, й малі з'їдуться поглянути на нього. А може, ще батьки виставлятимуть його на ярмарку?

Ні, про таке навіть страшно подумати! Краще хай би його взагалі більше ніхто не побачив.

О, який же він нещасний! У цілому світі немає хлопця нещаснішого за нього. Адже він уже не людина, а якась химера...

Нільс окинув оком рідну оселю. Маленька побілена хатка, ніби прибита до землі стрімким величезним дахом, маленька стайня і городу стільки, що на ньому ледве можна обернути конем. Але тепер усе це стало для нього аж надто велике. Адже віднині за домівку йому могла правити хіба що нірка в коморі. Нільс сидів зажурений: йому здавалося, що більше він ніколи не стане великий.

А погода була чудова. Навколо дзюрчала вода, розпукувались бруньки, цвірінькали горобці. В блакитному небі чорніли табуни перелітних птахів, що поверталися з вирію. Їх було багато, але хлопчик упізнав тільки диких гусей, що летіли ключами.

Гуси летіли ключ за ключем високо-високо, але все одно хлопчик чув, як вони кричали:

– Ми летимо в Лапландію! Ми летимо в Лапландію!

Помітивши домашніх гусей, що статечно походжали подвір'ям, вони спускалися нижче й гукали:

– Летіть із нами! Летіть із нами! Ми спішимо в Лапландію!

Домашні гуси витягали голови й пильно дослухалися. З кожним новим ключем вони дедалі більше хвилювалися, лопотіли крильми, пробували злетіти. Однак стара гуска бігала навколо них і лементувала:

– Геть подуріли! Геть подуріли! Летіти на голод і холод! – і, задерши голову, відповідала диким гусям: – Нам і тут добре! Нам і тут добре!

Клич диких гусей найбільше схвилював молодого гусака Мортена. Коли надлетів новий табун, він закричав:

– Пождіть! Я лечу з вами! Я лечу з вами!

Гусак розправив крила, підлетів, однак з незвички знову впав на землю.

Дикі гуси, певно, почули його, бо повільно завернули назад поглянути, чи він справді летить.

– Чекайте! Чекайте! – гусак знову спробував знятися.

Нільс сидів на огорожі і все це бачив і чув.

Таж Мортен найбільший їхній гусак! Тато й мама дуже жалкуватимуть, якщо він полетить.

І, зовсім забувши про те, що він малий та безсилий, хлопчик стрибнув з огорожі, кинувся межі гуси і схопив Мортена за шию.

– Стривай, не лети! Не лети, чуєш?

Але саме цієї миті Мортен збагнув, як йому треба відриватись від землі. Він не звернув на хлопця уваги, а разом з ним знявся в повітря.

Гусак злетів так раптово, що в Нільса запаморочилася голова. Поки він зрозумів, що все одно не втримає гусака, вони були вже високо в небі, і якби Нільс відпустив тепер гусакові шию, то напевне впав би додолу й розбився.

Єдине, що він міг зробити, це видертися Мортенів верхи на спину. Але втриматись на гладенькому пір'ї теж було не легко. Хлопчиків довелося міцно вхопитися обома руками за пір'їни, щоб не полетіти вниз.

Джанні Родарі

Пригоди Цибуліно⁵¹ (уривок)

Цибуліно був сином Цибулоне і мав семеро братів. Звали їх Цибулетто, Цибулотто, Цибулучча та іншими подібними іменами, найкращими в шановній цибуліній родині. Люди вони були, що й казати, хороші, але безталанні.

Та й не дивно. Де цибуля, там і сльози.

Жив Цибулоне з усією своєю родиною в дощаній халупі, не більшій від ящика для розсади.

Коли хто з панів потрапляв, бувало, на вулицю, то роздратовано морщив носа і велів візникові їхати швидше: «Пхе, як тхне цибулею».

Якось через те село мав проїздити правитель країни, сам принц Лимон. І його придворні побоювалися, щоб не постраждав від запаху цибулі принців ніс.

– Ну що скаже принц, коли почує, як тхне від оцих злиднів?!

– Треба їх напахтити, – вирішив обер-камергер.

І одразу ж послали з десяток солдатів Лимончиків, щоб напахтити бідноту. Цього разу солдати облишили свої шаблі та гармати, а взяли на плечі лише обприскувачі з одеколоном, амброю, фіалковими пахощами та найкращою трояндовою водою з Болгарії.

Солдати вигнали надвір Цибулоне з його синами і всією ріднею, поставили попід муром і оббризкали від голови до ніг пахощами, аж бідолашний Цибуліно застудився.

Та ось долинув звук сурми, і в супроводі усіх Лимонів і Лимончиків з'явився сам правитель, принц Лимон. Він був одягнений у все жовте, а над його жовтою шапкою дзеленчав золотий дзвіночок. У придворних Лимонів дзвіночки були срібні, а у простих Лимончиків – бронзові. І так усі ті дзвіночки гарно дзеленчали, що люди збігалися, як на дивовижу, – думали, що то оркестр.

Цибулоне і Цибуліно опинилися спереду, тому їх штовхали і в боки, і в спину ті, що стояли позаду. Старому бідоласі Цибулоне це набридло, і він почав гукати:

– Назад! Назад!

Принц Лимон почув те і розсердився. А потім спинився, підійшов окаряч до Цибулоне і гримнув на старого:

– А чого це ти кричиш «назад, назад»? Може, тобі не до вподоби, що мої вірні піддані тиснутья вперед, щоб на мене подивитися? Га?

– Ваша світлосте, – зашепотів йому на вухо обер-камергер, – мені здається, що цей чоловік – небезпечний бунтівник! Його треба тримати під пильним наглядом.

⁵¹Переклад А.Іллічевського.

І один із охоронців принца навів на Цибулоне спеціальну підзорну трубу, у яку наглядали за бунтівниками. Кожен з Лимончиків мав таку трубу.

Бідолашний Цибулоне аж позеленів зі страху.

– Ваша величносте, – насилу пробелькотів він, – то мене ж задавлять!

– І добре зроблять! – гримнув принц Лимон.

Тут обер-камергер звернувся до натовпу з такою промовою:

– Любі наші підданці! Його світлість дякує вам за вірнопіддані почування і за стусани, якими ви частуєте один одного. Тож штовхайтесь, громадяни! Штовхайтесь, громадяни! Штовхайтесь дужче!

– Та коли б і вас із ніг не збили, – вихопилося у Цибуліно.

І тут-таки один із стражників навів на хлопчину свою підзорну трубу. Цибуліно зважив за краще втекти і попід ногами старших швидко пробрався назад.

Громадяни спочатку не дуже тіснилися. Та обер-камергер так загрозливо бликав на них, що юрба захвилювалася, мов вода у діжці. Штовханина стала такою, що зрештою старий Цибулоне не утримався на місці і наступив простісінько на ногу самому принцові Лимону. У його світлості на ногах були мозолі, тож йому аж свічки в очах засвітилися. Десяток солдатів Лимончиків з усіх боків як один кинулися на нещасного Цибулоне і закували його в кайдани.

– Цибуліно! Цибуліно! – гукав старий, а його вже тягли геть.

Цибуліно був у цю мить уже далеко, та всі навколо нього все знали і, як то буває, знали навіть те, чого насправді й не було.

– Ото добре, що його схопили. Адже він хотів ударити його світлість кинджалом!

– Та зовсім не те! У нього в кишені був кулемет!

– Кулемет у кишені? Бути цього не може!

– А ви не чули пострілів?

Насправді то були не постріли, а тріскотіння ракет на честь принца Лимона. Але люди так переполошилися, що кинулися врозтіч від солдатів Лимончиків.

Цибуліно хотів був крикнути усім цим людям, що в кишені його батька був лише недокурок тосканської сигари. Та подумав, що краще буде промовчати.

Бідолашний Цибуліно! Йому здалося, що він раптом перестав бачити на праве око, – а то була просто сльоза.

– Назад, дурна! – наказав їй Цибуліно і зціпив зуби, щоб не заплакати. Налякана сльоза сховалася і більше не з'являлася.

* * *

Одне слово, Цибулоне засудили до тюремного ув'язнення не тільки на все життя, а й після смерті, бо при тюрмах принца Лимона були і кладовища, де ховали померлих в'язнів.

Другого дня Цибуліно прийшов до тюрми провідати батька. Вони обнялися.

– Бідний мій тату! Вас запроторили до тюрми як злочинця разом з найлихішими бандитами.

– Не думай так, синку, – ласкаво відказав батько. – У тюрмі повнісінько найчесніших людей.

– А що ж поганого вони зробили?

– Та нічого. От за це-то вони й попали до тюрми. Принц Лимон не любить чесних людей...

Цибуліно замислився, і йому здалося, що він зрозумів.

– То сидіти у тюрмі – це честь? – спитав він.

– Буває й так... Тюрми збудовані для грабіжників та убивць. Але з того часу, коли країною почав правити принц Лимон, грабіжники та убивці служать при ньому, а в тюрмах сидять чесні громадяни.

– Я теж хочу стати чесним громадянином, – сказав Цибуліно. – Але в тюрмі сидіти не хочу. Отож я скоро повернуся і всіх вас визволю.

– Не нахваляйся, – посміхнувся старий. – Це не так легко зробити.

– От побачиш, я свого доб'юся!

Тут прийшов один із тюремників Лимонів і наказав закінчувати побачення.

– Цибуліно, – сказав тоді бідолашний в'язень, – ти тепер уже величенький і можеш сам про себе подумати. Про твою маму і братиків подбає дядечко Цибуля. Я хочу, щоб ти пішов учитися.

– Але ж у мене нема книжок і купити їх ні за що.

– То не біда. Навчися добре викривати шахраїв і негідників. А найбільше вивчай тих, що при владі.

– А що я робитиму далі?

– Настане час – сам побачиш.

– Ну годі вже! – кричав Лимон-тюремник. – Годі базікати! А ти, шмаркачу, забирайся геть, якщо не хочеш теж потрапити за ґрати.

Цибуліно так і хотів сказати Лимонові щось дошкульне, та прикусив язичка, щоб не кинули його за ґрати, раніш ніж він візьметься до справи.

Хлопчик поцілував тата й побіг

Того ж дня він доручив свою маму і братиків дядечкові Цибулі, якому в житті пощастило трохи більше, ніж іншим родичам, бо він служив двірником. Розпрощавшись з ними, Цибуліно почепив на палицю пакуночок з речами, взяв її на плече і рушив у дорогу.

Цибуліно пішов навмання першою-ліпшою дорогою і не помилився. Години за дві дійшов до якогось невеличкого сільця - такого малого, що навіть дощечки з назвою не було біля крайньої хатини.

Та й хатина схожа була більш на буду для цуценяти, ніж на житло. Біля віконечка сидів якийсь дідок з рудуватою борідкою. Він сумно поглядав на вулицю і, здавалося, дуже журився над чимось.

**Питання з курсу «Іноземна література для дітей»,
що виносяться на самостійне вивчення**

1. Фольклорний епос у дитячому читанні.
2. Міфи народів світу.
3. Мандрівні сюжети у світовому фольклорі.
4. Романтичний світ Ернста-Теодора-Амадея Гофмана.
5. Фантасмагорія реальності в казках Гофмана.
6. Новаторство Гауфа в жанрі казки.
7. Порівняльний аналіз казок Гофмана й Гауфа.
8. Роберт Бернс і становлення національної шотландської літератури.
9. Глибока народність набутку Роберта Бернса.
10. Специфіка англійського реалізму та його втілення в творчості Чарльза Діккенса.
11. Дитячі образи у спадщині Діккенса.
12. Специфікація та виокремлення особливостей художнього методу в творчості Чарльза Діккенса.
13. Шотландський фольклор у творчості Стівенсона.
14. Стівенсон – засновник і теоретик неоромантизму.
15. Історична проза Сельми Лагерлеф.
16. Артур Конан Дойл і розвиток детективної літератури.
17. Історична проза Артура Конан Дойла.
18. Країна Небувалія Джеймса-Метью Баррі.
19. Образи дітей у творчості Джеймса-Метью Баррі.
20. Герберт Уеллс – неперевершений письменник-фантаст.
21. Науковий песимізм Герберта Уеллса.
22. Творча реалізація проблеми боротьби добра зі злом у прозі Е. По.
23. Химерний світ героїв Едгара По.
24. Науково-фантастичні оповідання Едгара По.
25. Стиль творів Джека Лондона.
26. Гімн природі Півночі у прозі Джека Лондона.
27. Образи сильних людей в оповіданнях Джека Лондона.
28. Гірка доля веселого О'Генрі.
29. Біблійні мотиви в творчості Дж.-Р.-Р. Толкіна.
30. Традиції англійського фольклору у творах Дж.-Р.-Р. Толкіна.
31. Чарівний світ героїв Біссета.
32. Вплив індійської культури на формування світогляду Дж.-Р. Кіплінга.
33. Тематичне розмаїття поезії Джозефа-Редьярда Кіплінга.
34. Художня трансформація дарвінізму в «Книгах Джунглів» Кіплінга.
35. Образний світ повісті-казки «Вінні-Пух і всі-всі-всі».
36. Традиції англійської казки у творчості Алана-Александра Мілна.
37. Екологічна проблематика в «Гномобілі» Ептона-Білла Сінклера.
38. Поєднання казкового й реального світу в «Гномобілі» Е. Сінклера.
39. Драматизм постаті митця в казках та історіях Ганса-Хрестіана Андерсена.
40. Андерсенівські традиції у світовій літературі.
41. Карло Коллоді – реформатор італійської казки.
42. Порівняльний аналіз повістей-казок «Пригоди Піноккіо» Карло Коллоді та «Пригоди Буратіно» О. Толстого.
43. Неповторне поєднання буденного й фантастичного в казках А. Ліндгрена.
44. Якоб та Вільгельм Грімм – видатні філологи та фольклористи.
45. Порівняльний аналіз казок Ш. Перро та братів Грімм.
46. Світ казки Джанні Родарі.
47. Шарль Перро і класицизм.

Список рекомендованих джерел із курсу

1. Більчук М. Українські та зарубіжні письменники : розповіді про життя і творчість / М. Більчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 240 с.
2. Брандис Е. П. От Эзопа до Джанни Родари : зарубежная литература в детском и юношеском чтении / Е. П. Брандис. – М. : Дет. лит. 1980. – 446 с.
3. Будур Н. В. и др. Зарубежная детская литература : учеб. пособ. для студентов пед. учеб. заведений / Н. В. Будур, Э. И. Иванова, С. А. Николаева, Т. А. Чеснокова. – М. : Академия, 2000. – Изд. 2-е, стереотип. – 304 с.
4. Бурцев А. А. Английская литературная сказка конца XIX – начала XX века : учеб. пособие / А. А. Бурцев. – Якутск, 1991. – 83 с.
5. Гамбург Л. А. Гулливер, Алиса, Винни-Пух и все-все-все... : приглашение в английскую детскую литературу / Л. А. Гамбург. – К. : Интерпрес, ЛТД, 1996. – 143 с.
6. Голубовська І. В., Гаращук К. В. Література іноземної мови для дітей : навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр» за напрямом підготовки «6.010101 – Дошкільна освіта» (денної та заочної форм навчання) / за ред. І. В. Голубовської. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – 152 с.
7. Задорожня О. Ф., Давидюк Л. В. Зарубіжна літературна казка : посібник-хрестоматія з дитячої зарубіжної літератури / О. Ф. Задорожня, Л. В. Давидюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 592 с.
8. Зарубежная литература для детей и юношества : в 2-х ч. / под ред. Н. К. Мещеряковой, И. С. Чернявской. – М. : Просвещение, 1989. – Ч. 1. – 271 с.; Ч. 2. – 255 с.
9. Зарубіжна літературна казка : навчальний посібник-хрестоматія / Л. В. Давидюк, О. Ф. Задорожня. – К. : Ленвіт, 2003. – 592 с.
10. Кагарлицкий Ю. О писателях-сказочниках в мире детства / Ю. Кагарлицкий // Сказочные повести : [пер. с англ.]. – М. : Дет. лит., 1983. – С. 3–30.
11. Катюха О. Гуллівер полемізує з Робінзоном / О. Катюха // Зарубіжна література. – Ч. 21. – Червень. – С. 6–8.
12. Качак Т. Б., Круль Л. М. Зарубіжна література для дітей : підручник / Т. Б. Качак, Л. М. Круль. – К. : Академвидав, 2014. – 416 с.
13. Кизилова В. В. Дитяча література : стан, проблеми, перспективи / В. В. Кизилова // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2009. – Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. – С. 236–240.
14. Писатели нашего детства : 100 имён : биографический словарь : в 3 ч. / Российская государственная детская библиотека ; авт.-сост. Н. О. Воронова и др. – М. : Либерия, 1998. – Ч. 1. – 432 с.; Ч. 2. – 432 с.; Ч. 3. – 512 с.
15. Пономаренко Т. М. Зарубіжна література в курсі дитячої літератури у ВНЗ / Т. М. Пономаренко // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – 2009. – Вип. XXI. – С. 18–25.
16. Славова М. Волшебное зеркало детства : статьи о детской литературе / М. Славова. – К., 2002. – 92 с.
17. Тубельская Г. Н. Зарубежные детские писатели : биобиблиогр. справ. : в 2-х ч. / Г. Н. Тубельская. – М. : Школьная библиотека, 2005 – 2006. – Ч. 1. – 272 с.; Ч. 2. – 239 с.
18. Урнов М. В. На рубеже веков : очерки истории английской литературы конца XIX – начала XX в. / М. В. Урнов. – М. : Наука, 1970. – 432 с.
19. Усі зарубіжні письменники / упоряд. О. Д. Міхальов та ін. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 384 с.

УКЛАДАЧІ:

ГОЛУБОВСЬКА Ірина Владиславівна,

ГАРАЩУК Кирило Володимирович

Іноземна літератури для дітей

В авторській редакції